

ÚRSKURÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 6/2003
Mýrdalshreppur

10. desember 2004

EFNISYFIRLIT

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	625
2. MÁLSMEÐFERÐ	625
2.1. Setning laga nr. 58/1998 og skipan óbyggðanefndar	625
2.2. Sveitarfélög í Vestur-Skaftafellssýslu og Rangárvallasýslu tekin til meðferðar ...	626
2.3. Lýstar kröfur og kynning	626
2.4. Afmörkun máls nr. 6/2003	627
2.5. Fyrirtökur og aðalmeðferð	627
3. KRÖFUGERÐ	628
3.1. Kröfur íslenska ríkisins	628
3.1.1. Þjóðlenda	628
3.1.2. Fell	629
3.1.3. Álftagróf ásamt Keldudal (Krókjarðir)	629
3.2. Kröfur eigenda Ytri-Sólheimajarða	629
3.3. Kröfur eigenda Eystri-Sólheima	630
3.4. Kröfur eigenda Holts (Krókjarðir)	630
3.5. Kröfur eigenda Péturseyjarjarða vegna Stórhöfða	630
3.6. Kröfur eigenda Dalajarða	630
3.7. Kröfur eigenda Heiðarjarða	631
3.8. Kröfur eigenda Kerlingardals I-II	631
3.9. Kröfur eigenda Höfðabrekkutorfu	631
3.10. Kröfur eigenda Hjörleifshöfða	632
4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN	632
4.1. Almenn	632
4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	632
4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru	633
4.4. Vettvangsferð	634
4.5. Skýrslutökur	635
5. SAGA JARÐA OG AFRETTA	636
5.1. Landnám	636
5.2. Ytri-Sólheimajarðir ásamt Hvítmögu	637
5.3. Eystri-Sólheimar	643
5.4. Fell	647
5.5. Krókjarðir (Holt og Álftagróf ásamt Keldudal)	650
5.6. Stórhöfði	653
5.7. Dalajarðir (Stóridalur, Neðridalur, Kaldrananes, Fjós og Breiðahlíð)	656
5.8. Heiðarjarðir	658
5.9. Kerlingardalur	659
5.10. Höfðabrekka	663
5.11. Hjörleifshöfði	668
5.12. Afréttarnot	672

6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	673
6.1. Inngangur	673
6.2. Landnám	674
6.3. Ytri-Sólheimajarðir ásamt Hvítmögu	675
6.4. Eystri-Sólheimar	681
6.5. Fell	684
6.6. Krókjarðir (Holt og Álftagróf ásamt Keldudal)	687
6.7. Stórhöfði	691
6.8. Dalajarðir	695
6.9. Heiðarjarðir	698
6.10. Kerlingardalur	701
6.11. Höfðabrekka (Höfðabrekka, Reynisbrekka og Höfðabrekkuafréttur)	705
6.12. Hjörleifshöfði	708
6.13. Mýrdalsjökull og önnur landsvæði í Mýrdal	713
6.14. Um málskostnað	713
6.15. Um tæknileg atriði	713
7. ÚRSKURÐARORÐ	714
VIÐAUKAR	717
I. Hnit	
II. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málunum nr. 1-7/2000 (uppsveitir Árnessýslu) og 1-5/2001 (sveitarfélagið Hornafjörður)	
FYLGISKJÖL	731
I. Kort	
II. Aðilaskrá	
III. Skjalaskrá	
IV. Tækniskýrsla	

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Ár 2004, föstudaginn 10. desember, er í óbyggðanefnd, sem starfar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000, tekið fyrir málið

**nr. 6/2003, Mýrdalshreppur,
hvort og þá hvaða land teljist til þjóðlendna,
hver séu mörk þjóðlendu við eignarland,
hvaða hluti þjóðlendu sé nýttur sem afréttur
og hver séu eignarréttindi innan þjóðlendu,**

og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Ragnheiður Bragadóttir.

Aðilar málsins eru:

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna og vegna ríkisjarðanna Álftagrófar, Keldudals og Fells.

(Ólafur Sigurgeirsson hrl.)

Eigendur Ytri-Sólheimajarða (Ytri-Sólheimar I (Sólheimakot), Ytri-Sólheimar II-III, Ytri-Sólheimar IIIA, Ytri-Sólheimar IV (Framnes), Ytri-Sólheimar V (Sólheimatunga), Ytri-Sólheimar VI og Sólheimahjáleiga), Eystri-Sólheima, Holts og Péturseyjajarða (Pétursey I-III, Vellir, Nykhóll og Eyjarhóll).

(Páll A. Pálsson hrl.)

Eigendur Dalajarða (Fjós, Breiðahlíð, Stóri-Dalur, Neðri-Dalur og Kaldrananes), Heiðarjarða (Litla-Heiði og Stóra-Heiði), Kerlingardals I-II, Höfðabrekkutorfu (Höfðabrekka, Reynisbrekka og Höfðabrekkuafréttur) og Hjörleifshöfða.

(Ólafur Björnsson hrl.)

2. MÁLSMEÐFERÐ¹

2.1. Setning laga nr. 58/1998 og skipan óbyggðanefndar

Þann 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

¹ Sjá nánar í fylgiskjali nr. II (aðilaskrá).

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka Þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

Þann 2. september 1998 skipaði forsætisráðherra Kristján Torfason dómstjóra, formann óbyggðanefndar, og aðra nefndarmenn Karl Axelsson hæstaréttarlögmann, varaformann, og Allan V. Magnússon héraðsdómara. Varamenn voru skipuð Halldór Jónsson héraðsdómslögmaður, Ragnheiður Bragadóttir héraðsdómari og Þorgeir Örlygsson prófessor. Þorgeiri Örlygssyni var veitt lausn að eigin ósk frá og með 1. janúar 2003 og Benedikt Bogason héraðsdómari þá skipaður varamaður í hans stað.

2.2. Sveitarfélög í Vestur-Skaftafellssýslu og Rangárvallasýslu tekin til meðferðar

Með bréfi, dagsettu 12. október 2000, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til meðferðar landsvæðið vestan sveitarfélagsins Hornafjarðar og austan Þjórsár, sbr. 8. gr. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Svæði þetta, sem er hið þriðja sem kemur til meðferðar hjá óbyggðanefnd, var nánar tiltekið afmarkað til austurs af vesturmörkum jarðarinnar Núpsstaðar í Fljótshverfi (Skaftárhreppi), að sunnan af hafi, til norðurs í samræmi við tillögu starfshóps um stjórnsýslumörk á miðhálandinu frá 1996 og á Vatnajökli af línu þeirri sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína, sbr. afmörkum svæðisins á meðfylgjandi korti. Fjármálaráðherra var veittur frestur til 1. apríl 2001 til að lýsa kröfum um Þjóðlendur á þessu svæði, sbr. 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, væri um slíkar kröfur að ræða. Fyrirsvarsmönnum sveitarfélaga á svæðinu, þ.e. Ásahrepps, Holta- og Landsveitar, Rangárvallahrepps, Djúpárhrepps, Vestur-Landeyjahrepps, Austur-Landeyjahrepps, Fljótshlíðarhrepps, Hvolhrepps, Vestur-Eyjafjallahrepps, Austur-Eyjafjallahrepps, Mýrdalshrepps og Skaftárhrepps, auk Bændasamtaka Íslands, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar. Frestur fjármálaráðherra var síðar framlengdur til 27. apríl 2001 og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3. Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um Þjóðlendur í Rangárvallasýslu og Vestur-Skaftafellssýslu bárust 27. apríl 2001. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um meðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrátti, í Lögbirtingablaðinu 1. júní 2001, Morgunblaðinu 3. júní og fleiri blöðum síðar í sama mánuði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 1. desember 2001. Þá var tekið fram að málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðaðist ekki við kröfur aðila heldur bæri nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Til þess gæti því komið að tekin yrðu til athugunar svæði utan við kröfulýsingu fjármálaráðherra.

Óbyggðanefnd lét þinglýsa yfirlýsingu um málsmeðferð nefndarinnar og kröfugerð fjármálaráðherra á þær fasteignir sem kröfugerðin snertir og sem skráðar eru í þinglýsingabókum sýslumanna á Hvolsvelli og í Vík, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almennungi á skrifstofum sýslumanna á Hvolsvelli og í Vík, auk viðkomandi sveitarfélaga og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt fyrirsvarmönnum aðliggjandi sveitarfélaga og sýslumönnum í þeim umdæmum, auk fjölmiðla.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var framlengdur í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti, fyrst til 15. janúar 2002 og síðar til 15. febrúar. Þar sem allar boðaðar kröfulýsingar höfðu ekki skilað sér innan þessa tíma var að auki veittur lokafrestur til 9. maí. Síðustu viðbætur og lagfæringar á kröfulýsingum bárust óbyggðanefnd 11. september 2002.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór

fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Hvolsvelli og í Vík, dagana 1.-31. október 2002, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 7. nóvember 2002. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Jafnframt fengu hlutaðeigandi sveitarstjórnir yfirlit og uppdrátt óbyggðanefndar til upplýsingar.

Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests en eftir þann tíma hafa aðilar gert nokkrar breytingar á kröfum sínum og jafnframt hafa komið fram nýjar kröfur. Óbyggðanefnd hefur vakið athygli málsaðila á augljósu misræmi eða villum í málalíbúnaði og haft frumkvæði að því að kanna hvort aðilar sem kunna að telja til eignarréttinda á kröfusvæði íslenska ríkisins vilji lýsa kröfum sínum, sbr. 2. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í ellefu hlutum og sjö kröfulýsingar vegna ríkisjarða. Á móti bárust 34 kröfulýsingar ýmissa aðila, auk krafna Landsvirkjunar. Gerðar voru kröfur vegna 159 tilgreindra jarða, jarðahluta eða annarra landsvæða, stundum sameiginlega.

2.4. Afmörkun máls nr. 6/2003

Í janúar 2003 var lögmonnum aðila tilkynnt að ákveðið hefði verið að fjalla um svæðið í eftirfarandi níu málum, og var hreppamörkum þar fylgt í meginatriðum:

Mál nr. 1/2003, Ásahreppur og fyrrum Djúpárhreppur, nú í Rangárþingi ytra, ásamt Holtamannaafrétti.

Mál nr. 2/2003, Holta- og Landsveit ásamt Landmannaafrétti í Rangárþingi ytra.

Mál nr. 3/2003, fyrrum Rangárvallahreppur, nú í Rangárþingi ytra.

Mál nr. 4/2003, fyrrum Fljótshlíðar-, Hvol- og Vestur- og Austur-Landeyjahreppar, nú í Rangárþingi eystra.

Mál nr. 5/2003, Eyjafjallasvæði og Þórsmörk í Rangárþingi eystra.

Mál nr. 6/2003, Mýrdalshreppur.

Mál nr. 7/2003, Álftaver og Skaftártunga í Skaftárhreppi.

Mál nr. 8/2003, Síða, Landbrot og Brunasandur ásamt fyrrum Leiðvallarhreppi, nú í Skaftárhreppi.

Mál nr. 9/2003, Fljótshverfi í Skaftárhreppi.

Það svæði sem til meðferðar er í máli nr. 6/2003, Mýrdalshreppur (Vestur-Skaftafellssýslu), afmarkast til vesturs af mörkum Vestur-Skaftafellssýslu gagnvart Rangárvallasýslu og til austurs af mörkum sveitarfélagsins Mýrdalshrepps gagnvart sveitarfélaginu Skaftárhreppi. Svæði það á Mýrdalsjökli, sem til meðferðar er í máli þessu, afmarkast af línu sem dregin er frá upptökum Fúlalækjar, við suðvestanverðan Mýrdalsjökul, með jökulröndinni, þar til kemur að skurðpunkti við stefnulínu sem dregin er frá framangreindum upptökum Fúlalækjar, til norðausturs inn á jökulinn, í Mælifell, við norðaustanverðan Mýrdalsjökul, og þeirri línu fylgt þar til kemur að skurðpunkti við línu sem dregin er á milli Entu (1347 m), í norðvestanverðum Mýrdalsjökli, og Huldufjalla (730 m), í suðaustanverðum jöklinum. Úr framangreindum skurðpunkti er dregin lína í Kötlukskoll (1310 m), kletthöfða í Höfðabrekkujökli og þaðan að jaðri Höfðabrekkujökuls í stefnu á Blautukvíslarbotna austan Hafurseyjar. Til suðurs afmarkast svæðið svo af hafinu.

Á því svæði sem hér hefur verið lýst hafa í meginatriðum komið fram kröfur fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendu á tilteknu svæði annars vegar og kröfur tiltekinna aðila um beinan eignarrétt að sama landsvæði, að undanskildu því svæði á Mýrdalsjökli, sem hér er til meðferðar, hins vegar. Kröfum aðila er nánar lýst í kafla 3. Málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

2.5. Fyrirtökur og aðalmeðferð

Mál nr. 8/2003 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 5. febrúar

2003. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Jafnframt var óskað eftir því að lögmenn skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd vinni saman að því að þeir sem hagsmuna eigi að gæta gerist aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. Þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. Þjóðlendulaga. Loks var íslenska ríkinu veittur fjögurra vikna frestur til að skila greinargerð.

Við fyrirtöku málsins 5. mars 2003 var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Öðrum málsaðilum var veittur fjögurra vikna frestur til að skila greinargerðum. Við fyrirtöku málsins 2. apríl s.á. var greinargerð umbjóðenda Ólafs Björnssonar hrl. lögð fram, ásamt fleiri gögnum. Fram kom að umbjóðendum Páls A. Pálssonar hrl. hefði af sérstökum ástæðum verið veittur frestur til að skila greinargerð til 7. apríl n.k. og að hún yrði send lögmönnum annarra málsaðila jafnskjótt og hún bærst en formlega lögð fram við næstu fyrirtöku. Þá kom fram að fyrirsjáanlegt væri að taka þyrfti málið fyrir aftur áður en að aðalmeðferð kæmi og að um tímasetningu þeirrar fyrirtöku yrði tilkynnt síðar.

Málið var svo tekið fyrir í fjórða skipti 21. október 2003. Við það tækifæri voru lögð fram skjöl og farið yfir dagskrá aðalmeðferðar og fyrirkomulag vettvangsferðar. Þá var farið yfir athugasemdir nefndarinnar við aðild að málinu o.fl. Loks var kröfulýsing íslenska ríkisins vegna Stóru-Heiðar, sem var ríkisjörð á þeim tíma sem kröfulýsingin var sett fram en er nú komin í einkaeigu, dregin tilbaka.

Aðalmeðferð fór fram dagana 22.-24. október 2003 og skiptist í forflutning, vettvangsferð, skýrslutökur og munnlegan málf lutning. Að því loknu var málið tekið til úrskurðar. Fundað var í salarkynnum Hótel Höfðabrekku. Um vettvangsferð og skýrslutökur er fjallað nánar í köflum 4.4.-4.5.

Þann 8. nóvember 2004 var málið endurupptekið. Lögmenn fengu þar tækifæri til að tjá sig um fyrstu dóma Hæstaréttar í þjóðlendumálum sem kveðnir voru upp 21. október 2004 í málunum nr. 47/2004 og 48/2004. Að auki voru lögð fram viðbótargögn sem áður höfðu verið kynnt lögmönnum. Engar athugasemdir komu fram.

Málið var tekið fyrir í síðasta skipti 10. desember 2004 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3. KRÖFUGERÐ¹

3.1. Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfur vegna ríkisjarðanna Fells og Álftagrófár ásamt Keldudal.

3.1.1. Þjóðlenda

Af hálfu íslenska ríkisins er gerð sú krafa að eftirfarandi lína verði viðurkennd sem þjóðlendumörk í Mýrdal: „Fyrsti punktur í kröfulínu um þjóðlendumörk í Mýrdalshreppi er sami punktur og loka-punktur í Álftaveri og nefnist A. Frá punkti A er dregin lína eftir hreppamörkum til suðurs og í punkt B, frá þeim punkti er dregin lína fyrir sunnan Hafursey og í punkt, þar sem Afréttisá rennur í Múlakvísl (punktur C). Frá punkti C liggur kröfulínan upp eftir Afréttisá að Raufargilsmynni (punktur D), þaðan beina línu neðst í Koltungur (punktur E), frá þeim punkti í punkt F, sem er hæsti

1 Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá).

toppur á Skjólkambi 523 m, þaðan í punkt G, sem er hæsti punktur Moldhálsa fyrir sunnan Gæsavatn, frá punkti G beina sjónhendingu í punkt H, sem er hæsti punktur norðvestur á Dalaheiði fyrir norðan Sauðafell, þaðan beina línu skáhallt yfir Hafursárgljúfur með fram Stórhöfða og niður eftir honum í punkt I, sem er í suðvesturmörkum Stórhöfða, þaðan í punkt J sem er í 420 m hæð milli Þvergils og Fjallgils vestur af Stórhöfða, þaðan sjónhendingu í punkt K sem er efst í Felli fyrir sunnan Hrosshamra, þaðan í punkt L, sem er 379 metra hæðarpunktur fyrir sunnan Ártungnahöfuð, frá honum í punkt M, sem er í Sjónarhól 467 m og síðan í lokapunkt N, sem er í sýslumörkin fyrir neðan Skógarfjall.“

3.1.2. Fell

Af hálfu íslenska ríkisins er þess krafist „að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til lands Fells eins og því er lýst í landamerkjabréfum og eins og það er teiknað á framlögðu korti af landi jarðarinnar, að þjóðlendukröfulínu ríkisins. Landamerkjalyásingin er þessi að austan: Vesturbrún Holtsgils ráði landamerkjum gagnvart Holti frá Kringlu að telja og norður til jökuls. Landamerkjalyásingin er þessi að vestan: Landmark milli Eystri Sólheima og Fells er varða sú, sem nefnd er fram undan Kleyfarárkjaftinum. Úr nefndri vörðu bein stefna í gilkaftinn og svo skilur Kleifarárgil norður í jökul. Þjóðlendukröfulína ríkisins liggur í gegnum land jarðarinnar eins og sjá má á kröfukorti fjármálaráðherra og korti jarðarinnar, sem lagt er fram með kröfulýsingu þessari. Lýst er beitarrétti í þeim hluta lands innan merkjalýsingar jarðarinnar, sem er innan þjóðlendu-kröfulínu ríkisins.“

3.1.3. Álftagróf ásamt Keldudal (Krókjarðir)

Af hálfu íslenska ríkisins er þess krafist að „að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til lands jarðanna Álftagrófar og Keldudals eins og því er lýst í landamerkjabréfum og eins og það er teiknað á framlögðu korti af landi jarðanna, að þjóðlendukröfulínu ríkisins. Landamerkjalyásingin er þessi að austan: Úr vörðu vestan til við Stórhöfða bein lína við suðvestur horn Stórhöfða og í horn það sem gengur lengst vestur í Lambárgil af höfðanum, þar sem gilið þrengist. Þaðan ræður áin í gilinu mörkum. Landamerkjalyásingin er þessi að vestan: Úr stökum steini í suðvesturenda ássins, sem liggur vestan Álftagrófarbæjarins, þaðan beina línu í vesturhlið stakstæðs hallandi drangs undir klettunum fyrir ofan Álftagrófina, þaðan beina línu í kletthaus er stendur vestan megin ofan Keldudalsgils og þaðan beina línu í jökul í botni gils vestan megin upptaka Lambár. Þjóðlendukröfulína ríkisins liggur í gegnum land jarðanna eins og sjá má á kröfukorti fjármálaráðherra og korti jarðanna, sem lagt er fram með kröfulýsingu þessari. Lýst er beitarrétti í þeim hluta lands innan merkjalýsingar jarðarinnar, sem er innan þjóðlendukröfulínu ríkisins.“

3.2. Kröfur eigenda Ytri-Sólheimajarða

Af hálfu eigenda Ytri-Sólheimajarða (Ytri-Sólheima I (Sólheimakots), Ytri-Sólheima II-III, Ytri-Sólheima IV (Framness), Ytri-Sólheima V (Sólheimatungu), Ytri-Sólheima VI, Ytri-Sólheima IIIA og Sólheimahjáleigu) er þess krafist „að hafnað verði öllum kröfum fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins um viðurkenningu á þjóðlendum í landi þeirra.“ Þess er jafnframt krafist „að allt land norðan kröfulínu fjármálaráðherra, milli punktanna 1 og 4 á uppdraetti, verði talið eignarland jarðanna. Að vestan afmarkast landið af Jökulsárgili, (punktar 1-2), sem er á sýslumörkum Rangárvallasýslu og Vestur-Skaftafellssýslu, að norðan af jökli (punktar 2-3) en að austan markast landið af landamerkjum Ytri- og Eystri-Sólheima (punktar 3-4).“

Þá er gerð krafa til málskostnaðar úr ríkissjóði.

Til vara er þess krafist að „ef kröfur ríkisins verða teknar að einhverju leyti til greina, að viðurkenndur verði afnotaréttur eigenda Ytri-Sólheimajarða innan þjóðlendna skv. 5. gr. þjóðlendlaga nr. 58/1998.“

3.3. Kröfur eigenda Eystri-Sólheima

Af hálfu eigenda Eystri-Sólheima er þess krafist „að hafnað verði öllum kröfum fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins um viðurkenningu á þjóðlendum í landi jarðarinnar.“ Þess er jafnframt krafist „að allt land norðan kröfulínu fjármálaráðherra, milli punktanna 2-5 á uppdrætti verði talið eignarland jarðarinnar. Að vestan afmarkast landið af línu sem dregin er í norðurátt úr Merkgili neðan Ófærubotna allt til Mýrdalsjökuls (punktur 3) er línan sker kröfulínu ríkisins í punkti 4(2). Að norðan afmarkast landið af jökuljaðri úr punkti 3 allt að Klifurárgili (punktur 4) og að austan af Klifurárgili allt að kröfulínu ríkisins (punktur 5).“

Þá er gerð krafa til málskostnaðar úr ríkissjóði.

Til vara er þess krafist að „ef kröfur ríkisins verða teknar að einhverju leyti til greina, að viðurkenndur verði afnotaréttur eigenda jarðarinnar innan þjóðlendna skv. 5. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998.“

3.4. Kröfur eigenda Holts (Krókjarðir)

Af hálfu eigenda Holts er þess krafist „að hafnað verði öllum kröfum fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins um viðurkenningu á þjóðlendum í landi þeirra“. Þess er jafnframt krafist „að allt land norðan kröfulínu fjármálaráðherra, milli punktanna 1-4 á skjali 13(2) verði talið eignarland jarðarinnar. Að vestan afmarkast landið af línu frá rótum Fells í Stóru-Kringlu í Holtsgili. Holtsgil ræður svo til jökuls. Að norðan markast landið af jökli í merkjapunkt, sem er skammt vestan upp-taka Lambár og að austan af landamerkjum Álftagrófar og Holts allt að kröfulínu ríkisins.“

Þá er gerð krafa til málskostnaðar úr ríkissjóði.

Til vara er þess krafist að „ef kröfur ríkisins verða teknar að einhverju leyti til greina, að viðurkenndur verði afnotaréttur eigenda jarðarinnar innan þjóðlendna skv. 5. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998.“

3.5. Kröfur eigenda Péturseyjarjarða vegna Stórhöfða

Af hálfu eigenda Péturseyjarjarða (Péturseyjar I-III, Valla, Nykhóls og Eyjarhóls) er þess krafist „að hafnað verði öllum kröfum fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins um viðurkenningu á þjóðlendum í landi þeirra“. Þess er jafnframt krafist „að allt land í svokölluðum Stórhöfða norðan kröfulínu fjármálaráðherra, verði talið eignarland jarðanna. Að vestan afmarkast landið af Lambá, að norðan af jökli en að austan markast landið af Hafursá.“

Þá er gerð krafa til málskostnaðar úr ríkissjóði.

Til vara er þess krafist að „ef kröfur ríkisins verða teknar að einhverju leyti til greina, að viðurkenndur verði afnotaréttur eigenda Péturseyjarjarða innan þjóðlendna skv. 5. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998.“

3.6. Kröfur eigenda Dalajarða

Af hálfu eigenda Dalajarða (Fjóss, Breiðuhlíðar, Stóra-Dals, Neðri-Dals og Kaldrananness) er þess krafist „að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur ofangreindra jarða hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðanna, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki Dalajarða séu þessi, sbr. landamerkjabréf dags. 2. júní 1883: „Fyrst haga og heiðarland að vestanvörðu, sem liggur í Kerlingargili (p. 513) vestan til samkvæmt gömlum glöggum markagarði, sem liggur upp af Langholti, úr honum í Nefskjól á Búrfelli, (p. 512) úr Nefskjól í vesturbrún á fremri Skjólhaus, (p. 511) úr honum í vesturbrún á nyrðri Skjólhaus, (p. 510) þaðan með vestureggjum að austan og í útnorðausturhorn Búrfells, (p. 509) þaðan í Kollból á Litlahöfða, (p. 508) úr Kollbóli í Hálsgil, (p. 507) þar ræður Hafursá marki inn að Innri-einstíg, (p. 506) svo liggur það til jökuls eftir gilinu vestan við Gvendarfell, (p. 505). Því næst austurmark Dalalands, sem liggur norðan úr Mosakambi, (p. 403) suður í Skiftingahálsa, (p. 404) þaðan í norðurhorn Gæsatinda, (p. 406) þaðan í Hestkamsnef, (p. 501) þaðan sjónhending í Marktorfaodda á Sauðafelli, (p. 502) þaðan sjónhending í seltóftina á Nestorfum, (p. 503) þaðan austur í Marktorfuodda í Fjósakömbum, (p. 504).““

Þá kom fram að litið væri svo á að í kröfugerðinni fælist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, ef til þess kæmi að hluti framangreinds landsvæðis teldist þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar og framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.7. Kröfur eigenda Heiðarjarða

Af hálfu eigenda Heiðarjarða (Litlu-Heiði og Stóru-Heiði) er þess krafist „að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur ofangreindra jarða hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðanna, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki Heiðarjarða séu þessi, sbr. landamerkjabréf dags. 20. maí 1921: „Að austanverðu er markið úr Vatnsármynni, (p. 402) eftir Vatnsá þar til hún fellur að Kerlingardalsá, þá eftir Kerlingardalsá að Koltungnarana, (p. 401) þá eftir Heiðargilsá í jökul, (p. 301). Að vestanverðu er markið (byrjar í norðri) úr Mosakambi, (p. 403) í Skiftingarhálsa, (p. 404) svo eftir þeim og fremst úr Skiftingarhálsnum sjónhending í Norðurgilshöfuð, (p. 405) svo í eystra hornið á Gæsatindum, (p. 406) þá í Kálfrágilssfoss, (p. 407) eftir læknum í Kálfrágilskjafi, svo eftir Miðtungulæknum eystri í Prestshellir, (p. 408) úr honum í Selgilsbotn, (p. 409) svo eftir Selgili í Selgilskjafi, þá í Þvergil, eftir því að garðinum við botn þess, (p. 410). Svo garðurinn þar til hann þrýtur, þá sjónhending í Hundagilsbotn, (p. 411) eftir Hundagili í vörðu, sem er við kjafi þess, úr þessari vörðu liggur markið beina stefnu í austurendann á skurði, sem er í Stakksengi, heldur svo beinni stefnu í Heiðarvatn, (p. 412) þá eftir vatninu í minnið á Vatnsá, sem áður er nefnt.“

Þá kom fram að litið væri svo á að í kröfugerðinni fælist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, ef til þess kæmi að hluti framangreinds landsvæðis teldist þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar og framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.8. Kröfur eigenda Kerlingardals I-II

Af hálfu eigenda Kerlingadals I-II er þess krafist „að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur framangreindra jarða hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðanna, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki Kerlingardalstorfunnar séu þessi, sbr. landamerkjabréf dags. 28. júní 1890: „ræður Heiðargilsá frá jökli, (p. 301) og fram í Byrnustein, (p. 201) svo úr honum sjónhending eftir hábrúnum fyrir framan Kerlingardal, svo í Merkigarð, svo ræður hann, svo úr honum í Merkigil, (p. 203) svo úr norðurbotni þess, (p. 204) beint í Raufargilslækinn, (p. 205) svo ræður hann í jökul, (p. 206).“ Þá á jörðin fjöru með sérstökum fjörumörkum neðan Höfðabrekku.“

Þá kom fram að litið væri svo á að í kröfugerðinni fælist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, ef til þess kæmi að hluti framangreinds landsvæðis teldist þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar og framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.9. Kröfur eigenda Höfðabrekkutorfu

Af hálfu eigenda Höfðabrekkutorfu (Höfðabrekku, Reynisbrekku og Höfðabrekkuafréttar) er þess krafist „að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur torfunnar hafi beinan eignarrétt að öllu landi hennar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki Höfðabrekkutorfunnar séu þessi, sbr. landamerkjabréf dags. 6. febrúar 1887: „Að vestan fjörumark, að drangurinn vestan við Hnitbjargarhaus beri í mitt sund á millum Byrnuhausar og svokallaðra Hnausa í Höfðabrekkuhálsi. Frá Hnausum ræður Kerlingardalsá inn á móts við Byrnustein, (p. 201) úr honum sjónhending eftir hábrúnum fyrir sunnan Kerlingardal, svo í Merkigarð, svo ræður hann, enn úr norðurenda hans beint í

Merkigil, (p. 203) svo ræður það, svo úr norðurbotni þess, (p. 204) beint í Raufargilslækinn að framan, (p. 205) svo ræður hann norður í jökul, (p. 206). Að austan fjörumark: Toppurinn hæsti á Rjúpnafelli á Kötulusandi beri í miðjan breiðasta dranginn fyrir norðan Hjörleifshöfða úr almennu flæðarmáli, (p. 105) en til tryggingar ef breyting kynni að verða, svo sem ef Katla gysi, þá er það fremsti Reynisdrangur beri fremst í Dyrhólaey, en landmarkið úr fjörumarki beina línu neðst í Mosaland vestan í Hafursey, svo beint í jökul, (p. 104). En kynni hlaup að koma og fjaran að ganga fram, þá á landmarkið að ráða. Skógarbrúkun á Klausturskógum í svo nefndum Péturshól.“

Þá kom fram að litið væri svo á að í kröfugerðinni fælist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, ef til þess kæmi að hluti framangreinds landsvæðis teldist þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar og framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.10. Kröfur eigenda Hjörleifshöfða

Af hálfu eigenda Hjörleifshöfða er þess krafist „að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur jarðarinnar hafi beinan eignarrétt að öllu landi hennar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi: „Að austan: Mörk Höfða- og Dynskógafjöru þar er merkt með landmarki, (p.101) síðan liggja landamerkin eftir beinni línu í norður að Blautukvíslarbotnum, (p.102) þaðan í beina línu norðvestur að jökulbrún, (p.103). Að norðan: Eftir jökulröndinni í vestur meðfram Moldheiði allt að (p.104). Að vestan: Frá jökulbrún, (p.104) í beina línu suður að fjöru, (p. 105).“

Þá kom fram að litið væri svo á að í kröfugerðinni fælist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, ef til þess kæmi að hluti framangreinds landsvæðis teldist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar að skaðlausu úr hendi gagnaðila samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar og framlögðum málskostnaðarreikningi.

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Almennt

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-21 ásamt undirskjölum eða samtals 447 skjöl, auk 19 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998, sbr. l. nr. 65/2000. Úrlausn óbyggðanefndar einskorðast þannig ekki við þær kröfur og gögn sem aðilar leggja fram heldur ber nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fái um einstök álitafni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til meðferðar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt.

Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar, samkvæmt samkomulagi þessara aðila og nánari tilgreiningu í kafla 4.3. Jafnframt var haft samstarf

við handritadeild Landsbókasafns Íslands - Háskólabókasafns og fleiri aðila. Gagnaöflun óbyggðanefndar grundvallast á „Yfirliti um frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Við samningu þess hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum og engar athugasemdir komið fram.

Leitað var eftir gömlum og nýjum nöfnum þeirra jarða sem kröfulýsing ríkisins tekur til, auk afrétta og almenninga. Jafnframt var að því hugað hvort utan kröfusvæðis ríkisins væru landsvæði sem þörfnuðust sérstakrar rannsóknar enda nær rannsóknarskylda óbyggðanefndar til alls þess svæðis sem tekið hefur verið til meðferðar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Þau frumgögn, sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu, voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til yfirlits í kafla 4.3., sjá nánar í greinargerðum Þjóðskjalasafns Íslands, handritadeildar Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2, 3 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfyrnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru

Könnun einstakra skjalaflokka skiptist, eins og áður greinir, milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar. Í meginatriðum er skiptingin þannig að Þjóðskjalasafn leitar heimilda í óprentuðum frumgögnum en óbyggðanefnd í þeim prentuðu. Þessari skiptingu er nánar lýst í greinargerðum um gagnaöflun. Greinargerð Þjóðskjalasafnsins um gagnaöflun er nr. 2 í skjalaskrá en greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun er nr. 4.

Í flokki óprentaðra frumgagna leituðu sérfræðingar Þjóðskjalasafnsins eftir landamerkjabréfum og jarðabréfum frá svæðinu. Óbyggðanefnd aflaði hins vegar ljósrita af jarðabréfum í prentuðum heimildum og var við þá leit farið yfir Íslenskt fornbréfasafn (studst við efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl., „Heimildaskráning jarða“), 13. b. Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1990) og Jarðabréf frá 16. og 17. öld (1993).

Af hálfu Þjóðskjalasafns var leitað heimilda í afsals- og veðmálabókum í safninu en óbyggðanefnd aflaði upplýsinga úr afsals- og veðmálabókum hjá sýslumanninum í Vík. Óbyggðanefnd kannaði einnig landskiptabækur við sýslumannsembættið. Þjóðskjalasafn aflaði ljósrita af óprentuðum jarðamötum, þ.e. jarðamati 1804, 1849-1850 og fasteignamati 1916-1918 en óbyggðanefnd aflaði ljósrita úr eftirtöldum prentuðum jarða- og fasteignamötum: Jarðatali á Íslandi í útgáfu J. Johnsen (1847), Nýrri jarðabók (1861), Fasteignabók 1921, Fasteignabók 1932, Fasteignabók 1938 og Fasteignabók 1957.

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns fóru yfir gerðabækur sýslumanna og sáttanefnda, þ.e. dóma- og þingabækur og sáttabækur en óbyggðanefnd aflaði prentaðra dóma og lagði fram. Annars vegar var um að ræða dóma Landsyfrréttar og hins vegar dóma Hæstaréttar.

Af hálfu Þjóðskjalasafns voru athuguð kirknaskjöl, vísitasubækur prófafa í Vestur-Skaftafellssprófastsdæmi, braudamöt, kirkjustólar og skýrslur presta um tekjur, útgjöld og ástand prestssetra. Einnig var farið yfir vísitasubækur biskupa og skrifað upp það efni sem talið var einhverju skipta fyrir málið.

Í Þjóðskjalasafni voru athuguð skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja.

Óbyggðanefnd sá hins vegar um leit í þeim skjölum sömu embættismanna sem gefin hafa verið út og var þá farið yfir tiltekna efnisflokka í Lovsamling for Island.

Hvað varðar bréfasöfn og bréfabækur biskupa í flokki óprentaðra frumgagna fór forstöðumaður handritadeildar Landsbókasafns – Háskólabókasafns yfir afrit af bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar sem þar er varðveitt. Niðurstaða þeirrar athugunar er nr. 3 í skjalaskrá.

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað yfirlita um fornleifar á svæðinu. Óbyggðanefnd aflar einnig örnefnaskrá frá Örnefnastofnun Íslands o.fl. og leggur fram ef ástæða þykir til og var lögð fram örnefnaskrá fyrir Síðumannafrétt. Óbyggðanefnd aflaði og lagði fram ljósrit af fjallskilareglugerðum sem í gildi hafa verið á viðkomandi landsvæði og birtar eru í B-deild Stjórnartíðinda.

Auk þeirra prentuðu rita sem áður hafa verið nefnd var af hálfu óbyggðanefndar farið yfir Íslenskt fornbréfasafn í leit að máldögum, jarðabréfum og öðrum skjölum sem varða einstakar jarðir og stuðst við áður nefnt efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl. við þá yfirferð. Óbyggðanefnd lagði fram ljósrit úr Landnámabók í útgáfu Hins íslenska fornritafélags, um landnám á viðkomandi svæði. Bréfabók Guðbrands Þorlákssonar biskups var yfirfarin skv. nafnaskrá en ekkert fannst sem ástæða þótti til að leggja fram. Ekki hefur verið talin ástæða til að yfirfara aðrar útgefnar bréfabækur biskupa enda allar frá Hólabiskupum og varða ekki málefni Skálholtsbiskupsdæmis sérstaklega. Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir nafnaskrá Alþingisbóka Íslands og leitað þar heimilda. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1.-12. bindi) var ekki ljósrituð að neinu leyti heldur stuðst við hana sem almennt uppláttarrit. Af öðrum prentuðum gögnum lagði óbyggðanefnd fram ljósrit úr Manntali á Íslandi 1703.

Óbyggðanefnd lagði fram nokkur skjöl í flokki annarra óprentaðra frumgagna, sbr. áður nefnda greinargerð óbyggðanefndar og skjalaskrá.

4.4. Vettvangsferð

Að morgni miðvikudagsins 22. október var haldið af stað í vettvangsferð frá Hótel Höfðabrekku.

Auk óbyggðanefndar, starfsmanna nefndarinnar og lögmanna málsaðila voru með í för þeir Jóhannes Kristjánsson vegna Höfðabrekku, Þórir Kjartansson vegna Hjörleifshöfða, Karl Pálmason vegna Kerlingadals og Reynir Ragnarsson vegna Mýrdalshrepps.

Ekið var af stað í norðurátt undir leiðsögn Reynis Ragnarssonar og förinni heitið inn á Höfðabrekkufrétt. Reynir skýrði frá staðháttum og gróðurfari. Ekið var fram hjá rústum Reynisbrekku. Svæðið þar upp af heitir Búðir eða Tjaldabúðir. Þar fyrir ofan mátti sjá Núpamýri. Til vesturs sást í Merkigil sem landamerki Höfðabrekku og Kerlingadals liggja um. Ekið var upp svo kallaðan Hríshól. Reynir greindi frá þeirri skoðun sinni að örnefnið benti til þess að þar hefði verið ræktað hrís. Ekið var áfram sem leið lá eftir gömlu þjóðleiðinni sem lögð var í kringum 1930. Fram undan blasti jökullinn við. Reynir greindi frá því að í skerjum fremst í jökulbrúninni hefði verið hellutaka. Þá benti Reynir viðstöddum á Merkigilsbotn en þaðan ræður sjónhending beint í Raufargil merkjum milli Höfðabrekku og Kerlingadals. Á vinstri hönd mátti sjá Hnitbjörg og fram undan sást enn fremur vel yfir á Hafursey og á hægri hönd á Hjörleifshöfða. Staðnæmst var þar sem útsýni yfir Seldal og Selfjall var gott. Úr Seldal rennur Múlakvísl. Reynir greindi frá þeim breytingum sem orðið hafa á landslaginu í kjölfar Kötlugosa. Fram undan mátti sjá Engimýri sem liggur fyrir fram- an Höfðabrekkufrétt og Afréttisá sem skilur þar á milli. Að sögn Reynis er svæðið norðan við Afréttisá af heimamönnum kallað Höfðabrekkufréttur en landið sunnan við ána Höfðabrekkuheid- ar. Þórir Kjartansson greindi frá því að fram til ársins 1860 hefði Múlakvísl runnið austan við Selfjallið en brotið sér farveg vestur fyrir það í Kötluhlaupi 1860. Hann telji mörkin milli Höfðabrekku og Hjörleifshöfða liggja um gamlan farveg Múlakvíslar. Þá telji hann að Múlakvísl sé sama áin og í fornum heimildum sé nefnd Grímsá. Þá greindi Karl Pálmason frá því að Kerlingardal tilheyrir Dynskógafjara sem eigendur jarðarinnar hafi fengið þegar menn úr Dynskógahverfi flýðu þaðan í Kötluhlaupi og settust að í Kerlingardalslandi. Þetta útskýri forna heimild um fjörumörk Kerlingar-

dals og Hjörleifshöfða. Þá eigi Kerlingardalur einnig fjöru sem kölluð sé Stúfur og liggja vestan við Höfðabrekkufjöru.

Haldið var af stað á ný og ekið áfram gömlu þjóðleiðina. Horft var yfir vatnasvæði Múlakvislar, sem er stórt og tilkomumikið. Stöðvað var við brúarstæði brúar sem fór í Kötluhlaupi 1955. Ekið var áfram eftir þjóðleiðinni yfir Afréttisá og inn á Höfðabrekkuafrétt. Fram undan mátti sjá gangnamannakofa. Um var að ræða gamlan barnaskóla sem fluttur var þangað eftir að hætt var að nota hann. Ekið var inn í Þakgil. Á vinstri hönd mátti sjá fjallið Miðfell. Í Þakgili voru hafðir sauðir fram til ársins 1940 en nú er búið að koma þar upp útileguaðstöðu. Staðnæmst var og skyggst um. Þá var ekið tilbaka að Hótel Höfðabrekku og stöðvað þar stutta stund.

Haldið var af stað á ný og ekið vestur eftir þjóðvegi nr. 1 sem leið lá að landi Heiðarjarða. Þar var beygt og haldið í norðurátt. Förlinn var heitið upp á Heiðarheiði. Á leiðinni voru mörk Heiðarjarða og Kerlingardals skoðuð. Þegar komið var upp á heiðina mátti sjá Lönguhlíðarhaus og Gæsatinda þar vestur af en um þá liggja mörkin á milli Heiðarjarða og Dalajarða. Sunnan við Gæsatinda mátti svo sjá Hrafnabök. Ekið var yfir kröfulínu íslenska ríkisins þar sem hún liggur úr Skjólkambi í Moldhálsa. Hjá heimamönnum kom fram að bæði Gæsatindar og Moldhálsar væru ranglega staðsettir á þeim kortagrunni sem óbyggðanefnd hefði látið færa lýstar kröfur inn á. Ekið var áfram í átt að Gæsavatni. Staðnæmst var á Lönguhlíðarhálsi og skyggst um. Fram undan mátti sjá Koltungur og Svínatungur. Í baksýn voru Hafursey og Höfðabrekkuafréttur.

Haldið var af stað á ný og ekið sömu leið tilbaka. Þegar komið var niður að þjóðvegi nr. 1 var beygt í vesturátt. Fyrirhugað var að aka upp Ytri-Sólheimaland og að Sólheimajökli. Á leiðinni var stöðvað við Klifanda þar sem sjá mátti Stórhöfða til norðurs. Við Klifanda slógust Péturseyjarbændur, þeir Hörður Þorsteinsson og Eyjólfur Sigurjónsson, í förina. Ekið var áfram í vesturátt eftir þjóðvegi nr. 1. Beygt var út af þjóðveginum og ekið meðfram jörðunum Holti, Álftagróf og Felli. Fram undan mátti sjá Klifurárgil en ofan í því liggur jökultunga. Á hægri hönd mátti sjá Holtsgil. Fram kom að á Felli, Álftagróf og í Keldudal er engin búseta. Einnig kom fram að Péturseyjarbændur hefðu unnið að landgræðslu á Stórhöfða í samvinnu við Landgræðslu ríkisins.

Þá var haldið út á þjóðveg nr. 1 á ný og ekið vestur að Eystri-Sólheimum. Staðnæmst var við Eystri-Sólheimabæinn. Þar tók Ólafur Þorsteinsson á móti hópnum og sýndi loftmynd af Eystri-Sólheimajörðinni. Á myndinni mátti glögglega sjá mörkin milli Ytri- og Eystri-Sólheima. Þá mátti sjá hvernig Sólheimajarðir liggja á milli Klifurárgils annars vegar og Sólheimajökuls hins vegar. Handan Sólheimajökuls liggur svo Hvítmaga.

Haldið var af stað á ný og ekið heim að Ytri-Sólheimum. Þaðan var fyrirhugað að aka upp á Sólheimaheiði og að skála sem þar er staðsettur. Við Ytri-Sólheima stigu upp í bifreiðina þau Tómas Ísleifsson, Sigrún Ragnarsdóttir og Einar Guðni Þorsteinsson. Ekið var um Ytri-Sólheimatorfunu undir leiðsögn Tómasar Ísleifssonar. Tómas vakti sérstaka athygli á því hversu skammt er frá sjó að jökli á þessu svæði. Fram undan blöstu Sjónarhólar við en um þá liggur kröfulína íslenska ríkisins. Skömmu síðar mátti sjá Arnardali á hægri hönd. Staðnæmst var við aðstöðu Arcanum ehf. sem rekur ferðaþjónustu á jöklinum. Þar tóku þau Benedikt Bragason og Andrina Guðrún Erlingsdóttir á móti hópnum. Þá var ekið af stað á ný í fjallatrúkk í eigu Arcanum ehf. og haldið upp á jökulinn. Þegar upp á jökulinn var komið var staðnæmst og skyggst um. Vel sást yfir Hvítmögu og glögg mátti sjá skil Hvítmögu og Skógarfjalls. Einar Guðni greindi frá því að hætt hefði verið að reka í Hvítmögu árið 1975. Ekið var niður að aðstöðu Arcanum ehf. á ný og stigið yfir í bifreið óbyggðanefndar. Þá var haldið til baka að Hótel Höfðabrekku þar sem vettvangsferð lauk að kvöldi.

4.5. Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins voru teknar skýrslur af Einari Þorsteinssyni, Sólheimahjáleigu; Erlingi Ísleifssyni, vegna Ytri-Sólheima; Tómasi Ísleifssyni, Ytri-Sólheimum; Ólafi Þorsteinssyni, Eystri-Sólheimum; Eyjólfu Sigurjónssyni, Pétursey I; Herði Þorsteinssyni, Nykhóli; Ólafi Gunnarssyni,

vegna Dalajarða; Tómasi Pálssyni, Litlu-Heiði; Karli Pálmasyri, Kerlingadal; Jóhannesi Kristjánssyni, Höfðabrekku; Reyni Ragnarssyni, vegna Mýrdalshrepps og Þóri Kjartanssyni, vegna Hjörleifshöfða. Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5. SAGA JARÐA OG AFRÉTTA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á því svæði sem til meðferðar er og síðan rakin í stórum dráttum saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á þeim jörðum sem tilgreindar eru í málinu. Að lokum verður á sama hátt gerð grein fyrir nýtingu afréttar á svæðinu frá öndverðu til þessa dags.

5.1. Landnám

Árið 1887 var Mýrdalnum skipt í tvö hreppsfélög, Dyrhólahrepp og Hvammshrepp, en í ársbyrjun 1984 voru þau sameinuð að nýju, og heitir hreppurinn nú Mýrdalshreppur.¹ Austurmörk Hvammshrepps voru talin um og í nánd við Blautukvísl á Mýrdalssandi, en vesturmörkum Dyrhólahrepps hefur verið lýst á þessa leið:

Í flæðarmáli er miðað við klapparhaus sem er á landamörkum Eystri-Skóga og Sólheima og er útfall Jökulsár að jafnaði nokkru austar og er ofar dregur liggja mörkin um svonefndan Sýslulæk eða Aurakvísl á Jökulsáraurum, vestan við Hestaþingsháls að Fjallgilsá, og þaðan fylgja mörkin rötum Skógafjalls að sunnan og austanverðu og um Jökulsárgil allt til jökuls.²

Fyrsti landnámsmaðurinn á svæði þessu var Hjörleifur Hróðmarsson, föstbróðir Ingólfs Arnarsonar. Þegar þeir komu til Íslands öðru sinni tók Hjörleifur land við Hjörleifshöfða en þá var þar, að sögn Landnámu, fjörður, „ok horfði botninn inn at höfðanum“.³ Ekki er getið um landnámsmörk og var Hjörleifur drepinn skömmu síðar af þrælum sínum.

Næstur á eftir Hjörleifi var Loðmundur hinn gamli, en frá honum er ítarlega sagt í Landnámu:

Loðmundr enn gamli hét maðr, en annarr Bjólfr, föstbróðir hans; þeir fóru til Íslands af Vörs af Þulunesi. Loðmundr var rammaukinn mjök ok fjölkunnigr. Hann skaut fyrir borð öndvegissúlum sínum í hafí ok kvazk þar byggja skyldu, sem þær ræki á land. En þeir föstbræðr tóku Austfjörðu, ok nam <Loðmundr> Loðmundarfjörð ok bjó þar þenna vetr⁴. Þá frá hann til öndvegissúlna sinna fyrir sunnan land. Eptir þat bar hann á skip öll fong sín, en er segl var dregit, lagðisk hann niðr ok bað öngvan mann vera svá djarfan, at hann nefndi.⁵ En er hann hafði skamma hrið legit, varð gnýr mikill; þá sá menn, at skriða mikil hljóp á bæ þann, er Loðmundr hafði búit á. Eptir þat settisk hann upp ok tók til orða: „Þat er álag mitt, at þat skip skal aldri heilt af hafí koma, er hér siglir út.“ Hann hélt síðan suðr fyrir Horn ok vestr með landi allt fyrir Hjörleifshöfða ok lendi nokkuru vestar; hann nam þar land, sem

1 *Sunnlenskar byggðir*. 6. b. Skaftárþing. Búnaðarsamband Suðurlands 1985. S. 333. Einar H. Einarsson, 1975: „Mýrdalur.“ *Árbók Ferðafélags Íslands*. S. 11.

2 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 496.

3 *Landnámabók*. Íslensk fornrit. 1. b. Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík 1986. S. 43.

4 *Þrjá vetr* stendur í Hauksbók.

5 *sik*, viðbót í Skarðsárabók, afskrift frá fyrri hluta 17. aldar. Það gat stefnt lífi manns í hættu ef nafn hans var nefnt á meðan hann var að fremja galdur (sbr. *Vatnsdæla saga*. Íslensk fornrit. 8. b. Einar Ól. Sveinsson gaf út. Reykjavík 1939. S. 35, 1. nmgr.).

súlurnar höfðu komit, ok á milli Hafrsár ok Fúlalækjar; þat heitir nú Jökulsá á Sólheimasandi. Hann bjó í Loðmundarhvammi ok kallaði þar Sólheima.¹

Í Landnámabók er frásögn af landamerkjadeilum Loðmundar og Þrasa í Skógum. Sagan greinir frá því að vatnahlaup mikið hafi orðið á efri árum Loðmundar og taldi Þorvaldur Thoroddsen að það hefði stafað af gosi í Kötlu eða öðrum gíg í Mýrdalsjökli.² Þeir Þrasi eiga síðan að hafa með fjölkynngi veitt vötnum þessum hvor á annars land þar til þeir sættust á það að áin skyldi þar falla sem skemmst væri til sjávar. Hún er nú kölluð Jökulsá.

Fyrir vestan Loðmund námu nokkrir menn land og er þeirra getið í Landnámu, þó ekki í rétttri röð miðað við staðhætti:

Eysteinn hét maðr, son Þorsteins drangakarls; hann fór til Íslands af Hálogalandi ok braut skip sitt, en meiddisk sjálfr í viðum. Hann byggði Fagradal, en kerlingu eina rak af skipinu í Kerlingarfjörð; þar er nú Höfðársandr.

Ölvir son Eysteins nam land fyrir austan Grímsá³; þar hafði engi maðr þorat at nema fyrir landvættum, síðan Hjörleifr var drepinn; Ölvir bjó í Höfða. Hans son var Þórarinn í Höfða, bróðir sammæðri Halldórs örnólfssonar, er Mörðr örækja vá undir Hømrum, ok Arnórs, er þeir Flosi ok Kolbeinn, synir Þórðar Freysgoða, vágú á Skatafellsþingi.

Sigmundur kleykir son Qnundar bílds nam land milli Grímsár og Kerlingarár, er þá fell fyrir vestan Höfða. Frá Sigmundi eru þrír byskupar komnir, Þorlákr og Páll ok Brandr.

Björn hét maðr, auðigr ok ofláti mikill; hann fór til Íslands af Valdresi ok nam land milli Kerlingarár ok Hafrsár ok bjó at Reyni. Hann átti illt við Loðmund enn gamla. Frá Reyni-Birni er enn helgi Þorlákr byskup kominn.⁴

Einar Ólafur Sveinsson taldi að Eysteinn Þorsteinsson hefði þegið Fagradal af Reyni-Birni og að Eysteinn hefði kastað eign sinni á landið austur að Grímsá (Múlakvísl) frá Kerlingará.⁵ Landnámsmörk Ölvis að vestan voru Grímsá, en um austurmörkin er ekkert vitað. Haraldur Matthíasson taldi sennilegt að Ölvir hefði numið allt austur að Eyjará (Blautukvísl).⁶ Sigmundur kleykir var mágur Eysteins og kann því að hafa fengið land það í heimanmund sem honum er eignað í Landnámu. Einar Ólafur komst svo að orði að það gæti ekki hafa verið annað en „af kurteisi“ að Sigmundur væri kallaður landnámsmaður sennilega sökum þess að hann var sagður ættfaðir þriggja biskupa.⁷ Frásögn Landnámu er einnig skýr um landnámsmörk Reyni-Bjarnar: Hafursá að vestan og Kerlingará að austan. Af lýsingu Landnámabókar verður því sú ályktun dregin að land hafi verið numið milli Jökulsár á Sólheimasandi og Múlakvíslar en um efri mörk landnámana er ekki getið.

5.2. Ytri-Sólheimajarðir ásamt Hvítmögu

Eins og áður hefur komið fram (sbr. kafla 5.1.) voru Sólheimar landnámsjörð Loðmundar hins

1 *Landnámabók* 1986, s. 302-304 (Sturlubók). Í Hauksbók eru engin veigamikil frávik.

2 Sbr. *Landnámabók* 1986, s. 304-305 (7. nmgr.).

3 Grímsá heitir nú Múlakvísl (sbr. Einar Ól. Sveinsson, 1948: *Landnám í Skaftafellsþingi*. Reykjavík. S. 109).

4 *Landnámabók* 1986, s. 332-334 (Sturlubók og Hauksbók).

5 Einar Ól. Sveinsson 1948, s. 110-111.

6 Haraldur Matthíasson, 1982: *Landið og landnáma*. 2. b. Reykjavík. S. 401.

7 Einar Ól. Sveinsson 1948, s. 111.

gamla. Þar var kirkja um 1200 þegar Páll Jónsson Skálholtsbiskup lét gera skrá yfir kirkjur í biskupsdæmi sínu. Elsti varðveitti máldagi kirkjunnar (Mariukirkju) „a solheimum“ er talinn vera frá um 1179 og skyldu þar þjóna tveir prestar eða prestur og djákni. Frá Sólheimum var „brottsöngur“ í fjórar kirkjur¹ og var ein þeirra (fjórðungskirkja) „a solheimum“. Þar mun átt við Eystri-Sólheima.² Þetta er síðan ítrekað í máldaga kirkjunnar frá um 1340.³ Ekki er kunnugt um eldri heimildir um að Sólheimajarðirnar hafi verið tvær, þ.e. Ytri-Sólheimar og Eystri-Sólheimar. Í máldaga Gísla biskups Jónssonar frá um 1570 er ekki lengur minnst á þær kirkjur sem þjónað var frá Sólheimum, en þar er skýrt frá dýrleika jarðarinnar og greint annars vegar á milli „garðsins“ og hins vegar „fastagóssins“:

Item garduren tjugitiger hundrud.

Fastagotz hundrad hundrada og .vij^c betur.⁴

Hér er trúlega verið að greina á milli dýrleika jarðarinnar (garðsins), sem metinn var á 100 hundruð, og heildarverðmætis fasteignarinnar með kirkjubyggingu og öðru húsnæði (fastagóss), samtals 120 hundruð og 6 álnir. Þetta fær stuðning af því að í jarðabók frá 1695 eru Ytri-Sólheimar taldir vera 100 hundruð að dýrleika og mun þar farið eftir fornu jarðamati. Í eldri jarðabók, frá 1686, er dýrleikinn sagður vera 122 hundruð og 120 álnir og var það nálægt tvítugfaldri landskuld.⁵ Nokkurs ósamræmis gætir í yngri jarðabókum um dýrleika Ytri-Sólheima. Í jarðamati frá 1804 er gefinn upp dýrleikinn 120 hundruð og 20 álnir⁶ og síðan bætt við: „...en med Hjaleje 100^c [100 hundruð]“.⁷ Hér mun annars vegar vera vísað til jarðabókarinnar 1686 (120 hundruð), þar sem dýrleikinn er miðaður við landskuldina, og hins vegar til jarðabókarinnar 1695 (100 hundruð) þar sem hið forna mat er lagt til grundvallar. Í Jarðatali Johnsens 1847 er jörðin sögð 120 ¹/₆ hundruð (þ.e. 120 hundruð og 20 álnir) en í Nýrri jarðabók er hinu forna mati skipt á milli heimajarðarinnar, 92 ²/₃ hundruð, og hjáleigunnar, 7 ¹/₃ hundruð. Samkvæmt því verður öll jörðin, „með háleigunni“ (sbr. jarðamatið 1804) 100 hundruð að dýrleika. Þá er þess að geta að heimildir liggja fyrir um að á 18. öld hafi Ytri-Sólheimar gengið kaupum og solum og verið veðsettir.⁸

Í elstu landamerkjalyfingu Ytri-Sólheima, frá 1573, er gerð grein fyrir mörkum á milli Ytri- og Eystri-Sólheima (sjá kafla 5.3.). Í vísitásiúm biskupa frá 17. og 18. öld er mörkum ekki lýst og vísað til máldaga um eignir kirkjunnar.⁹ En árið 1789 var gerð svofelld lögfesta fyrir Ytri-Sólheima:

Vid undirskrifadir lögfestum hér í Dag okkar Eignar og Ábylisjörð Ytri Sólheima í Mýrdal, sovel sjálft Heimalandid, sem Slæjuplátsítakid í Hvol's Landi Kallad Solheimamýri, ásamt allar Landsnýtjar er því Landi fylgja ber til ytstu Ummerkja, sem adrir eiga á móti: Landamerkin eru ad vestannverdu Jökulsáar gamli Farvegur frá Sjó og nordurí Jökul; enn ad austannverdu Sjónhendíng úr Merkiaur í opna báda Fossana í Merkigili, rædur so það gil, so leingi sem það tilvinst, sídann eistra Gilid í Ófæru-botninn, og þaðann Sjónhendíng nordur í Jökul.¹⁰

1 Eina hálfkirkju og þrjár fjórðungskirkjur, að því er virðist.

2 Skjöl nr. 4 (4, 8).

3 Skjal nr. 4 (5).

4 Skjal nr. 4 (10).

5 Björn Lárússon, 1967: The Old Icelandic Land Registers. Lundi. S. 340. Landskuldin 1686 var 6 hundruð og 15 álnir og er tvítugföld sú upphæð 122 hundruð og 24 álnir. Ef miðað er við 6 hundruð í landskuld verður dýrleikinn, samkvæmt sömu reiknireglu, 120 hundruð.

6 Reyndar virðist standa þarna 2 álnir en það fær varla staðist.

7 Skjal nr. 2 (44).

8 Skjöl nr. 4 (52, 55-60, 74, 77, 78).

9 Sbr. skjöl nr. 2 (48, 49).

10 Skjal nr. 2 (57).

Lögfesta þessi var lesinn upp fyrir manntalsþingsrétti á Dyrhólum 23. júní 1790 „og protesterad sovídt áhrærir Hvolsland“.¹ Hún var síðan endurnýjuð á fundi eigenda Ytri- og Eystri-Sólheima 10. júní 1865.²

Frá lokum 18. aldar, þ.e. 1792, er einnig varðveittur vitnisburður um ítök Ytri-Sólheima:

Virduglegum Bræðrum Sveine Alegsandersýne og Ejolfé Alegsandersýne hefe eg selt og fullkomlega til Eignar feinged allt það eg atte i Jördunne Ytre Sólheimum ad Dýrleika³ og fyrir gildt Andvirde sem Kaupbrief ockar i mille sýner, og effter þui j á minnstu Brefe eru ei á Nafn nefnd þau Jtök sem Ytre Solheimum fylgia, verd eg á það ad minnast svo Kaupendur vite hvad þeir meiga med friálsu bruka og er það fyrst Gield Fiár og Lamba Afriettur kallad Hvýtmaga, annad Slæiu Plats fyrir austann Hafurs Aa, kallad Solheima Mýre sem leiged hefur under Ytre Solheima sydann eg til man, og notad effter Hentugleikum, og það sama hefe eg heýrt gamla Menn seigia, af hvöríumm nockrer eru dauder, enn nockrer enn nu lifa, komner á attrædis Alldur og er þetta mitt 57 Ar. D 18 Decembris 1792 Jon Gudmundsson.⁴

Árið 1796 lögfesti séra Jón Jónsson⁵ „allt Land ad Jökulsá under Skóga undan Solheimum“ en þremur árum síðar lýsti hann þá lögfestu ógilda með eftirfarandi yfirlýsingu:

Ad so miklu Leite, sem myn Lögfesta a Ejstre Skóga vid Eyafiöll Landareign af 24a Aprilis 1796, upplesenn á Holtstadar Manntals Þinge sama Ár var fyrir ranga Underrietting og minn Okunngleika órigtug i því, ad lögfesta allt Land ad Jökulsá under Skóga undan Solheimum; So declarerast sama Lögfesta ógild, daud og maktarlaus, i allra þeirra Höndum, sem hana frammveijis hafa kunna, ad so miklu Leite, sem hún kann ad ásælast Solheimaland, til Fjalls edur Fjöru mót órækum Solheima Kirkiu Máldögum, en ad öðru Leiti sie hun i synu Gilde.

Til Stadfestu mitt Nafn Lingvum i Medallandi D. 26ta Martii 1799 Jon Jonsson Prestur til Hofi i Álfta Fyrde.

Þad sem i ofannskrifadri umgietnu Lögfestu var lögfest af okkar undirskrifadra Landeign var sierdeilislega 2 hndr. Fadmar jafnadarlega af Fjörunne, fra Jökulsá ad þeim stóra Fjörumarkssteine út vid Öldu sudur vid Fiöru, sem bera á ur Flækdar Mále i Hamars Nefid jnnannvertt vid Lödmundarsæte. Frá nefndum Fjöru Marksteini ad sunnann rædur Jökuls Ár gamle Farvegur, upp med Öldu mille Skógaheide og Hestaþings Háls nordur ad Jokle. Þetta bjódum vid med gömlum Skrifum og Vitnum ad bevísa ef Hlutadeigendur vilia áfria, og lögfestum vid hier i Dag alt Landed nefndum Farveg frá Jökulsá.⁶

Í fasteignamati 1849 er hlunnindum jarðarinnar lýst vandlega. Þar segir m.a.:

Afrétt i svonefndri Hvítmögu á jörðin nægan fyrir sig og er jörð þessi heldur örðug en fremur góð undir bú og álitst að gæta framfleytt 10 kúm og 600 fjár.⁷

1 Skjal nr. 2 (57).

2 Skjal nr. 2 (57).

3 Dýrleika er hér ekki getið.

4 Skjal nr. 2 (58).

5 Jón Jónsson (1756-1839) var prestur i Meðallandsþingum 1785-1798 og bjó að Eystri-Lyngum (*Íslenzkar æviskrár frá landnáms tímum til ársloka 1940*. Tint hefir saman Páll Eggert Ólason. 3. b. Reykjavík 1950. S. 188-189).

6 Skjal nr. 2 (59).

7 Skjal nr. 2 (45).

Hvítmaga er í framangreindum heimildum frá 18. og 19. öld nefnd sem afréttur Sólheima. Elsta heimild um að Hvítmaga hafi verið nytjuð til upprekstrar er að líkindum máldagi Mariukirkju á Miðbæli undir Eyjafjöllum sem talinn er frá um 1332. Þar stendur orðrétt þegar lýst er eignum og ítökum kirkjunnar: „gelldfiar rekstur j huitmagafell“.¹ Þetta er síðan endurtekið í yngri máldögum kirkjunnar.² Engar sambærilegar heimildir eru frá miðöldum um að ábúendur Sólheimajarðanna hafi nytjað Hvítmögu.

Hinn 4. október 1865 var haldinn sáttafundur að Hvoli í Dyrhólahreppi að ósk Jóns Jónssonar á Höfðabrekku, umboðsmanns Þykkvabæjarklausturs. Ágreiningsefnið var upprekstur í Hvítmögu „afrétti Sólheiminga og slægiustykki, Sólheimamýri kölluðu, í Hvolts landi“. Niðurstöður fundarins urðu þessar:

Urðu þær sættir að Sólheimingar afsala Hvola mönnum allri hálfri Hvítmögu, hvert sem þeir heldur vilja til uppreksturs, eður útláns til annara manna, eptir rettri itölu, en þar á móti afsala Hvola menn Sólheimingum hálfri Sólheima mýri til slæгна, [...] er gáangi að áraskiptum, eins og verið hefur að undanförmu, þá áskilja Hvolamenn sér hornið fyrir ofan markasteininn, er þeir hafa slegið að undanförmu, og að Sólheimingar varist að skemma eingjar sínar með yfirferð þeirra.

Að endingu skuldbinda hvorutveggju sig til að lata hvorir aðra sitja fyrir upprekstur í Hvítmögu eður slægjum í Sólheima myri, ef þeir nota það ekki sjálfir.³

Í nóvember 1886 hóf Vigfús Þórarinsson á Ytri-Sólheimum mál á hendur ábúanda jarðarinnar Hvolts í Dyrhólahreppi til að fá staðfestan rétt sinn til Hvítmögu. Málsástæðum Vigfúsar er ekki lýst nákvæmlega en í aukarétti að Dyrhólum 29. september 1888 framlögðu Jón bóndi Einarsson á Hvoli og sambýlismenn hans vottorð um upprekstur í Hvítmögu. Síðan segir:

Hin stefndu mótmæla því öll, að Hvolsmenn hafi nokkurn tíma greitt Sólheimingum fyrir upprekstur í Hvítmögu annað en slægjuafnot af hálfri Sólheimamýri, en þeim helming mýrarinnar hafi Hvolsmenn alltaf notað sem sína eign átölulaust, og hafi alltaf verið slægjuskripti í mýrinni þannig, að sá helmingur mýrarinnar, sem sleginn var af Sólheimingum eitt árið, var hið næsta ár sleginn af Hvolsmönnum og svo koll af kolli. Ennfremur neita þau því, að þau nokkru sinni hafi verið krafín um afréttartoll fyrir Hvítmögu. Þau standa fast á því, að sáttinni frá 1865 hafi ávallt verið fylgt bæði af Hvolsmönnum og Sólheimingum þar til er sækjandi bannaði Hvolsmönnum upprekstur í Hvítmögu. Þau neita því, að lýsing á landamerkjum Sólheimamýrar hafi nokkurn tíma verið þeim synd og því síður, að þeir hafi samþykkt hana, en kveðast þó eigi hafa ástæðu til að mótmæla lýsingu sækjanda á marki milli Sólheimamýrar og Miðeyja.⁴

Frá þessum tíma er varðveitt lýsing á mörkum Hvítmögu og Skógafjalls:

Mark milli afrjettanna, ytri Skóga hverra afrjettur kallaður er Skógafjall, og ytri Sólheima, sem kallaður er Hvítmaga, er Jökulsárgil, sem Jökulsá rennur nú framúr, og hefur runnið svo lengi sem elstu menn muna til.

1 Skjal nr. 4 (150) (*Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 679).

2 Skjal nr. 4 (151) (*Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 260 (máldagi frá um 1371)) og skjal nr. 4 (149) (*Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 672 (máldagi frá um 1570)).

3 Skjal nr. 2 (90).

4 Skjal nr. 2 (64). Erlingur Ísleifsson frá Sólheimum komst svo að orði við skýrslutökur í máli nr. 6/2003: „Nýting Hvolmýringa [í Hvítmögu] var bara sem ítak af því að Sólheiminga vantaði slægju, þá vantaði bithaga.“

Ytri Skógum og Ytri Sólheimum 14. júní 1885.

K. Jónsson, fyrir handsal Oddur Sveinsson,

Vigfús Þórarinnsson, Einar Guðmundsson, Þorleifur Jónsson, Sæmundur Árnason

Sverrir Magnússon, Jón Ólafsson nafnið handsalað

handsalsvottar Arni Jónsson, Friðrik Jónsson¹

Bréf þetta var lesið á manntalsþingi að Loptsalahelli 22. júní 1885 og ritað í landamerkjabók.

Deilur um Hvítmögu héldu áfram næstu árin með málarekstri.² Í mars 1897 höfðuðu eigendur Hvals mál gegn eigendum Ytri-Sólheima og gerðu þá réttarkröfu „að eigendum Hvals verði dæmdir allur hálfur afretturinn Hvítmaga til fullra afnota og uppreksturs fyrir lömb“. Jafnframt kröfðust þeir þess að hinir stefndu ábúendur á Ytri-Sólheimum yrðu dæmdir til að greiða sækjendunum skaðabætur fyrir að hafa fyrirmanað þeim notkun afrettarins og fyrir óþarfa málarekstur og kostnað.³ Málinu var vísað frá með þeim rökum að ekki hefðu allir eigendur Ytri-Sólheima verið aðilar að málinu og því eigi fullreynt um sáttaumleitunir.⁴ Á fundi 21. apríl 1900 var loks komist að svohljóðandi sætt:

Hinir mættu varnar-aðilar [eigendur Ytri-Sólheima] lýsa því yfir, að þeir vilji samþykkja kröfu sækjendanna að því er snertir rjett eigenda Hvals til lambauppreksturs í Hvítmögu, þannig að hálf Hvítmaga skuli talin tilheyra eigendum Hvals. Af málskostnaðinum greiða þeir 10 – tíu – krónur. Sækjandinn fellur að öðru leyti frá kröfu sinni.⁵

Sátt þessi var í reynd felld úr gildi með samningi sem undirritaður var að Hvoli 5. júlí og Ytri-Sólheimum 8. júlí 1922. Þar segir m.a.:

Ítak Hvalsjarða, upprekstur í Hvítmögu í Sólheimalandi, og itak Sólheimajarða, slægja í Sólheimamýri í Hvolslandi. Að vjer skiftum nú þessum itökum, svo að eignarjarðir vorar Hvoll og Ytri-Sólheimar hjeðan í frá hafi óskertan sinn rjett, þeirra vegna, og gefum hverir öðrum afsal fyrir þessum forna itakarjetti þannig.

Að vjer eigendur Hvalsjarða í Dyrhólahreppi í V.-Skaftafellssýslu afsölum frá oss rjetti til lambauppreksturs í Hvítmögu í Ytri-Sólheimalandi til eigenda Ytri-Sólheimajarða, gegn samskonar afsali frá þeim á slægjuítaki þeirra í Sólheimamýri og hjer á eftir er ritað.

Og vjer eigendur Ytri-Sólheimajarða í Dyrhólahreppi í V.-Skaftafellssýslu, afsölum hjer með frá oss rjetti þeim til slægjuítaks í Sólheimamýri í Hvolslandi, er jarðir vorar hafa átt mót ofanrituðu afsali eigenda Hvalsjarða á ítaki þeirra í Hvítmögu, og til þeirra.

1 Skjal nr. 2 (3). Ekki kemur fram hvaða menn það voru sem rituðu undir bréfið en af öðrum heimildum má ráða að Vigfús Þórarinnsson, Einar Guðmundsson, Þorleifur Jónsson og Sverrir Magnússon hafi allir búið á Ytri-Sólheimum (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 612, 616-618).

2 Sbr. skjöl nr. 2 (40-42, 82).

3 Skjal nr. 2 (63).

4 Skjal nr. 2 (63).

5 Skjal nr. 2 (63). Sbr. skjal nr. 2 (41).

Skulu þessi skifti gerð fyrir oss og vora eftirkomendur, án neinnar milligjafar, eða skilorða. Samningi þessum skal þinglýsa á kostnað hlutaðeigenda og greiða sinn helming hvorir málsaðilar, og gildir frá þeim degi, að þinglýst er.¹

Í heimildum er ekki minnst á aðrar nytjar af Hvítmögu en fjárbeit en við skýrslutökur í máli nr. 6/2003 (Mýrdalur) kom fram að þar hefði áður verið nokkur eggjataka (mávaegg). Fram undir fjárskiptin 1953 fór féð sjálfst yfir jökulinn í Hvítmögu en þegar því fækkaði var ekki lengur talin þörf á að nýta hana til beitar.²

Ekki er öðrum landamerkjabréfum til að dreifa um Ytri-Sólheima en þeim sem hér hafa verið nefnd (þ.e. frá 1573 og 1789). Í kafla 5.3. (Eystri-Sólheimar) er gerð grein fyrir ágreiningi um landamerki milli Eystri- og Ytri-Sólheima og sáttargerð um það mál og skal hér vísað til þess sem þar stendur. Frá 1884 er varðveitt landamerkjabréf þar sem lýst er mörkum Pjeturseyjar og Ytri-Sólheima:

Skrásetning.

Í áframhaldi af skjali merktu No. 1 um landamerki jarðarinnar Pjeturseyjar, og er hjer lýst einungis markalínu á milli Pjeturseyjar og Ytri-Sólheima, sem er úr eystra fjörumarki Ytri-Sólheimafjöru bein sjónhending í jarðfastan klett með vörðu á og er sú stefna á Nónnes. Frá sama steini sjest Háfaskjól í Búrfelli að vestan að bera framar en miðjavega á milli Eyjarháls og Pjeturseyjar. Úr nefndum kletti sjónhending í grjótvörðu á Merkiaur, sem er mark á milli Pjeturseyjar og Eystri-Sólheima.

Pjetursey 13. júní 1884

Sverrir Magnússon	Jón Ólafsson
Þorl. Jónsson	Guðmundur Ólafsson
Einar Guðmundsson	Þórunn Þorsteinsdóttir
Sæmundur Árnason	Sigurður Sigurðsson
	Grímur Sigurðsson
	Vilborg Jónsdóttir (handsalað)
	Jón Árnason
	Vígfús Þórarinsson ³

Landamerkjabréfið var lesið á manntalsþingi í Loftsalahelli 15. júlí 1887 og ritað í landamerkjabók Skaptafellssýslu.

Í Jarðatali Johnsens 1847 er ekki getið annarra býla á jörðinni en Ytri-Sólheima og Sólheima-

1 Skjal nr. 2 (42). Samninginn átti „síðar“ að lesa á næsta manntalsþingi en hann var færður fyrirfram í afsals- og veðmála-bók Skaptafellssýslu 30. nóvember 1922.

2 Einar Þorsteinnsson, Sólheimahjáleigu, við skýrslutökur í máli nr. 6/2003.

3 Skjal nr. 2 (4).

hjáleigu. Í fasteignamati 1916 eru auk Sólheimahjáleigu skráðir sex Sólheimabæir (Ytri-Sólheimar I-VI). Ytri-Sólheimar I nefndust þá Sólheimakot. Þessi röðun bæjanna hefur síðar breyst eins og rakið er í ritinu *Sunnlenskum byggðum*.¹

Fjalllendi Ytri-Sólheima hefur á síðari árum verið nýtt til útivistar og ferðaþjónustu. Í því sambandi má nefna að árið 1992 gerðu Snjósleðaferðir hf. samning við eigendur og ábúendur Ytri-Sólheimajarða um leyfi til að starfrækja skíðalyftur og snjósleðaferðir innst í Sólheimaheiði við rætur Mýrdalsjökuls. Í samningnum fólst einnig heimild til að reisa skála fyrir veitingar og svefn- aðstöðu.² Sams konar samningur var gerður þremur árum síðar við Geysi hf.³

Heimildir benda ekki til annars en að frá lokum 19. aldar og síðar hafi Ytri-Sólheimajarðirnar verið framseldar á hefðbundinn hátt og veðsettar.⁴

5.3. Eystri-Sólheimar

Eystri-Sólheima með því nafni er ekki getið í heimildum frá miðöldum, svo að vitað sé, en þó má ætla að sú jörð hafi snemma verið byggð. Í máldaga Mariukirkju á Sólheimum (Ytri-Sólheimum) sem talinn er frá 1179 kemur fram að þaðan var brottsöngur, „xij. messur a solheima“, og getur varla verið átt við aðra jörð en Eystri-Sólheima.⁵ Þetta styðst við máldaga frá um 1340 en þar er þess getið að bænhús á Sólheimum liggja undir kirkjuna á Sólheimum (Ytri-Sólheimum) og greiði 5 aura fyrir prestlega þjónustu.⁶

Árið 1573 var gerð sátt um landamerki milli jarðanna Ytri- og Eystri-Sólheima:

J Guds nafni ämen. Giördu þeir Siera Þorlákur Einarsson og Petur Þorleifsson suofelldan samning og sáttmála sijn ä milli. Iostugir og veluivgir. vm landamerki ä millum jarðanna jtri Sólheima. er Petur Þorleifsson Eignadist og hellt. Ixij^c af greindri jördu. Enn Siera Þorlákur af xij^c Er hann eignadist j Eistri Solheimum. J firstu skilldi sä foss räda. sem er j Merkisgili. sem kallad hefur verid ad fornu. þaðan Rett tekin siönhendijng og sudur j Eyahölm⁷ suo längst sudur ä merkisaurinn. sem skilst land ä millum Sólheima og Eyar. J annan mäta skilldi enn sami lækur. vpp frá fossinum j Merkisgili. Räda nordur Efftir fiöllum sem ad fornu allt j jökla. Lofudu þeir med handsöllum. ad þessi landamerki skilldi standa æfinlega fyrir sig og sijnä arfa og Efftirkomendur þeirra ä millum. vm það allt sem þeir mäetti fyrir sig og sijnä lofa og jäta. Voru þessum þeirra giörningi nærstaddir og hiäverandi. Þörður Gudmundsson lögmann. Einar Eyreksson og Hallur Jönsson logrettumenn. med fleirum gödum mönnum. huörrier er samþiktu og stadfestu þennan þejrra giörning. og handsalada lofan. lögliga og minduga þeirra ä millum æ hedan af. og thil sanninda her vm settu firnefndir lögrettumenn sijn jnnsigli fyrir þetta landamerkiabref er giört og skrifad var ä því äri 1573 i Fells landeign j Myrdal. þann 26 dag Augusti.⁸

Í jarðabók 1686 eru Eystri-Sólheimar sagðir vera 46 hundruð og 160 álnir, og var þá miðað við tvítugfalda landskuld (2 hundruð og 40 álnir), en í jarðabók 1695 er dýrleikinn skráður 24 hundruð, væntanlega í samræmi við hið forna mat.⁹ Dýrleikinn er hinn sami, 24 hundruð, í jarðamati 1804 og Jarðatali Johnsens 1847 en í Nýrri jarðabók 1861 er hann færður niður í 18,4 hundruð.¹⁰ Í heim-

1 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 610-618.

2 Skjal nr. 15 (20).

3 Skjal nr. 15 (21), sbr. skjal nr. 15 (22).

4 Sbr. skjöl nr. 4 (85-90, 142-145).

5 Skjal nr. 4 (8).

6 Skjal nr. 4 (5).

7 *Eyaholenn* stendur í einu handriti (120).

8 Skjal nr. 4 (44).

9 Björn Lárusson 1967, s. 340.

10 Skjöl nr. 2 (44), 4 (24, 25).

ildum frá 18. og 19. öld kemur fram að á þeim tíma var jörðin framseld á venjubundinn hátt, svo sem með sölu og við erfðir, og veðsett.¹

Þrátt fyrir sáttargerðina um landamerki Eystri- og Ytri-Sólheima sem áður er getið tókst ekki að útkljá deilur um mörk þessara jarða. Miðvikudaginn 4. apríl 1866 var haldinn sáttafundur í framhaldi af kæru sem eigendur Eystri-Sólheima höfðu lagt fram á hendur eigendum Ytri-Sólheima. Niðurstöðu fundarins er lýst á þessa leið í sáttabók:

Urðu hlutaðeigendur ásáttir um, að land það, sem ágreiningurinn er af sprottinn, sem er bein stefna úr vestra fjörumarki Eystri-Sólheima og þaðan í Merkigilskjapt, austan marks, upp frá þessu skuli vera óátalið eignar sambeitarland Ytri og Eystri Sólheima eptir nú gyldandi dyrleika nefndra jarða. Að þessari sætt geingur og Eyólfur bóndi Eyólfsson á Ytri-Sólheimum, fyrir sjálfs sins hönd sem eiganda.

Ut supra

G. Thorarensen, E. Johannsson

Sigh. Árnason

Jón Þorsteinsson

Margrjet Eyólfsdóttir (handsalaði)

Kjartan Jónsson

Eyólfur Eyólfsson (handsalaði)

Að sömu kostum geing eg einnig, hvað framanskrifaðan sáttagjörning snertir, fyrir þaug 5 ½^c (segi fimm og hálf hundrad) sem eg á í jörðunni Ytri Sólheimum; þessu til staðfestu er mitt undirskrifað nafn og viðstaddra votta, sómuleiðis eg Egill Sveinsson fyrir það sem mér viðkemur úr nefndri jörðu.

Jón Eyólfsson (handsalaði)

Egill Sveinsson

sómuleiðis jeg

Sveinn Sigurðsson (handsalaði)

Viðstaddir sem vottar

Jón Tómasson

Hjálmar Eyvíksson²

Einnig var deila um landamerki milli Eystri-Sólheima og Péturseyjar og skipaði amtmaður sýslumanninn dómara í því máli. Eigendur Eystri-Sólheima kröfðust þess að landamerki jarðarinnar yrðu ákveðin þessi:

Sjónhending úr því umsam[da?] fjörumarki milli optnefndra jarða í Sólheimahrauni að austan verðu þar sem það skagar lengst austur og fram fyrir framan Skéllitorfu, en að eigendur Péturseyjar verði dæmdir til að borga allan málskostnað af máli þessu.

Eigendur Péturseyjar töldu hins vegar rétt landamerki vera þessi:

1 Sbr. skjöl nr. 2 (61), 4 (72, 73).

2 Skjal nr. 2 (79).

Að Eystri-Sólheima háls, sem liggur milli Hrutagils að vestan og Klifrárgils að austan sjáist framundan austasta horninu á Sólheima-hrauni og það bein sjónhending í hinn svonefnda Merkiaur fram á aurnum þar sem talið sé að Peturseyjjar- og Ytri-Sólheima lönd mætist.

Fyrir milligöngu áreiðarmanna var komist að svolatandi niðurstöðu:

Stefndu skuldbinda sig og eptirkomendur¹ sína og eptirkomendur allra til að líða sömu brúkun á þrætu-landinu frá Eystri-Sólheimum og hingað til hefir viðgengist í nú brúkandi og lifandi manna tíð meðan hjónin, sem nú eru á Eystri-Sólheimum, Jón Þorsteinsson og Ingibjörg Magnúsdóttir, eða annaðhvort þeirra er á lífi, eða eitthvað af börnum þeirra í fyrsta lið nýtur ábúðar á nefndri jörð. Þetta varð að handbundinni sátt.²

Landamerkjabréf Eystri-Sólheima var gert árið 1890 og er á þessa leið:

Skrásetning um landamerkjalyngu jarðarinnar Eystri-Sólheima í Dyrhólahreppi, lýst af ábúanda og eigendum jarðarinnar, eptir skjölum og skilríkjum, sem vjer í höndum höfum, og svo eptir sogn núlifandi manna.

1. Lækur sá, sem er í Merkigili, skilur land Eystri og Ytri Sólheima og frá upptökum lækjarins, er markið til hánorðurs í jökul, en úr því að lækurinn kemur niður á aurinn niður á jafnsljettu er markið bein sjónhending úr fossinum í Merkigili suður í Eyjarhólm og er varða hlaðin á Merkiaur í þeirri stefnu þarsem kemur saman mark á milli ytri Sólheima og Pjeturseyjjar og fossarnir í Merkigili bera saman.
2. Grjótvarða sú, sem er austanundir Eystri-Sólheimaheiði, fram undan Kleyfaráar-gilkjaptinum, þar sem sjest sem hesteyra af Máfadrang fram undan Skeiðflatarhlíðinni, úr nefndri mörk, er bein sjónhending til útsuðurs í vörðu þá, sem fyr er um getið á Merkiaur, og er hjer sjerstaklega lýst landamerkjum milli Eystri-Sólheima og Pjeturseyjjar.
3. Landmark milli Eystri-Sólheima og Fells, er varða sú, sem nefnd er fram undan Kleyfaráar-gilkjaptinum, úr nefndri vörðu bein stefna í gilkjaptinn og svo skilur Kleyfaráar gil norður í jökul.
4. Fjara fylgir jörðinni og er hinn svonefndi Stóristeinn fremst í Litlavelli látinn bera í baðstofuna á Eystri-Sólheimum; það er fjörumarkið að austan að vestan er fjörumarkið téðar grjótvrörður á Sandláguröldu ofan við fjöruna, austan við Húsá, þar sem hún kemur fram undir fjöruna; úr þessum vörðum er bein sjónhending í Nónnes í Ytri-Sólheimanesi.

p.t. Eystri Sólheimum 16. júní 1890

Jón Einarsson, eigandi að 14.9^o fornt mat.

Högni Jónsson, ábúandi.

Fyrir Pjeturseyjjar ábúendur og eigendur.

Jón Ólafsson, sem eigandi og ábúandi. Jón Arnason, ábúandi 12° eigandi 1°. Árni Jónsson, ábúandi. Grímur Sigurðsson. Sigurðr Sigurðsson. Vilborg Jónsdóttir 8.40^o.

Þórunn Þorsteinsdóttir.

¹ Hér fyrir ofan er einnig ritað *umbjóðendur*.

² Skjal nr. 2 (74).

Fyrir Ytri-Sólheima ábúendur og eigendur.

Sverrir Magnússon. Þorleifur Jónsson, ábúandi. Einar Guðmundsson. Sæmundur Árnason, ábúandi handsalað.

Jón Ólafsson eigandi að 12e að fornu mati.

Fyrir Fellið.¹

Landamerkjabréfið var lesið á manntalsþingi í Loptsalahelli 10. júní 1891 og fært í landamerkjabók Skaptafellssýslu.²

Tvö önnur landamerkjabréf eru til fyrir Eystri-Sólheima en ná einungis til tiltekinna jarða, þ.e. Fells og Péturseyjar. Fyrri bréfið er frá 1886 og lýsir mörkum á milli Eystri-Sólheima og Fells:

Skrásetning yfir landamerki jarðarinnar Eystri-Sólheima í Dyrhólahreppi í Vestur-Skaptafellssýslu, sem er að fornu mati 24e, en eftir jarðabókinni 1861, 18.4^e. – Einungis er hjer lýst marki á milli Eystri-Sólheima og Fells og er farið eftir skjölum og skilríkjum, sem jeg í höndum hefí og svo líka eftir sögn núlifandi manna og er markið sem hjer greinir:

Grjótvarða á Kleyfaráar-aurunum austanundir Eystri-Sólheimaheiði, austur af svonefndu Klifí. Úr nefndri vörðu er sjónhending í mitt Kleifaráar-gil, þar sem áin Klifandi kemur fram úr gilkjaptinum, svo ræður Kleyfaráargil marki norður í jökul.

Þess skal getið þegar á ofanefndri grjótvröðu er staðið, að sem hesteyra sjest af Máfadrangi vestur undan hliðinni.

Eystri-Sólheimum

4. dag janúarm. 1886.

Guðmundr Ólafsson á Felli.

Ólafur Stephensen³

Bréf þetta var lesið á manntalsþingi í Loptsalahelli 10. júní 1891 og fært í landamerkjabók. Síðara bréfið er frá 1922 og lýsir mörkum á milli Eystri-Sólheima og Péturseyjar:

Markalýsing.

Samkvæmt (privat) gerðardómi uppkveðnum 18. desember 1922, er mark milli Eystri-Sólheima og Pjeturseyjar þessi:

Varða sú, sem er fram undan Kleyfarárgils Kjaftri, ber að skoða sem markvröðu milli Pjeturseyjar og Eystri-Sólheima og liggur markið úr henni beina línu yfir hornið á Eystri-Sólheimahrauni í vröðuna á merkiaur. Og eru 2 vröður hlaðnar í þeirri stefnu á horninu á Eystri-Sólheimahrauni.

1 Hér fyrir neðan er ekkert nafn en rétt er að hafa í huga að landamerkjabréf Eystri-Sólheima frá 1886 er undirritað af hálfu Fellsmanna (sbr. hér síðar).

2 Skjal nr. 2 (14).

3 Skjal nr. 2 (14).

Eystri-Sólheimum 1. júní 1924

Grimur Sigurðsson, Ólafur H. Jónsson, Sæmundur Bjarnason

Guðm. Finnsson, Árni Jónsson.¹

Bréf þetta var lesið á manntalsþingi fyrir Dyrhólahrepp 17. júlí 1924 og fært inn í landamerkjabók Skaftafellssýslu.

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins 1890 hafi Eystri-Sólheimar verið framseldir á hefðbundinn hátt og veðsettir.²

5.4. Fell

Fells er getið í máldaga Sólheimakirkju sem talinn er vera frá um 1179. Af honum má ráða að kirkja eða bænhús hafi verið á Felli og þjónað þriðja hvern helgan dag af prestinum á Sólheimum.³ Fell er skráð með jörðum Kirkjubæjarklausturs í máldaga 1397 en er talið eign Þykkvabæjarklausturs 1523.⁴

Eins og aðrar jarðir klaustranna varð Fell eign konungs eftir siðaskiptin. Í jarðabók 1686 er það talið 25 hundruð að dýrleika í samræmi við landskuld en 12 hundruð í jarðabók 1695, og hélst sá dýrleiki óbreyttur í yngri heimildum.⁵ Í Jarðatali Johnsens 1847 er þess getið að á jörðinni Felli hvili sú skylda, sennilega frá þeim tíma er jörðin var gefin klaustrinu, að greiða 60 álnir (um hálf tón) til fátækra.⁶ Í Nýrri jarðabók 1861 er jörðin metin á 24,5 hundruð.⁷

Frá síðari hluta 18. aldar eru varðveittar lýsingar á jörðum Þykkvabæjarklausturs. Í lýsingu 1769 er sérstaklega tekið fram um Fell að vetrarhagar jarðarinnar séu mjög góðir.⁸ Árið 1779 er komist svo að orði að Fell sé ein besta jörðin í Mýrdal, beitilandið sé „temmelig godt og stort“ en hafi rýrnað af skriðufalli.⁹ Svipaða umsögn er að finna í jarðamati 1849: „Hagar fremur góðir bæði sumar og vetur ... Jörðin er sérlega falleg, notaleg og hæg og í betra lagi undir bú.“¹⁰ Í fasteignamati 1916 segir um beitilandið að það sé „víðlent fjalllendi, fremur gott sauðland að sumri til“.¹¹

Jörðin Fell, eign konungs, var lögð undir Sólheima- og Dyrhólaprestakall í makaskiptum fyrir jörðina Götur með stiftamtmannsbréfi 9. október 1838.¹² Ári síðar, 27. október 1839, fóru fram vitnaleiðslur um mörkin á milli Fells og jarðarinnar Holts. Einungis svör vitna hafa varðveist, og verður hér birtur sá hluti þeirra sem varðar landamerki:

[Árni Jónsson, Giljum. Svar við 3. spurningu:] Ecki annað en það gamla, Raudalæk svo langt sem hann nær og úr Raudalækjarbotni fyrir framann Hognavoll beina Stefnu í Stórukrínglu. Þetta mark vildi föstri minn Jón Jónsson halda.

1 Skjal nr. 2 (22). Af öðrum heimildum má ráða að Ólafur H. Jónsson hafi verið ábúandi á Eystri-Sólheimum, Sæmundur Bjarnason á Ytri-Sólheimum I, Guðmundur Finnsson í Pétursey og einnig Árni Jónsson (*Sunnlenskar byggðir* 6, s. 603-604, 615, 620).

2 Sbr. skjöl nr. 4 (91, 122, 125).

3 Skjöl nr. 4 (4 og 8).

4 Skjöl nr. 4 (3 og 6).

5 Björn Lárusson 1967, s. 340, sbr. skjöl nr. 2 (44) (jarðamat 1804) og 4 (24) (*Jarðatal Johnsens* 1847).

6 Skjal nr. 4 (24). „Fellstollurinn“ sem svo var nefndur mun hafa verið greiddur fram til ársins 1970 (*Sunnlenskar byggðir* 6, s. 621).

7 Skjal nr. 4 (25).

8 „...Vinter-Græsgang, som her er meget god“ (skjal nr. 2 (27)).

9 Skjal nr. 2 (29).

10 Skjal nr. 2 (45).

11 Skjal nr. 2 (46).

12 Skjal nr. 2 (43).

[Svar við 5. spurningu:] Nej, enn heyrð hefi eg líka mark úr Raudalækjarkjapti og í Bolhólma sem nú er ecki til. Eg heyrði líka að ágreingur hefði verið millum Jóns Sigursonar og Fellsprestisins.

[Þorsteinn Jónsson, Hvammi. Svar við 3. spurningu:] Ad Raudilækur réði frá aur og það upp til Botna og beina stefnu í Krínglu. Það heyrði eg fyrst, enn síðann hefi eg heyrð talad um Diúpaskurd, sem gamlir menn aldrei ummtöludu.

[Sigurdur Eyjólfsson, Eystri-Sólheimum. Svar við 3. spurningu:] Ecki heyrði eg getid um annad mark enn úr Raudalækjarbotni í Stórukrínglu, enn þegar Holtsbóndinn og presturinn vóru kændir þá vildi presturinn eiga í Diúpaskurd.

[Þórður Brynjólfsson, prófastur. Svar við 3. spurningu:] Þessvegna ad eg hélt ad Landadý og Diupiskurdur væru landamerki.¹

Áfram var deilt um landamerki jarðanna næstu árin. Þannig segir í brauðamati 1855:

Jörðin [prestsetrið Fell] liggur undir töluverðri ábeiti og ágangi af öðrum jörðum og á þaraðauki í þrætu við jörðina Holtt, um mýrarstykki, sem víst mundi gefa af sjer 100 hesta, væri það haft til slægna. Þegar jarðirnar í Dyrhólahrepp voru metnar árið 1849 var þrætustykki þetta metið með Felli, því matsmönnum þókti ekki þrætan á rökum byggð.²

Árið 1865, 3. júlí, lagði séra G. Thorarensen fram kæru vegna ágreinings sem lengi hafði verið um landamerki milli prestssetursins Fells í Sólheimasókn að vestan og Holts og Álftagrófar að austan í sömu sókn. Í gögnum málsins kemur fram að hinir ákærðu vildu hafa Raudalæk fyrir mark upp til Botna og þaðan í Stórukrínglu, en presturinn vildi ekki á þetta fallast.³ Á sáttafundi 31. ágúst 1865 var þetta bókað:

Kjærandinn [presturinn, séra G. Thorarensen] býður til sátta að landa merki verði sett úr Stóru krínglu - sem allir viðurkjenna norður markið – beint í svo nefnd Landa dý, þaðan í mynnið á Raudalæk suðurvið Aur. Þetta þýddust hinir á kjærðu ekki, en þar á móti buðu þeir til sátta að borga allan sátta fundar kostnaðinn. ... Hinir ákjærðu vildu hafa Raudalæk fyrir mark upptil Botna og þaðan í Stóru krínglu en presturinn þýddist það ekki.⁴

Fleiri en einn dómur var felldur í þessu deilumáli í aukarétti Skaftafellssýslu. Eftir umfangsmiklar vitnaleiðslur dagana 17.-20. september 1866 var kveðinn upp svofelldur dómur um landamerki milli Fells og Holts og Álftagrófar í Mýrdal:

Því dæmist rétt að vera: Landamerki milli prestssetursins Fells í Sólheimasókn í Vesturskaftafells Sýslu að vestan og bændaeygnanna Holts og Alptagrófar í sömu sókn og sýslu að austan skulu vera: bein sjónhendíng frá Raudalækjarmynni, þar sem lækurinn fellur fram á Hafursáraura yfir Landadý í Stórukrínglu, þá hún ber í midt Holtsgil.⁵

Máli þessu var áfrýjað til landsyfírréttar og felldi hann þann dóm í október 1867 að hinn stefndi,

1 Skjal nr. 2 (68).

2 Skjal nr. 2 (77).

3 Skjal nr. 2 (78).

4 Skjal nr. 2 (78). Sbr. skjal nr. 2 (80) þar sem einnig er greint frá árangurslausum sáttafundi 27. ágúst 1866.

5 Skjal nr. 2 (62).

þ.e. prestsetrið Fell, hefði eigi komið fram með neina löglega sönnun fyrir því að það ætti hið umþrætta land. Áfrýjendur (eigendur Holts og Álftagrófar) voru því dæmdir friir fyrir kærnum og kröfum hins stefnda. Þar sem þeir höfðu ekki framfylgt gagnsókn í málinu var ekki tekin til greina réttarkrafa þeirra um að landamerki jarðanna yrðu ákveðin eftir örnefnum þrætulandsins að vestanverðu.¹ Svo virðist sem dómur þessi hafi ekki verið virtur því að enn var haldið áfram að deila um landamerki þessara jarða. Á sáttafundi 12. apríl 1890 lagði séra Ólafur Stephensen á Hvammi fram skriflega kæru gegn ábúendum Holts og Álftagrófar vegna landamerkja Fells. Ekki náðust sættir milli kærands og bóndans í Holti, en um landamerki Fells og Álftagrófar varð samkomulag um að þau skyldu vera

úr Bolhólma í Landadý þaðan í Holtsgilskjaptinn, þaðan beina línu í Stórukringlu, svo ræður vesturbrún Holtsgils beint í jökul.²

Samkomulag þetta var ritað í sáttabók en ekki verður séð að því hafi verið þinglýst. En svo virðist sem vísað sé til þess í yfirlýsingu stjórnarráðs Íslands 1909 um landamerki milli Fells annars vegar og Holts og Álftagrófar hins vegar (sbr. hér síðar í kaflanum).

Eftir stóð að leysa úr ágreiningnum milli Fells og Holts.

Miðvikudaginn 18. mars 1891 var aukaréttur settur að Dyrhólum til að taka fyrir mál Einars Einarssonar í Felli gegn Einari Árnasyni, ábúanda jarðarinnar Holts.³ Einar í Felli hafði áður fengið gjafsókn frá amtinu. Dómur var ekki kveðinn upp fyrir en 29. júní árið eftir og var á þessa leið:

Landamerki milli prestsetursins Fells og bændaeygnarinnar Holts í Mýrdal skulu vera þessi: Úr Stóru-Kringlu beina sjónhending yfir markstein við „Landadýið“ fyrir austan Fellsrjett, hið næsta fjallinu, í markstein í mýrarjaðrinum fram við aurinn; úr þessum marksteini bein lína suður og fram aurinn til þess er hornið á Máfadrang sjest undan Skeiðflatarhlíðinni og innri brún Hrosshamra undan Kristínarkletti. Að öðru leyti vísast málinu frá dómi.⁴

Dómur þessi var gerður ómerkur með dómi landsyfírréttar 11. september 1893.⁵

Í framhaldi af þessari niðurstöðu hóf eigandi Holts, Árni Gíslason sýslumaður, mál gegn sóknarpresti Mýrdalsþinga, séra Gísla Kjartanssyni, sem umráðamanni Fells. Dómur sýslumanns var kveðinn upp 27. júlí 1896:

Landamerki milli prestsetursins Fells og bændaeygnarinnar Holts í Mýrdal skulu vera þessi: Bein sjónhending úr Stórukringlu, þegar hún er miðuð framan af mýrarjaðrinum, yfir rótina á Fellsfjalli að austan og fram úr mýrinni, 30 faðma út á aurinn. Þaðan sjónhending fram í miðjuna á aurvikinu milli graslenda, þar sem Rauðilækur áður hefir runnið fram, og þaðan svo eptir beinni sjónhending suður og fram aurana til þess er hornið á Máfadrang sjest undan Skeiðflatarhlíðinni og innri brún Hrosshamra undan Kristínarkletti. – Merkjavörður skulu reistar á Fellsfjallsrótinni, mýrarjaðrinum og 30 föðmum suðvestur úti á aurnum, er standist á við Stórukringlu eptir áðursögðu, og ennfremur skal reisa merkjavörðu á miðju aurvikinu, þar sem ætlað er að mynni Rauðalækjar hafi verið. Að öðru leyti frávísað málinu.⁶

1 Skjal nr. 13 (1).

2 Skjal nr. 2 (81).

3 Stefnunni var síðar breytt þannig að málið var höfðað gegn eiganda Holts.

4 Skjal nr. 2 (65).

5 Sbr. skjal nr. 2 (66).

6 Skjal nr. 2 (66).

Landamerkjadómur þessi var staðfestur í landsyfirrétti 1. nóvember 1897.¹ Dómurinn var færður í landamerkjabók 13. júní 1908 og sem slíkur lesinn á manntalsþingi fyrir Dyrhólahrepp þremur dögum síðar.²

Árið 1909, 12. september, gaf stjórnarráð Íslands út þá yfirlýsingu í bréfi til prestsins á Felli að það

[fyndi] ekki ástæðu til að hefja ágreining um landamerki tjeðrar jarðar [þ.e. Fells] annarsvegar og jarðanna Holts og Álftagrófar hinsvegar, heldur skuli láta sitja við þau landamerki, sem nú eru haldin og samkvæmt skýrslu yðar³ hingað til hafa verið óátalin milli tjeðra jarða, þannig að vesturbrun Holtsgíls ráði landamerkjum frá Kringlu að telja og norður til jökuls.⁴

Bréf þetta var lesið á manntalsþingi fyrir Dyrhólahrepp 26. júní 1911 og fært í landamerkjabók. Nokkru eldra er landamerkjabréf um mörkin milli Fells og Péturseyjar:

Skrásetning.

Um landamerki jarðanna Pjeturseyjar og Fells, sem eru: Varða framan við Klifandiárgilkjapt og sjáist hesteyra af Máfadrang vestur undan Skeiðflatarhlíðinni, sama varðan, sem er mark á milli Fells og Eystri-Sólheima. Úr nefndri vörðu beina sjónhending í vörðu þá sem er landamerki milli Hvols- og Pjeturseyjar, og sjáist hesteyra af Máfadrang vestan undir Skeiðflatarhlíðinni.

Pjetursey, þann 24. marz 1886

Grímur Sigurðsson húsbóndans vegna

Jón Árnason

Þórunn Þorsteinsdóttir

Árni Jónsson

Sigurður Sigurðarson

Jón Ólafsson

Ólafur M. Stephensen⁵

Bréf þetta var lesið á manntalsþingi í Loftsalahelli 15. júlí 1887 og ritað í landamerkjabók Skaptafellssýslu.

Búskapur mun hafa lagst af á Felli um 1966.⁶

Eins og áður hefur komið fram taldist Fell konungsjörð eftir siðaskiptin en varð kirkjulénsjörð á fyrri hluta 19. aldar. Ekki er vitað til að hún hafi frá þeim tíma gengið kaupum og solum. Ríkissjóður er nú skráður eigandi jarðarinnar.⁷

5.5. Krókjarðir (Holt og Álftagróf ásamt Keldudal)

Keldudalur er talin sama jörð og nefnd er Keldudalsholt í máldaga frá um 1179.⁸ Í máldaga

1 Skjal nr. 13 (1).

2 Skjal nr. 2 (16).

3 Hér mun vera átt við fyrirspurn séra Þorvarðs Þorvarðsson í Norður-Hvammi um það hvort stjórnarráð Íslands staðfesti framangreind landamerki að því er varðaði prestssetursjörðina Fell (sbr. kafla 5.5. (Krókjarðir)).

4 Skjal nr. 2 (18).

5 Skjal nr. 2 (5).

6 Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 621.

7 Sbr. skjöl nr. 4 (92, 113).

8 Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 788 (Keldudalsholt í Mýrdal).

Mariukirkju á Sólheimum frá þessu tíma er komist svo að orði að brottsöngur skuli vera „j keldu dals hollt. annan hvern dag loghelgan ok enn fíorþa hvern ottu song“.¹ Samkvæmt þessu hefur verið hálfkirkja í Keldudal sem þjónað var frá kirkjunni á Sólheimum. Hálfkirkja þessi (Nikulásarkirkja) átti 10 hundruð í heimalandi en hún virðist hafa lagst af nokkuð snemma því að hennar er ekki getið síðar í máldögum.²

Ekki er kunnugt um hvenær búskapur hófst í Holti. Í heimild frá 1522 er skýrt frá því að Kristín nokkur Þórarinsdóttir hafði fengið úr föðurgarði jarðirnar Keldudal og Holt, að verðmæti 30 hundraða.³ Frá 1680 er varðveitt kaupbréf þess efnis að Björn Jónsson (sýslumaður) selji Jóni Vigfússyni eldra sýslumanni þrjár jarðir, m.a. Keldudal, 12 hundruð að dýrleika, fyrir Staðarfell í Döllum.⁴ Í jarðabók 1686 er Keldudalur metinn á 25 hundruð en 12 hundruð árið 1697 og mun það hafa verið nær hinu forna mati.⁵ Í sömu jarðabókum er Holt skráð sem annars vegar 48 hundraða jörð (1686) og hins vegar 24 hundraða (1697). Dýrleiki Keldudals var kominn niður í 6 hundruð 1781 þegar makaskipti fóru fram á 3 hundruðum í Holti í Mýrdal fyrir „óðalsjörðina“ Keldudal með hálfum skipparti í millilagi.⁶

Álftagróf er fyrst talin í byggð 1756.⁷ Í jarðamati 1804 segir um Álftagróf að hún sé hjáleiga frá Holti og var því ekki metin til dýrleika. Á sama tíma var Keldudalur í einkaeigu, 12 hundruð að dýrleika, og tilheyrdi prestinum á Hofi, séra Jóni Jónssyni. Keldudalur átti þá „beitilandsítak í svokölluðum Stórhöfða“.⁸ Í Jarðatali Johnsens 1847 er haft eftir sýslumanni að hjáleigan Álftagróf sé 6 hundruð að dýrleika en heimajörðin, Holt, 18 hundruð.⁹ Holt er þar engu að síður skráð sem 24 hundraða jörð eins og í eldri jarðabókum. Dýrleiki Keldudals var óbreyttur, 12 hundruð. Í Nýrri jarðabók 1861 er Álftagróf metin á 8,2 hundruð, Holt á 14,1 hundruð og Keldudalur á 7,6 hundruð.¹⁰

Ágreiningur virðist snemma hafa komið upp milli ábúenda bændaeignarinnar Holts og prestssetursins Fells í Mýrdal. Árið 1839 kallaði sýslumaðurinn í Skaftafellssýslum til þingsvitni til að yfirheyra þau um landamerki milli jarðanna Holts og Fells. Spurningar, sem lagðar voru fyrir vitnin, koma ekki fram í aukadómsmálabók en af svörum þeirra sem vitni gáfu virðist mega álykta að ágreiningurinn hafi snúist um það hvort landamerkjalinan ætti að taka stefnu í Kringlu eða Djúpa-skurð. Þrír menn gáfu skýr svör um landamerki jarðanna: Árni Jónsson í Giljum, Þorsteinn Jónsson í Hvammi, Sigurður Eyjólfsson á Eystri-Sólheimum og Þórður Brynjólfsson prófastur. Fjallað er um þennan ágreining í kafla 5.4. (Fell). Til viðbótar má geta þess að 19. júní 1856 var þinglesin lögfesta fyrir Holt frá 24. maí 1749. Inntak lögfestunnar er ekki skráð en fram kemur að presturinn í Felli mótmælti henni „vegna síðar gengnra sætta samninga um landamerkin“.¹¹ Ágreiningsmál þetta er nánar rakið í kafla 5.4.

Í landamerkjabréfi, undirrituðu 12. janúar 1908, er lýst merkjum á milli jarðanna Holts, Álftagrófvar og Keldudals:

Landamerkjalyásing millum Holts, Keldudals og Álftagróf úr Lambá stutt frá Jökli beina stefnu í

1 Skjal nr. 4 (4). Hugmyndir hafa einnig verið um að með Keldudalsholti sé átt við jörðina Holt (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 622).

2 Sbr. skjal nr. 4 (5).

3 *Íslenskt fornbréfasafn* 9, s. 113.

4 *Jarðabréf frá 16. og 17. öld*. Útdrættir. Reykjavík 1993. S. 5 og 82.

5 Björn Lárússon 1967, s. 340.

6 *Alþingsbækur Íslands*. 16. b. Reykjavík 1986. S. 95.

7 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 622-623. Í manntali 1703 eru nefndir tveir ábúendur í Holti, og kann að vera að annar þeirra hafi búið á hjáleigunni sem í síðari heimildum er nefnd Álftagróf (sbr. skjal nr. 4 (37)).

8 „Jorden har beitelands Itak i saakaldet Storchöfda“ (skjal nr. 2 (44)).

9 Skjal nr. 4 (24).

10 Skjal nr. 4 (25).

11 Skjal nr. 2 (61).

Lakabúfu. Úr tjeðri þúfu beina sjónhending í húðarbólstand vestan vert í Keldudalsgili svo áfram haldandi stefnu í slæjumark Keldudals og Grófar í aur fram, svo beina stefnu suður aurana beint í Illagil í Mýrarhövömmum þar sem brekkur sleppir.

Litlihöfði er eign Holts og stendur í aurunum fyrir austan Holt. Mark að sunnanverðu Máfadrangshornið fram undan Skeiðflatarhlíðinni beint í Reyðarfoss í Dalaheiði.¹

Undir bréfið rita fimm menn en ekki kemur fram hvar þeir bjuggu eða á hvers vegum þeir voru: Bjarni Þorsteinsson (Norður-Hvoli?), Ólafur Bjarnason (Keldudal), Þorsteinn Einarsson (Holti), Eyjólfur Guðmundsson (Mið-Hvoli?), Guðmundur Þorbjarnarson (Suður-Hvoli?), Einar Árnason (Holti) og Lárus M.P. Finnsson (Álftagróf).²

Bréfið var lesið á manntalsþingi fyrir Dyrhólahrepp 16. júní 1908 og ritað í landamerkjabók Skaftafellssýslu.

Séra Þorvarður Þorvarðsson í Norður-Hvammi mun hafa ritað stjórnarráði Íslands bréf með fyrirspurn um hvort það staðfesti framangreind landamerki að því er varðaði prestssetursjörðina Fell. Stjórnarráðið sá ekki ástæðu til að hefja ágreining um landamerki jarðarinnar Fells annars vegar og jarðanna Holts og Álftagrófar hins vegar heldur skyldi látið sitja við þau landamerki sem nú væru haldin „og samkvæmt skýrslu yðar hingað til hafa verið óátalin milli tjéðra jarða, þannig að vestur brún Holtsgils ráði landamerkjum frá Kringlu að telja og norður til jökuls“.³

Annað landamerkjabréf jarðanna Holts, Keldudals og Álftagrófar var undirritað 1. júní 1921 og þinglesið 19. júlí 1923. Það er í öllum meginatriðum samhljóða hinu fyrra. Frávikin eru þessi: Í stað örnefnisins Lakabúfu stendur Valabúfu í bréfinu 1921, húðarbólstand er þar ritað með stórum staf (sérnafn), í stað Grófar stendur Álftagróf og brekkur er ritað í eintölu (brekku) í bréfinu 1921.⁴

Þriðja landamerkjabréfið var gert 1956, milli Brekkna og Áss annars vegar og Álftagrófar, Keldudals og Holts í Dyrhólahreppi hins vegar:

Ár 1956, sunnudaginn 30. september vorum við undirritaðir, ásamt hreppstjóra Dyrhólahrepps, staddir inn á Hafursáraurum til þess að athuga og ná samkomulagi um mörk milli Brekkna og Áss annarsvegar og Álftagrófar, Keldudals og Holts hinsvegar.

Samkomulag varð, að láta markið vera úr norðausturhorni Hvolsgirðingar austur aurinn í beina stefnu á Reyðarfoss á Valaheiði, og eru vörður austur aurinn á þessari stefnu allt að hreppamörkum.⁵

Undir bréfið ritaði hreppstjórinn, Ásgeir Pálsson og að auki var það samþykkt fyrir jarðirnar Ás, Brekkur, Álftagróf og Keldudal, Brekkur III og Holt. Bréfið var fært í landamerkjabók 27. október sama ár og jafnframt tekið fram að það yrði lesið á næsta manntalsþingi fyrir Dyrhólahrepp.

Árið 1991 fóru fram landskipti milli jarðanna Holts og Álftagrófar. Dregin var lína sem hér segir:

Dregin skal lína frá þeim stað er framlengd bein lína landamerkja Holts/Álftagrófar og Keldudals kemur að Hvolslandi á áraurum austan Hafursár, í klappir við Hafursá austan megin í Holtshól þar Holtsbærinn stóð, þaðan í suðausturenda syðsta framræsluskurðar austan Holtshóls og eftir honum í miðjan veginn að Álftagróf. Þaðan beina línu í stakan stein í suðvesturenda ássins er liggur vestan Álftagrófarbæjarins, þaðan beina línu í vesturhlíð staktæðs hallandi drangs undir klettunum fyrir ofan

1 Skjal nr. 2 (17), sbr. skjal nr. 2 (19).

2 Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 599-601, 622-624.

3 Skjal nr. 2 (18) (bréf, dags. 12. september 1909).

4 Skjal nr. 2 (19).

5 Skjal nr. 2 (26).

Álftagrófina, þaðan beina línu í kletthaus er stendur vestan megin ofan Keldudalsgils (á honum er lítill varða) og þaðan beina línu í jökul í botni gils vestan megin upptaka Lambár (sjá Lofmynd).¹

Landið vestan megin línunnar skyldi vera eign Holts en Álftagrófar austan megin. Einnig var tekið fram að Litlihöfði í landi Keldudals væri eign Holts „frá fornu fari“.

Jörðin Holt var bændaeign til ársins 1935 þegar hún var seld ríkinu. Síðasti ábúandinn fór af jörðinni 1942 en árið 1973 keypti ekkja hans jörðina aftur. Jörðin mun nær einvörðungu vera nýttjuð til beitar.²

Heimildir benda ekki til annars en að búið hafi verið í Holti nær samfelld frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og fram undir miðja nýliðna öld og að hún hafi verið framseld á hefðbundinn hátt og veðsett.³

Hinn 27. maí 1936 var Álftagróf með fasteignum seld ríkissjóði og einnig Keldudalur og voru þá þessar tvær jarðir sameinaðar.⁴

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins 1908 hafi jarðirnar Álftagróf og Keldudalur verið framseldar á hefðbundinn hátt og veðsettar.⁵

5.6. Stórhöfði

Stórhöfða er ekki getið í útgefnum heimildum frá miðöldum, hvorki sem örnefni né nytjalands nokkurrar jarðar.⁶ Samkvæmt heimildum frá 18. öld höfðu bæði ábúendur Péturseyjar og Dyrhóla nýttjar af Stórhöfða og spunnust af því deilur sem lauk ekki í það skipti fyrir en með dómi lögþingisréttarins á alþingi. Málavextir voru þeir að Péturseyjarbændur vildu meina bóndanum á Dyrhólum að nýta hagabeit sem hann hafði í mörg ár haft og brúkað á vetrardag fyrir fé sitt í Stórhöfða „hvar fyrir hann skyldi betala undirgift til Péturseyjar ábúenda“. Báðir aðilar stefndu málinu fyrir rétt sýslumannsins og kvað hann upp þann úrskurð 10. júní 1776 með sex meðdómsmönnum „að þetta afréttar plátz, Stórhöfði, sé og hafi alltið verið fullkominn eigindómur Péturseyjar að fráteknunni því ítaki, sem Keldudalur kunni þar í eiga, og enginn megi sér greint pláts hagnýta frammar en landsdrottins eður Péturseyjar ábúenda leyfi það eftirláti...“ Var bóndinn á Dyrhólum dæmdur til að greiða ábúendum Péturseyjar 30 álnir fyrir tveggja vetra fjárbeit í Stórhöfða. Þessi dómur sýslumanns var síðan staðfestur í lögþingisréttinum 18. júlí 1777.⁷

Í jarðamati 1804 er Keldudal eignað „beitilandsítak“ í Stórhöfða.⁸ Á sama tíma átti Pétursey ónafngreindan afrétt sem metinn var á 80 álna.⁹ Í sóknalýsingum séra Stefáns Stefánssonar, prests í Sólheimaþingum, 1839 er Dyrhólingum eignaður lambaupprekstur árlega í Koltungum, „sem er afréttarland frá jörðinni Kerlingardal í Mýrdal“. Brekknamenn áttu og árlegan lamba- og geldfjárupprekstur í Dalahéiðinni í Reynissókn. Um afrétt annarra ábúenda í sókninni segir hann: „Péturseyjarábúendur eiga sjálfir afrétt í Stórahöfða sem er austur af Keldudalsheiðinni milli Lambáar og Hafursáar og Sólheimingar eiga sjálfir afrétt, er þeir ár(ega) brúka, Hvítmögu.“¹⁰

Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er ekkert minnst á að Keldudalur eigi „ítak“ eða „afrétt“ í

1 Skjal nr. 10 (7).

2 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 622.

3 Sbr. skjöl nr. 4 (68, 93, 132).

4 Skjöl nr. 10 (5 og 6). Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 623.

5 Sbr. skjöl nr. 4 (94, 95, 115, 123). Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 624.

6 Skv. nafnaskrá í *Íslensku fornbréfasafni* 1.-15. b.

7 Skjal nr. 4 (67), sbr. nr. 4 (65, 66).

8 „Jorden har Beitelands Itak i saakaldet Storhøfda“ (skjal nr. 2 (44)).

9 „Jorden har Afret som anslaaes til 80 Alen“.

10 *Skafafellssýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873*. Jón Aðalsteinn Jónsson og Svavar Sigmundsson sáu um útgáfuna. Reykjavík 1997. S. 264.

Stórhöfða. Um Pétursey er þess getið að hagar jarðarinnar séu þröngir, „en aptur á jörðin lamba-
afrétt í Stórhöfða“.¹

Stórhöfða er getið í lok landamerkjabréfs Péturseyjar sem undirritað var 1. apríl 1888:

Afrjetturinn Stórhöfði fylgir jörðinni Pjetursey og liggur hann við eða hjá Keldudalslandi og skilur hann Lambá og Lambáargil frá Keldudalsheiði, en Hafursá og Hálsgil skilja hann frá Dalaheiði að austan. Ráða svo bæði gilin frá jökli fram á aura, þar til kemur þvermark milli Stórhöfða og Litlahöfða, bein sjónhending áa í milli.²

Undir bréf þetta rita eigendur og ábúendur eftirtalinna jarða: Péturseyjar, Ytri-Sólheima, Fells, Eystri-Sólheima, Dalajarða og Hvolts. Það var lesið á manntalsþingi í Loftsalahelli 10. júní 1891 og fært í landamerkjabók Skaftafellssýslu.

Í byrjun 20. aldar varð ágreiningur um rétt Keldudals til Stórhöfða að dómsmáli í lögreglurétti Skaftafellssýslu. Málið hófst með því að ábúendur Péturseyjar báru fram kæru á hendur nokkrum nafngreindum mönnum fyrir fylstekju í Stórhöfða. Í reifun málsins í lögregluréttinum 23. ágúst 1906 kom m.a. þetta fram:

Kærendurnir halda því fram, að allt frá þeim tíma að fill tók sjer bólfestu í Stór-Höfða og fór að verpa þar, sem sje fram undir 20 ár, að þá minnir, þá hafi filungi verið tekinn allan þann tíma af ábúendum Pjeturseyjar átölulaust af hálfu nokkurs manns, og halda þeir því einnig fram að allan þann tíma hafi engir leyft sjer að taka þar fugla án leyfis þeirra og annara ábúenda í Pjetursey á þessu tímabili fyrr en í þetta sinn að hinir ákærðu hafi gjört það.

Þeir halda því einnig fram, að þeir hafi þinglesna landamerkjaskrá þar sem skýrt sje tekið fram að allur Stór-Höfði fylgi Pjetursey, og hafi enginn allt til þessa dags á löglegan hátt reynt til að hnekkja þeirri landamerkjaskrá.³

Í hópi hinna ákærðu var Magnús Einarsson skósmiður í Vík, eigandi Keldudals. Aðrir hinna ákærðu kváðust hafa verið ráðnir af Magnúsi til að veiða fil í Stórhöfða og ekki vita betur en að hann væri eigandi höfðans. Svo virðist sem Magnús hafi í tengslum við þetta mál kallað fram vitni, staðkunnuga menn í Holti og Keldudal, sem allir vottuðu að Stórhöfði væri eign Keldudals en Péturseyjarmenn haft þar heimild til sumarþeirra fyrir sauðfé. Fyrir þetta á bóndinn í Keldudal að hafa fengið að nýta Eyjarmýri til slægna og beitar (hrossabeitar).⁴

Dómurinn komst að þeirri niðurstöðu að ekki hefði tekist að vefengja eða hnekkja á löglegan hátt rétti kæranda til fylstekju í Stórhöfða „hvað sem sjálfum eignarrjettinum yfir Stór-Höfðanum annars líður“. Orðrétt segir í dómnum:

Hina núverandi ábúendur Pjeturseyjar, kærendurna í máli þessu, verður þannig að skoða sem lögsmæta umráðamenn eða possidentes Stór-Höfðans [að] minnsta kosti að því er veiðiafnotin snertir, sem hjer er aðalágreiningsefnið, hvað sem sjálfum eignarrjettinum yfir Stór-Höfðanum annars líður.

Í þessu máli verður eigi uppkveðinn neinn fullnaðardómur um hann. - Til þess þyrfti landamerkjamálfutt eptir þeim reglum sem gilda í slíkum málum, og úrslit þess máls, gætu ekki haft neina þýðingu

1 Skjal nr. 2 (45).

2 Skjal nr. 2 (15).

3 Skjal nr. 2 (67).

4 Skjal nr. 2 (75).

fyrir þetta mál. Dómur í máli um eignarrjettinn yfir Stór-Höfða, er gengi hinum ákærða Magnúsi Einarssyni í vil, gæti samt eigi verkað aptur fyrir sig, heldur að eins fram fyrir sig.¹

Máli þessu virðist ekki hafa lokið fyrr en með dómsátt sem báðir aðilar undirrituðu 22. júní 1908. Samkvæmt henni féllu ábúendur Péturseyjar frá öllum sekta- og skaðabótakröfum á hendur Magnúsi Einarssyni sem að sínu leyti lýsti yfir því að hann félli frá öllum þeim kröfum sem hann hefði gert til Stórhöfða og afsalaði Péturseyjarbændum þann rétt fyrir sína hönd og eftirkomenda sinna.² Lýsing jarðanna í gerðabók fasteignamatnefndar 1916 er í samræmi við þennan dóm. Þar er ekki gert ráð fyrir að Keldudalur eigi neitt tilkall til Stórhöfða en um Pétursey stendur þetta undir lið C:

Pjeturseyjarjarðir eiga sjerstakt upprekstrarland svo nefndan Stórhöfða; er þar lítills háttar filungatekja, einnig í Pjetursey. Ársarður talinn óviss.³

Fleiri jarðir átta fylungaveiði samkvæmt gerðabókinni eins og Fell, Holt, Álftagróf og Keldudalur en ekki er tekið fram hvar hún var.

Í þessu sambandi er rétt að víkja að skýrslu sem Halldór Jónsson í Vík tók saman um upprekstur í Hvammshreppi og undirrituð er 26. nóvember 1923. Þar er fjallað um vaxandi vanda við að finna upprekstrarlönd, einkum eftir 1912 þegar sauðfé tók að fjölga í hreppnum. Árið 1915 var gerður samningur um að Hvammshreppur tæki á leigu upprekstrarlönd fyrir ákveðið gjald og síðar var ákveðið að hætta að taka fé úr Dyrhólahreppi nema í Koltungur. Í skýrslunni er hvergi minnst á Stórhöfða.

Lýsing á merkjum Stórhöfða er frá 1922:

Markalýsing fyrir afrjettarlandinu Stórhöfða, gjörð af eigendum Pjeturseyjarjarða og eigendum Keldudals í Dyrhólahreppi ár 1922.

Fyrir framan Stórhöfða vestan til er reist varða í stefnu þeirri – að bein lína sje framanvert við Stórhöfða, sem hvergi snerti rætur höfðans og í horn Berjaness, þar sem það gengur lengst niður⁴ á aurinn. – Hafursá er svo mark inn úr gili.

Úr sömu vörðu er einnig bein lína við suðvestur horn Stórhöfða og í horn það sem gengur lengst vestur í Lambárgil af höfðanum, þar sem gilið þrengist. – Þaðan ræður svo áin í gilinu – mörkum.

Fyrir Keldudalinn: Hvoli 1. júlí 1922.

Eyjólfur Guðmundsson Bjarni Þorsteinsson

Pjetursey 1. júlí 1922.

Grímur Sigurðsson Guðmundur Finnsson Árni Jónsson⁵

Landamerkjabréf þetta var lesið á manntalsþingi fyrir Dyrhólahrepp 17. júlí 1924 og fært í landamerkjabók.

Að lokum er hér lýsing á Stórhöfða samkvæmt afréttarskrá úr Dyrhólahreppi 1983:

1 Skjal nr. 2 (67). Dómurinn var kveðinn upp 4. október 1906.

2 Skjal nr. 2 (39).

3 Skjal nr. 2 (46).

4 Leiðrétt ofan línu fyrir suður.

5 Skjal nr. 2 (21).

Afréttur milli Hafursárgils að austan og Lambáargils að vestan. Stórhöfði tilheyrir jörðunum Eystri-Pétursey, Vestri-Pétursey, Völlum, Nykhól og Eyjarhólum.¹

5.7. Dalajarðir (Stóridalur, Neðridalur, Kaldaðarnes, Fjós og Breiðahlíð)

Í máldagasafni Gísla biskups Jónssonar frá um 1570 eru tvær jarðir í Mýrdal nefndar Dalur og var á báðum þeirra fjórðungskirkja.² Önnur jörðin var þá metin á 24 hundruð en hin á 60 hundruð.³ Í eldri heimild, máldaga Mariukirkju á Reyni í Mýrdal, sem talinn er frá um 1340, segir að þangað liggi undir tíu bæir að tíundum og lýsitollum „vtan j dal tekst heima“.⁴ Þetta bendir til þess að á þeim tíma hafi Dalur verið ein jörð með fjórðungskirkju (eða hálfkirkju) sem naut góðs af tíund heimamanna. Þess skal getið að Gíslamáldagar eru að meira eða minna leyti til í allmörgum uppskriftum og er önnur Dalajörðin, sú sem metin var á 24 hundruð, einungis nefnd í einu þeirra.⁵ Það er því hugsanlegt að einnig í tíð Gísla biskups hafi Dalur verið ein jörð.

Samkvæmt jarðabók 1686 voru Dalajarðirnar tvær, Neðridalur, 25 hundruð að dýrleika, og Stóridalur, 60 hundruð að dýrleika. Í jarðabók 1695 er Neðridalur metinn á 10 hundruð en Stóridalur á 20 hundruð. Kaldrananes var talið 25 hundruð 1686 og 10 hundruð 1695 en Fjós 20 hundruð og síðan 10 hundruð að dýrleika. Breiðahlíð er ekki nefnd í þessum jarðabókum.⁶ Þó er hennar getið í eldri heimildum, t.d. í yfirlýsingu Eiríks Jakobsssonar á alþingi 1589 um að Guðrún Halldórsdóttir í Mýrdal hafi heitið því að selja honum 5 hundruð í þeirri jörð.⁷ Jarðirnar virðast því allar hafa verið sjálfstæðar jarðir en ekki hjáleigur.

Í jarðakaupabréfi frá 1703 er Neðridalur talinn 10 hundruð úr jörðinni Stóradal.⁸ Heimildir frá 18. öld benda til að Dalur (þ.e. bæði Stóridalur og Neðridalur) hafi framselst á venjubundinn hátt og dæmi eru um að Neðridalur hafi verið veðsettur til greiðslu á afgjöldum Þykkvabæjarklausturs.⁹ Breiðahlíð, Fjós og Kaldaðarnes gengu einnig kaupum og sölum á þessum tíma.¹⁰

Í jarðamati frá 1804 eru allar þessar jarðir, þ.e. Stóridalur, Neðridalur, Kaldrananes og Fjós, nefndar og dýrleikinn óbreyttur, og að auki er þar gerð grein fyrir jörðinni Breiðuhlíð, 10 hundraða „sjálfseignarjörð“ („Selvejerjord“).¹¹ Sama er að segja um Jarðatal Johnsens 1847 að því undanskildu að Stóridalur er þar sagður 10 hundruð eins og Neðridalur.¹² Í Nýrri jarðabók 1861 eru allar jarðirnar fimm sagðar hver um sig 12 hundruð að fornu mati en hækkaðar lítillega við nýtt mat.¹³

Heimild er um að lögfesta Dalajarða hafi verið þinglesin 6. júní 1849 en um inntak þeirrar lögfestu er ekki vitað.¹⁴

Jón Sigurðsson, prestur í Reynisþingum, ritar í sóknalýsingu sinni 1840 að engir almenningar séu þar í sveit og bætir síðan við: „Dalajarðir hafa geldfjárupprekstur á heiðarlönd sín. Brekkna-

1 Skjal nr. 4 (41).

2 Í fjórðungskirkju var messað fjórða hvern sunnudag.

3 Skjal nr. 4 (17).

4 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 741.

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 704 (nmgr.). Við útgáfu máldagasafnsins virðist hafa verið stuðst við a.m.k. sex uppskriftir (sama rit, s. 545-546).

6 Björn Lárusson 1967, s. 339.

7 Skjal nr. 4 (43).

8 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 13. b. Fylgiskjöl. Reykjavík 1990. S. 404.

9 Skjöl nr. 4 (61, 64). *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 72-73, 114, 404-405.

10 Sbr. skjal nr. 4 (57): Eignalýsing 1748 (Breiðahlíð). Skjal nr. 4 (62): Brigðalýsing 1771 (Fjós). Skjal nr. 4 (74): Pantsetning 1789 (Fjós). Skjal nr. 4 (78): Makaskiptasamningur (Fjós). Skjal nr. 4 (46): Uppboð á jarðarparti í Kaldaðarnesi 1649. Skjal nr. 4 (38): Kaupsamningur 1680 (Kaldaðarnes).

11 Skjal nr. 2 (44).

12 Skjal nr. 4 (24).

13 Skjal nr. 4 (25). Fjós 12,2 hdr., Stóridalur 14,1 hdr., Breiðahlíð 13,5 hdr., Neðridalur 12,2 hdr., Kaldrananes 13,5 hdr.

14 Sbr. skjal nr. 2 (61).

menn reka einnig þar upp, og er þar landkreppa, þá fénaður er í meðallagi til.“¹ Ekkert er á þetta minnst í gerðabók jarðamatsnefndar 1849. Þar kemur fram að Dalajarðir áttu sameiginlega haga en þeir þóttu „heldur þraungvir“.² Þetta er að nokkru leyti staðfest í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 en notað orðið „beituland“ í stað „haga“:

Beitulandið er fjalllendi, víðlent og skýlt, gott sumarbeitiland fyrir allan fjenað. Vetrarþreit fremur rýr. Smalamenska er erfið.³

Sameiginlegt landamerkjabréf Dalajarða var gert 1883 og er sem hér segir:

Landamerki jarðanna Breiðuhlíðar, Stóra-Dals, Neðra-Dals, Fjösa og Kaldraness.

Þar eð við hjer undirskrifaðir sem hlutaðeigendur Dalalands höfum sameinað okkur til að athuga og tilgreina mörk fyrir landi okkar, þá vill samkvæmt gömlum mörkum og munnmælum þannig álitast:

Fyrst haga og heiðamark⁴ að vestanverðu, sem liggur úr Kerlingargili vestan til samkvæmt gömlum enn glöggum markgarði, sem liggur upp af Langholti, úr honum í Nefskjól á Búrfelli, úr Nefskjöli í vesturbúrni á fremri Skjólhaus, úr honum í vesturbúrni á nyrðri Skjólhaus, þaðan með vestureggjum að austan og í útnorðurhorn Búrfells, þaðan í Kollból á Litlahöfða, úr Kollbóli í Hálsgil, þar ræður Hafursá marki inn að Innri-einstíg, svo liggur það til jökuls eftir gilinu vestan við Gvendarfell.

Því næst austurmark Dalalands, sem liggur norðan úr Mosakambi suður í Skiftingaháls, þaðan í norðurhorn Gæsatinda, þaðan í Hestkambssel, þaðan sjónhending í Marktorfuodda á Sauðafelli, þaðan sjónhending í seltóttina á Nestorfum, þaðan austur í Marktorfuodda í Fjósakömbum.

Því næst slægjumörk: Fyrir vestan Brandslæk er djúrarás, nefnd Dalgardrás, sem aðgreinir (frá Brekkna slægjum) fyrst Skirteig, þá Dalgard og syðst Sprengir, enn athugandi er, að tjeð rás hefur fyrir miðjum Dalgardi breytt stefnu sinni, þar hún nú rennur vestur í Kýrkeldu; ræður því að eins hennar forni farvegur marki fyrir syðri hluta Dalgards og Sprengir öllum suður að Ós.

Þá norður og austurmarkið: Á Brandslækjar bakka hinum eystri er gömul og gróin varða, úr henni liggur markið milli Ness og Dalamanna beina línu í Svarthamra, svo langt til austurs þar til komið er í beina línu úr miðri Marktorfu austan við Nesgil og í Tvíbytnuanga í Miðmýrum, sú lína ræður austurmarki Dalamanna og frá Tvíbytnuanga sömu stefnu suður, enn hvað langt, vitum við ei til vissu, óskum því að fá upplýsingu á því efni, nefnilega að gerð sje grein fyrir ástæðum að því, að Hólateigur, sem og fleiri slægjuskákar Dyrhólinga án greinilegra marka samkvæmt fyrgreindri línu, liggja innan okkar engjamarca.

Staddir á Neðra-Dal dag 2. júní 1883

Jón Jónsson	Þ. Þorsteinsson	H. Narfason	Þ. Arnoddsdóttir
J. Jónsson	S. Eyjólfsson	Br. Guðmundsson	J. Árnason
G. Arnoddsón		H. Jónsson	Ólafur Pálsson. ⁵

1 Skaftafellssýsla 1997, s. 243.

2 Skjal nr. 2 (45).

3 Skjal nr. 2 (46).

4 Fyrst ritað *heiðarmark* en *r* strikað út.

5 Skjal nr. 2 (13). Ekki kemur fram hverjir það voru sem rituðu undir bréfið. Samkvæmt sóknarmannatali í Þjóðskjalasafni bjó Þorsteinn Þorsteinsson í Neðradal, Hafliði Narfason í Fjösi, Jón Jónsson í Stóradal (maður með sama nafni bjó einnig í Breiðuhlíð), Sigurður Eyjólfsson í Pétursey, Brynjólfur Guðmundsson á Litluheiði og Jón Árnason í Suðurhvammi. H. Jónsson er líklega Halldór Jónsson, umboðsmaður í Suðurvík. Af öðrum heimildum má ráða að Þórunn Arnoddsdóttir hafi búið í Stóradal (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 440, sbr. einnig s. 420 og 422).

Landamerkjabéfið var lesið á manntalsþingi í Loftsalahelli 30. júní 1890 og ritað í landamerkjabók Skaftafellssýslu.

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Dalajarðir verið fram-seldar á hefðbundinn hátt og veðsettar.¹

5.8. Heiðarjarðir

Í máldaga Þykkvabæjarklausturs 1340 kemur fram að klaustrið átti þá Heiði, og voru greiddar af jörðinni þrjár merkur í vöru.² Síðar í máldaganum er tekið fram að „j langanesi fylger skogur heidi“.³ Í máldaga Maríukirkju að Reyni í Mýrdal frá svipuðum tíma er kveðið á um að presturinn þar skuli syngja „xij. messur a heide“ og taka hálfá mörk fyrir.⁴ Samkvæmt þessu hefur verið bæn-hús (fjórðungskirkja) á Heiði á þessum tíma. Heiði var í eigu klaustursins fram yfir siðaskipti en varð eftir það eign konungs.⁵

Í jarðabók 1686 er Heiði talin 40 hundruð að dýrleika (miðað við landskuld) en 12 hundruð 1695 í samræmi við fornt mat.⁶ Sá dýrleiki hélt óbreyttur þar til nýtt jarðamat fór fram um miðja 19. öld. Í Jarðatali Johnsens 1847 er dýrleiki Heiðar ásamt „hjáleigunni“ Litluheiði 12 hundruð en samkvæmt Nýrri jarðabók 1861 er Heiði ásamt Litluheiði og Kárhólmi talin 27,6 hundruð.⁷

Í jarðamati 1804 er þess getið að Heiði hafi verið lögð til Reynis og Höfðabrekkuprestakalls. Jörðinni var hætt við skriðuföllum en útigangur var talinn nokkuð góður.⁸ Jón Sigurðsson, prestur í Reynisþingum, segir frá því í sóknalýsingu sinni 1840 að í Heiðarlandi „[fái] nokkrar jarðir upprekstur, þó ei ætíð staðfast enar sömu“.⁹ Í jarðamati 1849 er jörðinni Heiði lýst „með Litluheiði og Kárhólum“.¹⁰ Þar segir að hagar jarðarinnar séu „miklir og kostagóðir á sumrum og vetrum, en heldur er hér vetrarríki“. Síðar í sömu lýsingu er þessi umsögn:

Jörðin er heldur hæg, að öðru leiti enn því, að hún hefir mjög örðuga smalamennsku. Afrétt má að skaðlausu ljá öðrum á sumrum fyrir 600 fjár.¹¹

Um miðja öldina var gerð skýrsla um tekjur og útgjöld Reynisþinga. Þar segir m.a.:

Prestssetrið Stóraheiði 12° að dýrleika; kúgylði heima 2 ½; Jörðin er einhver með þeim beztu haga-jörðum á sumrum, bæði að landrýmindum og landgæðum, en allar slæjur heldur snögglendar, og fæst þar í meðalári 280 hestar í allann heyskap, og á hann mun óhætt að setja 3 kýr og 160 fjár fullorðið, auk hesta þeirra er búið þarf. Vetrarríki er þar eitthvert hið mesta hjer í sveit, og hvervetna illveðra samt. Silungsveiði er í Heiðarvatni, og af henni talsverð hlunnindi, en mýbitið við vatnið gjörir aptur töliverðan óskunda.

Stóraheiði með hjáleigum Litlaheiði leigðri með einu kúgildi og 50 al. landskuld og Kárhólmar með ½ kúgylði og 40 al. landskuld, sem allt er ákveðið í smjöri, er eptir meðfylgjandi álitsgjörð metin til afgangis 48 [ríkisdalir].¹²

1 Sbr. skjöl nr. 4 (101-105). Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 438-443.

2 „Af heidi iij merkur vorv“ (*Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 738 (skjal nr. 4 (1))).

3 Skjal nr. 4 (2).

4 Skjal nr. 4 (2).

5 Sbr. skjal nr. 4 (3). Björn Lárusson 1967, s. 339.

6 Björn Lárusson 1967, s. 339.

7 Skjöl nr. 4 (24, 25).

8 Skjal nr. 2 (44).

9 *Skaftafellssýsla* 1997, s. 243.

10 Litlaheiði er nefnd sem hjáleiga frá Heiði í jarðabók 1760 (sbr. *Jarðatal Johnsens* 1847, s. 13, 8. nmgr. (skjal nr. 4 (24))).

11 Skjal nr. 2 (45).

12 Skjal nr. 2 (76).

Eins og áður er getið var Heiði lögð til Reynis- og Höfðabrekkuprestakalls og taldist vera kirkjulénsjörð. Árið 1904 seldi Bjarni Einarsson, prófastur í Vestur-Skaftafellssýslu, ábúandanum á Litluheiði jörðina til eignar fyrir 900 kr. Þetta gerði prófasturinn samkvæmt heimild konungs og í umboði stiftsfirvalda og skyldi jörðin eftir það skoðast sem bændaeign. Kaupsamningurinn var lesinn á manntalsþingi fyrir Hvammshrepp 1. maí 1905 og innfærður í afsals- og veðbréfabók.¹ Í fasteignamati 1916 er skýrt frá því að Litlaheiði, sem þá var metin á 6,9 hundruð, ætti víðlent sumarbeitiland „sem fje hefur verið tekið í til uppreksturs fyrir 10 krónur á ári“. Kárhólmar voru þá komnir í eyði.²

Landamerkjabréf jarðarinnar Heiðar var gert 1921 og er á þessa leið:

Landamörk fyrir Stóru-Heiði, Litlu-Heiði og Kárhólma í Hvammshreppi í Vestur-Skaftafellssýslu.

Að austanverðu er markið úr Vatnsármynni, eftir Vatnsá þar til hún fellur í Kerlingardalsá, þá eftir Kerlingardalsá að Koltungnarana, þá eftir Heiðargilsá í jökul.

Að vestanverðu er markið úr Mosakambi í Skiftingahálsa, svo eftir þeim og fremst úr Skiftingahálsum sjónhending í Norðurgilshöfuð, svo í eystra hornið á Gæsatindum, þá í Kálfrágilssfoss, eftir læknum í Kálfrágilskjafi, svo eftir Miðtungnalæknum eystri í Prestshellir, úr honum í Selgilsbotn, svo eftir Selgili í Selgilskjafi, þá í Þvergil, eftir því (Þvergili) að garðinum við botn þess. Svo garðurinn þar til hann þrýtur, þá sjónhending í Hundagilsbotn, eftir Hundagili í vörðu, sem er við kjafi þess, úr þessari vörðu liggur markið beina stefnu í austurendann á skurði, sem er í Stakksengi, heldur svo beinni stefnu í Heiðarvatn, þá eftir vatninu í mynnið á Vatnsá, sem áður er nefnt.

Þórisholti dag 20. maí 1921

Páll Olafsson

Einar Finnbogason

eigandi Litlu-Heiðar umráðamaður Stóru-Heiðar og eigandi í Reynishverfi

Guðríður Þorsteinsdóttir, Kerlingardal Jón Gíslason, Götum

Haraldur Einarsson, Kerlingardal Halldór Jónsson

Oddný Andrjesdóttir [Kerlingardal]

Einar Brandsson eigandi í Reynishverfi

Ársæll Jónsson [ábúandi á Reynishólum frá 1922]

Sigurður Sverrisson

Brandur Brandsson [Presthúsum]

Vigfús Brandsson [Reynishjáleigu]

Ólafur Ólafsson, Lækjarbakka

Klemens Árnason [Görðum]

Fh. Ragnhildar Gunnlaugsdóttur eiganda Suður-Reynis

Jón Þorsteinsson

1 Skjal nr. 2 (38).

2 Skjal nr. 2 (46).

Sverrir Ormsson [Kaldrananesi]

Magnús Finnbogason [Reynisdal]

Þórður Magnússon [Neðridal]

Magnús Einarsson

Eyjólfur Jónsson [Fjósum]

Jón Þorsteinsson¹

Landamerkjabréf þetta var lesið á manntalsþingi Hvammshrepps 16. júlí 1926 og fært í landamerkjabók Skaftafellssýslu.

Stóraheiði var seld ábúanda jarðarinnar með afsali 6. desember 2002. Seljandinn var landbúnaðarráðherra f.h. jarðadeildar landbúnaðarráðuneytisins. Jörðin var seld með þeim fyrirvara „að það er alfarið á ábyrgð kaupanda hver niðurstaða óbyggðanefndar verður og/eða dómstóla, héraðsdómstóla eða Hæstaréttar, um landamerki jarðarinnar skv. lögum nr. 58/1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta“.²

Heimildir benda ekki til annars en að samfelldur búskapur hafi verið á Heiði frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og að eftir sölu jarðarinnar Litluheiðar hafi hún verið framseld á hefðbundinn hátt og veðsett.³

5.9. Kerlingardalur

Kerlingardalur er nokkrum sinnum nefndur í Njálssögu. Þar bjó Galdra-Héðinn sem heiðnir menn eru sagðir hafa keypt til að deyða Þangbrand prest þegar hann var að boða landsmönnum kristna trú. Sú tilraun fór að visu út um þúfur en atburðurinn á að hafa gerst skömmu fyrir 1000.⁴ Kerlingardals er getið í kaupbréfi 1375 en þar er greint frá því að Ólafur Þorsteinsson hafi selt Þórði Kolbeinssyni jörðina Fellsmúla í skiptum fyrir jarðirnar Höfðabrekku og Kerlingardal.⁵ Í erfðaskrá Eyjólfssonar í Dal 1558 ánafnar hann syni sínum, Eiríki, Kerlingardal fyrir 50 hundruð. Fjórum árum síðar gaf Eyjólfur öðrum syni sínum, Einari, jarðirnar Höfðabrekku og Kerlingardal til kaups við Vilborgu Bjarnardóttur.⁶ Frá síðari hluta 16. aldar er máldagi (úr máldagasafni Gísla biskups Jónssonar 1570 og síðar) þar sem taldar eru upp eignir hálfkirkjunnar á Kerlingardal. Hún átti fjögur kúgildi og tvær klukkur litlar.⁷ Kirkjan virðist því ekki hafa átt neinn hlut í heimalandi og verið það sem kallað var bændakirkja eða bænhús.

Kerlingardalur var metinn á 93 hundruð í jarðabók 1686 (þ.e. tvítugföld landskuld jarðarinnar) en 50 hundruð í jarðabók 1695 í samræmi við fornt mat.⁸

Jörðin varð fyrir miklum skemmdum í jökulhlaupi úr Kötluhá 1756. Tveimur árum síðar var hún metin að nýju. Túnin voru þá illa farin („fordjörfuð“), einkum að vestan, af vatni, sandi og grjóti. Síðan segir:

3° Hvað Hagbeitar Landi og Útjörd vidvíkur, er hún undir stórum Skémdum allstadar med stórum Giljum graslausum, Grafskurdum og Jardhlaupum, samt Hraunum og Moldarflögum í öllu Brattlendi, enn uppá

1 Skjal nr. 2 (23). Í hornklofa eru sett nöfn þeirra jarða sem líkur benda til að viðkomandi einstaklingar hafi búið á (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 392, 401-402, 404, 407, 410-411, 439, 441-443).

2 Skjal nr. 6 (12).

3 Sbr. skjöl nr. 4 (106), 6 (1-6) (Litlaheiði). Skjöl nr. 4 (107), 6 (7, 11) (Stóraheiði).

4 *Brennu-Njáls saga*. Einar Ól Sveinsson gaf út. Reykjavík 1954. S. 259 (101. k.).

5 Skjal nr. 4 (18).

6 Skjal nr. 4 (16).

7 Skjal nr. 2 (17).

8 Björn Lárússon 1967, s. 338.

Hæðunum er ecki nema Mosar med lítilfjörlegu Grasi, med []¹ sérdeilis Afréttar og allt fyrir nordann sokalladann Kamb. Metum vær allan Þridjung fallinn af Búfjárhögum, enn vel svo Helmíng af þeim nyrdri Högunum ásamt med Afrettinum. ... Þessi Jörd hefur híngad til verid leigd, sellð og Tyundud fyrir 54² enn Nidursettist nu efftir gjördu Mati, og skal hér eptir reiknast fyrir 40³ til hundrada tals og Tyundar afgjallds.³

Samkvæmt þessu var dýrleiki jarðarinnar færður úr 54 hundruðum í 40 hundruð. Í Jarðatali Johnsens 1847 er dýrleikinn þó skráður 50 hundruð en 35,3 hundruð í Nýrri jarðabók 1861.⁴

Í fyrrnefndri álitserð 1756 er minnst á afrétt Kerlingardals „og allt fyrir nordann sokalladann Kamb“. Undir lok aldarinnar greina heimildir frá því að ábúandi jarðarinnar hafi gert tilkall til fjárbeitar í Koltungum (sbr. hér síðar).

Heimildir um Koltungur má rekja a.m.k. aftur til ársins 1448 en þá kvað Jón prestur Jónsson officialis upp þann dóm að hálf Dyrhólaey skyldi vera ævinleg eign klaustursins í Þykkvabæ til móts við þá sem áttu Eystri-Dyrhóla „ad aullum hlutum sem fyr seigir. eingiar og garda og til skiptis. beit og haga. lambarekstur j Koltungur“.⁵ Samkvæmt þessu höfðu Dyrhólabæir eignast upprekstur í Koltungur eigi síðar en á 15. öld.

Af heimildum má sjá að til ágreinings hefur komið milli Dyrhólabænda og ábúenda Kerlingardals um fjárbeit í Koltungum og féll dómur um málið í héraði 26. júní 1797. Í gögnum dómsins (handritið er töluvert skert) kemur fram að það hafi verið gömul sögn en þó eigi að fullu sönnuð að ábúendur eða eignarmenn Kerlingardals hafi að fornu gert þann samning við ábúendur Dyrhóla „ad Kierlingardals Menn liá Dyrhælingum greindar Koltungur fyrer Lamba[afrétt]“ gegn því að fá reiðingsskurð í landi þeirra. Nú sé reiðingsskurðurinn fyrir löngu af en Dyrhælingar noti afréttinn jafnt sem áður. Eftir að hafa reifað málið komst sýslumaður að þeirri niðurstöðu að Dyrhólamenn skyldu halda Koltungum fyrir lambaafrétt með því skilyrði að þeir rækju þangað lömb sín á vor um Jónsmessu og sæktu þau þangað að hausti og létu hvorki ungt né gamalt fé í afréttinn á vetrum eða gerðu aðrar ráðstafanir nema með leyfi Kerlingardalsmanna. Í sama máta væri Kerlingardalsmönnum óheimilt að setja svo mikið af fé eða lömbum í Koltungur eða ljá þær öðrum „ad Dyrhælinga Lömb verde verre enn adur þá færre var“.⁶

Á mannsþingi í Dyrhólahreppi 4. júní 1831 létu eigendur Kerlingardals lesa upp auglýsingu þar sem upprekstur fullorðins fjár í Koltungur var bannaður.⁷ Jón Sigurðsson, prestur í Reynisþingum, segir þó í sóknalýsingum sínum 1840 að í Koltungum eigi Dyrhólabæir lambaupprekstur.⁸ Í jarðamati 1849 er ekki minnst á Koltungur en hagar eru þar sagðir „viðlendir og góðir á sumrum, en stopulir á vetrum, þó í betra meðallagi“. Því er enn fremur bætt við að „[n]okkurn afrétt“ megi ljá öðrum og sé jörðin erfið.⁹ Hvorki þar né í fasteignamati 1916 er þess getið að Kerlingardalur hafi fengið ítak á móti því að leyfa upprekstur frá Dyrhólajörðum í Koltungur.¹⁰ Í skrá yfir afrétti og heiðarlönd í Dyrhólahreppi frá 1983 er Koltungum lýst sem afrétti úr Kerlingardalslandi milli Svínatungnagils að austan og Heiðargils að vestan. Beitarnot hafi eftirtaldar jarðir: Loftsalir, Haugur, Dyrhólar eystri, Dyrhólar vestri, Norðurgarður, Garðakot, Litlu-Hólar og Vatnsskarðshólar.¹¹

1 Eyða í handriti.

2 Virðist upphaflega skrifað 50 (hundruð).

3 Skjal nr. 2 (55).

4 Skjöl nr. 4 (24 og 25).

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 764.

6 Skjal nr. 2 (91) (handritið er töluvert skert). Sbr. skjal nr. 4 (81) (*Alþingisbækur Íslands* 17, s. 507).

7 Skjal nr. 2 (60).

8 *Skaftafellssýsla* 1997, s. 244.

9 Skjal nr. 2 (45).

10 Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 583: „Dyrhólajarðir áttu engin heiðalönd en fengu upprekstur í Koltungur snemma á öldum, að sögn móti torfristu norðan Hildardrangs.“

11 Skjal nr. 4 (41).

Þegar fasteignamatið var gert 1916 hafði Kerlingardalur skipst í fjögur býli (Kerlingardalur I-IV) og var beitilandið sameiginlegt þeim öllum:

Beitilandið er fjalllendi viðlent og skýlt. Gott er það til beitar fyrir allan fjenað á sumrum. Sauðganga fremur góð á vetrum. Kvikfjárhirðing er hæg á sumrum síðan girt var.¹

Elstu landamerki Kerlingardals sem kunnugt er um eru frá 1627 og lýsa mörkum Kerlingardals og Höfðabrekku. Landamerkjalyýsingin er úr kirkjustóli Höfðabrekku og var bókin löggilt 1834:

Um landamerki millum Höfðabrekku og Kéllingardals. Það gérum vér eptirskrifadir Sra Gudmundur Gudmundsson og Arnoddur Marteinson, góðum mönnum kunnugt með þessu oekar opnu bréfi: Ad vid vórum vidstadir ad Teigi i Fljot[s]hlýd Anno 1627 þann 28da Februari, sáum og heirdum á hand-saladann gjörning þeirra fedga Magnusar Eirikssonar, og hans sonar Hallgríms Magnussonar, ad svo undirtöluðu og fyrirskyldu, ad nefndur Hallgrímur seldi sínum Födur ádurgreindum Magnusi þær jardir aptur sem hann hafdi honum ádur géfid til qvonar-mundar, sem er half Höfðabrecca í Mýrdal, liggjandi í sjalfrar sinnar kyrkju sókn og halfur Kyrkjulæ[k]ur i Fljótshlýd, liggjandi í Teigs kyrkju sókn. Hér á mót gaf fyrirskrifadur Magnus Eiriksson sínum ádurgreindum Sýni Hallgrími alla jördina Kellingardal í Mýrdal, liggjandi í Höfðabre[c]ku kyrkju sókn, med svo ordnum skilmála og tilteknu til fjalls² og fjöru, sem er land framm i Sund³ gagnvart Binnisteini og svo [sjón]hending úr sama steini⁴ og uppá Hábrúnir, og s[v]o sjónhe[n]d[ing] med Hábrúnum í Merkigard sem kalladur er, og svo r[æd]ur sá gardur nordur eptir sjónhending í Merkigil og s[vo] nordur í afrétt, sem hún nú heldur, og hennar eignarmenn haldid hafa ad fornu og nyu. Hérmed fylgir Kellingardal Fjara liggjandi á milli Höfða Fjöru og Herjulfstada Fjöru; hérmed lagdi Magnús Eir[iks]son til Kellingardals Fjöruspott til æfinnlegrar Eignar, þessum Merkjum umgirtann, sem er: Binnir Steirn í Bolahellir ad vestann, enn opinn Skiphellir að austann, og skildi þessi Fjöruspottur Kellingardal strax fylgia til allra gag[ny]tja ad so fullu sem hann ætti Land fyrir ofan.⁵

Í lokin er vitnisburður um að bréf þetta hafi verið afritað 1. júní 1689 og annar vitnisburður um að það hafi verið lesið á manntalsþingi á Dyrhólum 23. maí 1704.

Frá 1713 er til lýsing á fjörumörkum milli Kerlingardals og Hjörleifshöfða og er vísað til hennar í landamerkjabók í lok 19. aldar.⁶ Lýsingin er tekin upp orðrétt í kafla 5.11.

Landamerkjabréf Kerlingardals er frá 1890 og er á þessa leið:

Landmark fyrir jörðinni Kerlingardal í Vestur-Skaftafellssýslu: ræður Heiðargilsá frá jökli og fram í Byrnustein, svo úr honum sjónhending eftir hábrúnum, fyrir framan Kerlingardal, svo í Merkigarð, svo ræður hann, svo úr honum í Merkigil, svo úr norðurbotni þess beint í Raufargilslækinn, svo ræður hann í jökul.

Fjörumörk ofanskriðarar jarðar að austan: að drangurinn vestan við Hnið-bjorgar hausinn beri í mitt sund á millum Byrnuhausar og svokallaðra Hnausa á Höfðabrekkuhálsi.

Enn að vestan skal Byrnusteinn bera í upphlaðna vörðu, sem er á svo kölluðum Hvíltarhól.

1 Skjal nr. 2 (46).

2 *lands* er yfirsrikað og *fjalls* skrifað þar fyrir ofan.

3 *[se]m er land framm* viðbót Jóns Þorkelssonar þjóðskjalavarðar.

4 *úr sama steini* bætt við ofan línu.

5 Skjal nr. 2 (52). Skjalið var afritað 1. júní 1689, lesið á manntalsþingi 23. maí 1704 en varðveitt í bók sem löggilt var 1834.

6 Sbr. skjal nr. 2 (11).

Kerlingardal 28. júní 1890

Ólafur Pálsson

Andres Andresson (yngri)

Anna Stephánsdóttir

Andrjes Andrjesson (eldri) Egill Gunnsteinsson

Fjörumörk milli Kerlingardals og Herjólfstaða á Dynskógafjöru eru þessi, að rótin að neðan og austan á Sandfelli beri í lága hausinn, sem er vestan við hæsta hnúkinn á Öldufelli.

Kerlingardal 28. júní 1890

Ólafur Pálsson (umboðsmaður)

Andres Andresson (yngri)

Anna Stephánsdóttir

Andrjes Andrjesson eldri

Egill Gunnsteinsson¹

Landamerkjabréfið var lesið á manntalsþingi í Loftsalahelli 30. júní 1890 og ritað í landamerkjabók Skaftafellssýslu.

Af heimildum má ráða að Ólafur Pálsson hafi búið á Höfðabrekku en Andrés Andrjesson (eldri og yngri), Anna Stefánsdóttir og Egill Gunnsteinsson voru eigendur Kerlingardals.²

Í Kerlingardal hefur lengi verið margbýlt. Í jarðamati 1804 eru t.d. nefndir sex eignarmenn („selvejere“) en flestir munu ábúendur hafa orðið átta, upp úr 1830.³ Í byrjun 20. aldar voru fjórar jarðir skráðar í Kerlingardal en árið 1925 var Kerlingardalur IV lagður við Kerlingardal I og árið 1933 voru Kerlingardalur II og III sameinaðir. Jarðirnar eru því nú tvær.⁴

Heimildir benda ekki til annars en að búið hafi verið í Kerlingardal nær samfellt frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Kerlingardalur verið framseldur á hefðbundinn hátt og veðsettur.⁵

5.10. Höfðabrekka

Höfðabrekka er nefnd í Landnámu þegar greint er frá því að landnámsmaðurinn Molda-Gnúpur og fylgdarlið hans hafi reist þar tjaldbúðir á flóttu undan jarðeldi.⁶ Það fylgir sögunni að Vémundur, sonur Sigmundar kleykis, hafi ekki leyft þeim þar vist en að sögn Landnámu nam Sigmundur land milli Grímsár (þ.e. Múlakvíslar) og Kerlingarár, „er þá fell fyrir vestan Höfða“.⁷ Af þessu hefur verið dregin sá ályktun að Höfðabrekka hafi verið landnámsjörð.⁸

Höfðabrekka kemur einnig við sögu í Oddaverjaþætti þegar Jón Loftsson á að hafa þröngvað Þorláki biskupi Þorhallssyni til að vígja þar kirkju sumarið 1779. Jón hafði komist að Höfðabrekku-landi „er eitthvert þótti bezt vera, áðr en Höfða spillti“.⁹ Þar er og skýrt frá því að á Höfðabrekku hafi útsynningsstormur brotið tvær kirkjur áður en Jón lét gera þar nýja kirkju og mjög vandaða að smíð. Trúlega hefur það verið sama kirkja og var á Höfðabrekku þegar Páll biskup Jónsson lét taka saman skrá yfir staði og kirkjur í Skálholtsbiskupsdæmi um aldamótin 1200.¹⁰ Í máldaga, sem talinn er vera frá um 1340, er lýst eignum Ólafskirkju í Höfðabrekku. Hún átti „slikt j heima landi

1 Skjal nr. 2 (11).

2 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 553. Sbr. einnig undirskrift landamerkjabréfs Hjörleifshöfða.

3 Skjal nr. 2 (44). *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 390.

4 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 390-392. Skjal nr. 1.

5 Sbr. skjal nr. 4 (108, 109, 110). *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 391-392.

6 *Landnámabók* 1986, s. 330-331.

7 *Landnámabók* 1986, s. 333, sbr. 330.

8 Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 387.

9 „Oddaverja þátr.“ *Byskupa sögur*. 1. b. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 136.

10 Skjal nr. 4 (9).

sem suarar til prestszkyllid oc diakns¹. Þetta merkti að hún átti eins mikið og nauðsynlegt var til að framfleyta presti og djákna. Í Höfðabrekka hefur því verið svonefnd „bændakirkja“. Síðar á öldinni, þ.e. 1375, voru jarðirnar Höfðabrekka og Kerlingardalur seldar í makaskiptum fyrir jörðina Fells múla. Ekki er getið um dýrleika jarðanna en tekið fram að kirkjan í Höfðabrekku eigi 8 kýr og 48 ær og síðan bætt við: „oc iv^c fæda prest og diakna“². Líklega er hér átt við arðinn af kirkjueigninni sem átti að fara til „uppheldis“ prests og djákna. Í máldaga kirkjunnar frá um 1570 hafa ekki aðrar breytingar orðið á eignarhaldi kirkjunnar en þær að hún var tveimur köplum ríkari.³

Í erfðaskrá Eyjólfssonar í Dal 25. ágúst 1558 má sjá dýrleika Höfðabrekku. Jörðin (þ.e. bændahlutinn) er sagður 60 hundruð að dýrleika og þar til átti kirkjan 20 hundruð í heimalandi. Höfðabrekka hefur því verið alls 80 hundruð að dýrleika. Kerlingardalur var á sama tíma 50 hundruð.⁴ Þetta er í samræmi við kaupmála sem gerður var 26. júlí 1562. Þar lýsir Eyjólfur bóndi Einarsson yfir því að hann gefi syni sínum, Einari, til eignar en til kaups við Vilborgu Bjarnadóttur samtals þrjú hundruð hundraða, m.a. Höfðabrekku og Kerlingardal „fyrir c hundraða og x^c betur“ (þ.e. stórt hundrað og 10 hundruð að auki).⁵ Samkvæmt þessu hefur Höfðabrekka ásamt Kerlingardal verið 130 hundruð að dýrleika.

Í vísitásiu árið 1641 eru endurtekin þau orð frá fyrri tíð að kirkjan eigi „so miked j Heimalandi sem Maaldagar votta“ og sama hlutfall í öðrum gæðum jarðarinnar:

Þar næst ad so mikid sem Kyrkiann á j Maaldogum falle henne thil, so til Fioru sem Fiallz so hun meige nockurz af Rekunum niota epter þui sem Tala rennur til ad hun maa eignast j Heimalandinu, so þar fl[yrer] mætti nockud af Vida Verdinu nidur slást, epter þuj sem Kyrkiu Veriararner vilia fl[yrer] Gudi med godre Samvisku giort hafa, enn onnur fl[yrer] Hofn má til Virdingarinnar falla.⁶

Höfðabrekka varð fyrir miklum spjöllum 1660 í vatnahlaupi „sem aftók Kyrkiuna, Stadenn og Tuned mestallt“. Við þetta féll dýrleiki jarðarinnar svo að kaupahlutinn varð ekki meiri en 40 hundruð og eignarhlutur kirkjunnar í heimalandi 14 hundruð.⁷ Í jarðabókum 1686 og 1695 er Höfðabrekka einnig metin á 40 hundruð.⁸ Ári eftir jökulhlaupið var jörðinni skipt í Eystri- og Vestri-Höfðabrekku sem hér segir:

Skiptabjef milli Eystri- Höfðabrekku innrjettað eptir jökulhlaupið, sem aftók bæjinn og kirkjuna með húsum, túnnum og öllu sljettlendi, sem jörðinni fylgdi þá datum skrifaðist 1660, 6. nófembris.

Anno 1661 þann 1. Aprilis mánaðar á Hálsinum fyrir ofan Höfðabrekku í sjálfrar jarðarinnar í Höfðabrekku landeign þar Hjáleigan hafði áður staðið upp á brúninni, vorum vjer eptirskrifaðir menn tilkallaðir í viðurvist sýslumannsins Einars Þorsteinssonar af þeim bræðrum báðum, Vigfúsi og Ísleifi Magnússonum til þess sundur að skipta og hluta þessara fir greindra bræðra á milli því úthagaplássi, sem þar var upp á brúninni firir austan og vestan það gil, er þar lá firir austan þá Hjáleigu er þar firir vestan gilið staðið hafði. ... virðist oss nú firirskrifuðum skiptamönnum svo í sundur skipta og deila á millum fir greindra bræðra að sitt plátsið og landið upp á brúninni hvorjum meigin gilsins eignist hvor

1 Skjal nr. 4 (19).

2 Skjal nr. 4 (18).

3 Skjal nr. 4 (17).

4 Skjal nr. 4 (15).

5 Skjal nr. 4 (16).

6 Skjal nr. 2 (47).

7 Skjal nr. 2 (51) (vísitásiu 1677).

8 Björn Lárusson 1967, s. 338.

þeirra fyrir sig eptir hlutfalli hvarjum, sem tilfellur, first fyrir vestan gilið sá það pláss hlítur nitki og níti sjer allt frá gílinu. til slægna eða uppgræðslu að því gili, sem liggur að ofan af eistri háshlíð norður að og út að þeim hraunklettum, sem fyrir sunnan háshlíð liggja og áfast er við hraunið þar fyrir neðan, sem og þá litlu torfu er síðst liggur næst gílinu fyrir vestan framm og svo rjett norður úr leinidal, að undantekinni þeirri mýri, sem fyrir vestan gilið liggur suður undan hjáleigustæðinu því gamla, en þeim, sem fyrir austan gilið land hlotnast, þá nikki hann og noti til uppgræðslu slægna og annara nitkunar, sem honum henta virðist það land, sem hjer er tiltekið fyrir austan gilið norður í gegnum miðjan leinidal og suður á brún sem og austur að Klifjakletti rjett upp í gegn að því moldargili, sem þar liggur fyrir austan jaðarinn og fyrir austan klifjaklett sig niður skjer fram á brún sem og það enni er liggur fyrir ofan göturnar er austur úr liggja í Kaplagarða, er fyrir sunnan hraunið liggur og fyrir austan leinidal er, sem og hlíðina norður með leinidal fyrir austan framm og úr honum miðjum úr gilbotnunum, sem upptök þess eru, en mírin skiptist í helminga með hvarjum parti, sér, sem fyrir vestan gilið liggur suður undan gamla hjáleigustæðinu, svo hvar fyrir sig brúki hana sem best sínist til torfskurðar eða torfstungu og sá, sem fyrir austan gilið land hlítur eýgi frjálstan tilgang það í burt að færa þeim að skaðlausu sem slægur eignast fyrir vestan framm. Það grjót sem finst í hjáleigu toptinni þá skuli leggjast í Kirkjutóptina hverjum meigin, sem Kirkjan setjast kann, ásamt hvor fyrir sig meigi að frjálstu bændabili setja í því takmarki, sem hverjum tilfellum fyrir austan eða vestan gilið, eptir því, sem hlotnast kann, sá sem hlotnast land fyrir vestan gilið hann eignast Vestari part og helming af mírini, en sá sem fyrir austan gilið land hlotnast hann eignast eistra part eður helming mírarinnar...¹

Skiptabréfið var lesið upp á Dyrhólaþingi 28. maí 1661.²

Jörðin varð aftur fyrir miklu áfalli 1721 svo að ástæða þótti til að meta hana alla að nýju. Um helmingur haglendis og slægjaland breyttist í mold, grjót og hraunskriður samkvæmt því sem fram kemur í „niðursetning“ jarðarinnar 1743 og minni líkur voru á reka því að „ej kann reka so á Fjörinni að festa í Brimi fyrir Vatni og Jökli sem til Fornu“.³ Eftir ýtarlegt mat var ákveðið að færa dýrleika Eystri-Höfðabrekku niður í 13 hundruð og Vestri-Höfðabrekku í 12 hundruð. Í lok þessa mats er endurritaður samningur sem gerður var 4. nóvember 1713 um fjörumörk milli Höfðabrekku og Hjörleifshöfða:

...og eptir því nu um nockur umliðin Ár, hefur ej nockur fullkominn víska á verid um fjörumörk millum nefndra Jarda Höfða og Höfðabrekku síðann þau fornu fjörumörk ej sáust fyrir Jökla yfirgangi – þá skulu það nú vera hér eptir Fjörumörk á millum þessra nefndu Jarda, sem vér í þessu bréfi tilnefnum, eptir þeim eldstu og skírustu mönnum sem þar um nú kunnugastir eru... bera þeir bádir soleidis að sjást eigi deiling til Hvamma höfud hins upp fyrir Hálfshlýd sem liggur fyrir ofann vestari Höfðabrekku Bæ, þá madur er í almennilegu Flæðarmáli, og sjóndeiling í háeggjarnar vestann á Hafurey, og þetta komast menn næst að láta standa um Fjörumörk...⁴

Enn varð jörðin fyrir skaða í jökulhlaupi úr Kötlugjá 17. október 1756. Í mati árið eftir er því lýst hvernig jörðin var „stórkostlega spillt og fordjörfuld... enn þó sérdeilis af því hræðilega Öskufalli, sem rigndi yfir hennar heila Landeign aflidid Haust, svo allir hennar Selhagar, og Afréttur, sem var Fótur undir þessari Jördu, er undirlagt Sandi og Vikri, so hvörgi sést til Jardar, og einginn Björg þar af væntanleg yfirstandandi Sumar“.⁵

Í vísitásiu Finns biskups Jónssonar 1768 er upplýst að kirkjan að Höfðabrekku eigi fjórðung í

1 Skjal nr. 2 (32).

2 Skiptabréf þetta var þinglesið að nýju 1. júní 1733 og 12. maí 1896 og þá fært í afsals- og veðbréfabók Skaftafellssýslu.

3 Skjal nr. 2 (53).

4 Skjal nr. 2 (53).

5 Skjal nr. 2 (56).

heimalandi og „ad Sögn samt gamallri Hefð Skógar Brúkun í Klausturs Skógum, hvar í Mót koma á Nautaganga í Höfðabrekku Landi“.¹ Heimildir eru fyrir því frá lokum 18. aldar að Höfðabrekka hafi á þeim tíma gengið kaupum og sölum fyrir 18 hundruð og 80 álnir.²

Í jarðamati 1804 eru bæði Eystri- og Vestri-Höfðabrekka metnar á 12 hundruð. Báðar jarðirnar áttu afrétt til eigin nota.³ Í Jarðatali Johnsens 1847 er Höfðabrekka metin sem ein jörð, 24 hundruð að dýrleika. Sama er gert í Nýrri jarðabók 1861 og jörðin metin á 36,8 hundruð.⁴ Árið 1864 var gerð áreið á Höfðabrekku til að meta skemmdir eftir Kötluhlaup en merkjum er þar ekki lýst.⁵

Elsta landamerkjabréf Höfðabrekku er að stofni til frá 1627 og lýsir mörkum milli Höfðabrekku og Kerlingardals. Landamerkjabréfið er birt í kafla 5.9.

Landamerkjabréf Höfðabrekku er frá 1887 og er á þessa leið:

Landamerki fyrir jörðunni Höfðabrekku í Vestur-Skaftafellssýslu.

Að vestan fjörumark, að drangurinn vestan við Hnitbjargarhaus beri í mitt sund á millum Byrnuhausar og svo kallaðra Hnausa í Höfðabrekkuhálsi. Frá Hnausum ræður Kerlingardalsá inn á móts við Byrnusteín úr honum sjónhending eftir hábrúnunum fyrir sunnan Kerlingardal, svo í Merkgarð, svo ræður hann, enn úr norðurenda hans beint í Merkgil, svo ræður það, svo úr norðurbotni þess beint í Raufargilslækinn að framan, svo ræður hann norður í jökul.

Að austan fjörumark: Toppurinn hæsti á Rjúpnafelli á Kötlusandi beri í miðjan breiðasta dranginn fyrir norðan Hjörleifshöfða úr almennu flæðarmáli, enn til tryggingar, ef breyting kynni að verða á, svo sem ef Katla gysi, þá er það: fremsti Reynisdrangur beri fremst í Dyrhólaey, enn landmarkið úr fjörumarki beina línu neðst í Mosaland vestan í Hafursey, svo beint í jökul. Enn kynni hlaup að koma og fjaran að ganga fram, þá á landmarkið að ráða. Skógarbrúkun í Klausturskógum í svo nefndum Pjeturshól.

Höfðabrekku 6. febrúar 1887

Ólafur Pálsson

Andres Andresson (yngri)

(fyrir hönd eigandans)

Markús Loftsson

Egill Gunnsteinsson

Anna Stephánsdóttir

Andres Andresson (eldri)⁶

Landamerkjabréfið var lesið á manntalsþingi í Loftsalahelli 30. júní 1890 og ritað í landamerkjabók Skaftafellssýslu. Engar upplýsingar eru um þá sem rituðu undir bréfið en vitað er að Markús Loftsson var ábúandi í Hjörleifshöfða og Egill Gunnsteinsson og Andrés Andrésón (eldri og yngri) í Kerlingardal.⁷

Árið 1916 gerði eigandi Höfðabrekku leigusamning við nokkra nafngreinda menn í Vík. Þar segir m.a. að þeir skyldu fá

1 Skjal nr. 2 (54).

2 Sbr. skjöl nr. 4 (59, 75, 77).

3 „Denne [þ.e. Höfðabrekka eystri] og fölgende Jord [Höfðabrekka vestri] har Afret til fælle(s) til eget Brug“ (skjal nr. 2 (44)).

4 Skjöl nr. 4 (24 og 25).

5 Skjal nr. 2 (61).

6 Skjal nr. 2 (10).

7 Sbr. *Sunnlenkar byggðir* 6, s. 386, 391-392.

Höfðabrekkuháls allan til afnota, slægna og hagbeitar, svo og upprekstur að hálfu í afrjett að sumarlagi á móts við ábúanda á Höfðabrekku, ennfremur hagbeit fyrir fjóra stórgripi í heimalandi jarðarinnar að sumarlagi, að undanskildum þeim högum sem áður hefir verið beitt í fjenaði að vetrarlagi, eða hægt er að nota til slægna, fyrir árgjald kr. 200,00, tvö hundruð krónur.¹

Leigusamningur þessi var fyrir fram færður í veðmálalabók Skaftafellssýslu með þeim orðum að hann yrði þinglesinn á næsta manntalsþingi fyrir Hvammshrepp. Síðar á öldinni, árið 1923, leigði bóndinn á Höfðabrekku sýslunefndinni „áfangi fyrir sauðfje í Höfðabrekkulandi – Háfell að austan, milli Háfellsklappa“ og skyldi landið vera til frjálsrar notkunar öllum þeim sem færu með fjárrekstur austan yfir Mýrdalssand úr Vestur-Skaftafellssýslu. Samningurinn skyldi vera til 10 ára.²

Annað landamerkjabréf er til fyrir jörðina Höfðabrekku, frá árinu 1954:

Landamerki fyrir jörðina Höfðabrekku.

Að vestan fjörumark, Kaplagarðanefið beri austast í Selfjall. Úr fjörumarki í suðvesturhorn hins svokallaða Höfðabrekkujökuls, sem eru sandhólar austur af Skiphelli. Fylgir svo austur með jöklinum að norðan, austur að stórum steini við rætur hans, en hann er suðaustur af Skiphelli. Frá þessum steini þangað sem Skiphellishamrar enda að austan. Fylgir þá fjallsrótum austur á móts við þar sem Skollastígur endar að neðan. Liggur þar upp á Hálsinn sem hann er hæstur og svo eftir hábrúnum hans, norður á brúnina að norðan. Þá austur eftir hábrúnum fyrir sunnan Kerlingardal í vörðu. Úr henni í vörðu að svokölluðu Klettabaki. Úr henni í steiptan stólpa við heimreiðarveg Höfðabrekku í Búðum. Úr honum 127 metra norður í steiptan hornstólpa við Þjóðveginn. Úr honum beint í vörðu í Búðarskarði. Úr henni í vörðu við Merkgigilsendann. Fylgir þá Merkgigili og úr norðurbotni þess í upptök Súgandagils eða Illagilsbotns. Fylgir svo læknum niður með Össurheiði. Fylgir svo heiðarbrúnum og afrétti að austan norður í jökul. En sjálf Selfjall fylgi með Hvammshreppslandi.

Að austan fjörumark: Toppurinn hæsti á Rjúpnafelli á Kötulusandi beri á miðjan breiðasta dranginn fyrir norðan Hjörleifshöfða. Suðurmiðið er fremsti Reynisdrangur beri fremst í Dyrhólaey. Nú er þetta fjörumark langt uppi á sandi og á þá samkvæmt landamerkjabók V-Skaftafellssýslu landmarkið að ráða suður úr. En landmarkið er úr áðurnefndri krossmiðun og neðst í Mosaland vestan í Hafursey og þaðan beint í jökul.

Skógarbrúkun í Klausturskógum í svonefndum Péturshól.

10. apríl 1954

Ragnar Þorsteinsson, Höfðabrekku

Daniel Guðbrandsson, Kerlingardal

Andrés Á. Pálsson, Kerlingardal

Kjartan Leifur Markússon, Suður-Hvammi

F.h. Jóns Þ. Bárðarsonar, Vík í Mýrdal

Bárður Jónsson

Oddur Sigurbergsson oddviti³

1 Skjal nr. 2 (33).

2 Skjal nr. 2 (34).

3 Skjal nr. 2 (24).

Landamerkjabréfið var fært í landamerkjabók Skaftafellssýslu 24. maí 1954 með yfirlýsingu um að það yrði lesið á næsta manntalsþingi fyrir Hvammshrepp.

Á 20. öld voru gerðir nokkrir samningar um vikurnám í landi jarðanna á Mýrdalssandi og einnig samningur við Landgræðslu ríkisins og átti Höfðabrekka aðild að þeim samningum (sbr. kafla 5.11. um Hjörleifshöfða).¹

Árið 1947 seldi Ragnar Þorsteinsson á Höfðabrekku Jóni Bárðarsyni svonefndan Höfðabrekkuháls með öllum mannvirkjum ásamt veiðirétti í Kerlingardalsá að hálfu á móti Höfðabrekku. Takmörk hins selda lands voru þessi:

Að austan upp á Hálsinn, þar sem hann er hæstur; að norðan alt að landi Kerlingardals; að vestan að Kerlingardalsá; að sunnan að fjöru Kerlingardals; að austan niður á jafnsljettu austur að Skollastíg; fylgir þá sljettunni, þar til er Skiphellishamrar enda að austan; þá austur í stóran stein, sem liggur vestan í svonefndum Höfðabrekkujökli; fylgir þá Jöklinum að vestan og svo úr suðvesturhorni hans beint í fjörumark á fjöru þeirri, er fylgja skal Höfðabrekkuhálsi, en takmörk hennar skulu vera frá marki Kerlingardalsfjöru og austur að útfalli Múlakvislar (sem nánar verður ákveðið með miði).²

Ragnar eignaðist þetta land aftur með kaupsamningi sömu aðila 24. september 1960.³ Árið 1948 seldi Ragnar Þorsteinsson Hvammshreppi svonefndan Höfðabrekkuafrétt með heiðarlandi, sem takmarkast þannig: að Kerlingardalslandi að vestan og að Illagili í Höfðabrekkulandi, meðfylgjandi Selfjalli og Össurheiði, að Súgandagili að vestan, að undanskilinni allri fuglatekju, – fyrir umsamið kaupverð kr. 8.000.00 – átta þúsund krónur.⁴

Þá er þess að geta að árið 1955 gáfu Ragnar og kona hans, Guðrún Gísladóttir, syni sínum, Reyni, um 41,5 hektara ræktanlegs lands úr jörðinni Höfðabrekku til stofnunar nýbýlisins Reynisbrekku. Merki þessa lands lágu þannig:

Úr svo kölluðum Konnahamri í Merkigilsenda, þaðan í vörðu í Búðaskarði, síðan með fram þjóðvegi að steiptum hornstólpa við heimreiðarveg að Höfðabrekku. Þaðan með heimreiðarveginum að Búðagili, síðan í Búdagilsenda. Þá með rótum Háfells að norðurenda Núpakambs, síðan í Súgandagilsenda, þar til það beygir til austurs, þá beina línu í Konnahamar.⁵

Enn fremur fylgdu gjöfinni hálfir bithagar í Höfðabrekkulandi, rekatiltala til jafns við eigendur Höfðabrekku og 42 hektarar lands „sunnan undir Höfðabrekkufjalli, vestur að svo kölluðum Höfðabrekkujökli og austur að Kaplagörðum“.⁶

Heimildir benda ekki til annars en að búið hafi verið á Höfðabrekku nær samfelld frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og að eftir gerð landamerkjabréfsins 1887 hafi hún verið fram-seld á hefðbundin hátt og veðsett.⁷

5.11. Hjörleifshöfði

Á Hjörleifshöfða var reist eitt elsta býli hér á landi ef treysta má orðum Landnámu. Í Sturlubók er komist svo að orði um búsetu Hjörleifs Hróðmarssonar þar á staðnum:

1 Sbr. einnig skjal nr. 8 (12).

2 Skjal nr. 8 (5).

3 Skjal nr. 8 (7).

4 Skjal nr. 8 (4).

5 Skjal nr. 8 (6).

6 Skjal nr. 8 (6).

7 Sbr. skjöl nr. 4 (111, 126), 8 (3, 8, 9). *Sunnlenstar byggðir* 6, s. 388.

Hjörleifr lét þar gera skála tvá, ok er önnur tóptin átján faðma, en önnur níttján. Hjörleifr sat þar um vetrinn.¹

Síðar bjó í Höfða landnámsmaðurinn Ölvir Eysteinnsson.

Í skjallegum heimildum mun Hjörleifshöfða líklega fyrst getið í úrskurði um rekamörk sem talinn er vera frá 1329. Ekki verður þó skorið úr um hvort þar sé átt við jörðina Hjörleifshöfða.² Sama er að segja um tilgreiningu Hjörleifshöfða í máldaga Þykkvabæjarklausturs frá 1340: „Stadur a alla reka halfa j hofda.“³ Frá öndverðri 16. öld er „gamall maldagi“ þar sem stendur: „Kirkia a hofda a iij hvndrud.“⁴

Í jarðabókum frá 17. öld er Hjörleifshöfði skráður sem konungsjörð og þá vísað til þess að hann hafi áður verið eign Þykkvabæjarklausturs. Hjörleifshöfði er talinn 36 hundruð og 160 álnir í jarðabók 1686 en 12 hundruð árið 1695 og hefur það verið í samræmi við fornt mat.⁵ Í jarðamati 1804 er Hjörleifshöfði sagður 15 hundruð að dýrleika og síðan er bætt við: „angives nu 4^c [hundruð]“.⁶ Hjörleifshöfði var einnig 15 hundruð samkvæmt Jarðatali Johnsens 1847 en í Nýrri Jarðabók 1861 er dýrleikinn kominn niður í 10,7 hundruð.⁷

Frá 18. öld eru varðveittar nokkrar úttektir á jörðum Þykkvabæjarklausturs og er Hjörleifshöfði meðal þeirra. Í úttekt frá 1769 er skýrt frá því að fyrr á tímum hafi bæjarhúsin verið á sléttunni fyrir neðan bjargið en árið 1720 hafi vatnsflóð úr Kötlugjá skolað þeim burt og breytt landinu í sandauðn.⁸ Eftir það var Hjörleifshöfði í eyði í 22 ár en byggðist þá aftur og var bærinn færður upp á Höfðann.⁹ Í úttektinni segir enn fremur:

Her til hörer et andet öde Bierg kaldet Hafurs øe ligesaa beliggende paa Mirdals Sand lige ude for hvor det Vand og ildspydende Bierg Kötlugiaa har sit Udløb. I dette Bierg er een Del Kratriis samt god Sommer og Vinter Græsgang, dog mest til Faar, men benyttes ey som burde mest for vedkommendis Forsommelse at ödelægge de Reve som söge til og opholde sig i dette Bierg.¹⁰

Í úttekt 1779 er komist svo að orði um Hjörleifshöfða: „...der under hörer Hafurs Øe med skiön Græsgang og Krat skov hvor magelig kan underholdes baade Vinter og Sommer 200 faar, er 33 1/3 Kvilde. Beste Strand Rettighed“.¹¹ Frá svipuðum tíma (1773) er lýsing Þorsteins Bjarnasonar á klausturjörðum í Vestur-Skaftafellssýslu. Hann segir Hjörleifshöfða vera mjög hagaþrönga jörð og bætir síðar við: „Selstada heirer Jördenne til í Hafursey, Fialle einu framann fyrer Kötlugiáar Jökla hvar ed eru góder hagar og yferfliótannlegur skögur abuanda Hofdans til nota“.¹² Sveinn Pálsson lætur þess getið í lok aldarinnar að munnmæli gangi um heila kirkjusókn norðan Hafurseyjar, milli hennar og jökulsins þar sem enn heiti Nautadalir en hún hafi eyðst í fyrstu Kötlugosum.¹³ Í sóknalýsingu sinni 1840 skýrir séra Jón Sigurðsson, prestur í Reynisþingum, frá því að Hjörleifshöfði sé

1 Landnámabók 1986, s. 43.

2 Sbr. orðalagið: ... „j þessu takmarke aa mille Hornafiardar aar og Hiörleyfs höfda“ (skjal nr. 4 (23)).

3 Íslenskt fornbréfasafn 2, s. 740.

4 Íslenskt fornbréfasafn 9, s. 189. Útgefandi Fornbréfasafnsins taldi máldagann vera úr tíð Ögmundar biskups Pálssonar og færði hann til ársins 1523.

5 Björn Lárusson 1967, s. 338.

6 Skjal nr. 2 (44).

7 Skjöl nr. 4 (24 og 25). Í Nýrri jarðabók 1861 er reyndar tekið fram að forn dýrleiki Hjörleifshöfða hafi verið 5 hundruð.

8 Skjal nr. 2 (28).

9 Sunnlenskar byggðir 6, s. 385, sbr. skjal nr. 2 (28).

10 Skjal nr. 2 (28).

11 Skjal nr. 2 (30).

12 Skjal nr. 2 (83). Sbr. einnig skjal nr. 2 (69) en þar er er úttekt frá 1831 á skóginum í Hafursey. Selför mun hafa haldist frá Hjörleifshöfða í Hafurseyjarsel til ársins 1854 (Einar H. Einarsson, 1975: „Mýrdalur.“ Árbók Ferðafélags Íslands. S. 80).

13 Ferðabók Sveins Pálssonar. Dagbækur og ritgerðir 1791-1797. 2. b. Reykjavík 1983. S. 548.

heyskapatilvitnið en allgóð til útigöngu „og hefir með Hafurey sémileg landrýmindi“.¹ Þegar hann ræðir um „almenninga“ sóknarmanna kemst hann á einum stað svo að orði: „Einstöku fá upprekstur í Hafurey, sem er afréttur Hjörleifshöfða og ber ei margt fé.“² Í jarðamati 1849 kemur enn fram að Hafursey lá undir Hjörleifshöfða „hvar hafa má selstöðu, eins og líka þar er smáskógur meiri enn til eigin brúkonar og álitst jörðin að gæta framfleytt 1 kú og 200 fjár“.³ Að lokum skal hér vitnað til umsagnar í fasteignamati 1916:

Heimabeitiland jarðarinnar [Hjörleifshöfða] er eigi víðlent, en er snjóljett og skýlt og hægt að nota það. Jörðin á sjerstakt upprekstrarland, Hafursey, sem er talin ágætt sauðland, en notast eigi fyrri part vetrar vegna snjóálaga og fjarlægðar.⁴

Í júní 1839 leitaði sýslumaðurinn í Vestur-Skaftafellssýslu, Magnús Stephensen, eftir tilboðum í jörðina Hjörleifshöfða á Dyrhólaþingstað og bauð ábúandinn samtals 327 ríkisdali í jörð og kúgildi. Ári síðar samþykkti konungur tilboðið.⁵ Eftir það var Hjörleifshöfði skráður sem bændaeign. Árið 1890 voru staðfest eftirfarandi fjörumörk sem rakin eru aftur til 17. aldar:

Ár 1713 þann 7. nóvember á Mýrdalssandi. Athuguð fjörumörk milli konungsjarðarinnar Hjörleifshöfða og bóndaeignarinnar Kerlingardals í Mýrdal í Vestur-Skaftafellssýslu. Hefur Runólfur Jónsson, búandi á Höfðabrekku framlagt skjal, skrifað á Þykkvabæjarklaustri þann 18. september sama ár með undirskrifuðu nafni herra lögmannsins Jóns Ólafssonar og trúverðugs valdsmanns Ólafs Einarssonar, klausturhaldara Þykkvabæjarklausturs, enn sín vegna Jón Einarsson og Hallgrímur Jónsson, eignarmenn Kerlingardals, hverjir á þessum degi skýr og skilmerkileg skrif framleggja um fjörumörk milli Hjörleifshöfða og Kerlingardals, hver mörk nú glöggleg sjást.

Næst framkomu þriggja manna vitnisburðir, skrifaðir 1631 um fjörumörk milli Hjörleifshöfða og Kerlingardals, sem öllum ber saman. Eftir þessum vitnisburðum hafa þeir göfugu herrar Magnús og Hákon, synir Þorsteins fyrrum Þykkvabæjar klausturs haldara, farið, og Hallgrímur Magnúss eignarmaður Kerlingardals, hverjir gert hafa skriflegan samning um ádurteð fjörumörk, að á milli Hafurseyrar⁶ að austan og utasta og vestasta hornsins á Sandfelli skal af fjörinni sjást með beru auga rífa norður í jökulinn, þó má sú rífa eða bilið milli fjallanna ekki sjást lengra niður enn niður að brekkunni efst við bergið austan í Hafursey.

Að þessi ofanskriðu fjörumörk skuli haldast óbreytt hjer eptir alla tíð, erum við undirskrifaðir, sem nú erum eigendur Hjörleifshöfða og Kerlingardals alveg sáttir um og eru okkar nöfn því til staðfestu hjer undir skrifuð.

Skrifað á Hjörleifshöfða þann 22. júní 1890

Markús Loptsson, eigandi Hjörleifshöfða

Egill Gunnsteinsson }

Andrés Andrésson (yngri) }

Anna Stephánsdóttir }

Andrjes Andrjesson eldri⁷ }

eigendur Kerlingardals

1 *Skaftafellssýsla* 1997, s. 243.

2 *Skaftafellssýsla* 1997, s. 244.

3 Skjal nr. 2 (45).

4 Skjal nr. 2 (46).

5 Skjal nr. 2 (31).

6 Þannig í handriti.

7 Skjal nr. 2 (12).

Samningur þessi var lesinn á manntalsþingi í Loftsalahelli 30. júní 1890 og færður í landamerkjabók Skaftafellssýslu.

Þá liggur fyrir sátt um landamerki milli jarðarinnar Hjörleifshöfða og jarðanna Herjólfsstaða, Holts, Hraunbæjar og Bólhrauns í Álftaveri og munu þetta jafnframt vera mörk Mýrdals- og Skaftárhrepps. Sátt þessi er í greinargerð sem Óskar H. Ólafsson vann fyrir landbúnaðarráðuneytið og dagsett er 26. maí 2001:

Fjörumörk niður við sjó milli Hjörleifshöfða og Dynskógafjöru, þaðan bein lína upp að Blautukvíslarbotnum, austan Hafurseyjar. Frá Blautukvíslarbotnum bein lína í Kötlukskoll, kletthöfða í Höfðabrekkujökli, rétt austan við Kötluksj. Hnit Kötlukskolls: 63.37, 70 n.br. og 18.58, 30 s.br.¹

Í ágúst 2001 gáfu Ólafur Pétursson að Giljum og Bjarni Þormundsson í Vík út eftirfarandi yfirlýsingu:

Jörðin Hjörleifshöfði ásamt Hafursey á land frá sjó til jökuls. Allt þetta er í einkaeign. Hafursey er mjög fallett land, grösugt og kjarri vaxið að hluta. Hafursey var mikilvægt beitarnland fyrir búfénað ábúendur [svo] Hjörleifshöfða. Í áratugi síðustu aldar höfðum við undirritaðir, ásamt öðrum Mýrdælingum, Hafursey til leigu fyrir sauðfé okkar um sumartímann.²

Landamerkjabréf Hjörleifshöfða er ekki til eldra en frá 7. apríl 2004 en þá var undirrituð eftirfarandi lýsingum á merkjum jarðarinnar:

Undirritaðir eru sammála um, og votta það hér með undirskrift sinni að eftirfarandi lýsing á landamerkjum milli jarðarinnar Hjörleifshöfða og aðliggjandi jarða eru eins og að neðan greinir.

Að vestan, við Höfðabrekku og Reynisbrekku:

Toppurinn hæsti á Rjúpnafelli á Kötluksandi, beri í miðjan breiðasta dranginn fyrir norðan Hjörleifshöfða úr almennu flæðarmáli. En til tryggingar, ef breyting kynni að verða, svosem ef Katla gysi, þá er það fremsti Reynisdrangurinn beri fremst í Dyrhólaey. En landmarkið úr fjörumarki beina línu neðst í Mosaland vestan í Hafursey, svo beint í jökul. En kynni hlaup að koma og fjaran að ganga fram, þá skal landmarkið ráða.

Að austan, við hlutaðeigandi jarðir í Álftaveri, fjörumark milli Hjörleifshöfða og Dynskógafjöru og hreppamark milli Mýrdals og Skaftárhrepps:

Vísað er til þinglýstrar bókunar í landamerkjabók Vestur-Skaftafellssýslu, dagsett 13. júlí 2000.³

Landamerkjalyýsing þessi var samþykkt að því er varðaði Hjörleifshöfða, Höfðabrekku, Reynisbrekku Mýrdalshrepp, Skaftárhrepp, Kerlingadal vegna Dynskógafjöru og landbúnaðarráðuneytið vegna ríkisjarðanna í Álftaveri.

Eigendur Hjörleifshöfða hafa gert nokkra samninga um nýtingu jarðarinnar. Á áttunda áratugnum fékk Vegagerð ríkisins heimild til að taka mól „á svæði því er liggur neðanundir brekkum suðausturhluta Hafurseyjar úr [þeim] malargrýfjum er hún hefur tekið úr um árabíl, og út frá þeim að stærð samtals 3 hektarar“.⁴

1 Skjal nr. 7 (2).

2 Skjal nr. 7 (11).

3 Skjal nr. 7 (23).

4 Skjal nr. 7 (3).

Í byrjun desember 1977 gerðu eigendur jarðanna Hjörleifshöfða, Reynisbrekku, Höfðabrekku, Hraunbæjar, Herjólfsstaða I og II, Holts I og II, Bólhrauns og Bólhraunsfjöru samning við hlutafélagið Jarðefnaiðnað hf. um „ótakmarkað leyfi til að leita að jarðefnum í landareignunum og framkvæma rannsóknir á þeim með hagnýtingu fyrir augum“.¹ Í 8. gr. samningsins var tekið fram að ekki væri tekin afstaða til þess hvern rétt hver landeigenda ætti á Mýrdalssandssvæðinu né heldur til þess hvar borið yrði niður á svæðinu til vinnslu eða hagnýtingarstarfsemi og hver yrði aðild hinna einstöku landeigenda í sambandi við réttindaöflun hennar vegna.

Í mars 2001 gerðu eigendur jarðanna Hjörleifshöfða, Höfðabrekku og Reynisbrekku annars vegar og Kötluvíkur ehf. hins vegar með sér samning um vikurnám í landi jarðanna á Mýrdalssandi.² Einnig liggur fyrir samningur um skógrækt í suðurhlíðum Hafurseyjar og samningur eigenda Höfðabrekku, Hjörleifshöfða, Reynisbrekku og Selfjalls við Landgræðslu ríkisins um að láta endurgjaldslaust af hendi land til landgræðslu. Landið „[afmarkaðist] af Múlakvísl að vestan, Mýrdalsjökli að norðan, hreppamörkum við Álfavershrepp hjá Blautukvísl að austan og sjó að sunnan“.³

Hjörleifshöfði hefur verið í eyði frá 1936.⁴

Heimildir benda ekki til annars en að Hjörleifshöfði hafi verið framseldur á hefðbundinn hátt og veðsettur.⁵

5.12. Afréttarnot

Í lýsingu Sólheima- og Dyrhólasókna 1839 er gerð svofelld grein fyrir afréttarlöndum sóknarmanna:

Dyrhólingar eiga lambaupprekstur árl(ega) í Koltungum, sem er afréttarland frá jörðinni Kerlingardal í Mýrdal. Brekknamenn eiga og árlegan lamba- og geldfjárupprekstur í Dalaheiðinni í Reynirssókn. Péturseyjarábúendur eiga sjálfir afrétt í Stórahöfða sem er austur af Keldudalsheiðinni milli Lambáar og Hafursáar og Sólheimingar eiga sjálfir afrétt, er þeir árl(ega) brúka, Hvítmögu.⁶

Í lýsingu Reynis- og Höfðabrekkusókna frá 1840 er því haldið fram að „almenningar“ séu þar engir. Síðan segir:

Dalajarðir hafa geldfjárupprekstur á heiðarlönd sín. Brekknamenn reka einnig þar upp, og er þar landkreppa, þá fænaður er í meðallagi til. Frá Hvammi og Götum er geldfé haft í búfjárhögum, sem þó varla nægja fyrir búsmala. Í Heiðarlandi fá nokkrar jarðir upprekstur, þó ei ætíð staðfast enar sömu. Er þar mest og best land fyrir vestan Kerlingardalsá. Í Arnarstakksheiði reka allir bændur Reynirshverfisjarða, Víkur og Fagradals. Er þar landkreppa nema í fænaðarfæð. Frá Kerlingardal og Höfðabrekku er rekið í afrétti þeirra, hvar að er gott og rúmt land. Í Koltungum í Kerlingardalslandi eiga Dyrhólabæir lambaupprekstur. Einstöku fá upprekstur í Hafurey, sem er afréttur Hjörleifshöfða og ber ei margt fé.⁷

Afréttum hreppanna er einnig lýst í ritinu Sunnlenskum byggðum. Þar er greint frá því að ábúendur þeirra jarða í Hvammshreppi „er afréttinn áttu“ hafi leigt einstökum mönnum aðallega lambaupprekstur í afréttinn, stundum einnig sauða og annars geldfjár. Einnig hafi Heiðarbændur leigt upprekstur í Heiðarheiði og hafi það verið nokkurn veginn fastskorðað að hagatollur væri eitt

1 Skjal nr. 7 (14) (1. gr. samningsins).

2 Skjöl nr. 7 (4 og 5).

3 Skjal nr. 7 (10).

4 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 386.

5 Sbr. skjal nr. 4 (112). *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 386.

6 *Skaftafellssýsla 1997*, s. 264.

7 *Skaftafellssýsla 1997*, s. 243-244.

lamb af hverjum 20. Eftir að fráfarer lögðust niður um og eftir 1920 hafi hreppsnefndin tekið fjallskilin í sínar hendur og jafnað kostnaðinum niður á hverja vetrarfóðraða sauðkind í hreppnum.

Í sama riti er komist svo að orði um „heiðalönd“ í Dyrhólahreppi.¹

Norðan byggðarinnar liggja heiðalönd upp að jökulrótum og eru fjarlægðir þó víðast ekki meiri en svo að fremur má tala um heimalönd en heiðar enda tilheyra þessi lönd öll einstökum jörðum eða byggðahverfum. Almennungur eða afréttur er enginn í hreppnum.²

Áður hefur þess verið getið að eigandi Höfðabrekku seldi hreppnum Höfðabrekkuafrétt árið 1948.

Við skýrslutökur í máli nr. 6/2003 kom fram sú skoðun að allt land í Mýrdalshreppi, frá jökli og niður að sjó, væri heimaland. Hugtakið afréttur væri að vísu notað en ekki í merkingunni „sameignarafréttur“.³ Jóhannes Kristjánsson, bóndi í Höfðabrekku, sagði það skilning sinn að afréttur væri sá hluti eignarlands sem jarðeigendur hjálpuðust að við að smala. Reynir Ragnarsson, fulltrúi Mýrdalshrepps, gat sér til um að afréttur hefði upphaflega verið það svæði sem lömbin voru rekin á fyrr á tíð þegar það tíðkaðist að mjólka ærnar í seli. Skipulagðar leitir fara engu að síður fram í Mýrdalshreppi og er það „framkvæmdarlegt atriði“ að sögn Ólafs Gunnarssonar á Giljum sem helgast af því að landið er mjög sundurskorið og tiltölulega afmarkað en þó ekki nóg til þess að féð fari ekki á milli heiða. Mýrdalshreppi er skipt í tvær fjallskiladeildir, eystri og vestri deild. Eystri deildin, sem Dalajarðir tilheyra, markast af gamla Hvammshreppi, að viðbættum Brekknajörðum og Steig. Mörkin eru við Hafursá (frá Múlakvísl). Fjäreigendum er skylt að smala þetta svæði og þurfa menn því stundum að smala heiðar þar sem þeir eiga sjálfir ekki von á neinni kind en fá í staðinn aðstoð við að smala sitt eigið land.⁴

Í vesturhluta hreppsins, á svæðinu milli Klifanda (eða Klifrárgils) og Jökulsár, er sá háttur hafður á að féð er ekki rekið á fjall heldur er því hleypt úr túni og fer það síðan sjálfala um fjalllendið. Land þetta smala heimamenn sjálfir eftir samkomulagi sín á milli án þess að til komi „boð og bönn og skyldur“ fjallskila.⁵

6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1. Inngangur

Í úrskurðum óbyggðanefndar á fyrsta landsvæðinu, sem tekið var til meðferðar, málum nr. 1-7/2000, er í kaflanum „Almennar niðurstöður óbyggðanefndar“ gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þeirra mála sem undir nefndina heyra. Í úrskurðum óbyggðanefndar á næsta landsvæði sem tekið var til meðferðar er í kaflanum „Viðauki við almennar niðurstöður óbyggðanefndar“ aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við, sjá mál nr. 1-5/2001. Framangreindir tveir kaflar hafa nú verið felldir saman, með lítills háttar breytingum, og fylgja í viðauka með úrskurði þessum.

Þannig er gefið yfirlit um gróðurfar á Íslandi við landnám og þær breytingar sem á því hafa orðið síðan. Einnig er fjallað um landnám, hefð og lög sem stofnunarhætti eignarréttinda. Gerð er grein fyrir flokkun lands í jarðir, almenninga og afrétti og eignarréttarlegri þýðingu þessara hug-

1 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 351.

2 *Sunnlenskar byggðir* 6, s. 502.

3 Sbr. vitnisburð Tómasar Pálssonar, bónda á Litluheiði, við skýrslutökur í máli nr. 6/2003. „Afréttur hygg ég að sé í hugum Mýrdælinga mjög loðið og teygjanlegt hugtak“ (Ólafur Gunnarsson, Giljum, við áðurnefndar skýrslutökur.

4 Ólafur Gunnarsson við áðurnefndar skýrslutökur. Um fjallskil fyrr á árum er fjallað í ritinu *Göngur og réttir*. 1. b. Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar. Önnur prentun aukin og endurbætt. Akureyri 1983. S. 167-179.

5 Einar Þorsteinsson, Sólheimahjáleigu, við áðurnefndar skýrslutökur.

taka. Hugað er sérstaklega að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka sem og eignarhaldi á og undir jöklum og mörk við jökul eða á. Þá er fjallað um það hvort og þá hvaða vísbendingar um eignarréttarlega stöðu lands megi draga af fyrirkomulagi fjallskila og tilvist ítaka til lands eða sjávar, hvaða réttur felist í fjörueign og hver séu merki sjávarjarða til hafsins. Því næst er fjallað um efni og gildi þeirra heimilda sem helst fjalla um eignarréttindi fyrir á tímum. Í því sambandi er gerð sérstök grein fyrir jarðamötum og jarðabókum, máldögum og vísitásium, lögfestum, jarðabréfum og landamerkjabréfum, afsals- og veðmálabókum. Loks eru dregnar saman meginniðurstöður um þau atriði sem að framan hafa verið rakin.

Þá hefur óbyggðanefnd við úrlausn sína litið til og tekið mið af niðurstöðum Hæstaréttar í fyrstu dómum réttarins í þjóðlendumálum, varðandi úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, Biskupstungnaafreittur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi. Dómar þessir voru kveðnir upp 21. október 2004 í málum nr. 47 og 48/2004.

Í þeim köflum sem hér fara á eftir verður gerð grein fyrir þeim sérstöku forsendum sem úrskurður óbyggðanefndar í máli þessu byggist á. Sú umfjöllun er í beinu samhengi við framangreindar almennar niðurstöður óbyggðanefndar á svæðum I og II og vísar til þeirra. Í upphafi verður fjallað um landnám á því svæði sem hér er til meðferðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð frá vestri til austurs.¹ Þá verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar. Loks verður gerð grein fyrir tæknilegum atriðum.

6.2. Landnám

Í kafla 5.1. er rakið hvernig Landnámabók greinir frá landnámi á því svæði sem hér er til umfjöllunar. Þar eru nefndir nokkrir landnámsmenn. Fyrstur var Hörleifur Hróðmarsson sem tók land við Hjörleifshöfða. Loðmundur hinn gamli nam land milli Hafursár að austan og Fúlalækjar að vestan eða Jökulsár á Sólheimasandi eins og Fúlilækur er einnig nefndur í Landnámabók. Reyni-Björn nam land milli Hafursár og Kerlingarár og Sigmundur kleykir Öndarson milli Grímsár (Múlavíslar) og Kerlingarár „er þá féll fyrir vestan Höfða“. Fyrir austan Grímsá er Ölvir Eysteinnsson sagður hafa numið land en um austurmörk þess er ekki getið. Getgátur eru um að það hafi náð austur að Eyjará (Blautukvísl) en um það verður ekkert fullyrt. Í hópi landnámsmanna er enn fremur nefndur Eysteinn Þorsteinsson. Hann er sagður hafa búið í Fagradal en það svæði er í landnámi Reyni-Bjarna. Samkvæmt frásögn Landnámabókar var land þannig a.m.k. numið milli Jökulsár á Sólheimasandi og austur fyrir Grímsá (Múlavísl), jafnvel að Eyjará (Blautukvísl), en ekki er getið um mörk landnámsins til norðurs.

Land í Mýrdal er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra. Upp við jökul rís fjallendi og heiðarlönd en þar neðan við og allt niður að sjó er slétt undirlendi. Þaðan skerast fjölmargir dalir inn í fjallendið, stórir og smáir. Hálendi og jöklar blasa við frá fjöru séð enda eru fjarlægðir þar á milli litlar, eða í loftlínu u.þ.b. 8,5 km þar sem skemmst er og u.þ.b. 17 km þar sem lengst er. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal verið meiri að víðáttu og grósku en nú er og jöklar, að undanskildum Sólheimajökli, minni, sbr. skjöl nr. 17 og 19.

Þess ber þannig að geta að sé tekið mið af staðháttum við túlkun landnámslýsinga verður að telja fremur líklegt að land í Mýrdal hafi verið numið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli.²

1 Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Ingva Þorsteinssonar, ráðgjafa óbyggðanefndar á sviði náttúrufræði, sbr. skjal nr. 8, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.4., og almennum uppláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

2 Sbr. umfjöllun um landnám í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

6.3. Ytri-Sólheimajarðir ásamt Hvítmögu

Ytri-Sólheimar skiptast nú í Ytri-Sólheima I (Sólheimakot), Ytri-Sólheima II-III, Ytri-Sólheima IV (Framnes), Ytri-Sólheima V (Sólheimatungu), Ytri-Sólheima VI, Ytri-Sólheima IIIA og Sólheimahjáleigu. Hér verður fjallað um landsvæði það sem samkvæmt kröfugerð eigenda Ytri-Sólheimajarða fellur innan merkja Ytri-Sólheima, þar með talið landsvæði það sem nefnt er Hvítmaga. Við þessa umfjöllun verður ekki tekið tillit til skiptingar lands innan torfunnar.

Að Ytri-Sólheimum ásamt Hvítmögu liggja Eystri-Skógar ásamt Skógarfjalli í fyrrum Austur-Eyjafjallahreppi að vestanverðu og Eystri-Sólheimar og Péturseyjajarðir að austanverðu. Til norðurs er Mýrdalsjökull, þ.m.t. Sólheimajökull, og til suðurs er hafíð.

Landsvæði Ytri-Sólheima er fjallent heiðarlendi með nokkrum giljum. Norðaustur undir Sólheimajökli er Lambaskarð sem er klettaskarð þar sem langar og brattar skriður liggja inn með jöklinum. Sunnarlega á Lambaskarði milli Lakalandsgils og Hvannagils er Lakalandsrani og á honum vestanverðum er Lakapúfa sem er hár hamratindur sem nær 646 m hæð yfir sjávarmáli. Lambaskarð afmarkast af Þúfugli í suðri og austri. Austan Þúfugils liggur Lakaland norðan úr jökli og skiptist í tvennt af Þúfugili og Lakalandsgili. Sólheimaheiði liggur sunnan undir Hrossatungum vestan Hvannagils og skiptist hún í Ytriheiði vestan Hólsár og skiptir Yztagil (Ystagil) Ytriheiðinni í Yztheiði (Ystuheiði) og Selheiði. Fram úr Yztheiði (Ystuheiði) skaga Vestra-Heiðarhorn og Eystra-Heiðarhorn og vestan í heiðinni eru brekkur og undirlendi sem ná vestur að Jökulsá og kallast einu nafni Sængeyjar. Á Selheiði, inn af Yztagili (Ystagili), er Hrafnabjörg sem er klettabrún syðst við Yztagil (Ystagil). Austan við Selheiði liggur Hólsárgil en það liggur norður að Hvannagili sem er djúpt og þröngt gil sem Hólsá rennur í. Hólsárgilsop er við Kálfaskóga sem liggja suðaustur undir Selheiði. Austan Hólsár, rúmlega 1 km sunnan við Lakalandsrana, liggur Hemriheiði en hún nær austur að Húsárgili sem Húsá fellur eftir. Húsárgil verður að Skessuhellisgili suður við norður mörk Ófærubotna. Láglandi landsvæðisins er víðfemt og marflatur Sólheimasandurinn liggur milli fjalls og fjöru. Frá bæjarstæði Ytri-Sólheima að Mýrdalsjökli eru um 6,5 km í beinni loftlínu. Sólheimajökull er framhlaupsjökull sem kemur úr Mýrdalsjökli og liggur að landi Ytri-Sólheima að vestanverðu. Vestan Sólheimajökuls er fjalllendi Hvítmaga en það liggur á milli Skógarfjalls í vestri og Sólheimajökuls í austri og suðri en norðurmörk eru við Mýrdalsjökul. Hæstu mörk þar sem land mætir jökli á Hvítmögu eru í um 950 m hæð yfir sjávarmáli norðaustan við Rauða sem nær 785 m hæð yfir sjávarmáli. Landsvæði Hvítmögu er bratt en nokkuð gróíð.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá mörkum fyrrum Vestur-Skaftafellssýslu og fyrrum Rangárvallasýslu neðan við Skógafjall í punkt í 467 m hæð á Sjónarhóli. Samkvæmt þessari kröfugerð falla m.a. Hvítmaga öll, Hrossatungur, Lambaskarð, Lakaland allt og Lakalandsgil, Ytri-Heiði, Sólheimaheiði sem og annað fjalllendi næst jökli innan Þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Ytri-Sólheimajarða lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja Ytri-Sólheima. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.2.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitar og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Ytri-Sólheima er sérstaklega vísað til þess að fjalllendið upp af bæjunum sé óskipt og nýtt til beitar af öllum jörðunum í Ytri-Sólheimatorfunni. Um mikið öræfaland sé að ræða allt til jökuls. Þessa svæðis sé getið í afréttarskrá Dyrhólahrepps frá árinu 1983. Allt þetta styðji Þjóðlendukröfu íslenska ríkisins. Varðandi Hvítmögu er sérstaklega vísað til þess að um sé að ræða hálendissvæði sem sé landfræðilega aðskilið frá þeim jörðum sem það hafi nýtt. Engar heimildir séu um að svæðið sé eða hafi verið hluti af eignarjörð. Þannig hafi Ólafskirkja að Ásólfsskála, Maríukirkjan á Miðbæli og Hvoll talið til réttinda þar á undan Ytri-Sólheimingum. Um dæmigert afréttarland í Þjóðlendu sé því að ræða.

Af hálfu eigenda Ytri-Sólheimajarða, sbr. skjöl nr. 15 og 15(3), er einkum byggt á landnámi, skráðum eignarheimildum og hefð. Því er haldið fram að kröfugerð íslenska ríkisins styðjist hvorki við söguleg eða landfræðileg rök. Allt land Sólheima sé eignarland jarðanna og svo hafi verið frá landnámi. Sé texti Landnámu skilinn eins og hann er skrifaður sé ljóst að allt land sunnan Mýrdalsjökuls milli Hafursár og Jökulsár hafi verið numið af Loðmundi gamla. Þá er vísað til þess að landið sé þinglýst eign jarðanna svo sem glögggt megi sjá af þinglýstum landamerkjabréfum. Þinglýsing landamerkjanna hafi ekki verið uppfirning bænda til þess að slá eign sinni á ónumin lönd heldur var með þeim verið að sinna lagaskyldu um lýsingu merkja og þar hafi landeigendur staðfest það sem gilt hafði í gegnum aldir. Fullyrðingu íslenska ríkisins um sjálfstöku er þannig alfarið mótmælt. Varðandi norðurmörk Ytri-Sólheimajarða er á það bent að engar landfræðilegar eða efnahagslegar forsendur séu fyrir öðrum norðurmörkum en jökulrönd Mýrdalsjökuls. Sólheimaland sé landfræðileg heild með náttúrulegum mörkum í suðri og norðri, af hafi og jökli. Þá er vísað til þess að landeigendur telji að landið ofan Sólheimasands hafi aldrei verið almenn-ingur eða afréttur í þeim skilningi að afnot af landinu væru takmörkuð við beitarafnot eða sameigin-leg afnot með öðrum. Enn fremur hafi ekki einungis verið um sumarafnot af heiðarlandinu að ræða heldur hafi það verið nýtt á heilsársgrundvelli. Engin skil hafi verið milli úthaga og afrétta. Búpeningur hafi verið rekinn út fyrir tún eða í úthaga og síðan runnið niður á sand eða upp á Sólheimahéiðarnar allt eftir gróðursæld á hverjum tíma. Þegar best lætur sé grænn gróður allt upp undir jökul og á landnámsöld hafi gróður verið mun meiri en nú er. Hér vegi þyngst mikil eyðilegg-ing vegna öskufalls í kjölfar eldgosa en sú eyðilegging eigi ekki að valda því að talsmenn rík- isforsjár fái landið flokkað sem þjóðlendur á þeim grundvelli að það sé illnýtanlegt nú til annars en sumarþeitar. Þeirri röksemd megi þar að auki hafna með þeirri fullyrðingu að landið, eða hluta þess, megi rækta upp eins og þegar hafi verið gert á öðrum stöðum í hinu óskipta landi jarðanna. Sólheimar hafi alla tíð verið ein efnahagsleg eining og afréttarlönd jarðanna ætíð verið þeim sameiginleg en aldrei afréttur fyrir aðrar jarðir í Mýrdal. Þá er því haldið fram að makaskipti Hvola-jarða og Sólheimajarða á beitarlandi í Hvítmögu og slægjulandi í Sólheimamýri í Hvolalandi staðfesti ótvíræðan eignarrétt Sólheimajarða á Hvítmögu. Loks er vísað til þess að engin fjallskila- stjórni sé af hálfu hreppsins á landi Ytri-Sólheima. Að endingu er svo vikið að því að ef ekki verði viðurkenndur beinn eignarréttur að landi Ytri-Sólheima á grundvelli þinglýstra eignarheimilda þá skuli hann viðurkenndur á grundvelli hefðar. Eignarhefð verði unnin á fasteign með 20 ára óslitnu eignarhaldi og ljóst sé að bæði núverandi og fyrri eigendur Ytri-Sólheima hafi í góðri trú haft öll umráð landsins í árhundraðaraðir.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Ytri-Sólheimum er rakin í kafla 5.2. Þar kemur fram að Sólheimar voru landnámsjörð og er jarðarinnar getið í heimildum frá því um 1200. Af þeim verður ráðið að Ytri-Sólheimar hafi verið sjálfstæð jörð en þegar í elstu heimildum virðist greint á milli Ytri-Sólheima og Eystri-Sólheima.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Ytri-Sólheima er lýst í fyrirliggjandi heimildum. At-hugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, þ.e. merkja jarðarinnar að því leyti sem þau liggja innan kröfufusvæðis íslenska ríkisins. Hvað varðar merki Ytri-Sólheima að öðru leyti telur óbyggðanefnd áritun Ytri-Sólheima á landamerkjabréf viðkomandi jarða fullnægjandi vott um að merkjum sé þar rétt lýst. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Ytri-Sólheima verður svo fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til um-fjöllunar er.

Einu heildstæðu lýsinguna á landamerkjum Ytri-Sólheima er að finna í lögfestu frá árinu 1789

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

sem síðan var endurnýjuð árið 1865. Að öðru leyti er um brotakenndar lýsingar á mörkum jarðarinnar gagnvart einstökum aðliggjandi jörðum að ræða.

Fyrstu lýsinguna á vesturmerkjum jarðarinnar gagnvart Eystri-Skógum er að finna í framan-greindri lögfestu. Þar segir að landamerkin séu að vestanverðu frá sjó og norður í jökul „Jökulsár gamli Farvegur“. Óljóst er hvort hér er átt við Sólheimajökul eða Mýrdalsjökul. Ljóst er að við landnám og fram eftir miðöldum var Sólheimajökull stærri en hann er í dag. Talið er að jökullinn hafi þá gengið fram í dalinn á milli Hestapingsháls og Loðmundarsætis og Jökulsá runnið undan honum um Jökulsárgil vestan við Hestapingsháls. Rannsóknir benda til þess að á „litlu ísöld“ hafi jökullinn svo hopað, líklega vegna breytinga á landslagi undir jöklinum í kjölfar umbrota í Kötlu og áin þá vikið úr framangreindum farvegi sínum og austur fyrir hálsinn. Eðlilegra virðist því að líta svo á að í lögfestunni sé átt við Sólheimajökul þar sem talað er um hinn gamla farveg Jökulsár en hún rann á meðan hún var í þeim farvegi undir Sólheimajökul þó lítið sé svo á að upptök hennar séu í jöklinum sem teygir sig niður í Jökulsárgil milli Hvítmögu og Skógafjalls, sbr. skjal nr. 17. Telja verður að skýrar hefði verið kveðið á um það ef ætlunin hefði verið að lýsa mörkum lengra en hinn gamli farvegur nær. Ekki liggja fyrir frekari heimildir um vesturmörk Ytri-Sólheima gagnvart Eystri-Skógum. Elsta fyrirliggjandi heimildin um mörk Eystri-Skóga gagnvart Ytri-Sólheimum er yfirlýsing frá 1799. Þar segir að Jökulsár gamli farvegur ráði upp með Öldu milli Skógaheiði og Hestapingsháls norður að jökli. Með sömu rökum og að framan telur óbyggðanefnd eðlilegt að líta svo á að hér sé átt við Sólheimajökul. Í landamerkjabréfi Eystri-Skóga, dags. 9.11.1885 og þingl. 21.5.1890, er merkjum Eystri-Skóga og Skógarfjalls gagnvart Ytri-Sólheimum og Hvítmögu lýst úr fjörumörkum beina línu í Jökulsárgil, svo um gilið upp undir svonefnt Skógafjall en þá liggur merkjalínan austur úr Votugjá, fyrir framan Skógafjall og austur í gilgljúfrið sem er á milli Hvítmögu og Skógafjalls, svo ræður áin, sem er í síðastnefndu gljúfri, marki norður undir jökul. Bréfið er samþykkt vegna Ytri-Sólheima. Til er lögfesta fyrir Eystri-Skóga, dags. 22.11.1839, þar sem mörkum jarðarinnar er lýst með svipuðum hætti að öðru leyti en því að samkvæmt henni liggja mörkin um Fjallgil norður til jökuls og lýsir því ekki merkjum milli Skógarfjalls og Hvítmögu. Fyrirliggjandi heimildir lýsa því allar mörkum með svipuðum hætti, a.m.k. að Sólheimajökli.

Fyrstu lýsinguna á austurmörkum Ytri-Sólheima gagnvart Eystri-Sólheimum er að finna í sátt um landamerki milli jarðanna Ytri- og Eystri-Sólheima frá árinu 1573. Þar er merkjum til fjalla lýst um læk upp frá fossinum í Merkisgili norður eftir fjöllum sem að fornu allt í jökla. Þrátt fyrir þessa sátt virðast deilur um mörk jarðanna hafa haldið áfram. Þær deilur vörðuðu þó mörk utan við kröfussvæði íslenska ríkisins og verða því ekki raktar hér. Mörkum jarðanna að þess leyti er næst lýst í lögfestunni frá 1789 þannig að Merkisgil ráði svo lengi sem það til vinnst, síðan eystra gilið í Ófæru-botninn og þaðan sjónhending norður í jökul. Í landamerkjabréfi Eystri-Sólheima, dags. 16.6.1890 og þingl. 10.6.1891, er merkjum að þessu lýst um læk þann sem er í Merkisgili og frá upptökum hans til hánordurs í jökul. Bréfið er samþykkt vegna Ytri-Sólheima. Frekari heimildir um mörk Eystri-Sólheima að þessu leyti liggja ekki fyrir. Fyrirliggjandi heimildir lýsa mörkum því með svipuðum hætti.

Vesturmörk Ytri-Sólheima gagnvart Eystri-Skógum og austurmörk gagnvart Eystri-Sólheimum liggja að hluta til utan við kröfussvæði íslenska ríkisins. Þá liggja austurmörk Ytri-Sólheima gagnvart Pétursey að öllu leyti fyrir utan það. Landamerkjabréf þessara jarða eru öll árituð vegna Ytri-Sólheima og lýsa merkjum með svipuðum hætti og fyrirliggjandi heimildir um landamerki jarðarinnar. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir því til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Hér að framan hefur verið gerð grein fyrir lýsingum á landamerkjum Ytri-Sólheima í fyrirliggjandi heimildum. Í þeirri umfjöllun kom m.a. fram að mörkum Ytri-Sólheima gagnvart Eystri-Skógum er lýst í Sólheimajökul. Þar fyrir norðan taka við mörk Hvítmögu gagnvart Skógarfjalli. Í lög-

festu Ytri-Sólheima frá 1789 er ekki getið um Hvítmögu en í vitnisburði um ítök jarðarinnar frá 1792 er greint frá því að jörðinni fylgi „Gield Fiár og Lamba Afriettur kallað Hvýtuga“. Enn fremur segir í fasteignamati frá 1849 að jörðin eigi afrétt í svonefndri Hvítmögu. Þá stóðu Ytri-Sólheimingar í deilum við Hvolsmenn um rétt hinna síðar nefndu til lambauppreksturs í Hvítmögu. Þær deilur voru leiddar til lykta með sátt árið 1900 þar sem Ytri-Sólheimingar féllust á að hálf Hvítmaga tilheyrði Hvolsmönnum. Sátt þessi var felld úr gildi með samningi árið 1922 þar sem eigendur Hvolshjarða afsöluðu rétti til lambauppreksturs í Hvítmögu til eigenda Ytri-Sólheimajarða. Loks liggur fyrir landamerkjabréf, dags. 14. júní 1885 og þingl. 22. júní 1885, þar sem lýst er mörkum „milli afrjettanna, ytri Skóga hverra afrjettur kallaður er Skógafjall, og ytri Sólheima, sem kallaður er Hvítmaga“. Þar segir að mörkin liggja um Jökulsárgil.

Samkvæmt kröfulýsingu eigenda Ytri-Sólheima er Hvítmaga hluti af landi jarðarinnar og afmarkast af Jökulsárgili að vestan, Sólheimajökli að austan og sunnan og Mýrdalsjökli að norðan. Ljóst er að Sólheimajökull hefur verið til staðar allt frá landnámi, sbr. skjal nr. 17, og hefur síðan þá skilið Hvítmögu frá fjalllendi Ytri-Sólheima að meira eða minna leyti. Í lögfestu Ytri-Sólheima frá 1689 er vesturmerkjum lýst um Jökulsár gamla farveg frá sjó og norður í jökul. Sem að framan greinir telur óbyggðanefnd eðlilegt að líta svo á að hér sé átt við Sólheimajökul. Með vísan til þessa telur óbyggðanefnd að skilja verði lögfestuna svo að Hvítmaga falli samkvæmt henni utan við eiginleg landamerki jarðarinnar. Þessu til frekar stuðnings má vísa til þess að þremur árum síðar var gefinn vitnisburður um ítök Ytri-Sólheima þar sem réttindum jarðarinnar í Hvítmögu var lýst sérstaklega en það hefði vart verið gert ef lítið hefði verið svo á að landsvæðið félli innan merkja jarðarinnar. Enn fremur liggur fyrir landamerkjabréf frá árinu 1885 þar sem einungis er lýst mörkum milli Hvítmögu og Skógafjalls en það bendir einnig til þess að lítið hafi verið á Hvítmögu sem sérstakt landsvæði. Með þessu er ekki tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu Hvítmögu sem fjallað verður um hér síðar.

Hvað norður mörk Ytri-Sólheima gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing landamerkja í jökul að vestan- og austanverðu í öllum fyrirliggjandi heimildum um merki jarðarinnar bendi til þess að lítið hafi verið svo á að merki hennar næðu að jökli. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við á sama hátt og hafið til suðurs.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 eru gerð landamerkjabréf fyrir þær jarðir sem liggja að Ytri-Sólheimum, þ.e. Eystri-Skóga, Eystri-Sólheima og Pétursey. Enn fremur var gerð sérstök lýsing á merkjum á milli Hvítmögu og Skógafjalls. Bréf þessi eru öll árituð af hálfu þáverandi eigenda og ábúenda Ytri-Sólheima og til þeirra er vísað af hálfu núverandi eigenda. Þá eru lýsingarnar í bréfum þessum allar í góðu samræmi við eldri heimildir um merki Ytri-Sólheima. Fyrirliggjandi gögn benda því til að landamerkjum Ytri-Sólheima sé rétt lýst í framangreindum landamerkjabréfum. Bréf þessi voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við eigendur Ytri-Sólheima eða aðra nágretta. Þetta bendir einnig til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur jarðanna sem og aðliggjandi jarða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Það er því álit óbyggðanefndar að landamerkjabréf Eystri-Skóga, Eystri-Sólheima og Péturseyjar verði ásamt eldri heimildum um afmörkun Ytri-Sólheima lögð til grundvallar um merki jarðarinnar. Þá verður að skilja framangreindar heimildir svo að Hvítmaga sé sérstakt landsvæði, utan við eiginleg landamerki Ytri-Sólheima.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Ytri-Sólheima hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem áður er lýst. Talið er vafalaust að

við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að við-áttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Þessi hnignum hefur þó verið minni í Mýrdal en víðast hvar annars staðar á suðurlandi og er meginástæða þess hagstætt veðurfar á þessu landsvæði.¹

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Ytri-Sólheimar hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1789 og svo staðfest í landamerkjabréfum aðliggjandi jarða 1885, 1888 og 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér fram, og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendi undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Ytri-Sólheima gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1789 og sá jökuljaðar sem eigendur aðliggjandi jarða gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum jarða sinna í jökul 1885 og 1890, hefur gengið til baka. Land sem þá var hulið jökli er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar sem líkur eru á að landnám hafi miðast við hefur hins vegar síðar gengið fram. Land sem nú er hulið jökli hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.² Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Ytri-Sólheima sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 6.13.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Ytri-Sólheima sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³

Verður þá tekin afstaða til kröfu eigenda Ytri-Sólheima um beinan eignarrétt að Hvítmögu, sem samkvæmt framangreindu er ekki innan merkja jarðarinnar.

Hvítmaga er fjalllendi sem afmarkast af Jökulsárgili að vestan, Sólheimajökli að austan og sunnan og Mýrdalsjökli að norðan. Að Hvítmögu liggur Skógafjall að vestan.

Ástæða er til að víkja fyrst að staðháttum og gróðurfari á svæðinu. Hvítmaga er hálfgróið fjalllendi í 300-900 m hæð yfir sjávarmáli. Neðst er Hvítmaga gróin mosagróðri en þegar ofar dregur tekur við mosapembugróður, gjarnan með grösum og störum. Þegar enn ofar dregur verður gróður einsleitari uns hann hverfur með öllu í 600-700 m hæð yfir sjávarmáli.⁴

Svo sem áður greinir er Hvítmaga landfræðilega aðskilin frá fjalllendi Ytri-Sólheima. Sólheimajökull liggur þar á milli og hefur gert svo, a.m.k. að stærstum hluta, allt frá landnámi. Elstu fyrirbyggjandi heimildir sem geta um Hvítmögu eru máladagar Maríukirkjunnar á Miðbæli undir Eyjafjöllum frá 14. öld. Þar kemur fram að kirkjan eigi „gelldfiar rekstur j huitmagafell“. Hvítmögu er svo fyrst getið í tengslum við Ytri-Sólheima í vitnisburði um ítök jarðarinnar frá árinu 1692. Þar segir að Ytri-Sólheimum fylgi geldfjár- og lambaafréttur sem nefnist Hvítmaga. Þá er Hvítmögu getið í fasteignamati Ytri-Sólheima 1849 en þar segir að jörðin eigi afrétt í svonefndri Hvítmögu.

1 Skjal nr. 19.

2 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

3 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

4 Skjal nr. 19.

Árið 1886 komu upp deilur milli Ytri-Sólheiminga og Hvolsmanna um rétt hinna síðarnefndu til upprekstrar í Hvítmögu gegn slægju í Sólheimamýri í Hvolslandi. Svo virðist sem ítakaskipti þessi hafi átt sér langa sögu en í framangreindum vitnisburði um ítök Ytri-Sólheima frá árinu 1692 er getið um slægjuþláss í Sólheimamýri. Árið 1900 var gerð sátt í málinu þar sem fallist var á það af hálfu Ytri-Sólheima að hálf Hvítmaga tilheyrði Hvoli. Sátt þessi var felld úr gildi árið 1922 með samningi þar sem ítök þessi voru bæði felld niður.

Loks liggur fyrir landamerkjabréf, dags. 14.6.1885 og þingl. 22. s.m., þar sem lýst er mörkum „milli afrjettanna, ytri Skóga hverra afrjettur kallaður er Skógafjall, og ytri Sólheima, sem kallaður er Hvítmaga“.

Þegar fjallað er um Hvítmögu í heimildum er það í tengslum við upprekstur og afréttarnot. Það bendir ekki til þess að lítið hafi verið á Hvítmögu sem hluta af landi Ytri-Sólheima. Þá liggja engin gögn fyrir um að Hvítmaga hafi nokkurn tímann verið nýtt til annars en sumarþeir fyrir búfé. Enn fremur liggur ekkert fyrir um hvenær eða hvernig til réttinda Ytri-Sólheima yfir þessu landsvæði var stofnað en sem að framan greinir er Hvítmögu getið sem afréttar Mariukirkjunnar á Miðbæli í elstu heimildum.

Réttur Hvolsmanna til upprekstrar í Hvítmögu þarfnast sérstakrar skoðunar. Þessi réttur er í heimildum almennt talinn ítaksréttur og veittur var gegn slægjuítaki í Sólheimamýri í Hvolslandi. Óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að tilvist ítaks bendi fremur til þess að svæði það sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíma verið eignarland.¹ Í því tilviki, sem hér um ræðir, telur óbyggðanefnd hins vegar að um svonefnt afréttaritak sé að ræða, þ.e. rétt jarðar til upprekstrar á afrétt sem tilheyrir annarri jörð. Slík ítök geta hvort heldur sem er verið í afréttum sem undirorpnir eru beinum eignarrétti eða afréttum sem eru í afréttareign. Þá verður það ekki talið veita sérstaka vísbendingu um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins að greiðsla hafi komið fyrir af hálfu Hvolsmanna.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Hvítmaga sé innan upphaflegs landnáms á þessu svæði eða hafi á annan hátt orðið undirorpin beinum eignarrétti. Í því efni brestur hins vegar sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Af hálfu eigenda Ytri-Sólheima hefur ekki verið sýnt fram á að Hvítmaga sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda. Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að Hvítmaga sé afréttur Ytri-Sólheima.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Ytri-Sólheima, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

Það er jafnframt niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Hvítmaga, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Fúlalækjar (Jökulsár á Sólheimasani), við suðvestanverðan Mýrdalsjökul, fylgir línin árið þangað sem hún rennur undir Sólheimajökul. Frá þeim punkti fylgir línin vesturjaðri Sólheimajökuls norður að Mýrdalsjökli og svo jaðri Mýrdalsjökuls að upptökum Fúlalækjar. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Ytri-Sólheima, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, enda verður ekki séð að aðrir eigi sjálfstæð eignarréttindi innan þjóðlendunnar. Óbyggðanefnd

1 Sbr. umfjöllun um ítök í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign eigenda Ytri-Sólheima, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.4. Eystri-Sólheimar

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Eystri-Sólheima, dags. 16.6.1890 og þingl. 10.6.1891.

Að Eystri-Sólheimum liggja Ytri-Sólheimar til vesturs og Fell til austurs. Til suðurs liggur Pétursey og til norðurs Mýrdalsjökull ásamt skriðjöklinum Klifurárjökli.

Landsvæðið, sem um ræðir, er fjallent heiðarlendi með nokkuð af djúpum giljum. Heiðarlendið upp að jökli eru að mestu blásnir melar en gróður er í skjólgóðum giljum og lautum. Land liggur með fram vestur hlið Klifurárjökuls og eftir Klifurárgili sem liggur austan megin landsvæðisins. Milli Klifurárgils og Hrutagils liggur Ártungnahöfuð sem nær frá Klifurárjökli í norðri og afmarkast suðurhluti þess þar sem fyrrnefnd gil mætast rúmlega 3 km sunnan við syðsta odda Klifurárjökuls. Austan Húsárgils liggja Arnardalir og ná þeir norður að jökli. Í Arnardölum sunnanverðum er Stóramýri en hún nær frá Hrutagili í austri að Húsárgili í vestri en sunnan Stórumýrar liggur Litlamýri.

Syðsti hluti landsvæðisins er flatlendur og nokkuð gróinn. Frá bæjarstæði Eystri-Sólheima til jökuls eru um 10 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá punkti í 467 m hæð á Sjónarhóli í punkt í 379 m hæð fyrir sunnan Ártungnahöfuð og þaðan í punkt efst í Felli fyrir sunnan Hrosshamra. Samkvæmt þessari kröfugerð falla m.a. Lambagil, Hrutagil, Ártungnahöfuð sem og annað fjalllendi næst jökli innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Eystri-Sólheima lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.3.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitar og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Eystri-Sólheima er sérstaklega vísað til þess að um mikið öræfaland sé að ræða allt til jökuls en það styðji þjóðlendukröfu íslenska ríkisins.

Af hálfu eigenda Eystri-Sólheima, sbr. skjöl nr. 16 og 16(2), er einkum byggt á landnámi, skráðum eignarheimildum og hefð. Því er haldið fram að kröfugerð íslenska ríkisins styðjist hvorki við söguleg eða landfræðileg rök. Allt land Sólheima sé eignarland jarðanna og svo hafi verið frá landnámi. Sé texti Landnámu skilinn eins og hann er skrifaður sé ljóst að allt land sunnan Mýrdalsjökuls milli Hafursár og Jökulsár hafi verið numið af Loðmundi gamla. Þá er vísað til þess að landið sé þinglýst eign Eystri-Sólheima svo sem glöggst megi sjá af þinglýstum landamerkjabréfum. Þinglýsing landamerkjanna hafi ekki verið uppfinning bænda til þess að slá eign sinni á ónumin lönd heldur var með þeim verið að sinna lagaskyldu um lýsingu merkja og þar hafi landeigendur staðfest það sem gilt hafði í gegnum aldir. Fullyrðingu íslenska ríkisins um sjálftöku er þannig alfarið mótmælt. Varðandi norðurmörk Eystri-Sólheima er á það bent að engar landfræðilegar eða efnahagslegar forsendur séu fyrir öðrum norðurmörkum en jökulrönd Mýrdalsjökuls. Sólheimaland sé landfræðileg heild með náttúrulegum mörkum í suðri og norðri, af hafi og jökli. Þá er vísað til

Þess að landeigendur telji að landið ofan Sólheimasands hafi aldrei verið almenningur eða afréttur í þeim skilningi að afnot af landinu væru takmörkuð við beitarafnot eða sameiginleg afnot með öðrum. Enn fremur hafi ekki einungis verið um sumarafnot af heiðarlandinu að ræða heldur hafi það verið nýtt á heilsársgrundvelli. Engin skil hafi verið milli úthaga og afrétta. Búpeningur hafi verið rekinn út fyrir tún eða í úthaga og síðan runnið niður á sand eða upp á Sólheimaheiðarnar allt eftir gróðursæld á hverjum tíma. Þegar best lætur sé grænn gróður allt upp undir jökul og á landnámsöld hafi gróður verið mun meiri en nú er. Hér vegi þyngst mikil eyðilegging vegna öskufalls í kjölfar eldgosa en sú eyðilegging eigi ekki að valda því að talsmenn ríkisforsjár fái landið flokkað sem þjóðlendur á þeim grundvelli að það sé illnýtanlegt nú til annars en sumarþeitar. Þeirri röksemd megi þar að auki hafna með þeirri fullyrðingu að landið eða hluta þess megi rækta upp eins og þegar hafi verið gert á öðrum stöðum í hinu óskipta landi jarðanna. Loks er vísað til þess að engin fjallskilastjórn sé af hálfu hreppsins á landi Eystri-Sólheima. Að endingu er svo vikið að því að ef ekki verði viðurkenndur beinn eignarréttur að landi Eystri-Sólheima á grundvelli þinglýstra eignarheimilda þá skuli hann viðurkenndur á grundvelli hefðar. Eignarhefð verði unnin á fasteign með 20 ára óslitnu eignarhaldi og ljóst sé að bæði núverandi og fyrri eigendur Eystri-Sólheima hafi í góðri trú haft öll umráð landsins í árhundraðaráðir.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Eystri-Sólheimum er rakin í kafla 5.3. Þar kemur fram að Sólheimar voru landnámsjörð og er jarðarinnar getið í heimildum frá því um 1200. Af þeim verður ráðið að Eystri-Sólheimar hafi verið sjálfstæð jörð en þegar í elstu heimildum virðist greint á milli Eystri-Sólheima og Ytri-Sólheima.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum jarðarinnar Eystri-Sólheima er lýst í fyrirliggjandi heimildum. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, þ.e. merkja jarðarinnar að því leyti sem þau liggja innan kröfufsvæðis íslenska ríkisins. Hvað varðar merki Eystri-Sólheima að öðru leyti telur óbyggðanefnd áritun á landamerkjabréf fullnægjandi vott um að merkjum sé þar rétt lýst. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Eystri-Sólheima verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Einu heildstæðu lýsinguna á landamerkjum Eystri-Sólheima er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 16.6.1890 og þingl. 10.6.1891. Að öðru leyti liggja fyrir takmarkaðar lýsingar á mörkum jarðarinnar gagnvart Ytri-Sólheimum og Pétursey sem gerðar voru í tilefni af deilum um viðkomandi mörk. Þær lýsingar koma einungis til skoðunar að því leyti sem þær varða mörk jarðarinnar á kröfufsvæði íslenska ríkisins. Í framangreindum heimildum er að finna lýsingar á merkjum jarðarinnar til vesturs, austurs og suðurs en norðurmörkum er hvergi lýst sérstaklega.

Fyrstu lýsinguna á vesturmerkjum Eystri-Sólheima gagnvart Ytri-Sólheimum er að finna í sátt um merki jarðanna tveggja frá árinu 1573. Þar er merkjum til fjalla lýst um læk upp frá fossinum í Merkisgili norður eftir fjöllum sem að fornu allt í jökla. Þrátt fyrir þessa sátt virðast deilur um mörk jarðanna hafa haldið áfram. Þær deilur vörðuðu þó merki jarðanna utan við kröfufsvæði íslenska ríkisins og verða því ekki raktar hér. Mörkum Eystri-Sólheima að þessu leyti er næst lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1890 þannig að þau liggja um læk þann sem er í Merkisgili og frá upptökum hans til hánorðurs í jökul. Bréfið er samþykkt vegna Ytri-Sólheima. Í lögfestu Ytri-Sólheima frá 1789 er mörkum jarðanna svo lýst þannig að Merkisgil ráði svo lengi sem það til vinnst, síðan eystra gilið í Ófærubotninn, og þaðan sjónhending norður í jökul. Frekari heimildir um mörk Ytri-Sólheima að þessu leyti liggja ekki fyrir. Fyrirliggjandi heimildir lýsa mörkum því með svipuðum hætti.

Fyrstu lýsinguna á austurmörkum Eystri-Sólheima er að finna í landamerkjabréfi, dags. 4.1.1886 og þingl. 10.6.1891, þar sem einungis er lýst mörkum á milli Eystri-Sólheima og Fells.

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Þar er mörkum til fjalla lýst þannig að úr grjótvörðu á Kleyfaráraurum ráði sjónhending í mitt Kleyfarárgil, þar sem áin Klifandi kemur fram úr gilkaftinum og svo ráði Kleyfarárgil marki norður í jökul. Bréfið er samþykkt vegna Fells. Þá er mörkum Eystri-Sólheima að þessu leyti lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1890 sem einnig er samþykkt vegna Fells. Engar eldri heimildir um merki Fells að þessu leyti liggja fyrir.

Vesturmörk Eystri-Sólheima gagnvart Ytri-Sólheimum og austurmörk gagnvart Felli liggja að hluta til utan við kröfusvæði íslenska ríkisins. Þá liggja suðurmörk Eystri-Sólheima gagnvart Pétursey að öllu leyti fyrir utan það. Landamerkjabréf Eystri-Sólheima er áritað vegna allra þessara jarða. Þá liggja fyrir sérstök landamerkjabréf, eitt sem lýsir mörkum milli Eystri-Sólheima og Fells og annað sem lýsir mörkum milli Eystri-Sólheima og Péturseyjar, bæði árituð vegna viðkomandi jarða auk þess sem landamerkjabréf Péturseyjar er áritað vegna Eystri-Sólheima. Ekki var gert landamerkjabréf fyrir Ytri-Sólheima en fyrirbyggjandi heimildir lýsa merkjum hennar gagnvart Eystri-Sólheimum með sambærilegum hætti og landamerkjabréf Eystri-Sólheima. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir því til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Hvað norðurmörk Eystri-Sólheima gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing landamerkja í jökul að vestan- og austanverðu í öllum fyrirbyggjandi heimildum um merki jarðarinnar bendi til þess að lítið hafi verið svo á að merki hennar næðu að jökli. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 eru gerð tvö landamerkjabréf fyrir jörðina Eystri-Sólheima, eitt sem einungis lýsir mörkum gagnvart Felli og annað sem lýsir mörkum jarðarinnar í heild. Þriðja landamerkjabréfið er svo gert í kjölfar þess að ný landamerkjalög taka gildi 1919 og lýsir einungis mörkum gagnvart Pétursey. Fyrirbyggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum jarðarinnar sé rétt lýst í þessum bréfum, svo langt sem þær lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að lita verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökulum hið efra.

Landamerkjabréf jarðarinnar eru samþykkt vegna aðliggjandi jarða, þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðarinnar án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Fyrirbyggjandi landamerkjabréf aðliggjandi jarða eru einnig þinglesin, færð í landamerkjabók og árituð vegna Eystri-Sólheima. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Eystri-Sólheima hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Eystri-Sólheima hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem áður er lýst. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Þessi hnignum hefur þó verið minni í Mýrdal en víðast hvar annars staðar á Suðurlandi og er meginástæða þess hagstætt veðurfar á þessu landsvæði.¹

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Eystri-Sólheimar hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886, 1890 og 1922, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendi undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

¹ Skjal nr. 19.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirsvarsmenn jarðarinnar Eystri-Sólheima gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1886 og 1890, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi.

Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Eystri-Sólheima, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.13.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Eystri-Sólheima sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Eystri-Sólheima, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.5. Fell

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í fyrirliggjandi heimildum um landamerki Fells og aðliggjandi jarða. Við þá afmörkun verður einkum byggt á endanlegri niðurstöðu í langvarandi þrætumáli um mörk Fells annars vegar og Holts og Álftagrófar hins vegar sem birtist í dómi, uppkveðnum 27. júlí 1896 og þingl. 16. júlí 1908, og yfirlýsingu Stjórnarráðs Íslands í bréfi, dags. 12. september 1909 og þingl. 26. júní 1911, lýsingu á landamerkjum Fells og Péturseyjar í landamerkjabréfi, dags. 24. mars 1886 og þingl. 15. júlí 1966, og loks lýsingu á landamerkjum Eystri-Sólheima gagnvart Felli annars vegar í landamerkjabréfi, dags. 4. janúar 1886 og þingl. 10. júní 1891, og hins vegar landamerkjabréfi, dags. 16. júní 1890 og þingl. 10. júní 1891.

Að Felli liggja Eystri-Sólheimar að vestanverðu og Krókjarðir (Holt og Álftagróf ásamt Keldudal) að austanverðu. Til suðurs liggur Pétursey og til norðurs Mýrdalsjökull ásamt skriðjöklinum Klifurárjökli.

Landsvæðið, sem um ræðir, er nokkuð gróið heiðarlendi og fjalllendi með nokkrum giljum. Land mætir jökli á norðanverðri Fellsheiði í rúmlega 700 m hæð yfir sjávarmáli. Lambatungur (632 m) er fjall sem liggur á milli Klifurárgils að vestan og Fossgils að austan og ná Lambatungur suður að mótum áðurnefndra gilja um 2,5 km sunnan við syðsta odda Klifurárjökuls. Á suðaustanverðri Fellsheiðinni eru Hrosshamrar sem eru háir hamrar um 1 km austan við Lynghöfða. Sunnan við Fellsheiðina stendur fjallið Fell (356 m) en suðaustan undir því er bæjarstæði Fells. Tvær ár renna hvor sínu megin Fells. Áin Klifandi rennur vestan megin og Holtsá austan megin. Flatlendi jarðarinnar er takmarkað en það er einna helst að finna sunnan Fellsfjallsins á áraurum Klifanda og Hafursár. Frá bæjarstæði Fells til jökuls eru um 6 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína úr punkti í 379 m hæð fyrir sunnan Ártungnahöfðu í punkt efst í Felli fyrir sunnan Hrosshamra og þaðan í punkt í 420 m hæð milli Þvergils og Fjallgils vestur af Stórhöfða. Samkvæmt þessari kröfugerð falla m.a. Fellsheiði, Lambatungur, Lynghöfði og

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

annað fjalllendi næst jökli innan Þjóðlendu. Þá hefur íslenska ríkið lýst kröfu um beinan eignarrétt að landi Fells eins og því er lýst í fyrirbyggjandi heimildum að Þjóðlendukröfulínu. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.1.

Af hálfu íslenska ríkisins vegna kröfu um Þjóðlendu, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitarráð og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Fell er sérstaklega vísað til þess að landamerkjum sé ekki lýst allt til jökuls í fyrirbyggjandi heimildum um merki jarðarinnar. Þá er vísað til þess að í ritinu Göngur og réttir segi að á árunum 1880-1890 hafi ævinlega fimm menn smalað Fellsheiðina í haustöfnum en með þessu sé vart verið að lýsa fjallskilum í heimalandi.

Af hálfu íslenska ríkisins vegna Fells, sbr. skal nr. 11, er vísað til fyrirbyggjandi heimilda um landamerki jarðarinnar. Þá er vísað til búskaparhátta á jörðinni í sögulegu samhengi. Loks er vísað til heimilda um landnám á þessu svæði.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Fells er rakin í kafla 5.4. Þar kemur fram að Fells er getið er í heimildum allt frá því um 1200. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum jarðarinnar Fells er lýst í fyrirbyggjandi heimildum. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, þ.e. merkja jarðarinnar að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Hvað varðar merki Fells að öðru leyti telur óbyggðanefnd áritun Fells á landamerkjabréf aðliggjandi jarða fullnægjandi vott um að merkjum sé þar rétt lýst. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Fells verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Engin heildstæð lýsing á landamerkjum Fells liggur fyrir einungis takmarkaðar lýsingar að mörkum jarðarinnar gagnvart einstökum aðliggjandi jörðum. Þannig liggja fyrir fjölmargar lýsingar á austurmörkum jarðarinnar gagnvart Krókjörðum (Holti og Álftagróf ásamt Keldudal) sem gerðar voru í tilefni af deilum um viðkomandi mörk. Þær lýsingar koma einungis til skoðunar að því leyti sem þær varða mörk jarðarinnar á kröfusvæði íslenska ríkisins. Þá liggja fyrir landamerkjabréf þar sem lýst er mörkum milli Fells og Péturseyjar, dags. 24.3.1886 og þingl. 15.7.1887. Loks liggja fyrir tvö landamerkjabréf Eystri-Sólheima þar sem mörkum gagnvart Felli er lýst. Í framangreindum heimildum er að finna lýsingar á merkjum jarðarinnar til vesturs, austurs og suðurs en norðurmörkum er hvergi lýst sérstaklega.

Engin sjálfstæð lýsing á vesturmörkum Fells gagnvart Eystri-Sólheimum liggur fyrir. Austurmörkum gagnvart Felli er hins vegar lýst í tveimur landamerkjalyðingum Eystri-Sólheima, hin fyrri dags. 4.1.1886 og þingl. 10.6.1891 og hin síðari dags. 16.6.1890 og þingl. 10.6.1891. Mörkum að þessu leyti er lýst með sambærilegum hætti í báðum lýsingum þannig að úr grjótvörðu á Kleyfaráraurum ráði sjónhending í mitt Kleyfarárgil, þar sem áin Klifandi kemur fram úr gilkaftinum og svo ráði Kleyfarárgil marki norður í jökul. Bréfin er bæði samþykkt vegna Fells. Engar eldri heimildir um merki Eystri-Sólheima að þessu leyti liggja fyrir.

Sem að framan greinir liggja fyrir fjölmargar lýsingar á austurmörkum Fells gagnvart Krókjörðum (Holti og Álftagróf ásamt Keldudal). Þær lýsingar eru gerðar í tilefni af deilum „um mýrarstykki, sem víst mundi gefa af sjer 100 hesta, væri það haft til slægna“ og eru því takmarkaðar. Flestar lýsa mörkum ekki lengra til fjalla en í Stórukringlu enda þrætusvæðið þar sunnan við. Á fundi í apríl 1890 náðist svo samkomulag um að merkin milli Fells og Álftagrófár skyldu vera úr

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Bolhólma í Landadý, þaðan í Holtsgilskjafinn, þaðan beina línu í Stórukringlu og svo skyldi vesturbúrinn Holtsgils ráða beint í jökul. Deilur stóðu áfram um merkin milli Fells og Holts niðri á láglandinu og voru þær ekki leiddar til lykta fyrr en með dómi Landsyfirréttar, dags. 1.11.1897 og þingl. 16.6.1908. Árið 1909 gaf stjórnarráð Íslands út yfirlýsingu í bréfi til prestsins á Felli að það teldi ekki ástæðu til að hefja ágreining um merki Fells gagnvart Holti og Álftagróf og féllist á að þau væru þannig að vesturbúrinn Holtsgils ræði landamerkjum frá Kringlu að telja og norður til jökuls. Bréfið var þingl. 26.6.1911.

Vesturmörk Fells gagnvart Eystri-Sólheimum og austurmörk gagnvart Krókjörðum liggja að hluta til utan við kröfufsvæði íslenska ríkisins. Þá liggja suðurmörk Fells gagnvart Pétursey að öllu leyti fyrir utan það. Bæði landamerkjabréf Eystri-Sólheima og sérstakt landamerkjabréf þar sem lýst er mörkum milli Eystri-Sólheima og Fells eru árituð vegna Fells. Þá voru deilur um mörk milli Fells og Krókjarða leiddar til lykta með dómi Landsyfirréttar 1897 sem síðar var þinglesinn og færður í landamerkjabók. Loks liggur fyrir landamerkjabréf fyrir Fell þar sem lýst er mörkum á milli Fells og Péturseyjar. Það er áritað vegna Péturseyjar auk þess sem landamerkjabréf Péturseyjar er áritað vegna Fells. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir því til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Hvað norðurmörk Fells gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing landamerkja í jökul að vestan- og austanverðu í fyrirliggjandi heimildum um merki jarðarinnar bendi til þess að lítið hafi verið svo á að merki hennar næðu að jökli. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 eru gerð tvö landamerkjabréf fyrir jörðina Eystri-Sólheima sem liggur að Felli að vestanverðu. Enn fremur var gerð sérstök lýsing á merkjum á milli Fells og Péturseyjar. Bréf þessi eru öll árituð af hálfu þáverandi eigenda og ábúenda Fells og til þeirra er vísað af hálfu núverandi eigenda. Þá liggja fyrir sátt um mörkin milli Fells og Álftagrófar frá 1890, dómur Landsyfirréttar frá 1897 um mörkin milli Fells og Holts og yfirlýsing frá stjórnarráði Íslands um mörk Fells annars vegar og Holts og Álftagrófar hins vegar þar sem vísað er til framangreindrar sáttar. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum Fells sé rétt lýst í framangreindum heimildum. Landamerkjabréf þessi, dómur Landsyfirréttar og yfirlýsing stjórnarráðs Íslands voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágretta. Þetta bendir einnig til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að þinglýsir eigendur viðkomandi jarða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Það er því álit óbyggðanefndar að landamerkjabréf Eystri-Sólheima, framangreindur dómur Landsyfirréttar og yfirlýsing stjórnarráðs Íslands sem og lýsing á landamerkjum milli Fells og Péturseyjar verði lögð til grundvallar um merki Fells.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Fells hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem áður er lýst. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Þessi hnignum hefur þó verið minni í Mýrdal en víðast hvar annars staðar á Suðurlandi og er meginástæða þess hagstætt veðurfar á þessu landsvæði.¹

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Fell hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru í fyrirliggjandi heimildum, svo sem

1 Skjal nr. 19.

þeim er nánar lýst hér framur og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendi undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirvarsmenn jarðarinnar Eystri-Sólheima gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum gagnvart Felli í jökul 1886 og 1890, fyrirvarsmenn Fells og Álftagrófár gætu hafa horft til þegar þeir náðu sátt um landamerki sín á milli 1890 og sem stjórnarráð Íslands gæti hafa miðað við í yfirlýsingu sinni frá 1909, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi.

Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Fells, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.13.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Fells sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

Þá ber þess að geta að óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að fjármálaráðherra sé ekki unnt að leggja til Þjóðlendu land sem undirorpið er beinum eignarrétti íslenska ríkisins, sbr. t.d. úrskurð nefndarinnar í máli nr. 1/2000, kafla 11.5.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Fells, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.6. Krókjarðir (Holt og Álftagróf ásamt Keldudal)

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í fyrirliggjandi heimildum um landamerki hinna svonefndu Krókjarða (Holts og Álftagrófár ásamt Keldudal) og aðliggjandi jarða. Við þá afmörkun verður einkum byggt á endanlegri niðurstöðu í langvarandi þrætumáli um mörk Fells annars vegar og Holts og Álftagrófár hins vegar sem birtist í dómi, uppkveðnum 27. júlí 1896 og þingl. 16. júní 1908, og yfirlýsingu Stjórnarráðs Íslands í bréfi, dags. 12. september 1909 og þingl. 26. júní 1911, lýsingu á landamerkjum milli Krókjarða annars vegar og Brekknajarða (Brekknar I-III og Áss) hins vegar, dags. 30. september 1956, og heimildum um landamerki Stórhöfða. Ekki verður fjallað um innbyrðis skiptingu lands innan heildarlandamerkja Krókjarða.

Að Krókjörðum liggja Fell að vestanverðu og Stórhöfði (afreitarland Péturseyjarjarða) að austanverðu. Til suðurs liggja Péturseyjarjarðir, Brekknajarðir, Norður-Hvoll og Dalajarðir og til norðurs Mýrdalsjökull.

Landsvæðið, sem um ræðir, er fjalllent heiðarlendi með nokkrum djúpum giljum. Heiðarlendið er nokkuð gróid en stór hluti þess eru þó gróðurvana melar. Land mætir jökli við Jökulhaus í um 800 m hæð yfir sjávarmáli og á norðanverðum Klofningum í tæplega 1000 m hæð yfir sjávarmáli.

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Valapúfa (516 m) liggur vestan Fjallgils á norðanverðri Keldudalsheiði um 4 km sunnan jökuls. Holtsgil skilur að Klofninga og Holtsheiði um 3 km sunnan jökuls. Holtsheiði liggur frá Holtsgili í norðri á milli Dimmagils í austri og Brókargils í vestri. Suðurmörk Holtsheiðar eru um 1 km norðan við bæjarstæðið. Holtsá rennur vestan Holts og sameinast Hafursá sem rennur sunnan við bæinn. Bæjarstæðin liggja í bratta mót suðri í hlið Keldudalsheiðar en hún liggur liggur upp að Jökulhaus við Mýrdalsjökul, á milli Dimmagils í vestri og Fjallagils í austri. Sunnan við bæjarstæðin rennur Hafursá. Flatlendi jarðanna er nokkuð en það er að finna við bæjarstæðin sunnan undir Keldudalsheiði sem og á söndunum sunnan Hafursár og frá Holtsheiði suður að Fauksholti skammt frá Austurmýri. Frá bæjarstæðum Holts og Álftagrófar ásamt Keldudals til jökuls eru um 6-7 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína úr punkti í 374 m hæð fyrir sunnan Hrosshamra í punkt í 420 m hæð milli Þvergils og Fjallgils vestur af Stórhöfða og þaðan í punkt á suðvesturmörkum Stórhöfða. Samkvæmt þessari kröfugerð falla m.a. Holtsheiði, hluti Keldudalsheiðar, Holtsgil, Klofningar, Dimmagil, Bárðarfell, Valapúfa, Jökulhaus og annað fjalllendi næst jökli innan þjóðlendu. Þá hefur íslenska ríkið lýst kröfu um beinan eignarrétt að landi Álftagrófar ásamt Keldudal eins og því er lýst í fyrirbyggjandi heimildum að þjóðlendukröfulínu. Á móti hafa eigendur Holts lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.4.

Af hálfu íslenska ríkisins vegna kröfu um þjóðlendu, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitar og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginsteftu til utan eignarlanda. Varðandi Krókjarðir sérstaklega er vísað til þess að merkjum sé ekki lýst allt til jökuls í fyrirbyggjandi heimildum. Fjalllendið upp af jörðunum skiptist í tvennt á milli Holts annars vegar og Álftagrófar ásamt Keldudal hins vegar og svo hafi verið síðan jarðir á þessu svæði skiptu með sér landi til afnota. Péturseyjarðir hafi þá fengið Stórhöfða en Krókjarðir fjalllendið upp af heimalandi þeirra.

Af hálfu íslenska ríkisins vegna Álftagrófar ásamt Keldudal, sbr. skal nr. 10, er vísað til fyrirbyggjandi heimilda um landamerki Krókjarða. Þá er vísað til búskaparháttá á jörðunum í sögulegu samhengi. Loks er vísað til heimilda um landnám á þessu svæði.

Af hálfu eigenda Holts, sbr. skjöl nr. 13 og 13(3), er einkum byggt á landnámi, skráðum eignarheimildum og hefð. Því er haldið fram að kröfugerð íslenska ríkisins styðjist hvorki við söguleg eða landfræðileg rök. Allt land Holts sé eignarland og svo hafi verið frá landnámi. Sé texti Landnámu skilinn eins og hann er skrifaður sé ljóst að allt land sunnan Mýrdalsjökuls milli Hafursár og Jökulsár hafi verið numið af Loðmundi gamla. Þá er vísað til þess að landið sé þinglýst eign eigenda Holts svo sem glöggt megi sjá af þinglýstum landamerkjabréfum og dómum. Landið hafi um aldaðir verið nytjað eingöngu af eigendum Holts og Álftagrófar á meðan landið var sameiginlegt og öðrum verið meinaðar nytjar af því. Ekkert í gögnum málsins bendi til þess að landeigendur hafi aukið við eignarlönd sín á kostnað afnotalanda þar sem slík aðgreining hafi aldrei til á svæðinu. Fullyrðingu íslenska ríkisins um sjálfstöku er þannig alfarið mótmælt. Varðandi norðurmörk Holts er á það bent að engar landfræðilegar eða efnahagslegar forsendur séu fyrir öðrum norðurmörkum en jökulrönd Mýrdalsjökuls. Þá er vísað til þess að landeigendur telji að landið næst jökli hafi aldrei verið almenningur eða afréttur í þeim skilningi að afnot af landinu væru takmörkuð við beitarafnot eða sameiginleg afnot með öðrum. Engin skil hafi verið milli úthaga og afrétta. Búpeningur hafi verið rekinn út fyrir tún eða í úthaga og síðan runnið niður á sand eða upp á heiðina allt eftir gróðursæld á hverjum tíma. Þegar best lætur sé grænn gróður allt upp undir jökul og á landnámsöld hafi gróður verið mun meiri en nú er. Hér vegi þyngst mikil eyðilegging vegna öskufalls í kjölfar eldgosa en sú eyðilegging eigi ekki að valda því að talsmenn ríkisförsjár fái landið flokkað sem

þjóðlendum á þeim grundvelli að það sé illnýtanlegt nú til annars en sumarþeir. Þeirri röksemd megi þar að auki hafna með þeirri fullyrðingu að landið eða hluta þess megi rækta upp eins og þegar hafi verið gert á öðrum stöðum í hinu óskipta landi jarðanna. Loks er vísað til þess að engin fjallskilastjórn sé af hálfu hreppsins á landi Holts. Að endingu er svo vikið að því að ef ekki verði viðurkenndur beinn eignarréttur að landi Holts á grundvelli þinglýstra eignarheimilda þá skuli hann viðurkenndur á grundvelli hefðar. Eignarhefð verði unnin á fasteign með 20 ára óslitnu eignarhaldi og ljóst sé að bæði núverandi og fyrri eigendur Holts hafi í góðri trú haft öll umráð landsins í árhundraðaraðir.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Krókjarða er rakin í kafla 5.5. Þar kemur fram að Keldudalsholts er getið í heimildum allt frá því um 1200. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Keldudalur skiptist síðar í Keldudal og Holt. Álftagrófar er hins vegar fyrst getið í heimildum frá því um 1800 og þá sem hjáleigu frá Holti. Fremur eru líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Krókjarða er lýst í fyrirliggjandi heimildum. Athugun þessi tekur til norðurmerkja og norðanverðra vestur- og austurmerkja, þ.e. merkja torfunnar að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Hvað varðar merki Krókjarða að öðru leyti telur óbyggðanefnd áritun á landamerkjabréf aðliggjandi jarða fullnægjandi vott um að merkjum sé þar rétt lýst. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Krókjarða verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Engin heildstæð lýsing á landamerkjum Krókjarða liggur fyrir, einungis takmarkaðar lýsingar að mörkum torfunnar gagnvart einstökum aðliggjandi jörðum. Þannig liggja fyrir fjölmargar lýsingar á vesturmörkum jarðarinnar gagnvart Felli sem gerðar voru í tilefni af deilum um viðkomandi mörk. Þær lýsingar koma einungis til skoðunar að því leyti sem þær varða mörk á kröfusvæði íslenska ríkisins. Þá liggur fyrir landamerkjabréf, dags. 30. september 1956, þar sem lýst er mörkum milli Álftagrófar, Keldudals og Holts annars vegar og Brekknajarða hins vegar. Loks liggur fyrir landamerkjalyking fyrir Stórhöfða, dags. 1. júlí 1922 og þingl. 17. júlí 1924. Í framangreindum heimildum er að finna lýsingar á merkjum jarðarinnar til vesturs, austurs og suðurs en norðurmörkum er hvergi lýst sérstaklega.

Sem að framan greinir liggja fyrir fjölmargar lýsingar á vesturmörkum Krókjarða gagnvart Felli. Þær lýsingar eru gerðar í tilefni af deilum „um mýrarstykki, sem víst mundi gefa af sjer 100 hesta, væri það haft til slæгна“ og eru því takmarkaðar. Flestar lýsa mörkum ekki lengra til fjalla en í Stórukringlu enda þrætusvæðið þar sunnan við. Á fundi í apríl 1890 náðist svo samkomulag um að merkin milli Álftagrófar og Fells skyldu vera úr Bolhólma í Landady, þaðan í Holtsgilskjafinn, þaðan beina línu í Stórukringlu og svo skyldi vesturbrún Holtsgils ráða beint í jökul. Deilur stóðu áfram um merkin milli Holts og Fells niðri á láglandinu og voru þær ekki leiddar til lykta fyrr en með dómi Landsyfírréttar, dags. 1. nóvember 1897 og þingl. 16. júní 1908. Árið 1909 gaf stjórnarráð Íslands út yfirlýsingu í bréfi til prestsins á Felli að það teldi ekki ástæðu til að hefja ágreining um merki Fells gagnvart Holti og Álftagróf og féllist á að þau væru þannig að vesturbrún Holtsgils réði landamerkjum frá Kringlu að telja og norður til jökuls. Bréfið var þingl. 26. júní 1911.

Engin sjálfstæð lýsing á austurmörkum Krókjarða gagnvart Stórhöfða liggur fyrir. Vesturmörkum gagnvart Krókjörðum (Keldudal) er hins vegar lýst í markalýsingu fyrir afréttarlandinu Stórhöfða, dags. 1. júlí 1922 og þingl. 17. júlí 1924, þannig að úr vörðu framan við Stórhöfða liggja mörkin við suðvesturhorn Stórhöfða og í horn það sem gengur lengst vestur í Lambárgil af höfðanum þar sem gilið þrengist, þaðan ráði svo áin í gilinu mörkum. Bréfið er samþykkt vegna Keldudals. Í skrá yfir afrétti og heiðarlönd í Dyrhólahreppi frá árinu 1983 segir svo að Lambárgil afmarki Stórhöfða að vestan. Engar eldri heimildir um merki Stórhöfða liggja fyrir.

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Vesturmörk Krókjarða gagnvart Felli og austurmörk gagnvart Stórhöfða liggja að hluta til utan við kröfussvæði íslenska ríkisins. Þá liggja suðurmörk Krókjarða gagnvart Brekknajörðum að öllu leyti fyrir utan það. Landamerkjalyking Stórhöfða er árituð vegna Krókjarða (Keldudals). Þá voru deilur um mörk milli Krókjarða og Fells leiddar til lykta með dómi Landsyfírréttar 1897 sem síðar var þinglesinn og færður í landamerkjabók. Loks liggur fyrir landamerkjabréf þar sem lýst er mörkum á milli Krókjarða og Brekknajarða, dags. 30. september 1956. Það er árituð vegna allra hlutaðeigandi jarða. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir því til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Hvað norðurmörk Krókjarða gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing landamerkja í jökul að vestanverðu í fyrirbyggjandi heimildum um merki Krókjarða gagnvart Felli og lýsing um Lambá, sem á upptök sín í jökli að austanverðu í fyrirbyggjandi heimildum um merki Krókjarða gagnvart Stórhöfða, bendi til þess að litið hafi verið svo á að merki hennar næðu að jökli. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Til frekari stuðnings má vísa til fyrirbyggjandi heimilda um merki á milli jarða innan torfunnar þar sem merkjum er almennt lýst í jökul. Jökullinn hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalyking taka gildi 1919 var gert landamerkjabréf fyrir afréttarlandið Stórhöfða sem liggur að Krókjörðum að austanverðu. Enn fremur var árið 1956 gerð sérstök lýsing á merkjum á milli Krókjarða annars vegar og Brekknajarða hins vegar. Bréf þessi eru öll árituð af hálfu þáverandi eigenda og ábúenda Fells og til þeirra er vísað af hálfu núverandi eigenda. Þá liggja fyrir sátt um mörkin milli Fells og Álftagrófar frá 1890, dómur Landsyfírréttar frá 1897 um mörkin milli Fells og Holts og yfirlýsing frá stjórnarráði Íslands um mörk Fells annars vegar og Holts og Álftagrófar hins vegar þar sem vísað er til framangreindrar sáttar. Fyrirbyggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum Krókjarða sé rétt lýst í framangreindum heimildum. Landamerkjabréf þessi, dómur Landsyfírréttar og yfirlýsing stjórnarráðs Íslands voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágretta. Þetta bendir einnig til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að þinglýstir eigendur viðkomandi jarða sem og eigendur Péturseyjarjarða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Það er því álit óbyggðanefndar að landamerkjabréf Stórhöfða, framangreindur dómur Landsyfírréttar og yfirlýsing stjórnarráðs Íslands sem og lýsing á landamerkjum milli Krókjarða og Brekknajarða verði lögð til grundvallar um merki Fells.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Krókjarða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjallendi það og heiðarlönd sem áður er lýst. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Þessi hnignum hefur þó verið minni í Mýrdal en víðast hvar annars staðar á Suðurlandi og er meginástæða þess hagstætt veðurfar á þessu landsvæði.¹

Ekki eru heimildir um annað en að Krókjarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru í fyrirbyggjandi heimildum, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðanna farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendi undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

1 Skjal nr. 19.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðanna hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirsvarmenn Fells og Álftagrófar gætu hafa horft til þegar þeir náðu sátt um landamerki sin á milli 1890, sem stjórnarráð Íslands gæti hafa miðað við í yfirlýsingu sinni frá 1909 og sem eigendur Péturseyjarjarða gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum Stórhöfða 1922, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi.

Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarða eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Krókjarða, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.13.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Krókjarða sé Þjóðlanda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

Þá ber þess að geta að óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að fjármálaráðherra sé ekki unnt að leggja til Þjóðlendu land sem undirorpið er beinum eignarrétti íslenska ríkisins, sbr. t.d. úrskurð nefndarinnar í máli nr. 1/2000, kafla 11.5.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Krókjarða, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.7. Stórhöfði

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í markalýsingu fyrir afréttarlandinu Stórhöfða, dags. 1. júlí 1922 og þingl. 17. júlí 1924.

Að Stórhöfða liggja Krókjarðir (Holt og Álftagróf ásamt Keldudal) til vesturs og Dalajarðir til austurs og suðurs. Til norðurs liggur Mýrdalsjökull.

Landsvæðið, sem um ræðir, er heiðarlendi og fjalllendi með nokkuð af djúpum giljum. Land mætir jökli norðan við Stórahrygg í rúmlega 950 m hæð yfir sjávarmáli. Suðvestan við Stórahrygg eru Grænu fjöll en í þeim liggur Ranagil sem liggur úr austri í suðvestur. Ranagil rennur saman við Fjallgil sem liggur í suður að mótum Lambár og Hafursár undir Stórhöfða. Sunnan Ranagils úr Vondhöfða er Steinbogagil en það liggur samsíða Ranagili og sameinast það einnig Fjallgili. Austan Stórahryggjar sunnan við jökulinn liggur Vesturgil frá norðri til suðurs og rennur það saman við Norðurgil austur undir Lambhaga um 3 km sunnan jökuls. Í Norðurgili rennur Hafursá sem sameinast Klifanda suðaustur undir Stórhöfða. Flatlendi Stórhöfða er mjög takmarkað og er það einna helst við Kollaból og á og við Fles. Frá syðsta hluta Stórhöfða til jökuls eru um 7,5 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína úr punkti í 420 m hæð milli Þvergils og Fjallgils vestur af Stórhöfða í punkt á suðvesturmörkum Stórhöfða og þaðan upp með höfðanum og beina línu skáhallt yfir Hafursárgljúfur í hesta punkt norðvestur á Dalaheiði fyrir norðan Sauðafell. Samkvæmt þessari kröfugerð fellur Stórhöfði að meginhluta innan Þjóðlendu. Á móti hafa eigendur

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Péturseyjarjarða lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja Stórhöfða. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.5.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitara og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Stórhöfða er sérstaklega vísað til þess að um sé að ræða hálendis-svæði sem sé fjarri heimalandi þeirra jarða sem það hafi nýtt. Það hafi eingöngu verið nýtt til sumarbeitar fyrir búfé. Land Stórhöfða hafi öll líkindi til að vera þjóðlenda ef litið sé til úrskurða óbyggðanefndar í uppsveitum Árnessýslu þar sem öll afréttarlönd, sem ekki höfðu verið jörð eða hluti úr jörð, voru talin til þjóðlendna. Í því sambandi nægi að vísa til úrskurðar nefndarinnar í máli nr. 5/2000 varðandi Hrunaheiðar.

Af hálfu eigenda Péturseyjarjarða, sbr. skjöl nr. 14 og 14(3), er einkum byggt á landnámi, skráðum eignarheimildum og hefð. Því er haldið fram að kröfugerð íslenska ríkisins styðjist hvorki við söguleg eða landfræðileg rök. Allt land Stórhöfða sé eignarland og svo hafi verið frá landnámi. Sé texti Landnámu skilinn eins og hann er skrifaður sé ljóst að allt land sunnan Mýrdalsjökuls milli Hafursár og Jökulsár hafi verið numið af Loðmundi gamla. Þá er vísað til þess að landið sé þinglýst eign eigenda Péturseyjarjarða svo sem glöggst megi sjá af þinglýstum landamerkjabréfum. Þinglýsing landamerkjanna hafi ekki verið uppfinning bænda til þess að slá eign sinni á ónumin lönd heldur hafi bændur verið að sinna lagaskyldu um lýsingu merkja og þar með staðfest það sem gild hafði í gegnum aldir. Fullyrðingu íslenska ríkisins um sjálfstöku er þannig alfarið mótmælt. Varðandi norðurmörk Stórhöfða er á það bent að engar landfræðilegar eða efnahagslegar forsendur séu fyrir öðrum norðurmörkum en jökulrönd Mýrdalsjökuls. Stórhöfðinn sé landfræðileg heild með náttúrulegum mörkum á alla vegu, árnar og gilín á báða vegu og jökullinn í norðri. Þá er vísað til þess að landeigendur telji að Stórhöfði hafi aldrei verið almenningur eða afréttur í þeim skilningi að afnot af landinu væru takmörkuð við beitarafnot eða sameiginleg afnot með öðrum. Landið sé heimaafréttur og það hafi verið nýtt til sumarbeitar jafnt sem vetrarbeitar. Afnot annarra af landinu hafi verið háð leyfi eigenda og þá gegn greiðslu. Þá vísa eigendur Péturseyjarjarða til dóms Alþingis frá 1777 í hinu svonefnda Stórhöfða sauðbeitarmáli. Sá dómur sé afar skýr um það að Stórhöfði sé fullkomin eign Péturseyjar og bændur sem fái afnot af landinu verði að greiða landeiganda fyrir hagbeitina. Loks er vísað til þess að engin fjallskilastjórn sé af hálfu hreppsins á Stórhöfða. Að endingu er svo vikið að því að ef ekki verði viðurkenndur beinn eignarréttur að landi Stórhöfða á grundvelli þinglýstra eignarheimilda þá skuli hann viðurkenndur á grundvelli hefðar. Eignarhefð verði unnin á fasteign með 20 ára óslitnu eignarhaldi og ljóst sé að bæði núverandi og fyrri eigendur Péturseyjarjarða hafi í góðri trú haft öll umráð Stórhöfða í árhundraðaraðir.

Í kafla 5.6. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um Stórhöfða. Gögn þessi eru afrakstur af kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis, auk skjalaframlagningar málsaðila. Kemur þá fyrst til athugunar hvað ráðið verður af þessum heimildum um afmörkun í Stórhöfða. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Að því loknu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu Stórhöfða.

Fyrstu lýsinguna á merkjum Stórhöfða er að finna í landamerkjabréfi Péturseyjar dags. 1. apríl 1888 og þingl. 10. júní 1891. Enn fremur liggur fyrir „Markalýsing fyrir afrijettarlandi Stórhöfða“, dags. 1. júlí 1922 og þingl. 17. júlí 1924. Í þessum heimildum er suðvestur- og vesturmörkum og suðaustur- og austurmörkum lýst en ekki getið sérstaklega um norðurmörk.

Suðvestur- og vesturmörkum Stórhöfða gagnvart Krókjörðum (Keldudal) er í landamerkjabréfi Péturseyjar lýst um Lambá eða Lambárgil og tekið fram að það skilji höfðann frá Keldudalsheiði.

Enn fremur segir að gilið ráði frá jökli fram á aura, þar til komi þvermark milli Stórhöfða og Litlahöfða, bein sjónhending áa í milli. Bréfið er ekki samþykkt vegna Keldudals. Í landamerkjabréfi Stórhöfða er þessum mörkum lýst þannig að úr vörðu framan við Stórhöfða liggja mörkin við suðvesturhorn Stórhöfða og í horn það sem gengur lengst vestur í Lambárgil af höfðanum þar sem gilið þrengist, þaðan ráði svo áin í gilinu mörkum. Bréfið er samþykkt vegna Keldudals. Þessum lýsingum ber þannig í meginatriðum saman. Vesturmörkum er svo lýst með sambærilegum hætti í skrá yfir afrétti og heiðarlönd í Dyrhólahreppi frá árinu 1983 þannig að Lambárgil afmarki Stórhöfða að vestan. Engin sjálfstæð lýsing á austurmörkum Krókjarða (Keldudals) gagnvart Stórhöfða liggur fyrir.

Suðaustur- og austurmörkum Stórhöfða gagnvart Dalajörðum er í landamerkjabréfi Péturseyjar lýst um Hafursá og Hálgil sem skilji höfðann frá Dalaheiði. Enn fremur er tekið fram að gilið ráði frá jökli fram á aura þar til komi þvermark milli Stórhöfða og Litlahöfða, bein sjónhending áa í milli. Bréfið er samþykkt vegna Dalajarða. Í landamerkjabréfi Stórhöfða er þessum mörkum svo lýst þannig að fyrir framan Stórhöfða vestan til sé reist varða í stefnu þeirri að bein lína sé framanvert við Stórhöfða sem hvergi snerti rætur höfðans og í horn Berjaness þar sem það gangi lengst niður á aurinn. Hafursá sé svo mark inn úr gili. Bréfið er ekki áritað sérstaklega vegna Dalajarða. Þessum lýsingum ber því í meginatriðum saman. Austurmörkum er svo lýst með sambærilegum hætti í framangreindri skrá yfir afrétti og heiðarlönd í Dyrhólahreppi þannig að Hafursárgil afmarki Stórhöfða að austan. Í landamerkjabréfi Dalajarða, dags. 2. júní 1883 og þingl. 30. júní 1890, er mörkum gagnvart Stórhöfða lýst þannig að úr Hálgili ráði Hafursá marki inn að Innri-einstíg, svo liggja markið til jökuls eftir gilinu vestan við Gvendarfell. Merkjum er þannig lýst með sambærilegum hætti í öllum heimildum þótt sú síðastnefnda sé nokkuð nákvæmari en hinar. Eldri heimildir um merki Dalajarða liggja ekki fyrir.

Hvað norðurmörk Stórhöfða gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing merkja Stórhöfða í jökul í landamerkjabréfi Péturseyjar og lýsing í landamerkjabréfi Stórhöfða um Lambá að vestanverðu og Hafursá að austanverðu, sem báðar eiga upptök sín í jökli, sýni að litið hafi verið svo á að merki Stórhöfða næðu að jökli. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Til frekari stuðnings má svo vísa til landamerkjabréfs Dalajarða þar sem merkjum að vestanverðu er beinlínis lýst í jökul. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir Pétursey þar sem lýst er merkjum Stórhöfða. Enn fremur var gert sérstakt landamerkjabréf fyrir Stórhöfða í kjölfar þess að ný landamerkjalog taka gildi 1919. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Stórhöfða sé rétt lýst í þessum bréfum svo langt sem þær lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er að langmestu leyti skýrt afmarkað af jökli, ám og árgiljum. Umrædd landamerkjabréf eru árituð af fyrirsvarsmönnum flestra aðliggjandi jarða, þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki svæðisins án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi í þessu sambandi. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að þeir sem kalla til réttinda yfir Stórhöfða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum væri rétt lýst í umræddum bréfum.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Stórhöfða.

Ástæða er til að víkja fyrst að staðháttum og gróðurfari á svæðinu. Stórhöfði er fjalllendi í um 200-950 m hæð yfir sjávarmáli sem afmarkast af Lambá að vestan og suðvestan, Hafursá að austan og suðaustan og Mýrdalsjökli að norðan. Svo sem að framan er lýst liggur landsvæðið þó nokkuð frá Péturseyjarjörðunum á milli fjalllendis upp af Krókjörðum og Dalajörðum.

Eins og annað heiðar- og fjalllendi í Mýrdal er Stórhöfði hálfgróinn upp undir 400 m hæð yfir

sjávarmáli. Neðst er um mosagróður að ræða en þegar ofar dregur mosapembugróður, gjarnan með grösom og störum. Þegar enn ofar dregur verður gróður einsleitari uns hann hverfur með öllu í 600-700 m hæð yfir sjávarmáli.¹

Í elstu fyrirbyggjandi heimild um Stórhöfða, dómi sýslumanns frá 10. júní 1776 í hinu svo nefnda „Stórhöfða sauðbeitar máli“, sem staðfestur var í lögþingsréttinum 18. júlí 1777, segir „að þetta afréttar pláts, Stórhöfði, sé og hafi alltið verið fullkominn eigindómur Péturseyjar að fráteknunni því ítaki, sem Keldudalur kundi þar í eiga, og enginn megi sér greint pláts hagnýta frammar en landsdrottins eður Péturseyjar ábúenda leyfi það eftirláti...“. Mál þetta var höfðað í tilefni af deilum Péturseyjabænda og bóndans á Dyrhólum um hagbeit á vetrardag í Stórhöfða.

Óbyggðanefnd telur að af dómum þessum verði ráðið að Stórhöfði hafi verið afréttur Péturseyjar, án þess að inntak eignarréttinda í því sambandi sé skýrt.² Ekkert liggur fyrir um hvenær eða hvernig stofnað hafi verið til þessara réttinda Péturseyjar en sem að framan greinir liggur Stórhöfði ekki að landi torfunnar.

Þegar fjallað er um Stórhöfða í öðrum heimildum er landsvæðið áfram nefnt afréttur, sbr. jarðamat 1804, sóknalýsingar séra Stefáns Stefánssonar 1839, jarðamat 1849 og gerðarbók fasteignamatsnefndar 1916. Árið 1888 var gert landamerkjabréf fyrir Pétursey þar sem segir að „afrjetturinn Stórhöfði fygli jörðinni Pjetursey“ auk þess sem merkjum Stórhöfða er þar lýst. Þá var gert sérstak landamerkjabréf fyrir Stórhöfða 1922 sem ber yfirskriftina „markalýsing fyrir afrjettarlandinu Stórhöfða“.

Sem að framan greinir er í dómunum í hinu svonefnda „Stórhöfða sauðbeitar máli“ getið um ítak sem Keldudalur kundi að eiga í Stórhöfða. Í jarðamati 1804 er Keldudal enn fremur eignað „beitilandsítak“ í Stórhöfða. Í byrjun 20. aldar kom upp ágreiningur um rétt Keldudalsmanna til Stórhöfða. Ágreiningurinn laut að fylstekju Keldudalsmanna í Stórhöfða sem Péturseyjarmenn töldu sig eiga einkarétt á. Mál þetta fór fyrir lögreglurétt Skaftafellssýslu og var dómur kveðinn upp þann 4. október 1906. Í tengslum við rekstur málsins kölluðu Keldudalsmenn til vitni, staðkunnugu menn í Holti og Keldudal, sem allir báru að Stórhöfði væri eigna Keldudals en Péturseyjarmenn hefðu haft þar heimild til sumarbeitar fyrir sauðfé. Fyrir þetta hefði bóndinn í Keldudal fengið að nýta Eyjarmýri til slæгна og beitar. Dómurinn komst hins vegar að þeirri niðurstöðu að Péturseyjarmenn yrði að skoda sem „lögmeða umráðamenn eða possidentes Stór-Höfðans að minnsta kosti að því er veiðiafnotin snertir, . . . hvað sem sjálfum eignarrjettinum yfir Stór-Höfðanum annars líður.“ Þetta mál var ekki endanlega leitt til lykta fyrr en með dómsátt 22. júní 1908 en samkvæmt henni féllu Péturseyjarmenn frá öllum sekta- og skaðabótakröfum á hendur Keldudalsmönnum sem á móti féllu frá öllum þeim kröfum sem þeir höfðu gert til Stórhöfða.

Óbyggðanefnd telur ekkert benda til þess að Stórhöfði hafi nokkurn tíman verið nýttur til annars en beitar og annarra þröngra nota, svo sem fylstekju. Þegar landsvæðisins er getið í skriflegum heimildum er það tengt upprekstri og afréttarnotum. Þá benda fyrirbyggjandi gögn, þ.á m. bæði landamerkjabréf Péturseyjar 1888 og landamerkjabréf Stórhöfða 1922 heldur til afréttareignar en beins eignarréttar.

Í þessu sambandi þarfnast réttur Keldudalsmanna til upprekstrar í Stórhöfða sérstakrar skoðunar. Um þennan rétt er sem að framan greinir getið í tveimur heimildum og er hann í báðum tilvikum nefndur ítaksréttur. Óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að tilvist ítaks bendi fremur til þess að svæði það sem ítakið er á sé eða hafi einhvern tíma verið eignarland.³ Í því tilviki sem hér um ræðir telur óbyggðanefnd hins vegar að um svonefnt afréttaritak sé að ræða, þ.e. rétt jarðar til upprekstrar á afrétt sem tilheyrir annarri jörð. Slík ítök geta hvort heldur sem er verið í afréttum sem undirorpnrir eru beinum eignarrétti eða afréttum sem eru í afréttareign.

1 Skjal nr. 19.

2 Sbr. umfjöllun um afrétti í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

3 Sbr. umfjöllun um ítök í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Fremur eru líkur á því að Stórhöfði sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og hafi þannig orðið undirorpinn beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um hvernig Péturseyjarjarðir eru að þessu landsvæði komnar. Um yfirfærslu þessara beinu eignarréttinda brestur þannig sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Af hálfu eigenda Péturseyjarjarða hefur ekki verið sýnt fram á að Stórhöfði sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda. Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að Stórhöfði sé afréttur Péturseyjarjarða.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Stórhöfði, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Lambá ræður frá upptökum sínum við jaðar Mýrdalsjökuls í horn það sem gengur lengst vestur í Lambárgil af höfðanum, þar sem gilið þrengist. Þaðan er dregin bein lína í vörðu framan við Stórhöfða vestan til. Þaðan liggur línan í horn Berjaness þar sem það gengur lengst niður á aurinn og þaðan ræður Hafursá að upptökum sínum við jaðar Mýrdalsjökuls. Þaðan fylgir línan svo jadrí Mýrdalsjökuls að upptökum Lambár. Að því leyti sem fylgt er jökuljadrí er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Péturseyjarjarða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga enda verður ekki séð að aðrir eigi sjálfstæð eignarréttindi innan þjóðlendunnar. Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign eigenda Péturseyjarjarða, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.8. Dalajarðir

Dalajarðir eru fimm talsins, þ.e. Stóridalur, Neðridalur, Breiðahlíð, Fjósar og Kaldrananes. Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í sameiginlegu landamerkjabréfi Dalajarða, dags. 2. júní 1883 og þingl. 30. júní 1890, án þess að tillit sé tekið til skiptingar lands innan þeirra merkja.

Að Dalajörðum liggja Stórhöfði (afréttarland Péturseyjarjarða), Krókjarðir og Brekknajarðir til vesturs og Heiðarjarðir, Suður- og Norður-Hvammur, Giljur og Skammidalur til austurs. Til suðurs liggja svo Brekknajarðir og Skagnes og til norðurs Mýrdalsjökull.

Landsvæðið, sem um ræðir, er nokkuð gróið heiðarlendi og fjalllendi að mestu með nokkuð af djúpum giljum. Land mætir jökli við Gvendarfell í um 950 m hæð yfir sjávarmáli. Vesturgil liggur frá norðri til suðurs frá Mýrdalsjökli vestan við Gvendarfell. Vesturgil rennur saman við Norðurgil við Gæsaá um 3,5 km sunnan jökuls. Dalaheiði liggur frá Daltjörn norður yfir Krók upp að Moldhálsum í rúmlega 500 m hæð yfir sjávarmáli. Um 1 km norðan við Moldhálsa er Gæsavatn í rúmlega 460 m hæð yfir sjávarmáli. Sunnan við Daltjörn í um 214 m hæð yfir sjávarmáli liggur Lágaheiði sem afmarkast af Kömbum að vestan og sunnan megin. Austan megin afmarkast Lágaheiðin af Deildarargili. Flatlendi Dalajarðanna er takmarkað en það er einna helst vestan undir Kömbunum og á Ósengi sem er flæðiengi sem og mýrarslægjur við Dyrhólaós. Frá bæjarstæðum Dalajarða til jökuls eru um 9 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína úr punkti í suðvestur mörkum Stórhöfða með fram og

upp með höfðanum og beina línu skáhallt yfir Hafursárgljúfur í hæsta punkt norðvestur á Dalaheiði fyrir norðan Sauðafell og þaðan sjónhendingu í hæsta punkt Moldhálsa fyrir sunnan Gæsavatn. Samkvæmt þessari kröfugerð falla m.a. Gvendarfell, hluti Dalaheiðar, Moldháls, Gæsaá ásamt Gæsavatni og annað fjalllendi næst jökli innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Dalajarða lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðanna. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.6.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitarráð og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Dalajarðir er sérstaklega vísað til þess að innan lýstra landamerkja Dalajarða séu Gvendarfell (826 m), Ögmundarhöfuð (650 m) og fleiri hálendissvæði. Þá er vísað til þess að í Sýslu- og sóknarlýsingum frá 1839 segi að Dalajarðir eigi geldfjárupprekstur í heiðarlönd sín en Brekknamenn reki þar einnig upp. Í ritinu Göngur og réttir segi svo að meðan fráferingar voru reknir til heiða hafi Dala- og Heiðarheiði verið smalaðar á tveimur dögum hvor. Um Gvendarfell segi í sama riti að þrjá til fjóra menn þurfi til þess að smala það. Allt þetta styðji þjóðlendukröfu íslenska ríkisins.

Af hálfu eigenda Dalajarða, sbr. skjöl nr. 5 og 5(16), er því haldið fram að íslenska ríkið hafi í aldanna rás viðurkennt að land innan landamerkja Dalajarða sé undirorpið beinum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi nokkru sinni verið unnt að hafa uppi vefingarkröfu sé ljóst að hún sé löngu niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Öllum heimildarskjölum eigenda Dalajarða hafi verið þinglýst athugasemdalaust. Þá er á því byggt að sá sem hafi þinglýsta eignarheimild í hendi sé talinn eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist. Ríkið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að land innan þinglýstra landamerkja Dalajarða sé ekki fullkomið eignarland. Samkvæmt framlögðum eignarheimildum eigi eigendur Dalajarða óskoraðan eignarrétt að þessum eignarjörðum sínum með öllum gögnum og gæðum. Í þessu sambandi er enn fremur vísað til hefðar. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðatorfunnar sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not hennar. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni öll lögboðin gjöld. Loks telja eigendur Dalajarða að landsvæði það, sem um er deilt í máli þessu, hafi allt verið numið í öndverðu. Íslenska ríkið beri sönnunarbyrði fyrir hinu gagnstæða.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Dalajarða er rakin í kafla 5.7. Þar kemur fram að Dals er fyrst getið í máldaga frá miðri 14. öld. Í máldaga frá síðari hluta 16. aldar eru svo nefndar tvær jarðir með því nafni og má ætla að þar hefi verið um Stóradal og Neðridal að ræða. Í jarðabókum frá síðari hluta 17. aldar er bæði Stóradals og Neðridals getið auk Kaldrananess og Fjóss. Breiðuhlíðar er ekki getið í þessum jarðabókum en hún er nefnd í yfirlýsingu á Alþingi frá því á síðari hluta 16. aldar þar sem heitið er sölu á hluta jarðarinnar. Af þessum heimildum verður ráðið að Dalajarðirnar hafi allar verið sjálfstæðar jarðir.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Dalajarða er lýst í fyrirliggjandi heimildum. Athugun þessi tekur til norðurmerkja torfunnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, þ.e. merkja torfunnar að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Vesturmörk Dalajarða gagnvart Krókjörðum og Brekknajörðum, suðurmörk gagnvart Skagnesi, austurmörk gagnvart Suður- og Norður-Hvammi, Giljum og Skammadal eru utan við það svæði sem kröfugerð íslenska ríkisins tekur til og þykja ekki vekja sérstakan vafa. Þau verða því ekki talin þarfnast umfjöllunar hér. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Dalajarða verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Einu lýsinguna á landamerkjum Dalajarða er að finna í landamerkjabréfi torfunnar, dags. 2. júní 1883 og þingl. 30. júní 1890. Þar er merkjum torfunnar til vesturs, austurs og suðurs lýst en norður-mörkum ekki lýst sérstaklega.

Vesturmörkum Dalajarða gagnvart Stórhöfða er í landamerkjabréfinu lýst þannig að úr Hálsgili ráði Hafursá marki inn að Innri-einstíg svo liggja markið til jökuls eftir gilinu vestan við Gvendarfell. Bréfið er ekki sérstaklega samþykkt vegna Stórhöfða. Austurmörkum gagnvart Dalajörðum er lýst með svipuðum hætti í landamerkjabréfi fyrir Stórhöfða, dags. 1. júlí 1922 og þingl. 17. júlí 1924, þó sú lýsing sé nokkuð ónákvæmari. Bréfið er ekki sérstaklega samþykkt vegna Dalajarða. Eldir heimildir um merki Stórhöfða liggja ekki fyrir.

Austurmörkum Dalajarða gagnvart Heiðarjörðum er í landamerkjabréfinu lýst norðan úr Mosakambi suður í Skiftingaháls og þaðan í norðurhorn Gæsatinda. Bréfið er áritað vegna Heiðarjarða. Í landamerkjabréfi Heiðarjarða, dags. 20. maí 1921 og þingl. 16. júlí 1926, er merkjum lýst úr Mosakambi í Skiftingahálsa, svo eftir þeim og fremst úr Skiftingahálssum sjónhending í Norðurgilshöfuð, svo í eystra hornið á Gæsatindum. Landamerkjabréfunum ber því ekki fyllilega saman. Sátt virðist hins vegar vera um lýsinguna í landamerkjabréfi Heiðarjarða og miða eigendur Dalajarða kröfulýsingu sína í þessu máli við hana. Landamerkjabréf Heiðarjarða er áritað vegna Dalajarða.

Hvað norðurmörk Dalajarða gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing landamerkja í jökul að vestanverðu og lýsing í Mosakamb sem staðsettur er í jaðri jökulsins að austanverðu í landamerkjabréfi torfunnar bendi til þess að litið hafi verið svo á að merki hennar næðu að jökli. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Dalajarðir. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum torfunnar sé rétt lýst í þessum bréfum, svo langt sem þær lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra.

Landamerkjabréf Dalajarða er samþykkt vegna hluta aðliggjandi jarða, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar að flestu leyti án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Landamerkjabréf aðliggjandi jarða eru einnig þinglesin, færð í landamerkjabók og í sumum tilvikum árituð vegna Dalajarða. Þá er landamerkjabréf Stórhöfða einnig þinglesið og fært í landamerkjabók og þar er mörkum lýst með svipuðum hætti og landamerkjabréf Dalajarða. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Dalajarða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Dalajarða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem áður er lýst. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Þessi hnignum hefur þó verið minni í Mýrdal en víðast hvar annars staðar á Suðurlandi og er meginástæða þess hagstætt veðurfar á þessu landsvæði.¹

Í sóknarlýsingu frá 1840 kemur fram að Brekknamenn reki á heiðarlönd Dalajarða. Um þennan upprekstur er ekki getið í öðrum heimildum og ekki kemur fram hvort Brekknamenn hafi greitt fyrir afnotin eða ekki. Óbyggðanefnd telur þessi ummæli ekki hafa sérstaka þýðingu enda allsendis óljóst um nánari tilhögun þessa upprekstrar.

1 Skjal nr. 19.

Ekki eru heimildir um annað en að Dalajarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1883, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendi undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka torfunnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirsvarsmenn Dalajarða gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1883, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi.

Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Dalajarða sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 6.13.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Dalajarða sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Dalajarða, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.9. Heiðarjarðir

Heiðarjarðir eru nú tvær talsins, þ.e. Stóra-Heiði og Litla-Heiði. Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í sameiginlegu landamerkjabréfi Heiðarjarða, dags. 20. maí 1921 og þingl. 16. júlí 1926, án þess að tillit sé tekið til skiptingar lands innan þeirra merkja.

Að Heiðarjörðum liggja Dalajarðir, Hvammsjarðir og Götur til vesturs og Kerlingadalur til austurs. Til suðurs liggur Reynishverfi og til norðurs Mýrdalsjökull.

Landsvæðið sem um ræðir er bratt og nokkuð gróið heiðarlendi og fjalllendi að mestu með bratta kamba og djúp gil. Heiðargil liggur norðaustan og austan Heiðarjarða og um það rennur Heiðargilsá. Frá norðri til suðurs rennur Heiðargil saman við Skjólkamb (523 m) sem er brattur kambur sem liggur um 1 km frá austur mörkum jarðarinnar og rúmlega 2 km norðan Heiðarvatns. Norðurgilsshaus (732 m) er hæsti tindur svæðisins og liggur hann um 1 km sunnan Mosakambs í Mýrdalsjökli. Land mætir jökli við Mosakamb í um 545 m hæð yfir sjávarmáli. Flatlendi Heiðarjarðanna er takmarkað og er það einna helst sunnan Skjólkambs og Sofnadalshöfuðs norðan við Heiðarvatn, á Heiðardal sem og á Kerlingardalsflötum. Frá bæjarstæðum Heiðarjarðanna til jökuls eru um 7 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína úr hæsta punkt Moldhálsa fyrir sunnan Gæsavatn í hæsta topp á Skjólkambi og þaðan neðst í Koltungur. Samkvæmt þessari kröfugerð falla m.a. hluti Gæsatinda, hluti Skjólkambs, Heiðargil, Norðurgilsshaus, Mosakambur og annað fjallendi næst

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

jökli innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Heiðarjarða lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðanna. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.7.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitarráð og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Heiðarjarðir er sérstaklega vísað til þess að innan lýstra landamerkjanna séu Skjólkambur (545 m), Hrafnatindur (555 m), Galtárhöfuð (623 m) og fleiri hálandissvæði. Þá er vísað til þess að Heiðarbændur hafi leigt upprekstur á Heiðarheiði og að svæði þetta sé smalað af fjallskilastjórn sveitarfélagsins. Enn fremur er vísað til þess að í sýslu- og sóknarlýsingum frá 1839 sé greint frá því að nokkrum jörðum hafi á þeim tíma verið veittur upprekstur í Heiðarland, þó ekki alltaf hinum sömu, gegn greiðslu hagatolls. Hið sama hafi átt við um Auðkúluheiði sem Hæstiréttur taldi ekki vera eignarland.

Af hálfu eigenda Heiðarjarða, sbr. skjöl nr. 6 og 5(16), er því haldið fram að íslenska ríkið hafi í aldanna rás viðurkennt að land innan landamerkjanna Heiðarjarða sé undirorpið beinum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi nokkru sinni verið unnt að hafa uppi vefengingarkröfu sé ljóst að hún sé löngu niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Öllum heimildarskjölum eigenda Heiðarjarða hafi verið þinglýst athugasemdalaust. Þá er á því byggt að sá sem hafi þinglýsta eignarheimild í hendi sé talinn eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist. Ríkið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að land innan þinglýstra landamerkjanna Heiðarjarða sé ekki fullkomið eignarland. Samkvæmt framlögðum eignarheimildum eigi eigendur Heiðarjarða óskoraðan eignarrétt að þessum eignarjörðum sínum með öllum gögnum og gæðum. Í þessu sambandi er enn fremur vísað til hefðar. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not þeirra. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni öll lögboðin gjöld. Loks telja eigendur Heiðarjarða að landsvæði það, sem um er deilt í máli þessu, hafi allt verið numið í öndverðu. Íslenska ríkið beri sönnunarbyrði fyrir hinu gagnstæða.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Heiðarjarða er rakin í kafla 5.8. Þar kemur fram að Heiðar er fyrst getið í heimildum frá fyrri hluta 14. aldar. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hafi verið að ræða.¹ Litla-Heiði var upphaflega hjáleiga frá Heiði sem og Kárhólmi sem lagðist í eyði í byrjun 20. aldar. Þá eru fremur líkur til þess að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Heiðarjarða er lýst í fyrirliggjandi heimildum. Athugun þessi tekur til norðurmerkja torfunnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, þ.e. merkja torfunnar að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Hvað varðar merki Heiðarjarða að öðru leyti telur óbygðanefnd áritun á landamerkjabréfi fullnægjandi vott um að merkjum sé þar rétt lýst. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Heiðarjarða verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Einu lýsinguna á landamerkjum Heiðarjarða er að finna í landamerkjabréfi torfunnar, dags. 20. maí 1921 og þingl. 16. júlí 1926. Þar er merkjum torfunnar til vesturs, austurs og suðurs lýst en norðurmörkum ekki lýst sérstaklega.

Vesturmörkum Heiðarjarða gagnvart Dalajörðum er í landamerkjabréfinu lýst norðan úr Mosakambi í Skiftingahálsa, svo eftir þeim og fremst úr Skiftingahálsum sjónhending í Norðurgilshöfuð, svo í eystra hornið á Gæsatindum. Bréfið er áritað vegna Dalajarða. Í landamerkjabréfi Dalajarða, dags. 2. júní 1883 og þingl. 30. júní 1890, er merkjum að þessu leyti lýst úr Mosakambi suður í

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbygðanefndar.

Skiftingaháls og þaðan í norðurhorn Gæsatinda. Bréfið er áritað vegna Heiðarjarða. Landamerkjabréfunum ber því ekki fyllilega saman. Sátt virðist hins vegar vera um lýsinguna í landamerkjabréfi Heiðarjarða og miða eigendur Dalajarða kröfulýsingu sína í þessu máli við hana.

Austurmörkum Heiðarjarða gagnvart Kerlingardal er í landamerkjabréfinu lýst þannig að þau liggja eftir Kerlingardalsá að Koltungnarana og síðan eftir Heiðargilsá í jökul. Bréfið er samþykkt vegna Kerlingardals. Í landamerkjabréfi Kerlingardals, dags. 28. júní 1890 og þingl. 30. júní 1890, er vesturmerkjum gagnvart Heiðarjörðum lýst þannig að Heiðargilsá ráði frá jökli fram í Byrnustein. Bréfið er ekki samþykkt sérstaklega vegna Heiðarjarða. Í landamerkjabréfi Heiðarjarða virðist miðað við að Heiðargilsá breyti um nafn við Koltungnarana og heiti eftir það Kerlingardalsá en í landamerkjabréfi Kerlingardals við það að hún heiti Heiðargilsá allt til sjávar. Um sambærilega lýsingu er því að ræða þrátt fyrir mismunandi orðalag. Eldri heimildir um merki Kerlingardals að þessu leyti liggja ekki fyrir.

Vesturmörk Heiðarjarða gagnvart Hvammsjörðum og Götum og suðurmörk gagnvart Reynishverfi liggja utan við kröfusvæði íslenska ríkisins. Landamerkjabréf Heiðarjarða er samþykkt fyrir Götur og Reynishverfi. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Hvað norðurmörk Heiðarjarða gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing landamerkja í Mosakamb sem staðsettur er í jaðri jökulsins að vestanverðu og í jökul að austanverðu í landamerkjabréfi torfunnar bendi til þess að lítið hafi verið svo á að merki hennar næðu að jökli. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalög taka gildi 1919 er gert landamerkjabréf fyrir Heiðarjarðir. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum jarðarinnar sé rétt lýst í þessum bréfum, svo langt sem þær lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökli hið efra.

Landamerkjabréf Heiðarjarða er samþykkt vegna flestra aðliggjandi jarða, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar að flestu leyti, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Landamerkjabréf aðliggjandi jarða eru einnig þinglesin, færð í landamerkjabók og að hluta til árituð vegna Heiðarjarða. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Heiðarjarða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Heiðarjarða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem áður er lýst. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Þessi hnignum hefur þó verið minni í Mýrdal en víðast hvar annars staðar á Suðurlandi og er meginástæða þess hagstætt veðurfar á þessu landsvæði.¹

Í heimildum er getið um að öðrum jörðum hafi verið heimilaður upprekstur á heiðarlönd Heiðarjarða. Þannig kemur í sóknarlýsingu frá 1840 fram að í Heiðarland fái nokkrar jarðir upprekstur, þó ekki ávallt hinar sömu. Þá segir í jarðamati 1849 að afrétt geti jörðin að skaðlausu léð öðrum fyrir 600 fjár á sumrum. Loks segir um Litluheiði í fasteignamati 1916 að jörðin eigi víðlend sumarbeitiland sem fé hafi verið tekið í til uppreksturs fyrir 10 krónur á ári. Í hinum tveimur fyrrnefndu

1 Skjal nr. 19.

heimildum kemur ekki fram hvort greitt hafi verið fyrir afnotin eða ekki. Óbyggðanefnd telur þessar heimildir ekki hafa sérstaka þýðingu enda allsendis óljóst um nánari tilhögun þessa upprekstrar. Þá er og ljóst að greiðsla kom fyrir a.m.k. á síðari stigum og alls ekki útilokað að svo hafi verið frá upphafi.

Ekki eru heimildir um annað en að Heiðarjarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1921, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendi undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka torfunnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirsvarsmenn Heiðarjarða gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1883, hefur gengið til baka. Land sem þá var hulið jökli er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi.

Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Heiðarjarða sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 6.13.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Heiðarjarða sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Heiðarjarða, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.10. Kerlingardalur

Kerlingardalur skiptist nú í Kerlingardal I og II. Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Kerlingardals, dags. 28. júní 1890 og þingl. 30. júní 1890, án þess að tillit sé tekið til skiptingar lands innan þeirra merkja.

Að Kerlingardal liggja Heiðarjarðir, Reynishverfi og Fagridalur til vesturs og Höfðabrekka til suðurs og austurs. Til norðurs liggur Mýrdalsjökull.

Landsvæðið, sem um ræðir, er bratt heiðarlendi og fjalllendi að mestu með nokkuð af djúpum giljum. Land mætir jökli í um 930 m hæð yfir sjávarmáli skammt austan Sandárhöfuðs. Nyrst er landsvæði sem kallast Kerlingadalsafréttur og liggur í um 500-700 m hæð yfir sjávarmáli. Landsvæðið afmarkast af Mýrdalsjökli í norðri, Sandá í suðri, Heiðargili í vestri og Raufargili í austri. Á Kerlingadalsafréttinum liggur Kamsheiði suðaustan undan jökuljaðrinum og liggur Kamsgil í henni vestanverðri og Raufargil í henni austanverðri. Innst og vestast á Kamsheiðinni er hnúkurinn Jökulshöfuð í 889 m hæð yfir sjávarmáli. Vestan Kamsgils liggja Svínatungur sunnarlega á Kerlingadalsafréttinum og liggur Vesturgil að þeim vestanverðum. Upp af Svínatungum eru brúnir

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

sem kallast Skorubrýr. Vestan Svínatungna eru Koltungur sem teygja sig suður að mótum Sandár og Heiðargilsár um 5,5 km norðan við bæjarstæði Kerlingardals. Heiðargil liggur að Kerlingadal vestanverðum og rennur Heiðargilsá eftir því til sjávar. Sunnan Kerlingardalsafréttar í 200-300 m hæð yfir sjávarmáli rennur Sundá til suðvesturs og sameinast hún Heiðargilsá sunnan undir Koltungum. Sunnan Sundár eru snarbrött Hnitbjörgin (382 m) og liggur brattur fjallgarðurinn til suðurs í Kamb (300 m). Suðaustan Kams í 200-300 m hæð yfir sjávarmáli er Kerlingadalsheiði. Flatlendi Kerlingardals er takmarkað og er það að mestu á suðurhluta jarðarinnar við Núpamýri og Selvegarlæk. Frá bæjarstæði Kerlingadals til jökuls eru 12-13 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína úr hæsta toppi á Skjólkambi neðst í Koltungur og þaðan í Raufargilsmynni. Samkvæmt þessari kröfugerð falla m.a. meginhluti Kerlingardalsafréttar, þ.á m. Kambur, Kamsheiði, Svínatungur, hluti Koltungna og annað fjalllendi næst jökli innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Kerlingardals lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðanna. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.8.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitarrá og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Kerlingardal er sérstaklega vísað til þess að innan lýstra landamerkjanna séu mikið hálendi og hrikaleg gljúfur. Þar sé Kerlingardalsafréttur sem taki við af Höfðabrekku-afrétti vestan við Raufargil. Á afréttinum sé fyrst að nefna Kamsheiði. Þegar hún sé smöluð fari jafnan einn maður þaðan vestur og fram í Kerlingar. Vestan Kerlinga sé Hvammsgil sem Afréttisá renni eftir. Þar fyrir vestan séu Svínatungur. Sunnarlega í þessu fjalllendi séu Koltungur sem bændur í Dyrhólhverfi hafi um aldir haft til upprekstrar.

Af hálfu eigenda Kerlingardals, sbr. skjöl nr. 9 og 5(16), er því haldið fram að íslenska ríkið hafi í aldanna rás viðurkennt að land innan landamerkjanna Kerlingardals sé undirorpið beinum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi nokkru sinni verið unnt að hafa uppi vefengingarkröfu sé ljóst að hún sé löngu niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Öllum heimildarskjölum eigenda Kerlingardals hafi verið þinglýst athugasemdalaust. Þá er á því byggt að sá sem hafi þinglýsta eignarheimild í hendi sé talinn eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist. Ríkið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að land innan þinglýstra landamerkjanna Kerlingardals sé ekki fullkomið eignarland. Samkvæmt framlögðum eignarheimildum eigi eigendur Kerlingardals óskoraðan eignarrétt að þessum eignarjörðum sínum með öllum gögnum og gæðum. Í þessu sambandi er enn fremur vísað til hefðar. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not þeirra. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni öll lögboðin gjöld. Kerlingardalsafréttur sé þar ekki undanskilinn. Sú túlkun sem heimamenn leggi í orðið afréttur í þessu sambandi sé að það merki beutiland jarðarinnar. Slík lönd, sem í eðli sínu geti flokkast sem afréttarlönd í viðtækustu merkingu þess orðs, séu að þeirra mati eignarlönd enda viðurkennt af fræðimönnum að svo geti verið. Loks telja eigendur Kerlingardals að landsvæði það, sem um er deilt í máli þessu, hafi allt verið numið í öndverðu. Íslenska ríkið beri sönnunarbyrði fyrir hinu gagnstæða.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Kerlingardals er rakin í kafla 5.9. Þar kemur fram að Kerlingardals er fyrst getið í heimildum frá síðari hluta 14. aldar en sagnir um búsetu má rekja allt aftur til 10. aldar. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hafi verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Kerlingardals er lýst í fyrirbyggjandi heimildum. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, þ.e. merkja jarðarinnar að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Vesturmörk Kerlingardals gagnvart Reynishverfi og Fagradal og suðausturmörk gagnvart Höfðabrekku liggja utan við kröfusvæði íslenska ríkisins. Þessi merki þykja ekki vekja sérstakan vafa og verða því ekki talin þarfnast umfjöllunar hér. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Kerlingardals verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Einu heildstæðu lýsinguna á landamerkjum Kerlingardals er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 28. júní 1890 og þingl. 30. júní 1890. Þá liggur fyrir lýsing á mörkum Kerlingardals og Höfðabrekku, dags. 28. febrúar 1627. Í framangreindum heimildum er að finna lýsingar á merkjum jarðarinnar til vesturs, austurs og suðurs en norðurmörkum er hvergi lýst sérstaklega.

Vesturmörkum Kerlingardals gagnvart Heiðarjörðum er í landamerkjabréfinu lýst þannig að Heiðargilsá ráði frá jökli fram í Byrnustein. Bréfið er ekki samþykkt sérstaklega vegna Heiðarjarða. Í landamerkjabréfi Heiðarjarða, dags. 20. maí 1921 og þingl. 16. júlí 1926, er austurmerkjum gagnvart Kerlingardal lýst þannig að þau liggja eftir Kerlingardalsá að Koltungnarana og síðan eftir Heiðargilsá í jökul. Bréfið er samþykkt vegna Kerlingardals. Í landamerkjabréfi Heiðarjarða virðist miðað við að Heiðargilsá breyti um nafn við Koltungnarana og heiti eftir það Kerlingardalsá en í landamerkjabréfi Kerlingardals við það að hún heiti Heiðargilsá allt til sjávar. Um sambærilega lýsingu er því að ræða þrátt fyrir mismunandi orðalag. Eldri heimildir um merki Heiðarjarða að þessu leyti liggja ekki fyrir.

Austurmörkum Kerlingardals gagnvart Höfðabrekku er fyrst lýst í opnu bréfi, dags. 28. febrúar 1627, afrituðu 1. júní 1689, þingl. 13. maí 1704 og varðveittu í bók sem var löggilt 1834. Þar er merkjum lýst úr Binnisteini sjónhendingu upp á Hábrúnir og svo sjónhendingu með Hábrúnum í Merkigarð, og svo norður eftir þeim garði sjónhendingu í Merkigil og svo norður í afrétt. Í landamerkjabréfi Kerlingardals er merkjum að þessu leyti lýst þannig að úr Byrnustein ráði sjónhending eftir hábrúnum fyrir framan Kerlingardal, svo í Merkigarð, svo ráði hann, svo úr honum í Merkigil, svo úr norðurbotni þess beint í Raufargilslækinn, svo ráði hann í jökul. Bréfið er samþykkt vegna Höfðabrekku. Merkjum er lýst með sama hætti í landamerkjabréfi Höfðabrekku, dags. 6. febrúar 1887 og þingl. 30. júní 1890, sem jafnframt er samþykkt vegna Kerlingardals.

Hvað norðurmörk Kerlingardals gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing landamerkja í jökul bæði að vestan- og austanverðu í landamerkjabréfi jarðarinnar bendi til þess að litið hafi verið svo á að merki hennar næðu að jökli. Ekki þykir hafa úrslitabýðingu í þessu sambandi að merkjum sé lýst skemur í eldri heimild um merki á milli Kerlingardals og Höfðabrekku. Þar er merkjum lýst á því svæði sem máli var talið skipta en glögg skil í náttúrunni að öðru leyti látin ráða. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Kerlingardal. Fyrirbyggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum jarðarinnar sé þar rétt lýst í þessum bréfum svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra.

Landamerkjabréf Kerlingardals er samþykkt vegna Höfðabrekku, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Landamerkjabréf Heiðarjarða, Reynishverfis og Höfðabrekku eru einnig þinglesin, færð í landamerkjabók og að hluta til árituð vegna Kerlingardals. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Kerlingardals hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Heiðarjarða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem áður er lýst. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Þessi hnignum hefur þó verið minni í Mýrdal en víðast hvar annars staðar á Suðurlandi og er meginástæða þess hagstætt veðurfar á þessu landsvæði.¹

Eins og nánar er rakið í kafla 5.9. eru heimildir allt frá 15. öld um að Dyrhólabændur hafi átt fjárbeit í Koltungum. Sagnir herma að upphaflega hafi á móti komið reiðingsskurður í flóði norðan Hildardrangs við Dyrhólaey. Reiðingsskurðurinn hafi svo lagst af en Dyrhólamenn rekið í Koltungur eftir sem áður. Til ágreinings kom um þennan upprekstur Dyrhólamanna í lok 18. aldar og féll dómur í því máli 1797. Sýslumaður komst að þeirri niðurstöðu að Dyrhólamenn skyldu halda Koltungum fyrir lambaafrétt með ýmsum nánar tilgreindum skilyrðum sem lutu að því að tryggja að ekki væri gengið á rétt Kerlingardalsmanna. Óbyggðanefnd telur það ekki hafa sérstaka þýðingu þó Kerlingardalsmenn hafi heimilað Dyrhólamönnum upprekstur í Koltungur. Svo virðist vera sem í upphafi hafi verið um ítakaskipti að ræða en slíkt var algengt á landsvæðum sem þessu þar sem landrými var af skornum skammti. Enn fremur er ljóst að þó sýslumaður hafi komist að þeirri niðurstöðu 1797 að Dyrhólamenn skyldu halda upprekstri í Koltungur var lítið svo á að landsvæðið væri á forræði Kerlingardalsmanna. Það kemur m.a. fram í því að upprekstrinum voru í dómi sýslumanns sett þröng skilyrði. Þá létu eigendur Kerlingardals lesa upp auglýsingu á manntalsþingi í Dyrhólahreppi 1831 þar sem upprekstur fullorðins fjár í Koltungur var bannaður. Af fyrirliggjandi heimildum verður ekki ráðið að gerðar hafi verið athugasemdir við við þessa ráðstöfun Kerlingardalsmanna.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Kerlingardalur hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér framar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendi undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Þá telur óbyggðanefnd örnefnið „Kerlingardalsafréttur“ fremur vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.²

Ekki verður annað séð en að eignarhald Kerlingardals innan framangreindra merkja hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirvarsmenn Kerlingardals gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi.

Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.³ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Kerlingardals, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.13.

1 Skjal nr. 19.

2 Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

3 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Kerlingardals sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Kerlingardals, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.11. Höfðabrekka (Höfðabrekka, Reynisbrekka og Höfðabrekkuafréttur)

Höfðabrekka skiptist nú í Höfðabrekku, Reynisbrekku og Höfðabrekkuafrétt. Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Höfðabrekku, dags. 6. febrúar 1892 og þingl. 30. júní 1890, án þess að tillit sé tekið til skiptingar lands innan þeirra merkja.

Að Höfðabrekku liggja Kerlingardalur til vesturs og Hjörleifshöfði til austurs. Til suðurs liggur hafíð og til norðurs Mýrdalsjökull.

Landsvæðið, sem um ræðir, er fjallent heiðarlendi. Nokkuð er um flatlendi, einkum þó austan Remundargilsár og niður við sjó. Land mætir jökli í 523 m hæð yfir sjávarmáli í Rjúpnafelli og í um 800 m hæð yfir sjávarmáli við Jökulshöfuð. Remundargilsá rennur frá jökli á norðaustanverðu svæðinu og sameinast Múlakvísl við Sandvatn rúmlega 4 km suður af Höfðabrekkujökli. Höfðabrekkuafréttur nefnist landsvæði sem liggur sunnan undir Höfðabrekkujökli í um 200-400 m hæð yfir sjávarmáli og afmarkast af Höfðabrekkujökli í norðri, Raufargili í vestri, Remundargilsá í austri og Afréttisá í suðri. Austast á Höfðabrekkuafrétti er tangi sem kallast Vatnsrásahöfuð (482 m) og sunnan hans er annar tangi sem kallast Remundargilshöfuð (402 m). Suðaustan Remundargilshöfuðs er tanginn Hellir og á honum stendur Hvolhöfuð (336 m). Sunnan undir Remundargilshöfði og Hvolhöfði er flatt sandlendi á milli Múlakvíslar og Remundargilsár. Vestan framantalinna tanga er Þakgil en um það rennur Múlakvísl sem rennur saman við Afréttisá sunnan undir Hvolhöfði. Vestan Þakgils er Miðtungugil sem rennur suður saman við Stakkárgil. Syðst á landsvæðinu á milli Þakgils og Miðtungugils er Þakgilshöfuð í 303 m hæð yfir sjávarmáli. Land norðan Þakgilshöfuðs er frekar hallalítið. Vestan Miðtungugils og Stakkárgils liggur Mælifellsdalur þar sem Mælifellið liggur nyrst í 642 m hæð yfir sjávarmáli og syðst er Barð í um 350 m hæð yfir sjávarmáli. Vondhöfuð liggja vestan í Stakkárgili í 483 m hæð yfir sjávarmáli. Afréttisá rennur fyrst til suðurs en beygir til suðausturs sunnan við Barð um 5 km sunnan jökuls. Sunnan Afréttisár tekur við hallalítill Höfðabrekkuheiði ásamt Glámshvammi. Syðst á Höfðabrekkuheiði er Össuhæð með fjallið Brikarhöfuð í 265 m hæð yfir sjávarmáli. Árnar Remundargilsá og Múlakvísl skera landsvæði Höfðabrekku frá norðri til suðurs og er marflatur Mýrdalssandurinn austan þeirra og nær hann frá jökli til sjávar. Suðaustur undir Sandvatni er höfði sem heitir Léreftshöfuð og á honum er Selfjall (225 m). Frá sjó að jökli við Rjúpnafell eru um 18 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína úr Raufargilsmynni eftir Afréttisá þangað sem Múlakvísl rennur í hana og þaðan suður fyrir Hafursey beint í punkt á mörkum fyrrum Mýrdalshrepps og fyrrum Álfthvershrepps. Samkvæmt þessari kröfugerð fellur Höfðabrekkuafréttur allur, þ.m.t. Rjúpnafell, Jökulshöfuð, Vatnsrásarhöfuð, Hellir, Hvolhöfuð, Þakgil, Miðtungugil, Stakkárgil, Mælifell, Vondhöfuð og Barð, sem og annað fjalllendi næst jökli, innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Höfðabrekku lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.9.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðn-

¹ Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

ings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitarráðgjafar og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Höfðabrekku er sérstaklega vísað til þess að innan lýstra landamerkjara jarðarinnar sé m.a. Höfðabrekkuafréttur er liggja inni við jökul á milli Kerlingardalsafréttar og Hafurseyjar. Hæstu fjöll á þessu svæði séu yfir 600 m. Sunnan við afréttinn taki við Höfðabrekkuheiði sem sé þó nokkuð lægri. Þá er vísað til þess að í ritinu Sunnlenskar byggðir segi að heidarlönd Hvammshrepps séu ekki víðáttumikil en ótrúlega mannfrek og erfið til smölunar en afréttarlendið sé hér Höfðabrekku- og Kerlingardalsafréttur.

Af hálfu eigenda Höfðabrekku, þ.m.t. Reynisbrekku og Höfðabrekkuafréttar, sbr. skjöl nr. 8 og 5(16), er því haldið fram að íslenska ríkið hafi á aldanna rás viðurkennt að land innan landamerkjara Höfðabrekku sé undirorpið beinum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi nokkru sinni verið unnt að hafa uppi vefengingarkröfu sé ljóst að hún sé löngu niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Öllum heimildarskjölum eigenda Höfðabrekku hafi verið þinglýst athugasemdalaust. Þá er á því byggt að sá sem hafi þinglýsta eignarheimild í hendi sé talinn eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist. Ríkið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að land innan þinglýstra landamerkjara Höfðabrekku sé ekki fullkomið eignarland. Samkvæmt framlögðum eignarheimildum eigi eigendur Höfðabrekku óskoraðan eignarrétt að þessu eignarlandi sínu með öllum gögnum og gæðum. Í þessu sambandi er enn fremur vísað til hefðar. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðanna sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not þeirra. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni öll lögboðin gjöld. Höfðabrekkuafréttur hafi ekki verið þar undanskilinn. Sú túlkun sem heimamenn leggi í orðið afréttur í þessu sambandi sé að það merki beitiland jarðarinnar. Slík lönd, sem í eðli sínu geti flokkast sem afréttarlönd í viðtækustu merkingu þess orðs, séu að þeirra mati eignarlönd enda viðurkennt af fræðimönnum að svo geti verið. Loks telja eigendur Höfðabrekku að landsvæði það, sem um er deilt í máli þessu, hafi allt verið numið í öndverðu. Íslenska ríkið beri sönnunarbyrði fyrir hinu gagnstæða.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Höfðabrekku er rakin í kafla 5.10. Þar kemur fram að Höfðabrekku er fyrst getið í heimildum frá því um 1200 en sagnir um búsetu má rekja allt aftur til 10. aldar. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hafi verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Höfðabrekku er lýst í fyrirliggjandi heimildum. Athugun þessi tekur til norðurmerkjara jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkjara, þ.e. merkjara jarðarinnar að því leyti sem þau liggja innan kröfufsvæðis íslenska ríkisins. Hvað varðar merki Höfðabrekku að öðru leyti telur óbyggðanefnd áritun á landamerkjabréf fullnægjandi vott um að merkjum sé þar rétt lýst. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Höfðabrekku verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Einu heildstæðu lýsinguna á landamerkjum Höfðabrekku er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 28. júní 1890 og þingl. 30. júní 1890. Þá liggur fyrir lýsing á mörkum Höfðabrekku og Kerlingardals, dags. 28. febrúar 1627. Enn fremur liggur fyrir landamerkjabréf Höfðabrekku, dags. 10. apríl 1954 og þingl. 24. maí s.á. Það landamerkjabréf er gert eftir að þáverandi eigandi Höfðabrekku seldi Hvammshreppi svonefndan Höfðabrekkuafrétt og hluta af öðru heidarlandi jarðarinnar. Í því er ytri merkjum jarðarinnar einungis lýst að takmörkuðu leyti og kemur það því ekki til sérstakrar skoðunar. Í framangreindum heimildum er að finna lýsingar á merkjum jarðarinnar til vesturs og austurs en hvorki suður- né norðurmörkum er lýst sérstaklega.

Vesturmörkum Höfðabrekku gagnvart Kerlingardal er fyrst lýst í opnu bréfi, dags. 28. febrúar

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

1627, afrituðu 1. júní 1689, þingl. 13. maí 1704 og varðveittu í bók sem var löggilt 1834. Þar er merkjum lýst úr Binnisteini sjónhendingu upp á Hábrúnir og svo sjónhendingu með Hábrúnum í Merkigard, og svo norður eftir þeim garði sjónhendingu í Merkigil og svo norður í afrétt. Í landamerkjabréfi Höfðabrekku er merkjum að þessu leyti lýst þannig að úr Byrnusteini ráði sjónhending eftir hábrúnunum fyrir sunnan Kerlingardal, svo í Merkigard, svo ráði hann, enn úr norðurenda hans liggi mörkin beint í Merkigil, svo ráði það, svo úr norðurbotni þess beint í Raufargilslækinn að framan, svo ráði hann norður í jökul. Bréfið er samþykkt vegna Kerlingardals. Merkjum er lýst með sama hætti í landamerkjabréfi Kerlingardals, dags. 28. júní 1890 og þingl. 30. júní 1890, sem jafnframt er samþykkt vegna Höfðabrekku.

Austurmörkum Höfðabrekku gagnvart Hjörleifshöfða er fyrst lýst í landamerkjabréfi Höfðabrekku þannig að úr fjórumarki liggi landmarkið beina línu neðst í Mosaland vestan í Hafursey, svo beint í jökul. Bréfið er samþykkt vegna Hjörleifshöfða. Engin lýsing á landamerkjum Hjörleifshöfða að þessu leyti liggur fyrir.

Vesturmörk Höfðabrekku gagnvart Kerlingardal og austurmörk gagnvart Hjörleifshöfða liggja að hluta til utan við kröfufsvæði íslenska ríkisins. Landamerkjabréf Höfðabrekku er bæði samþykkt vegna Kerlingardals og Hjörleifshöfða auk þess sem landamerkjabréf Kerlingardals er samþykkt vegna Höfðabrekku. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir því til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Hvað norðurmörk Höfðabrekku gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing landamerkja í jökul bæði að vestan- og austanverðu í landamerkjabréfi jarðarinnar bendi til þess að titið hafi verið svo á að merki hennar næðu að jökli. Með hliðsjón af nálægð jökuls og legu annarra jarða á svæðinu þykir ekki hafa úrslitapýðingu í þessu sambandi að merkjum sé lýst skemur í eldri heimild um merki á milli Kerlingardals og Höfðabrekku. Þar er merkjum lýst á því svæði sem máli var talið skipta en glögg skil í náttúrunni að öðru leyti látin ráða. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Á sama hátt og hafið til suðurs hefur jökullinn afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Höfðabrekku. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum jarðarinnar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af sjó hið neðra og jökulum hið efra.

Landamerkjabréf Höfðabrekku er bæði samþykkt vegna Kerlingardals og Hjörleifshöfða, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Landamerkjabréf Kerlingardals er einnig þinglesið, fært í landamerkjabók og áritað vegna Höfðabrekku. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Höfðabrekku hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Höfðabrekku hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem áður er lýst. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Þessi hnignum hefur þó verið minni í Mýrdal en víðast hvar annars staðar á Suðurlandi og er meginástæða þess hagstætt veðurfar á þessu landsvæði.¹

1 Skjal nr. 19.

Eins og nánar er rakið í kafla 5.10 gerðu eigendur Höfðabrekku á fyrri hluta 20. aldar leigusamninga við ýmsa aðila um slægjur, hagbeit og upprekstur á land jarðarinnar. Árið 1948 seldi svo þáverandi eigandi jarðarinnar Hvammshreppi „svonefndan Höfðabrekkuafrétt með heiðarlandi sem takmarkast þannig: að Kerlingardalslandi að vestan og að Illagili í Höfðabrekku landi, meðfylgjandi Selfjalli og Össurheiði, að Súgandagili að vestan, að undanskilinni allri fuglategju, ...“ Þetta landsvæði er nú nýtt til upprekstrar af búfjáreigendum í fyrrum Hvammshreppi. Óbyggðanefnd telur framangreindar ráðstafanir og hagnýtingu ekki hafa sérstaka þýðingu um eignarréttarlega stöðu viðkomandi hluta jarðarinnar.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Höfðabrekka hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1887, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendi undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Þá telur óbyggðanefnd örnefnið „Höfðabrekkuafréttur“ fremur vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegar stöðu þess.¹

Ekki verður annað séð en að eignarhald Höfðabrekku innan framangreindra merkja hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirvarsmenn Höfðabrekku gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1887, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi.

Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.² Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Höfðabrekku, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.13.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Höfðabrekku sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Höfðabrekku, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.12. Hjörleifshöfði

Hér verður fjallað um landsvæði það sem samkvæmt kröfugerð eigenda Hjörleifshöfða fellur innan merkja jarðarinnar.

Að Hjörleifshöfða liggja Höfðabrekka til vesturs og Holt/Herjólfsstaðir, Hraunbær og Bólhraun í fyrrum Álftavershreppi (nú Skaftárhreppi) til austurs. Til suðurs liggur hafíð og til norðurs Mýrdalsjökull.

Landsvæðið sem um ræðir er gróðurlítið, flatlent og sendið undirlendi. Tvö nokkuð gróin mób ergsfjöll standa upp úr sandinum. Nyrst á landsvæðinu er jökullón sem kemur undan Höfða-

1 Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

3 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

brekkujökli. Þar fyrir sunnan liggur móbergsfjallið Hafursey. Hafursey skiptist í tvennt um Klofgil og er Skálarfjall (582 m) hæsti tindur Hafurseyjar að vestan en Kistufell (513 m) er hæsti tindur Hafurseyjar að austan. Rúmlega 2 km inn í landið frá sjó og um 8 km sunnan Hafurseyjar liggur Hjörleifshöfði (221 m) sem er einnig móbergsfjall. Lítið er um vatnafar á þessu svæði en þó er þar Blautakvísl sem rennur úr áðurnefndu jökullóni til sjávar. Land mætir jökli á Moldheiði í um 300 m hæð yfir sjávarmáli. Frá sjó til jökuls við Moldheiði eru um 18 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína úr þeim punkti þar sem Múlakvísl rennur í Afréttisá og þaðan suður fyrir Hafursey beint í punkt á mörkum fyrrum Mýrdalshrepps og fyrrum Áltavershrepps og þaðan til norðurs eftir umræddum hreppamörkum. Samkvæmt þessari kröfugerð fellur m.a. Hafursey öll innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Hjörleifshöfða lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.10.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(9), er einkum vísað til heimilda um landnám á þessu svæði og því haldið fram að kröfulína íslenska ríkisins fylgi landnámsmörkum. Því til stuðnings er vísað til þess að ekki hafi þurft nám til þess að geta nýtt land til beitarrá og því hverfandi líkur á að land ofan byggðar hafi verið numið. Þannig sé byggt á því að afréttarlönd séu að meginstefnu til utan eignarlanda. Varðandi Hjörleifshöfða er sérstaklega vísað til þess að hvorki liggja fyrir landamerkjabréf fyrir jörðina né aðrar heimildir um merki hennar. Af heimamönnum sé hins vegar álitnið að Hjörleifshöfða tilheyri það land sem ekki falli innan merkja annarra jarða. Nýrst á því landsvæði sé Hafursey sem sögð sé tilheyra Hjörleifshöfða og vera afréttarland. Í ritinu Göngur og réttir sé því lýst að snemma á útmánuðum hafi bændur í Mið-Mýrdal rekið fé sitt í Hafursey þegar spart hafi verið um hey og hafi þótt gefast vel. Í suðurhlíð Hafurseyjar sé örnefnið Horn en þar hafi staðið sæluhús fyrir menn og hesta. Nálægt miðjum hlíðum Hafurseyjar sé Réttargil þar sem réttað hafi verið áður en rétt og sæluhús voru reist á Horni. Hafursey hafi alltaf verið sérstakt safn og þar hafi verið sofíð næturlangt í helli áður en sæluhús var reist.

Af hálfu eigenda Hjörleifshöfða, sbr. skjöl nr. 7 og 5(16), er því haldið fram að íslenska ríkið hafi í aldanna rás viðurkennt að land innan landamerkja Hjörleifshöfða sé undirorpið beinum eignarrétti og aldrei haldið öðru fram. Hafi nokkru sinni verið unnt að hafa uppi vefengingarkröfu sé ljóst að hún sé löngu niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Öllum heimildarskjölum eigenda Hjörleifshöfða hafi verið þinglýst athugasemdalaust. Þá er á því byggt að sá sem hafi þinglýsta eignarheimild í hendi sé talinn eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist. Varðandi landamerki jarðarinnar er byggt á samningi, dags. 13. júlí 2000, á milli Hjörleifshöfða annars vegar og Herjólfstaða, Holts, Hraunbæja og Bólhrauns í Áltaveri hins vegar, samningi um fjörumörk milli konungsjarðarinnar Hjörleifshöfða og bændaeygnarinnar Kerlingardals, dags. 30. júní 1890, og landamerkjabréfi Höfðabrekku, dags. 6. febrúar 1887. Ríkið hafi því sönnunarbyrði fyrir því að land landamerkja Hjörleifshöfða samkvæmt framangreindum heimildum sé ekki fullkomið eignarland. Samkvæmt framlögðum eignarheimildum eigi eigendur Höfðabrekku óskoraðan eignarrétt að þessum jörð sinni með öllum gögnum og gæðum. Í þessu sambandi er enn fremur vísað til hefðar. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi jarðarinnar sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not þeirra. Þá hafi þeir borgað af allri eigninni öll lögboðin gjöld. Hafursey hafi þar ekki verið undanskilinn enda þótt hún sé nefnd afréttur í ýmsum heimildum. Sú túlkun, sem heimamenn leggi í orðið afréttur í þessu sambandi, sé að það merki beitiland jarðarinnar. Slík lönd, sem í eðli sínu geti flokkast sem afréttarlönd í viðtækustu merkingu þess orðs, séu að þeirra mati eignarlönd enda viðurkennt af fræðimönnum að svo geti verið. Loks telja eigendur Hjörleifshöfða að landsvæði það sem um er deilt í máli þessu hafi allt verið numið í öndverðu. Íslenska ríkið beri sönnunarbyrði fyrir hinu gagnstæða.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hjörleifshöfða er rakin í kafla 5.11. Þar kemur fram að Hjörleifshöfða er fyrst getið í heimildum frá því á fyrri hluta 14. aldar en sagnir um

búsetu má rekja allt aftur til 10. aldar. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hafi verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Mýrdal og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.1.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Hjörleifshöfða er lýst í fyrirliggjandi heimildum. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, þ.e. merkja jarðarinnar að því leyti sem þau liggja innan kröfussvæðis íslenska ríkisins. Hvað varðar merki Hjörleifshöfða að öðru leyti telur óbyggðanefnd áritun Hjörleifshöfða á landamerkjabréf aðliggjandi jarðar fullnægjandi vott um að merkjum sé þar rétt lýst. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hjörleifshöfða verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Heimildir um landamerki Hjörleifshöfða eru fáar. Þannig liggur engin sjálfstæð lýsing á vesturmerkjum jarðarinnar fyrir og einungis ein lýsing á austurmerkjum hennar, þ.e. sátt á milli Hjörleifshöfða og jarðanna Herjólfsstaða, Holts, Hraunbæjar og Bólhrauns í Álftaveri sem jafnframt eru mörk Mýrdals- og Skaftárhrepps, dags. 13. júlí 2000. Verður því að skoða fyrirliggjandi heimildir um merki aðliggjandi jarða.

Sem að framan greinir liggur engin sjálfstæð lýsing á vesturmörkum Hjörleifshöfða gagnvart Höfðabrekku fyrir. Í landamerkjabréfi Höfðabrekku, dags. 6. febrúar 1887 og þingl. 30. júní 1890, er austurmörkum lýst þannig að úr fjöromarki liggi landmarkið beina línu neðst í Mosaland vestan í Hafursey, svo beint í jökul. Ekki er sérstaklega tekið fram að um lýsingu á merkjum gagnvart Hjörleifshöfða sé að ræða en bréfið er hins vegar samþykkt vegna Hjörleifshöfða. Eldri heimildir um merki Höfðabrekku að þessu leyti liggja ekki fyrir.

Í framangreindri sátt um mörk Hjörleifshöfða og aðliggjandi jarða í Álftaveri er umræddum mörkum lýst úr fjöromörkum beina línu upp að Blautukvíslarbotnum austan Hafurseyjar og þaðan beina línu í Kötlukskoll, klettahöfða í Höfðabrekkujökli, rétt austan við Kötlukskoll. Eru þetta jafnframt mörk Mýrdalshrepps og Skaftárhrepps. Eldri heimildir um merki Hjörleifshöfða að þessu leyti liggja ekki fyrir.

Fjöromörk Hjörleifshöfða gagnvart Höfðabrekku annars vegar og Dynskógafjöru hins vegar liggja utan við kröfussvæði íslenska ríkisins. Hinum fyrrnefndu er lýst í landamerkjabréfi Höfðabrekku sem samþykkt er vegna Hjörleifshöfða og hinum síðarnefndu í lýsingu á fjöromörkum milli Hjörleifshöfða og Kerlingardals en sá hluti Dynskógafjöru, sem hér um ræðir, tilheyrir Kerlingadal, dags. 22. júní 1890 og þingl. 30. júní 1890, sem samþykkt er vegna Kerlingardals. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir því til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Heildstætt landamerkjabréf sem byggist á framangreindum heimildum var undirritað fyrir Hjörleifshöfða þann 7. apríl 2004. Það er samþykkt vegna Höfðabrekku, Reynisbrekku, Mýrdalshrepps, Skaftárhrepps, Kerlingardals vegna Dynskógafjöru og landbúnaðarráðuneytisins vegna ríkisjarðanna í fyrrum Álftavershreppi.

Hvorki var gert landamerkjabréf fyrir Hjörleifshöfða í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 né síðar. Þá liggja engar eldri heimildir um merki jarðarinnar fyrir. Í þessu sambandi telur óbyggðanefnd að líta verði til ágangs náttúrunnar á þessu landsvæði. Líklegt megi telja að jörðin Hjörleifshöfði hafi í öndverðu afmarkast af Múlavísl að vestan og Blautukvísl að austan og um glögg skil af náttúrunnar hendi hafi því verið að ræða. Farvegir þessara vatnsfalla sem og landslag á þessu svæði almennt hafa í aldanna rás tekið umtalsverðum breytingum, einkum í kjölfar Kötluhlaupa, og umfjöllun um merki jarða á aurum Múlavíslar og Blautukvíslar því vafalaust þótt tilgangslítill enda um lítt nýtanlegt landsvæði að ræða. Þetta endurspeglast í fátæklegum heimildum um landamerki á þessu svæði. Fyrirliggjandi heimildir um Hjörleifshöfða fjalla þannig nánast ein-

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

göngu um það land sem máli var talið skipta, þ.e. höfðann sjálfan, Hafursey og fjörumörk jarðarinnar. Þetta breytir því þó ekki að um jörð er að ræða og svo hefur verið frá fornu fari. Enn fremur telur óbyggðanefnd að líta verði til þess að jörðin afmarkast af hreppamörkum að austanverðu sem þar til sáttin var gerð árið 2000 lágu um Blautukvísl. Einnig af þeim sökum kann að hafa þótt óþarft að fjalla um merki jarðarinnar að þessu leyti.

Ljóst er að það torveldar verulega afmörkun Hjörleifshöfða að ekki skuli vera til heildstæð lýsing á merkjum jarðarinnar frá fyrri tíð og veita fátækleg og brotakennd gögn einungis takmarkaða vísbendingu í þeim efnum. Þrátt fyrir það er óumdeilt, sbr. kröfugerð ríkisins í þessu máli, að Hjörleifshöfða fylgir umtalsvert landsvæði. Í þessu sambandi telur óbyggðanefnd að líta verði til þess að kröfugerð landeigenda byggist á einu haldbæru gögnunum sem fyrir liggja.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Höfðabrekku sem liggur að Hjörleifshöfða að vestanverðu. Landamerkjabréf þetta er áritað af hálfu þáverandi eiganda Hjörleifshöfða og til þess vísað af hálfu núverandi eiganda. Enn fremur liggur fyrir sátt frá árinu 2000 um mörkin milli Hjörleifshöfða annars vegar og aðliggjandi jarða í Álftaveri hins vegar. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum Hjörleifshöfða sé rétt lýst í framangreindum heimildum. Landamerkjabréf Höfðabrekku var þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðanna á milli, án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágretta. Þá var sáttin milli Hjörleifshöfða og aðliggjandi jarða í Álftaveri færð inn í landskipta- og landamerkjabók Vestur-Skaftafellssýslu og á henni byggt af hálfu eigenda viðkomandi jarða án athugasemda frá öðrum. Þetta bendir til þess að lýsing merkja í þessum heimildum sé í samræmi við það sem almennt var og er talið gilda. Þessu til frekari stuðnings má vísa til þess að þann 7. apríl 2004 var undirritað landamerkjabréf fyrir Hjörleifshöfða sem byggist á framangreindum heimildum. Það er áritað vegna allra aðliggjandi jarða sem og viðkomandi sveitarfélaga. Af því má ráða að sátt ríki um þessi mörk þó svo að merkjalýsingin í bréfinu verði ekki talin hafa sjálfstæða þýðingu. Að öllu framangreindu virtu er það álit óbyggðanefndar að landamerkjabréf Höfðabrekku og sátt um merki milli Hjörleifshöfða og aðliggjandi jarða í Álftaveri verði lögð til grundvallar um merki Hjörleifshöfða.

Hvað norðurmörk Hjörleifshöfða gagnvart Mýrdalsjökli varðar telur óbyggðanefnd að skýr lýsing austurmerkja Höfðabrekku í jökul í landamerkjabréfi jarðarinnar og lýsing sjónhendingarlínu í Kötluhöfuð inni á jökli í framangreindri sátt um mörk Hjörleifshöfða og aðliggjandi jarða í Álftaveri bendi til þess að lítið hafi verið svo á að merki Hjörleifshöfða næðu að jökli. Þessu til stuðnings má vísa til þess að óbyggðanefnd hefur komist að þeirri niðurstöðu að merki annarra jarða í Mýrdal, sbr. kafla 6.3.-6.11., skuli ná að jökli og því líklegt að hið sama hafi gilt um Hjörleifshöfða. Á sama hátt og hafið til suðurs hefur jökullinn afmarkað það land sem máli skipti með svo augljós-um hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Hjörleifshöfða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins eru eins og áður er lýst Hafursey og sá hluti Mýrdalssands sem hana umlykur. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Mýrdal, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er. Breytingar á gróðurfari og jarðvegseyðingu má einkum rekja til samverkandi áhrifa kólnunar loftslags, náttúruhamfara og búsetu. Óviða hefur þessi hnignun verið meiri en á Mýrdalssandi en þar hafa Kötluhlaup endurtekið valdið miklu tjóni. Á síðari árum hefur umfangsmikil uppgræðsla átt sér stað á sandinum og er nú hluti hans nokkuð gróinn.¹

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Hjörleifshöfði hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan marka jarðarinnar svo sem þeim er nánar lýst hér fram-

1 Skjal nr. 19.

ar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan þeim var lýst hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendi undan jökli og Mýrdalssandur hafa ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ýmsar heimildir greina frá réttindum jarðarinnar innan eigin merkja, nánar tiltekið í Hafursey og í fjörunni. Þannig er í úttekum á jörðum Þykkvabæjarklausturs frá 1769 og 1779 greint frá því að Hjörleifshöfða tilheyri Hafursey. Þar sé gott beitiland og skógur. Í úttektinni frá 1779 segir einnig að jörðinni fylgi góð strandréttindi. Þá er í lýsingu Þorsteins Bjarnasonar á klausturjörðum í Vestur-Skaftafellssýslu frá 1773 greint frá því að Hjörleifshöfða tilheyri selstaða í Hafursey hvar séu góðir hagar og skógur. Sambærilegar tilgreiningar er svo að finna í jarðamati frá 1849 og fasteignamati frá 1916 auk þess sem í þeim heimildum er tekið fram að jörðinni fylgi fjara.

Þegar litið er heildstætt á framangreindar heimildir og tilgreining á umræddum réttindum skoðuð í samhengi við aðra umfjöllun í hverri heimild fyrir sig verður þetta atriði ekki talið leiða til þess að viðkomandi landsvæði séu einungis undirorpin óbeinum eignarrétti. Í öllum tilvikum er um að ræða lýsingar á kostum jarðarinnar almennt og tilgreiningu á nýtanlegu landsvæði og hlunnindum. Óbyggðanefnd telur því fremur líkur til þess að um verðmætustu réttindi jarðarinnar hafi verið að ræða og því þótt rétt að áréttu þau sérstaklega.

Í Ferðabók Sveins Pálssonar frá því í lok 18. aldar er greint frá munnmælum um byggð í Nautadölum milli Hafurseyjar og jökulsins sem lagst hafi í eyði í fyrstu Kötlugosum. Frekari heimildir um þetta atriði liggja ekki fyrir. Nautadalir eru samkvæmt framangreindu innan merkja Hjörleifshöfða. Óbyggðanefnd telur óljósar sögusagnir af þessu tagi hvorki hafa þýðingu um eignarréttarlega stöðu viðkomandi landsvæðis né geta leitt til þeirrar niðurstöðu að viðkomandi landsvæði sé eða hafi ekki verið hluti af landi jarðarinnar. Ekkert er um tilvist þessarar byggðar vitað. Þá kann allt eins að hafa verið um hjáleigur frá Hjörleifshöfða að ræða eða land þessara jarða lagst til Hjörleifshöfða með eðlilegum hætti. Um þetta verður hins vegar ekkert fullyrst.

Ekki verður annað séð en að eignarhald Hjörleifshöfða innan framangreindra merkja hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirvarsmenn Hjörleifshöfða gætu hafa horft til þegar þeir árituðu lýsingu á merkjum Höfðabrekku gagnvart Hjörleifshöfða í jökul 1887, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi.

Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Hjörleifshöfða, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.13.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Hjörleifshöfða sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Hjörleifshöfða, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

6.13. Mýrdalsjökull og önnur landsvæði í Mýrdal

Hér verður tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu þess hluta Mýrdalsjökuls sem til meðferðar er í máli þessu, sbr. kafla 2.4. um afmörkun málsins, sem og þeirra landsvæða í Mýrdal sem ekki er fjallað um í köflum 6.3.-6.12., þ.e. lands sem til meðferðar er í þessu máli en kröfugerð íslenska ríkisins tekur ekki til, sbr. einnig kafla 2.4.

Kröfugerð íslenska ríkisins felur í sér að umræddur hluti Mýrdalsjökuls sé þjóðlenda, sbr. kafla 3.1.1. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi á þessu svæði. Þá er óumdeilt að landsvæði það í Mýrdal, sem hér er til meðferðar, sé eignarland. Málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Vísindamenn hafa slegið því föstu að Mýrdalsjökull sé stærri nú en á landnámsstíma. Ætla má því að jökull hafi gengið yfir land sem numið var í öndverðu. Lega jökuls á landnámsstíma verður hins vegar ekki ákvörðuð með nokkurri vissu og því ekki unnt að afmarka þau eignarréttindi sem þar kann að hafa verið stofnað til. Staðhættir og sönnunarstaða leiða því til sambærilegrar niðurstöðu og ef eignarréttur hefði verið gefinn eftir.¹

Þá telur óbyggðanefnd ekkert benda til þess að á viðkomandi hluta jökulsins hafi á síðari tímum stofnast til beins eða óbeins eignarréttar hvorki fyrir nám, löggerninga, hefð né með öðrum hætti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði þetta á Mýrdalsjökli, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Fúlalækjar (Jökulsár á Sólheimasandi), við suðvestanverðan Mýrdalsjökul, er dregin lína til norðausturs inn á jökulinn, í stefnu á Mælifell, við norðaustanverðan Mýrdalsjökul, og þeirri línu fylgt þar til kemur að skurðpunkti við línu sem dregin er á milli Entu (1347 m), í norðvestanverðum Mýrdalsjökli, og Huldufjalla (730 m), í suðaustanverðum jöklinum. Úr framangreindum skurðpunkti er dregin lína í Kötlukskoll (1310 m), klettahöfða í Höfðabrekkujökli, og þaðan að jaðri Höfðabrekkujökuls, í stefnu á Blautukvíslarbotna, austan Hafurseyjar. Svo fylgir línan jökuljaðrinum þar til kemur að upptökum Fúlalækjar (Jökulsár á Sólheimasandi). Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Loks telur óbyggðanefnd ekkert benda til þess að utan kröfusvæðis íslenska ríkisins í máli þessu sé að finna landsvæði sem þarfnist frekari rannsóknar, sbr. kafla 4.2. um rannsóknarskyldu óbyggðanefndar. Þar ber þess sérstaklega að geta að ekki verður ráðið af heimildum að á umræddu svæði séu samnotaafréttir eða afréttir einstakra jarða/stofnana, umfram það sem þegar hefur verið fjallað um. Þá eru engar vísbendingar um að í Mýrdal sé að finna svokallaða almenningsfjöru, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

6.14. Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu. Þess ber að geta að málskostnaðar var ekki krafist af hálfu Landsvirkjunar.

6.15. Um tæknileg atriði²

Óbyggðanefnd hefur komist að þeirri niðurstöðu, sbr. umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar, að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að

¹ Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

² Sjá fylgiskjal nr. IV (Tækniskýrsla – Jaðar jökla í Vestur-Skaftafellssýslu og Rangárvallasýslu ákvarðaður með fjarkönnun).

takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll. Í samræmi við framangreint för óbyggðanefnd þess á leit við Odd Sigurðsson, jarðfræðing hjá Orkustofnun og ráðgjafa nefndarinnar á sviði jöklafræði, að ákvarða stöðu jökuljaðarsins við umrætt tímamark. Við verkið voru notaðar loftmyndir frá Loftmyndum ehf. frá árunum 2000, 2001 og 2003, myndir frá Landsat-7 gervitunglinu frá árunum 1999 og 2000 og þrívíddarljósmyndir sem teknar voru úr flugvél á árunum 1998-2000 og 2002. Engar nothæfar myndir eru til af svæðinu í heild frá árinu 1998. Ástæðan fyrir því að framangreind gögn urðu fyrir valinu er sú að þau komast næst réttri tímasetningu af þeim gögnum sem völ er á auk þess sem um nákvæmstu gögnin í hverju tilviki fyrir sig er að ræða. Í þeim tilvikum, sem á þurfti að halda, var svo einnig stuðst við önnur gögn, s.s. vettvangsathuganir.

7. ÚRSKURÐARORÐ¹

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. sá hluti Mýrdalsjökuls sem til meðferðar er í máli þessu, Hvítmaga og Stórhöfði, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Fúlalækjar (Jökulsár á Sólheimasandi), við suðvestanverðan Mýrdalsjökul, fylgir línan ánni þangað sem hún rennur undir Sólheimajökul. Frá þeim punkti fylgir línan jaðri Sólheimajökuls suður fyrir jökulinn og svo með honum austanverðum þar til kemur að jaðri Mýrdalsjökuls. Línan fylgir svo jaðri Mýrdalsjökuls þar til kemur að upptökum Lambár við jökuljaðarinn. Þaðan fylgir línan ánni suður í horn það sem gengur lengst vestur í Lambárgil af Stórhöfða, þar sem gilið þrengist. Þaðan er dregin bein lína í vörðu framan við Stórhöfða vestan til. Þaðan liggur línan í horn Berjaness þar sem það gengur lengst niður á aurinn og þaðan ræður Hafursá að upptökum sínum við jaðar Mýrdalsjökuls. Þaðan fylgir línan svo jaðri Mýrdalsjökuls áfram í austurátt þar til kemur að línu sem dregin er úr Kötlukskoll (1310 m), klettahöfða í Höfðabrekkujökli, í stefnu á Blautukvislarbotna, austan Hafurseyjar. Línan fylgir svo þeirri stefnulínu í Kötlukskoll (1310 m). Þaðan liggur línan svo í skurðpunkt línu sem dregin er á milli Entu (1347 m), í norðvestanverðum Mýrdalsjökli, og Huldufjalla (730 m) í suðaustanverðum jöklinum, við línu sem dregin er úr upptökum Fúlalækjar (Jökulsár á Sólheimasandi) til norðausturs inn á jökulinn, í stefnu á Mælifell, við norðaustanverðan Mýrdalsjökul. Úr framangreindum skurðpunkti fylgir línan svo áður nefndri stefnulínu úr upptökum Fúlalækjar í Mælifell til suðvesturs þar til kemur að jökuljaðrinum. Þaðan fylgir línan svo jökuljaðrinum í upptök Fúlalækjar (Jökulsár á Sólheimasandi). Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll., með þeim fyrirvara sem fram kemur í kafla 6.15. Sjá hnitaskrá í viðauka sem skoðast skal sem hluti af úrskurði þessum.

Hlutar þess landsvæðis sem að framan hefur verið lýst og úrskurðað Þjóðlenda, þ.e. Hvítmaga og Stórhöfði, eru í afréttareign. Hvítmaga, eins og hún er afmörkuð hér á eftir, er í afréttareign eigenda Ytri-Sólheima, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga:

Frá upptökum Fúlalækjar (Jökulsár á Sólheimasandi), við suðvestanverðan Mýrdalsjökul, fylgir línan ánni þangað sem hún rennur undir Sólheimajökul. Frá þeim punkti fylgir línan vestur-

1 Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun Þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirliggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

jaðri Sólheimajökuls norður að Mýrdalsjökli og svo jaðri Mýrdalsjökuls að upptökum Fúlalækjar. Að því leyti, sem fylgt er jökuljaðri, er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Stórhöfði, eins og hann er afmarkaður hér á eftir, er í afréttareign eigenda Péturseyjarjarða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga:

Lambá ræður frá upptökum sínum við jaðar Mýrdalsjökuls í horn það sem gengur lengst vestur í Lambárgil af höfðanum, þar sem gilið þrengist. Þaðan er dregin bein lína í vörðu framan við Stórhöfða vestan til. Þaðan liggur línan í horn Berjaness þar sem það gengur lengst niður á aurinn og þaðan ræður Hafursá að upptökum sínum við jaðar Mýrdalsjökuls. Þaðan fylgir línan svo jaðri Mýrdalsjökuls að upptökum Lambár. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Allur kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið greiddur. Þóknun lögmanna ákvarðast svo: Páll Arnór Pálsson hrl. 1.400 000 kr. og Ólafur Björnsson hrl. 1.100 000 kr. er greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er fyrirvari um hnitasetningu annarra hluta Þjóðlendulínu að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan Þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Kristján Torfason

Allan Vagn Magnússon

Ragnheiður Bragadóttir

VIÐAUKAR

I. Hnit

- II. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málunum nr. 1-7/2000 (uppsveitir Árnassýslu) og 1-5/2001 (sveitarfélagið Hornafjörður)**
Sjá bls. 79

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1	509394	338878	51	509001	338556	101	508405	337533	151	507188	337554
2	509388	338886	52	508997	338551	102	508317	337496	152	507164	337572
3	509378	338897	53	509008	338544	103	508243	337561	153	507155	337586
4	509370	338906	54	509015	338535	104	508225	337602	154	507152	337602
5	509365	338919	55	509026	338520	105	508174	337644	155	507130	337633
6	509361	338929	56	509038	338511	106	508119	337639	156	507128	337654
7	509340	338933	57	509053	338502	107	508078	337602	157	507107	337686
8	509322	338944	58	509065	338502	108	508041	337579	158	507098	337704
9	509304	338947	59	509092	338484	109	508013	337561	159	507076	337712
10	509290	338955	60	509114	338465	110	508017	337566	160	507069	337724
11	509272	338956	61	509117	338450	111	507994	337550	161	507053	337735
12	509264	338960	62	509139	338411	112	507961	337559	162	507030	337738
13	509250	338960	63	509135	338395	113	507929	337564	163	506985	337780
14	509232	338953	64	509126	338378	114	507898	337575	164	506981	337787
15	509223	338942	65	509105	338357	115	507857	337595	165	506965	337810
16	509211	338933	66	509105	338339	116	507837	337591	166	506958	337819
17	509207	338924	67	509117	338328	117	507812	337570	167	506944	337843
18	509214	338895	68	509141	338305	118	507793	337541	168	506940	337859
19	509218	338881	69	509162	338298	119	507773	337519	169	506920	337882
20	509216	338865	70	509171	338281	120	507742	337503	170	506908	337896
21	509207	338854	71	509173	338256	121	507724	337487	171	506895	337900
22	509194	338847	72	509171	338228	122	507712	337475	172	506872	337913
23	509185	338838	73	509169	338202	123	507687	337458	173	506863	337923
24	509180	338824	74	509166	338186	124	507669	337435	174	506852	337938
25	509180	338816	75	509139	338185	125	507647	337414	175	506848	337950
26	509180	338802	76	509123	338179	126	507622	337401	176	506839	337961
27	509180	338789	77	509105	338174	127	507597	337383	177	506827	337974
28	509171	338773	78	509085	338167	128	507545	337383	178	506825	337988
29	509159	338763	79	509060	338152	129	507507	337372	179	506814	338006
30	509142	338748	80	509040	338138	130	507473	337381	180	506805	338022
31	509133	338734	81	509013	338120	131	507455	337396	181	506800	338033
32	509119	338712	82	509006	338106	132	507432	337426	182	506789	338049
33	509112	338705	83	508997	338082	133	507421	337432	183	506791	338048
34	509096	338691	84	508993	338059	134	507408	337448	184	506787	338053
35	509081	338682	85	508993	338034	135	507399	337471	185	506779	338061
36	509069	338675	86	508992	338012	136	507392	337485	186	506770	338068
37	509063	338673	87	508992	337991	137	507381	337500	187	506762	338065
38	509054	338669	88	508981	337975	138	507373	337514	188	506748	338067
39	509038	338673	89	508975	337960	139	507356	337527	189	506742	338067
40	509020	338673	90	508970	337953	140	507340	337532	190	506742	338067
41	509010	338673	91	508971	337943	141	507333	337537	191	506709	338073
42	509002	338671	92	508962	337925	142	507322	337532	192	506663	338101
43	508995	338669	93	508930	337892	143	507313	337516	193	506624	338122
44	508984	338660	94	508879	337837	144	507315	337505	194	506582	338143
45	508988	338651	95	508851	337768	145	507320	337489	195	506554	338189
46	508993	338644	96	508792	337708	146	507299	337493	196	506554	338248
47	508993	338633	97	508690	337681	147	507276	337496	197	506540	338273
48	508990	338601	98	508644	337658	148	507240	337514	198	506519	338308
49	508993	338583	99	508557	337616	149	507227	337525	199	506502	338343
50	508997	338569	100	508488	337570	150	507211	337539	200	506477	338378

201	506439	338406	251	504920	339390	301	504166	340242	351	502577	339867
202	506382	338434	252	504878	339414	302	504134	340232	352	502556	339856
203	506347	338452	253	504825	339442	303	504099	340218	353	502511	339849
204	506323	338476	254	504794	339453	304	504068	340189	354	502458	339856
205	506267	338483	255	504748	339478	305	504043	340161	355	502440	339856
206	506214	338501	256	504678	339488	306	504019	340144	356	502405	339842
207	506172	338518	257	504625	339499	307	503998	340116	357	502370	339828
208	506126	338529	258	504573	339523	308	503977	340091	358	502353	339821
209	506091	338539	259	504506	339565	309	503973	340053	359	502328	339807
210	506049	338557	260	504478	339572	310	503959	340035	360	502311	339804
211	506018	338574	261	504436	339579	311	503896	340039	361	502283	339790
212	506004	338595	262	504390	339600	312	503861	340042	362	502293	339783
213	506014	338613	263	504345	339625	313	503826	340049	363	502332	339800
214	506007	338648	264	504327	339646	314	503798	340049	364	502339	339804
215	506007	338694	265	504310	339688	315	503766	340067	365	502398	339807
216	506000	338722	266	504292	339727	316	503738	340074	366	502405	339800
217	505983	338753	267	504285	339776	317	503724	340074	367	502423	339783
218	505972	338788	268	504285	339821	318	503703	340067	368	502430	339765
219	505941	338806	269	504296	339863	319	503675	340039	369	502447	339751
220	505902	338809	270	504303	339902	320	503654	340018	370	502461	339744
221	505877	338806	271	504313	339926	321	503619	340004	371	502472	339730
222	505867	338778	272	504324	339976	322	503594	340004	372	502483	339709
223	505856	338750	273	504331	340004	323	503573	340004	373	502490	339702
224	505807	338743	274	504327	340039	324	503545	340018	374	502493	339688
225	505790	338785	275	504345	340063	325	503503	340021	375	502500	339677
226	505762	338823	276	504366	340074	326	503458	340025	376	502502	339673
227	505755	338859	277	504394	340077	327	503412	340032	377	502504	339668
228	505730	338883	278	504415	340091	328	503366	340074	378	502509	339656
229	505695	338908	279	504433	340119	329	503352	340084	379	502512	339651
230	505664	338918	280	504450	340144	330	503328	340109	380	502515	339645
231	505614	338946	281	504485	340172	331	503293	340116	381	502517	339642
232	505597	338957	282	504503	340172	332	503258	340116	382	502525	339635
233	505541	338995	283	504527	340168	333	503216	340123	383	502525	339635
234	505534	339023	284	504541	340161	334	503187	340126	384	502525	339635
235	505516	339055	285	504555	340158	335	503156	340130	385	502521	339611
236	505478	339083	286	504587	340179	336	503103	340112	386	502539	339562
237	505432	339101	287	504604	340207	337	503068	340091	387	502518	339537
238	505376	339122	288	504608	340246	338	503019	340060	388	502493	339502
239	505348	339136	289	504604	340281	339	502977	340042	389	502483	339478
240	505306	339153	290	504580	340309	340	502928	340021	390	502472	339449
241	505285	339181	291	504541	340326	341	502907	340018	391	502472	339432
242	505246	339195	292	504503	340330	342	502882	340000	392	502479	339397
243	505232	339195	293	504461	340330	343	502847	339983	393	502511	339379
244	505225	339207	294	504408	340333	344	502805	339962	394	502532	339369
245	505183	339239	295	504376	340326	345	502777	339951	395	502553	339355
246	505158	339246	296	504345	340312	346	502742	339933	396	502556	339320
247	505137	339281	297	504303	340309	347	502710	339923	397	502525	339267
248	505071	339313	298	504261	340291	348	502682	339912	398	502483	339232
249	505022	339344	299	504243	340284	349	502647	339898	399	502440	339222
250	504980	339369	300	504198	340260	350	502619	339888	400	502402	339204

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
401	502367	339179	451	502300	338411	501	502345	337931	551	501392	337968
402	502335	339155	452	502318	338411	502	502323	337943	552	501375	337968
403	502293	339137	453	502346	338401	503	502293	337945	553	501349	337972
404	502241	339116	454	502377	338383	504	502273	337954	554	501329	337966
405	502181	339095	455	502416	338369	505	502253	337965	555	501313	337954
406	502149	339088	456	502447	338348	506	502241	337966	556	501305	337936
407	502111	339092	457	502465	338334	507	502224	337961	557	501304	337909
408	502076	339088	458	502483	338317	508	502208	337954	558	501302	337882
409	502041	339088	459	502493	338306	509	502194	337941	559	501296	337862
410	502023	339085	460	502518	338275	510	502181	337938	560	501291	337839
411	501988	339074	461	502542	338254	511	502158	337931	561	501286	337825
412	501967	339071	462	502560	338225	512	502147	337923	562	501282	337794
413	501946	339081	463	502577	338215	513	502137	337909	563	501282	337767
414	501893	339088	464	502595	338208	514	502117	337898	564	501287	337746
415	501858	339095	465	502612	338194	515	502115	337880	565	501286	337713
416	501823	339099	466	502626	338169	516	502115	337855	566	501273	337685
417	501802	339116	467	502633	338141	517	502102	337841	567	501248	337665
418	501774	339130	468	502640	338103	518	502090	337810	568	501232	337652
419	501753	339148	469	502661	338068	519	502084	337783	569	501216	337647
420	501746	339134	470	502682	338050	520	502083	337769	570	501198	337647
421	501746	339120	471	502696	338040	521	502054	337758	571	501189	337661
422	501746	339102	472	502721	338019	522	502036	337753	572	501182	337681
423	501764	339067	473	502735	337998	523	502007	337758	573	501173	337708
424	501771	339039	474	502742	337976	524	501973	337764	574	501165	337740
425	501764	339015	475	502735	337952	525	501941	337773	575	501155	337764
426	501767	338983	476	502740	337952	526	501919	337783	576	501142	337782
427	501781	338934	477	502741	337941	527	501885	337805	577	501133	337803
428	501785	338899	478	502747	337925	528	501851	337814	578	501121	337823
429	501799	338867	479	502747	337916	529	501817	337830	579	501106	337844
430	501806	338822	480	502740	337895	530	501790	337844	580	501095	337864
431	501813	338801	481	502725	337875	531	501763	337861	581	501072	337895
432	501827	338752	482	502707	337869	532	501745	337871	582	501056	337913
433	501827	338748	483	502691	337868	533	501733	337887	583	501042	337931
434	501830	338713	484	502673	337873	534	501715	337909	584	501027	337954
435	501827	338671	485	502653	337884	535	501702	337929	585	501027	337955
436	501848	338632	486	502637	337893	536	501682	337948	586	501006	337976
437	501883	338601	487	502625	337891	537	501661	337965	587	500974	337994
438	501907	338583	488	502603	337878	538	501638	337984	588	500925	338019
439	501925	338580	489	502585	337882	539	501627	337993	589	500890	338040
440	501956	338566	490	502567	337882	540	501598	338011	590	500831	338078
441	501992	338552	491	502542	337882	541	501571	338022	591	500775	338110
442	502020	338545	492	502519	337887	542	501555	338020	592	500722	338173
443	502051	338524	493	502504	337896	543	501541	338011	593	500701	338211
444	502079	338503	494	502470	337909	544	501519	338008	594	500676	338254
445	502107	338485	495	502451	337909	545	501508	337993	595	500659	338299
446	502132	338471	496	502429	337918	546	501487	337975	596	500655	338362
447	502163	338453	497	502418	337918	547	501471	337966	597	500655	338408
448	502184	338443	498	502402	337916	548	501449	337963	598	500638	338467
449	502226	338422	499	502384	337920	549	501431	337965	599	500610	338478
450	502255	338418	500	502363	337923	550	501406	337966	600	500568	338460

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
601	500533	338422	651	499911	338295	701	499257	338172	751	498733	338013
602	500511	338401	652	499878	338304	702	499272	338208	752	498703	338013
603	500473	338394	653	499854	338334	703	499263	338232	753	498658	338034
604	500441	338404	654	499833	338364	704	499242	338232	754	498619	338046
605	500424	338429	655	499818	338393	705	499209	338196	755	498598	338064
606	500406	338443	656	499806	338411	706	499197	338178	756	498559	338091
607	500350	338446	657	499770	338438	707	499179	338160	757	498538	338121
608	500315	338429	658	499758	338453	708	499182	338121	758	498532	338151
609	500298	338415	659	499740	338474	709	499182	338100	759	498511	338184
610	500301	338376	660	499716	338474	710	499173	338073	760	498490	338217
611	500294	338345	661	499701	338459	711	499153	338061	761	498484	338253
612	500277	338313	662	499683	338441	712	499132	338031	762	498481	338277
613	500224	338292	663	499677	338393	713	499105	338025	763	498445	338301
614	500154	338299	664	499677	338364	714	499078	338019	764	498433	338319
615	500129	338334	665	499686	338331	715	499036	338019	765	498421	338343
616	500122	338390	666	499686	338304	716	499018	338031	766	498433	338376
617	500112	338446	667	499677	338277	717	499006	338055	767	498412	338393
618	500112	338489	668	499641	338277	718	499003	338079	768	498388	338393
619	500115	338506	669	499620	338292	719	499000	338112	769	498370	338393
620	500122	338541	670	499602	338304	720	499006	338121	770	498340	338393
621	500126	338573	671	499578	338316	721	499009	338136	771	498325	338399
622	500126	338594	672	499560	338337	722	499003	338145	772	498316	338432
623	500126	338611	673	499545	338352	723	498988	338148	773	498304	338459
624	500126	338632	674	499533	338382	724	498973	338151	774	498265	338483
625	500101	338636	675	499503	338402	725	498964	338151	775	498238	338495
626	500080	338615	676	499482	338411	726	498961	338157	776	498208	338510
627	500063	338594	677	499464	338429	727	498946	338175	777	498175	338525
628	500063	338569	678	499437	338429	728	498931	338187	778	498151	338540
629	500052	338541	679	499419	338414	729	498910	338196	779	498157	338561
630	500052	338524	680	499419	338393	730	498889	338202	780	498160	338591
631	500038	338517	681	499428	338364	731	498868	338211	781	498166	338621
632	500027	338517	682	499422	338337	732	498850	338229	782	498163	338651
633	500007	338519	683	499407	338328	733	498838	338256	783	498163	338690
634	499992	338522	684	499380	338319	734	498817	338277	784	498157	338723
635	499974	338528	685	499365	338292	735	498799	338271	785	498139	338765
636	499968	338537	686	499374	338265	736	498769	338250	786	498130	338786
637	499947	338555	687	499374	338250	737	498763	338250	787	498121	338810
638	499935	338570	688	499359	338241	738	498757	338265	788	498112	338837
639	499914	338567	689	499347	338223	739	498763	338301	789	498118	338846
640	499905	338546	690	499347	338190	740	498742	338286	790	498142	338855
641	499914	338516	691	499365	338154	741	498724	338262	791	498157	338870
642	499941	338489	692	499383	338115	742	498727	338241	792	498154	338888
643	499971	338453	693	499383	338085	743	498745	338220	793	498121	338906
644	499971	338426	694	499368	338055	744	498766	338196	794	498112	338903
645	499974	338399	695	499338	338034	745	498787	338157	795	498103	338906
646	499968	338358	696	499314	338031	746	498793	338124	796	498094	338924
647	499971	338325	697	499281	338040	747	498793	338094	797	498088	338948
648	499968	338295	698	499257	338079	748	498790	338070	798	498076	338969
649	499950	338289	699	499251	338100	749	498781	338040	799	498070	338993
650	499929	338289	700	499257	338133	750	498748	338019	800	498070	339017

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
801	498067	339038	851	498523	337974	901	498889	337217	951	498643	336765
802	498064	339074	852	498526	337958	902	498868	337223	952	498640	336783
803	498061	339101	853	498524	337956	903	498857	337229	953	498635	336806
804	498058	339095	854	498527	337943	904	498845	337232	954	498634	336821
805	498046	339080	855	498530	337922	905	498842	337232	955	498625	336840
806	498046	339065	856	498542	337910	906	498839	337227	956	498613	336860
807	498046	339044	857	498556	337898	907	498832	337212	957	498608	336869
808	498043	339029	858	498568	337880	908	498836	337187	958	498605	336888
809	498031	339020	859	498560	337871	909	498847	337160	959	498595	336905
810	498025	338999	860	498560	337858	910	498850	337148	960	498596	336915
811	498022	338978	861	498562	337844	911	498856	337134	961	498598	336926
812	498022	338951	862	498575	337841	912	498865	337119	962	498598	336944
813	498031	338936	863	498584	337828	913	498872	337094	963	498598	336957
814	498043	338915	864	498602	337814	914	498872	337070	964	498581	336962
815	498040	338900	865	498611	337810	915	498875	337058	965	498569	336972
816	498034	338879	866	498629	337792	916	498880	337028	966	498566	336989
817	498043	338861	867	498635	337777	917	498880	337010	967	498568	336999
818	498040	338840	868	498652	337759	918	498880	336984	968	498572	337013
819	498034	338825	869	498679	337747	919	498884	336963	969	498568	337029
820	498034	338798	870	498692	337739	920	498884	336941	970	498557	337038
821	498046	338771	871	498709	337733	921	498886	336918	971	498545	337047
822	498052	338738	872	498718	337730	922	498884	336891	972	498539	337058
823	498052	338720	873	498724	337723	923	498887	336864	973	498532	337061
824	498061	338702	874	498731	337712	924	498892	336846	974	498521	337053
825	498067	338678	875	498736	337696	925	498898	336831	975	498514	337040
826	498049	338651	876	498742	337676	926	498910	336812	976	498514	337028
827	498052	338618	877	498743	337672	927	498917	336789	977	498514	337025
828	498049	338567	878	498749	337654	928	498919	336764	978	498509	337014
829	498025	338534	879	498760	337636	929	498920	336737	979	498505	336998
830	497998	338516	880	498770	337612	930	498922	336716	980	498503	336983
831	498010	338477	881	498776	337591	931	498925	336684	981	498503	336969
832	498031	338456	882	498775	337565	932	498934	336654	982	498496	336957
833	498058	338426	883	498782	337550	933	498932	336633	983	498493	336945
834	498067	338390	884	498797	337528	934	498914	336621	984	498490	336933
835	498088	338346	885	498794	337531	935	498911	336585	985	498482	336914
836	498112	338337	886	498802	337514	936	498910	336563	986	498476	336884
837	498139	338325	887	498818	337477	937	498901	336548	987	498475	336864
838	498148	338298	888	498832	337447	938	498886	336528	988	498461	336839
839	498160	338262	889	498841	337421	939	498871	336527	989	498458	336818
840	498205	338232	890	498842	337394	940	498850	336539	990	498451	336806
841	498238	338214	891	498848	337372	941	498835	336554	991	498443	336788
842	498274	338193	892	498869	337334	942	498803	336563	992	498439	336773
843	498292	338172	893	498887	337321	943	498782	336581	993	498419	336762
844	498325	338136	894	498899	337298	944	498755	336602	994	498410	336746
845	498358	338118	895	498913	337291	945	498733	336623	995	498394	336726
846	498385	338097	896	498928	337282	946	498725	336642	996	498394	336711
847	498412	338082	897	498923	337255	947	498710	336672	997	498380	336690
848	498448	338055	898	498923	337243	948	498697	336690	998	498371	336672
849	498478	338025	899	498919	337226	949	498676	336710	999	498362	336651
850	498502	337995	900	498905	337217	950	498665	336729	1000	498358	336639

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1001	498355	336621	1051	497583	336675	1101	497989	337559	1151	497509	338316
1002	498350	336599	1052	497580	336689	1102	497994	337583	1152	497509	338322
1003	498352	336578	1053	497595	336707	1103	498001	337613	1153	497497	338340
1004	498343	336557	1054	497604	336728	1104	498012	337640	1154	497491	338349
1005	498325	336540	1055	497620	336746	1105	498021	337655	1155	497473	338367
1006	498316	336528	1056	497626	336752	1106	498019	337669	1156	497464	338382
1007	498308	336506	1057	497628	336768	1107	498006	337682	1157	497461	338402
1008	498298	336481	1058	497622	336782	1108	497997	337699	1158	497458	338417
1009	498293	336460	1059	497622	336803	1109	497994	337717	1159	497458	338441
1010	498280	336430	1060	497622	336833	1110	497980	337751	1160	497458	338459
1011	498266	336410	1061	497625	336852	1111	497968	337771	1161	497473	338480
1012	498254	336394	1062	497626	336873	1112	497965	337780	1162	497473	338498
1013	498233	336383	1063	497628	336887	1113	497956	337804	1163	497464	338522
1014	498218	336377	1064	497635	336903	1114	497946	337822	1164	497455	338546
1015	498205	336356	1065	497641	336917	1115	497935	337829	1165	497437	338567
1016	498195	336344	1066	497641	336924	1116	497916	337838	1166	497416	338558
1017	498166	336329	1067	497644	336938	1117	497899	337840	1167	497419	338537
1018	498154	336320	1068	497649	336947	1118	497877	337849	1168	497413	338510
1019	498141	336307	1069	497655	336950	1119	497866	337852	1169	497401	338492
1020	498117	336292	1070	497656	336952	1120	497848	337852	1170	497398	338483
1021	498082	336284	1071	497661	336967	1121	497829	337852	1171	497383	338462
1022	498060	336265	1072	497680	336989	1122	497811	337859	1172	497368	338432
1023	498022	336259	1073	497688	337012	1123	497799	337874	1173	497359	338411
1024	497980	336262	1074	497697	337031	1124	497773	337880	1174	497362	338396
1025	497944	336281	1075	497710	337039	1125	497751	337888	1175	497359	338379
1026	497913	336293	1076	497727	337046	1126	497733	337898	1176	497353	338367
1027	497889	336308	1077	497731	337061	1127	497713	337912	1177	497344	338355
1028	497853	336331	1078	497751	337087	1128	497713	337926	1178	497338	338334
1029	497835	336361	1079	497748	337106	1129	497707	337940	1179	497338	338310
1030	497827	336386	1080	497767	337126	1130	497704	337950	1180	497344	338283
1031	497815	336416	1081	497784	337153	1131	497704	337950	1181	497356	338262
1032	497811	336436	1082	497802	337175	1132	497695	337962	1182	497332	338244
1033	497805	336457	1083	497823	337192	1133	497689	337974	1183	497311	338232
1034	497797	336479	1084	497841	337214	1134	497668	337986	1184	497293	338238
1035	497809	336497	1085	497866	337246	1135	497662	338004	1185	497281	338244
1036	497824	336510	1086	497883	337276	1136	497650	338028	1186	497231	338253
1037	497809	336533	1087	497899	337294	1137	497638	338049	1187	497198	338256
1038	497791	336549	1088	497922	337312	1138	497632	338064	1188	497186	338241
1039	497776	336566	1089	497947	337333	1139	497629	338073	1189	497174	338232
1040	497766	336585	1090	497953	337358	1140	497614	338094	1190	497150	338232
1041	497761	336597	1091	497967	337375	1141	497599	338118	1191	497135	338247
1042	497745	336608	1092	497977	337390	1142	497596	338130	1192	497126	338259
1043	497722	336609	1093	497982	337408	1143	497578	338157	1193	497123	338259
1044	497703	336609	1094	497995	337418	1144	497566	338175	1194	497087	338268
1045	497691	336611	1095	498000	337430	1145	497539	338217	1195	497084	338283
1046	497670	336618	1096	497995	337459	1146	497533	338235	1196	497075	338298
1047	497650	336635	1097	497991	337477	1147	497530	338250	1197	497060	338310
1048	497638	336639	1098	497991	337495	1148	497530	338271	1198	497057	338316
1049	497608	336653	1099	497988	337519	1149	497527	338289	1199	497045	338319
1050	497598	336656	1100	497986	337540	1150	497515	338307	1200	497042	338337

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1201	497033	338337	1251	496265	337934	1301	495742	337934	1351	495250	337847
1202	497012	338316	1252	496255	337914	1302	495727	337940	1352	495249	337852
1203	497000	338304	1253	496249	337898	1303	495716	337944	1353	495238	337865
1204	496967	338286	1254	496244	337880	1304	495706	337941	1354	495231	337870
1205	496940	338262	1255	496246	337846	1305	495698	337937	1355	495219	337874
1206	496913	338241	1256	496241	337826	1306	495695	337934	1356	495207	337882
1207	496883	338220	1257	496234	337813	1307	495688	337925	1357	495199	337886
1208	496850	338208	1258	496222	337801	1308	495671	337914	1358	495186	337894
1209	496820	338196	1259	496208	337796	1309	495659	337914	1359	495180	337894
1210	496796	338193	1260	496189	337790	1310	495650	337914	1360	495165	337883
1211	496754	338193	1261	496162	337793	1311	495650	337913	1361	495154	337876
1212	496721	338196	1262	496144	337804	1312	495640	337913	1362	495142	337867
1213	496694	338193	1263	496127	337811	1313	495629	337917	1363	495138	337862
1214	496688	338193	1264	496117	337816	1314	495614	337917	1364	495126	337850
1215	496670	338187	1265	496085	337823	1315	495605	337919	1365	495117	337844
1216	496664	338163	1266	496060	337828	1316	495595	337922	1366	495105	337835
1217	496679	338136	1267	496046	337847	1317	495580	337928	1367	495085	337828
1218	496697	338103	1268	496034	337871	1318	495565	337941	1368	495067	337813
1219	496718	338073	1269	496024	337897	1319	495559	337955	1369	495051	337810
1220	496712	338037	1270	496019	337919	1320	495551	337967	1370	495045	337789
1221	496688	338025	1271	496018	337938	1321	495536	337985	1371	495043	337781
1222	496679	338001	1272	496010	337956	1322	495518	337988	1372	495042	337780
1223	496685	337986	1273	496001	337971	1323	495515	337988	1373	495049	337771
1224	496682	337956	1274	495994	337982	1324	495509	337991	1374	495064	337764
1225	496685	337959	1275	495986	337991	1325	495491	337991	1375	495070	337752
1226	496682	337949	1276	495973	337989	1326	495470	337988	1376	495079	337735
1227	496677	337931	1277	495967	337980	1327	495455	337992	1377	495091	337710
1228	496677	337907	1278	495962	337973	1328	495449	337995	1378	495100	337695
1229	496688	337886	1279	495959	337964	1329	495437	337994	1379	495115	337680
1230	496689	337868	1280	495955	337956	1330	495427	338007	1380	495132	337674
1231	496689	337850	1281	495949	337943	1331	495404	338015	1381	495141	337665
1232	496680	337822	1282	495941	337932	1332	495388	338013	1382	495136	337632
1233	496668	337801	1283	495932	337919	1333	495379	337997	1383	495138	337611
1234	496653	337775	1284	495922	337909	1334	495370	337980	1384	495172	337587
1235	496622	337762	1285	495911	337901	1335	495373	337955	1385	495180	337573
1236	496601	337756	1286	495907	337898	1336	495388	337935	1386	495192	337546
1237	496559	337759	1287	495899	337892	1337	495394	337920	1387	495202	337527
1238	496532	337759	1288	495896	337889	1338	495421	337889	1388	495216	337513
1239	496508	337771	1289	495886	337880	1339	495404	337852	1389	495231	337489
1240	496482	337786	1290	495865	337885	1340	495377	337835	1390	495240	337471
1241	496461	337799	1291	495862	337892	1341	495363	337823	1391	495249	337446
1242	496443	337825	1292	495850	337912	1342	495343	337816	1392	495258	337430
1243	496425	337864	1293	495844	337926	1343	495331	337811	1393	495262	337406
1244	496406	337894	1294	495832	337932	1344	495321	337811	1394	495265	337386
1245	496376	337917	1295	495820	337929	1345	495307	337820	1395	495277	337365
1246	496344	337944	1296	495808	337925	1346	495298	337835	1396	495286	337347
1247	496331	337952	1297	495787	337919	1347	495283	337853	1397	495291	337314
1248	496309	337961	1298	495776	337919	1348	495279	337855	1398	495291	337292
1249	496289	337962	1299	495766	337922	1349	495270	337849	1399	495297	337266
1250	496274	337950	1300	495754	337928	1350	495262	337846	1400	495300	337239

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1401	495309	337212	1451	493361	337998	1501	492571	337657	1551	492128	338772
1402	495309	337188	1452	493358	337978	1502	492547	337696	1552	492143	338785
1403	495312	337160	1453	493361	337960	1503	492526	337753	1553	492159	338790
1404	495318	337130	1454	493360	337960	1504	492511	337780	1554	492179	338798
1405	495321	337110	1455			1505	492502	337801	1555	492195	338816
1406	495321	337086	1456	493360	337960	1506	492496	337834	1556	492192	338847
1407	495319	337067	1457	493354	337933	1507	492478	337864	1557	492185	338873
1408	495321	337034	1458	493351	337903	1508	492466	337876	1558	492164	338862
1409	495324	337013	1459	493351	337873	1509	492460	337921	1559	492148	338842
1410	495325	336993	1460	493369	337840	1510	492460	337939	1560	492146	338831
1411	495324	336960	1461	493378	337822	1511	492451	337957	1561	492128	338818
1412	495322	336933	1462	493396	337792	1512			1562	492107	338811
1413	495321	336915	1463	493414	337762	1513	492451	337957	1563	492094	338806
1414	495319	336890	1464	493414	337738	1514	492450	337954	1564	492079	338798
1415	495315	336869	1465	493420	337669	1515	492440	337967	1565	492061	338790
1416	495307	336845	1466	493423	337633	1516	492430	337985	1566	492053	338780
1417	495295	336815	1467	493399	337567	1517	492412	337988	1567		
1418	495286	336795	1468	493396	337531	1518	492370	337978	1568	492053	338780
1419	495271	336783	1469	493381	337492	1519	492342	337988	1569	492054	338780
1420	495255	336774	1470	493381	337456	1520	492321	338001	1570	492046	338769
1421	495243	336764	1471	493366	337427	1521	492316	338011	1571	492029	338766
1422	495232	336762	1472	493345	337418	1522	492308	338029	1572	492018	338747
1423	495217	336761	1473	493315	337436	1523	492298	338052	1573	492007	338724
1424	495198	336770	1474	493309	337462	1524	492285	338078	1574	491987	338699
1425	495186	336780	1475	493291	337492	1525	492275	338096	1575	491962	338680
1426	495174	336797	1476	493267	337516	1526	492252	338112	1576	491937	338660
1427	495163	336812	1477	493255	337522	1527	492234	338138	1577	491923	338649
1428	495156	336824	1478	493225	337546	1528	492223	338150	1578	491912	338615
1429	495150	336828	1479	493207	337564	1529	492213	338166	1579	491909	338582
1430	493299	338630	1480	493189	337597	1530	492185	338176	1580	491904	338554
1431	493301	338602	1481	493165	337618	1531	492161	338174	1581	491904	338520
1432	493309	338579	1482	493153	337633	1532	492130	338181	1582	491901	338489
1433	493322	338540	1483	493108	337657	1533	492130	338194	1583	491895	338447
1434	493343	338499	1484	493087	337648	1534	492133	338212	1584	491887	338422
1435	493345	338447	1485	493054	337624	1535	492136	338246	1585	491876	338364
1436	493345	338413	1486	493030	337609	1536	492141	338277	1586	491853	338333
1437	493348	338372	1487	493012	337603	1537	492148	338297	1587	491834	338324
1438	493350	338334	1488	492988	337597	1538	492143	338344	1588	491797	338288
1439	493345	338295	1489	492949	337600	1539	492136	338398	1589	491769	338257
1440	493338	338269	1490	492934	337624	1540	492125	338426	1590	491744	338224
1441	493330	338254	1491	492898	337651	1541	492112	338468	1591	491713	338187
1442	493327	338241	1492	492868	337681	1542	492102	338504	1592	491683	338168
1443	493325	338212	1493	492841	337690	1543	492094	338535	1593	491666	338154
1444	493325	338187	1494	492826	337690	1544	492087	338558	1594	491655	338137
1445	493325	338158	1495	492796	337639	1545	492094	338581	1595	491630	338112
1446	493327	338132	1496	492775	337615	1546	492110	338625	1596	491613	338104
1447	493327	338104	1497	492742	337597	1547	492112	338659	1597	491571	338078
1448	493340	338081	1498	492712	337588	1548	492115	338677	1598	491551	338067
1449	493358	338050	1499	492652	337600	1549	492118	338713	1599	491523	338042
1450	493361	338029	1500	492622	337618	1550	492123	338738	1600	491512	338020

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1601	491501	337995	1651	490836	338259	1701	488741	335988	1751	489684	339362
1602	491490	337978	1652	490791	338234	1702	488741	336051	1752	489706	339390
1603	491476	337958	1653	490768	338228	1703	488709	336122	1753	489726	339429
1604	491472	337938	1654	490740	338220	1704	488693	336232	1754	489748	339454
1605			1655	490721	338208	1705	488678	336367	1755	489759	339487
1606	491472	337938	1656	490701	338189	1706	488686	336469	1756	489765	339524
1607	491457	337898	1657	490682	338172	1707	488717	336588	1757	489768	339546
1608	491385	337874	1658	490659	338155	1708	488788	336674	1758	489773	339577
1609	491307	337866	1659	490643	338147	1709	488843	336753	1759	489768	339616
1610	491212	337866	1660	490620	338136	1710	488907	336872	1760	489765	339650
1611	491172	337859	1661	490598	338125	1711	488922	337030	1761	489773	339692
1612	491093	337859	1662	490581	338116	1712	488930	337124	1762	489773	339717
1613	491030	337843	1663	490556	338091	1713	488922	337251	1763	489770	339742
1614	490959	337827	1664	490534	338077	1714	488922	337353	1764	489762	339778
1615	490864	337811	1665	490508	338046	1715	488954	337495	1765	489748	339801
1616	490801	337882	1666	490489	338029	1716	488962	337630	1766	489740	339834
1617	490793	337938	1667	490455	338016	1717	488978	337788	1767	489728	339865
1618			1668	490439	337993	1718	488986	337930	1768	489720	339887
1619	490793	337938	1669	490422	337965	1719	489049	338064	1769	489714	339912
1620	490788	337951	1670	490413	337951	1720	489104	338206	1770	489703	339932
1621	490794	337960	1671	490422	337953	1721	489104	338285	1771	489698	339952
1622	490794	337968	1672			1722	489096	338380	1772	489692	339963
1623	490805	337990	1673	490422	337953	1723	489097	338394	1773	489675	339991
1624	490810	338002	1674	490375	337930	1724	489105	338428	1774	489664	340019
1625	490822	338027	1675	490343	337859	1725	489119	338461	1775	489645	340063
1626	490836	338057	1676	490304	337780	1726	489158	338467	1776	489633	340100
1627	490847	338080	1677	490225	337685	1727	489183	338492	1777	489608	340136
1628	490855	338113	1678	490178	337582	1728	489200	338526	1778	489552	340133
1629	490877	338166	1679	490138	337432	1729	489222	338562	1779	489533	340125
1630	490891	338200	1680	490020	337345	1730	489253	338618	1780	489510	340114
1631	490905	338228	1681	489893	337282	1731	489273	338677	1781	489482	340114
1632	490919	338239	1682	489822	337243	1732	489281	338710	1782	489466	340105
1633	490942	338253	1683	489704	337195	1733	489323	338752	1783	489449	340086
1634	490973	338259	1684	489633	337156	1734	489337	338780	1784	489435	340052
1635	490998	338264	1685	489601	337101	1735	489362	338819	1785	489432	340016
1636	491017	338292	1686	489451	337038	1736	489379	338861	1786	489435	339968
1637	491009	338312	1687	489349	336966	1737	489404	338903	1787	489440	339921
1638	490978	338340	1688	489301	336848	1738	489426	338942	1788	489410	339845
1639	490947	338354	1689	489238	336753	1739	489452	338973	1789	489385	339803
1640	490925	338379	1690	489199	336667	1740	489471	338998	1790	489362	339764
1641	490919	338396	1691	489136	336611	1741	489494	339049	1791	489323	339720
1642	490914	338421	1692	489080	336461	1742	489494	339082	1792	489267	339714
1643	490905	338438	1693	489049	336374	1743	489513	339116	1793	489220	339703
1644	490883	338452	1694	489041	336169	1744	489522	339152	1794	489178	339703
1645	490875	338452	1695	488986	336051	1745	489505	339177	1795	489130	339711
1646	490855	338438	1696	488930	335917	1746	489505	339183	1796	489097	339747
1647	490836	338401	1697	488843	335822	1747	489524	339227	1797	489063	339806
1648	490830	338371	1698	488772	335767	1748	489577	339286	1798	489063	339862
1649	490844	338323	1699	488709	335822	1749	489619	339314	1799	489057	339910
1650	490841	338298	1700	488709	335901	1750	489642	339331	1800	489060	339960

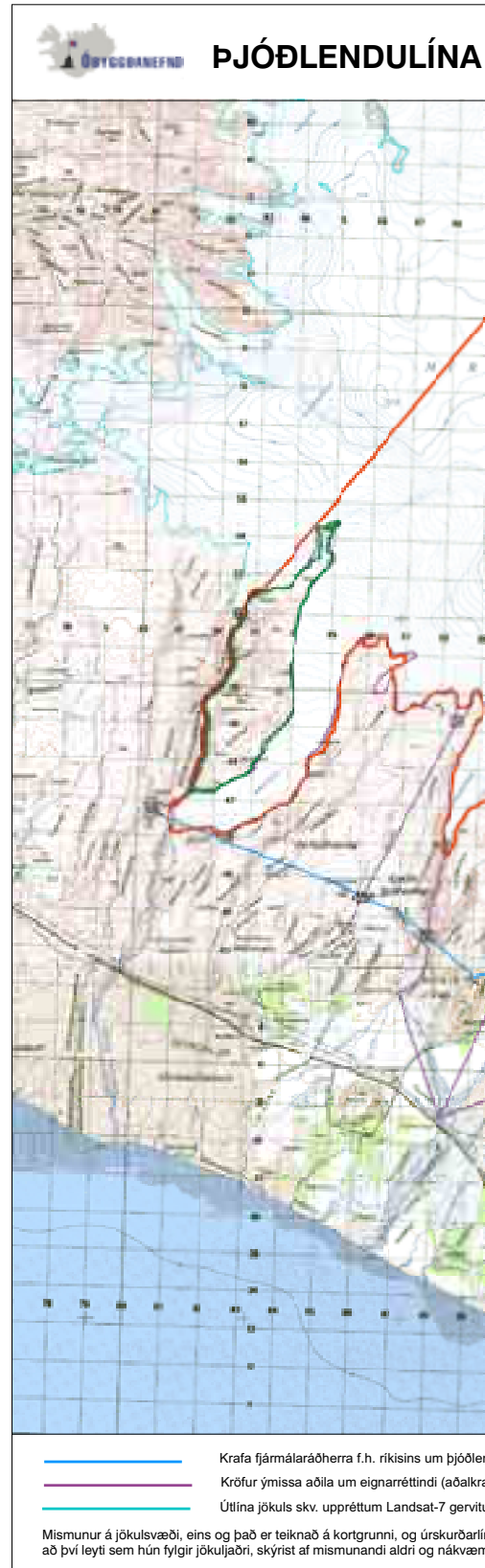
nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1801	489055	340007	1851	487567	339549	1901	487665	341082	1951	486673	341346
1802	489060	340038	1852	487523	339555	1902	487632	341091	1952	486670	341343
1803	489063	340066	1853	487478	339566	1903	487601	341099	1953	486632	341332
1804	489046	340094	1854	487447	339580	1904	487567	341108	1954	486604	341340
1805	489002	340105	1855	487428	339605	1905	487539	341102	1955	486588	341368
1806	488979	340117	1856	487425	339636	1906	487523	341091	1956	486588	341395
1807	488968	340125	1857	487411	339675	1907	487475	341063	1957	486602	341420
1808	488948	340142	1858	487402	339711	1908	487439	341052	1958	486615	341456
1809	488918	340167	1859	487405	339742	1909	487397	341049	1959	486621	341502
1810	488887	340161	1860	487408	339778	1910	487344	341052	1960	486602	341544
1811	488856	340156	1861	487419	339820	1911	487324	341074	1961	486574	341544
1812	488828	340139	1862	487419	339837	1912	487299	341094	1962	486535	341522
1813	488792	340119	1863	487419	339876	1913	487293	341127	1963	486489	341494
1814	488736	340119	1864	487419	339904	1914	487296	341158	1964	486472	341467
1815	488708	340119	1865	487419	339906	1915	487307	341186	1965	486445	341423
1816	488677	340122	1866	487419	339950	1916	487296	341225	1966	486434	341392
1817	488638	340119	1867	487428	340006	1917	487293	341247	1967	486412	341365
1818	488591	340119	1868	487428	340054	1918	487279	341275	1968	486398	341351
1819	488551	340122	1869	487439	340104	1919	487263	341301	1969	486376	341326
1820	488515	340117	1870	487455	340137	1920	487237	341323	1970	486359	341312
1821	488482	340105	1871	487444	340213	1921	487212	341337	1971	486351	341304
1822	488451	340100	1872	487442	340247	1922	487190	341351	1972	486345	341296
1823	488420	340091	1873	487422	340258	1923	487184	341368	1973	486347	341300
1824	488395	340075	1874	487425	340277	1924	487173	341387	1974	486343	341298
1825	488375	340058	1875	487436	340322	1925	487182	341412	1975	486315	341270
1826	488336	340038	1876	487428	340361	1926	487212	341440	1976	486306	341253
1827	488317	340016	1877	487394	340395	1927	487201	341465	1977	486284	341236
1828	488283	339991	1878	487402	340420	1928	487179	341482	1978	486259	341222
1829	488266	339968	1879	487411	340445	1929	487170	341502	1979	486237	341189
1830	488261	339954	1880	487425	340473	1930	487154	341521	1980	486234	341164
1831	488241	339910	1881	487408	340484	1931	487137	341524	1981	486211	341133
1832	488230	339882	1882	487383	340501	1932	487137	341527	1982	486181	341108
1833	488213	339859	1883	487372	340532	1933	487112	341524	1983	486167	341085
1834	488209	339860	1884	487352	340565	1934	487084	341521	1984	486144	341057
1835	488185	339848	1885	487355	340613	1935	487058	341519	1985	486153	341043
1836	488160	339829	1886	487372	340674	1936	487014	341524	1986	486150	341021
1837	488132	339806	1887	487405	340711	1937	486963	341510	1987	486158	340999
1838	488085	339778	1888	487453	340769	1938	486955	341491	1988	486158	340968
1839	488029	339759	1889	487514	340806	1939	486933	341454	1989	486133	340937
1840	487970	339759	1890	487579	340834	1940	486930	341429	1990	486150	340918
1841	487936	339759	1891	487601	340834	1941	486924	341401	1991	486158	340887
1842	487894	339747	1892	487660	340845	1942	486924	341379	1992	486141	340859
1843	487852	339720	1893	487671	340887	1943	486896	341368	1993	486122	340842
1844	487799	339694	1894	487676	340912	1944	486860	341351	1994	486091	340814
1845	487763	339669	1895	487679	340945	1945	486835	341345	1995	486102	340794
1846	487741	339650	1896	487674	340976	1946	486812	341354	1996	486091	340767
1847	487713	339627	1897	487674	341007	1947	486798	341368	1997	486088	340753
1848	487682	339602	1898	487685	341018	1948	486768	341387	1998	486077	340733
1849	487657	339577	1899	487696	341043	1949	486723	341379	1999	486063	340713
1850	487606	339552	1900	487704	341068	1950	486681	341356	2000	486055	340694

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
2001	486035	340663	2051	485812	339339	2101	483167	336410	2151	482496	336465
2002	486035	340630	2052	485803	339306	2102	483144	336378	2152	482481	336476
2003	486024	340602	2053	485795	339278	2103	483104	336378	2153	482466	336482
2004	486016	340582	2054	485784	339236	2104	483080	336378	2154	482458	336486
2005	486013	340543	2055	485778	339200	2105	483075	336372	2155	482447	336487
2006	486021	340529	2056	485770	339158	2106	483062	336355	2156	482434	336499
2007	486021	340501	2057	485764	339132	2107	483052	336340	2157	482406	336497
2008	486016	340479	2058	485775	339116	2108	483035	336321	2158	482395	336495
2009	485999	340451	2059	485778	339093	2109	483015	336306	2159	482376	336491
2010	485985	340431	2060	485767	339054	2110	482996	336295	2160	482359	336491
2011	485988	340409	2061	485744	339035	2111	482985	336286	2161	482348	336497
2012	485991	340389	2062	485725	339009	2112	482966	336275	2162	482333	336491
2013	485954	340353	2063	485717	339007	2113	482950	336267	2163	482313	336486
2014	485937	340314	2064	485694	339007	2114	482933	336265	2164	482292	336478
2015	485923	340286	2065	485662	338968	2115	482914	336271	2165	482275	336469
2016	485901	340244	2066	485622	338897	2116	482903	336291	2166	482257	336458
2017	485890	340202	2067	485591	338794	2117	482886	336321	2167	482240	336454
2018	485890	340151	2068	485575	338676	2118	482867	336329	2168	482221	336456
2019	485895	340143	2069	485544	338581	2119	482852	336321	2169	482201	336454
2020	485907	340126	2070	485449	338526	2120	482819	336336	2170	482186	336454
2021	485915	340104	2071	485299	338455	2121	482802	336334	2171	482176	336454
2022	485918	340084	2072	485180	338368	2122	482783	336331	2172	482163	336456
2023	485923	340073	2073	485125	338249	2123	482765	336312	2173	482141	336465
2024	485926	340062	2074	485125	338131	2124	482746	336288	2174	482126	336465
2025	485918	340042	2075	485086	338005	2125	482716	336282	2175	482102	336465
2026	485915	340014	2076	485046	337878	2126	482697	336269	2176	482089	336459
2027	485929	340020	2077	484991	337807	2127	482684	336276	2177	482068	336446
2028	485929	339981	2078	484912	337689	2128	482683	336303	2178	482046	336450
2029	485918	339959	2079	484857	337602	2129	482684	336303	2179	482025	336446
2030	485912	339931	2080	484809	337476	2130	482688	336317	2180	482005	336446
2031	485915	339894	2081	484723	337334	2131	482694	336331	2181	481984	336446
2032	485921	339877	2082	484683	337255	2132	482699	336340	2182	481965	336437
2033	485918	339844	2083	484659	337215	2133	482694	336359	2183	481939	336431
2034	485923	339808	2084	484541	337168	2134	482684	336362	2184	481923	336428
2035	485915	339774	2085	484446	337176	2135	482668	336362	2185	481908	336418
2036	485912	339740	2086	484375	337136	2136	482658	336364	2186	481906	336409
2037	485904	339704	2087	484296	337089	2137	482640	336374	2187	481885	336407
2038	485893	339665	2088	484186	337034	2138	482623	336375	2188	481861	336405
2039	485884	339620	2089	484107	336947	2139	482608	336372	2189	481838	336403
2040	485884	339576	2090	484004	336884	2140	482602	336359	2190	481818	336402
2041	485873	339556	2091	483925	336813	2141	482600	336362	2191	481799	336400
2042	485873	339550	2092	483807	336757	2142	482591	336377	2192	481782	336394
2043	485873	339548	2093	483744	336702	2143	482589	336388	2193	481773	336387
2044	485873	339546	2094	483649	336670	2144	482574	336407	2194	481747	336381
2045	485868	339527	2095	483530	336655	2145	482561	336420	2195	481728	336381
2046	485862	339499	2096	483451	336623	2146	482544	336428	2196	481706	336374
2047	485856	339468	2097	483357	336568	2147	482539	336428	2197	481706	336381
2048	485851	339437	2098	483286	336528	2148	482522	336437	2198	481719	336390
2049	485840	339406	2099	483238	336473	2149	482520	336437	2199	481710	336402
2050	485823	339367	2100	483191	336442	2150	482507	336456	2200	481695	336396

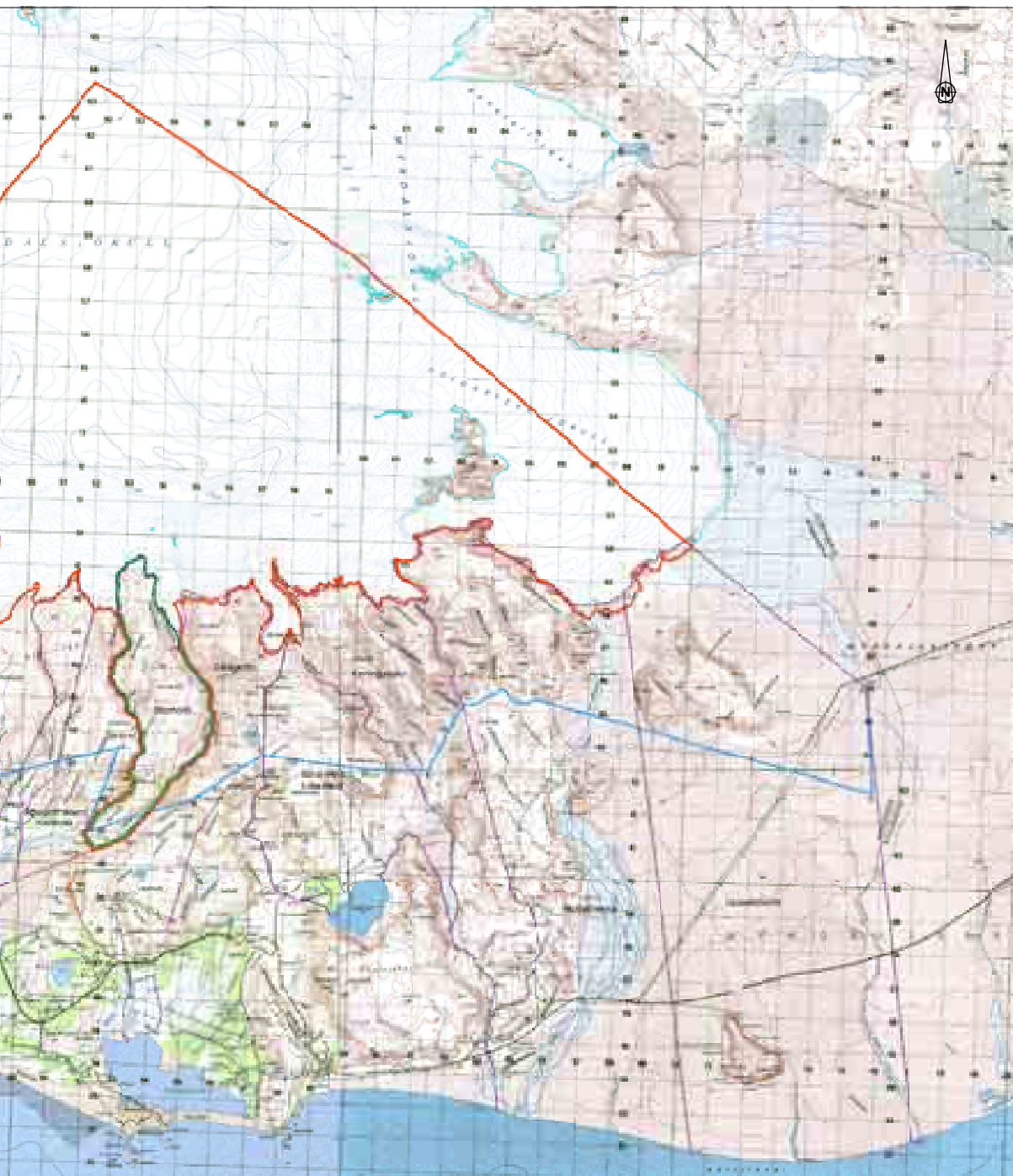
nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
2201	481678	336396	2251	481411	336870
2202	481657	336388	2252	481405	336883
2203	481639	336385	2253	481405	336906
2204	481618	336379	2254	481407	336923
2205	481599	336379	2255	481409	336937
2206	481583	336377	2256	481413	336947
2207	481564	336379	2257	481416	336964
2208	481553	336377	2258	481424	336979
2209	481530	336375	2259	481430	336992
2210	481508	336381	2260	481435	337007
2211	481491	336388	2261	481437	337020
2212	481478	336398	2262	481437	337029
2213	481471	336402	2263	481444	337044
2214	481456	336403	2264	481454	337053
2215	481448	336416	2265	481458	337063
2216	481458	336430	2266	481463	337072
2217	481463	336439	2267	481463	337081
2218	481476	336444	2268	481467	337094
2219	481480	336465	2269	481474	337096
2220	481489	336478			
2221	481493	336499			
2222	481501	336514			
2223	481504	336527			
2224	481512	336536			
2225	481499	336555			
2226	481489	336562			
2227	481484	336577			
2228	481463	336571			
2229	481452	336571			
2230	481437	336577			
2231	481443	336594			
2232	481443	336607			
2233	481437	336620			
2234	481430	336622			
2235	481418	336644			
2236	481413	336657			
2237	481402	336676			
2238	481383	336672			
2239	481375	336678			
2240	481372	336687			
2241	481370	336698			
2242	481366	336713			
2243	481372	336728			
2244	481377	336743			
2245	481392	336762			
2246	481403	336781			
2247	481411	336797			
2248	481416	336809			
2249	481416	336831			
2250	481413	336848			

FYLGISKJÖL

- I. Kort**
- II. Aðilaskrá**
- III. Skjalaskrá**
- IV. Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd**
Sjá bls. 343

-Mál nr. 6/2003, Mýrdalshreppur

ndumörk.
 (afa).
 nglamyndum og loftmyndum
 nu óbyggðanefndar,
 nni gagna.

Mörk þjóðlendu, skv. úrskurði
 óbyggðanefndar
 Mörk afréttareignar innan þjóðlendu
 skv. úrskurði óbyggðanefndar
 Landamerkjapunktur.

Dags. 9.12.2004
 Kortgrunnur ISSÖR
 Mælikvarði: 1:100 000

Kortagerð: Sigurgeir Skúlason, landfræðingur
 © Landmælingar Íslands, leyfi nr. L02030013

II. Aðilaskrá

Þjóðlundur
 Álftagróf með Keldudal
 Breiðahlíð
 Breiðahlíð
 Breiðahlíð
 Eyjarhóll
 Eystri-Sólheimar
 Eystri-Sólheimar
 Eystri-Sólheimar
 Eystri-Sólheimar
 Eystri-Sólheimar
 Fell
 Fjósar
 Fjósar
 Hjörleifshöfði
 Hjörleifshöfði
 Hjörleifshöfði
 Holt
 Holt
 Höfðabrekka
 Höfðabrekkuafréttur
 Kaldrananes
 Kaldrananes
 Kaldrananes
 Kerlingadalur I
 Kerlingadalur I
 Kerlingadalur II
 Kerlingadalur II
 Kerlingadalur II
 Neðridalur
 Neðridalur
 Reynisbrekka
 Sólheimahjáleiga
 Sólheimahjáleiga
 Sólheimahjáleiga
 Sólheimahjáleiga
 Stóra-Heiði
 Stórhöfði
 Stórhöfði
 Stórhöfði
 Stórhöfði
 Stórhöfði
 Stórhöfði
 Stórhöfði

Fjármálaráðuneytið f.h. íslenska ríkisins
 Ríkissjóður Íslands
 Matthildur Ólafsdóttir
 Ólöf Ólafsdóttir
 Valborg Stefánsdóttir
 Rósa Haraldsdóttir
 Hildigunnur Þorsteinsdóttir
 Kristín Þorsteinsdóttir
 Ólafur Þorsteinsson
 Sigríður Þorsteinsdóttir
 Sigrún R. Þorsteinsdóttir
 Ríkissjóður Íslands
 Birna K. Pétursdóttir
 Ólafur Gunnarsson
 Áslaug Kjartansdóttir
 Halla Kjartansdóttir
 Þórir Kjartansson
 Guðjón Harðarson
 Hörður Þorsteinsson
 Jóhannes Kristjánsson
 Mýrdalshreppur
 Einar Sverrisson
 Elsa Guðbjörg Vilmundardóttir
 Pálmi Lárusson
 Andrés Pálmason
 Karl Pálmason
 Bára Andrésdóttir
 Hildur Andrésdóttir
 Pálmi Andrésón
 Sigríður Hjaltadóttir
 Þórir Sturla Ragnarsson
 Reynir Ragnarsson
 Einar Þorsteinsson
 Eyrún Sæmundsdóttir
 Gróa Þorsteinsdóttir
 Jón Hallgrímsson
 Hermann Árnason
 Bergur Eliásson vegna Péturseyjar II
 Einar Einarsson vegna Valla
 Eyjólfur Sigurjónsson vegna Péturseyjar I
 Guðmundur Eliásson vegna Péturseyjar III
 Guðjón Harðarson vegna Nykhóls
 Hrönn Lárusdóttir vegna Péturseyjar II
 Hörður Þorsteinsson vegna Nykhóls

Stórhöfði	Rósa Haraldsdóttir vegna Eyjarhóls
Stórhöfði	Sigurbjörg G. Tracey vegna Valla
Stórhöfði	Sigurjón Eyjólfsson vegna Péturseyjar I
Stóri-Dalur	Ásbjörn Jónsson
Stóri-Dalur	Dánarbú Ragnars F. Jónssonar
Ytri-Sólheimar I	Andrína Guðrún Erlendsdóttir
Ytri-Sólheimar I	Benedikt Bragason
Ytri-Sólheimar II	Einar Guðni Þorsteinsson
Ytri-Sólheimar III	Tómas Ísleifsson
Ytri-Sólheimar III A	Hildigunnur Þorsteinsdóttir
Ytri-Sólheimar III A	Kristín Þorsteinsdóttir
Ytri-Sólheimar III A	Ólafur Þorsteinsson
Ytri-Sólheimar III A	Sigríður Þorsteinsdóttir
Ytri-Sólheimar IV	Ingibjörg Ásgeirsdóttir
Ytri-Sólheimar IV	Þróstur Óskarsson
Ytri-Sólheimar V	Einar Þorsteinsson
Ytri-Sólheimar V	Eyrún Sæmundsdóttir
Ytri-Sólheimar VI	Óskar Sigurður Þorsteinsson

III. Skjalaskrá

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 25.4.2001.
- 1(1) Bréf fjármálaráðuneytis v/ meðfylgjandi kröfulýsingar, dags. 26.4.2001.
- 1(2) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra í Mýrdalshreppi (mælikvarði 1:50 000).
- 1(3) Skjalaskrá, dags. 25.4.2001.
- 1(4) Tilvísanaskrá, dags. 25.4.2001.
- 1(5) Máldagi Mariukirkju í Miðbæli undir Eyjafjöllum 1371.
- 1(6) Skoðunargerð Skammadals 1847 og 1857.
- 1(7) Lýsing landamerkja Fagradals, ódags.
- 1(8) Dómur um Dyrhólaey 1448. Úr íslensku fornbréfasafni IV. bindi, bls. 761-764.
- 1(9) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 4.3.2003.
- 1(10) Breyting á kröfugerð í Mýrdal, dags. 1.6.2004.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns yfir heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, dags. 3.11.2004.

Landamerkjabók Skaftafellssýslu:

- 2(1) Fagridalur í Mýrdal, dags. 10.6.1883.
- 2(2) Vík í Mýrdal, dags. 21.6.1883.
- 2(3) Mörk afrétta Ytri-Skóga (Skógafjalls) og Ytri-Sólheima (Hvítmögu), dags. 14.6.1885.
- 2(4) Pétursey og Eystri-Sólheimar í Mýrdal, dags. 13.6.1884.
- 2(5) Pétursey og Fell í Mýrdal, dags. 24.3.1886.
- 2(6) Giljur í Mýrdal, dags. 17.6.1885.
- 2(7) Skagnes í Mýrdal, dags. 10.6.1890.
- 2(8) Norður- og Suðurhammur í Mýrdal, dags. 25.6.1888.
- 2(9) Norður- og Suðurgötur í Mýrdal, dags. 10.6.1890.
- 2(10) Höfðabrekka í Mýrdal, dags. 6.2.1887.
- 2(11) Kerlingardalur í Mýrdal, dags. 28.6.1890.
- 2(12) Kerlingardalur - Hjörleifshöfði, fjörumörk, dags. 22.6.1890.
- 2(13) Dalajarðir: Breiðahlíð, Stóridalur, Neðridalur, Fjós og Kaldrananes, dags. 2.6.1883.
- 2(14) Eystri-Sólheimar í Mýrdal. Tvö bréf, dags. 16.6.1890 og 4.1.1886.
- 2(15) Pétursey í Mýrdal, dags. 1.4.1888.
- 2(16) Fell og Holt í Mýrdal. Tvö skjöl, dags. 13.6.1908 og 1.11.1897.
- 2(17) Holt, Keldudalur og Álftagróf í Mýrdal, dags. 12.1.1908.
- 2(18) Fell, Holt og Álftagróf í Mýrdal, dags. 12.9.1909.
- 2(19) Holt, Keldudalur og Álftagróf í Mýrdal, dags. 1.6.1921.
- 2(20) Steig í Mýrdal, dags. 20.12.1921.
- 2(21) Stórhöfði, afréttarland Péturseyjar í Mýrdal, dags. 1.7.1922.
- 2(22) Eystri-Sólheimar og Pétursey í Mýrdal, dags. 1.6.1924.
- 2(23) Stóra-Heiði, Litla-Heiði og Kárhólmi í Mýrdal, dags. 20.5.1921.
- 2(24) Höfðabrekka í Mýrdal, dags. 10.4.1954.
- 2(25) Mörk Gilja og Skammadals eru á lausu blaði í landamerkjabók), dags. 15.3.1923.
- 2(26) Brekkur, Ás, Álftagróf, Keldudalur og Holt í Mýrdal, dags. 30.9.1956.
- 2(70) Mörk milli Fagradals og Bólstaðar, dags. 10.6.1883.
- 2(73) Foss í Mýrdal, dags. 25.6.1889.

- 2(87) Brekkna í Mýrdal, dags. 21.4.1887.
 2(88) Reynishverfi (Bólstaður þar með) í Mýrdal, dags. 20.4.1883.
 2(89) Hvoll í Mýrdal, dags. 1.6.1921.
 2(111) Hraunbær, dags. 13.5.1886.
 2(112) Holt, lesið á manntalsþingi 21.6.1886.
 2(113) Herjólfstaðir, dags. lesið á manntalsþingi 21.6.1886.
 Skjal nr. 15(2) fellur einnig undir flokkinn landamerkjabréf.

Landskipti:

- 2(86) Landskipti milli Péturseyjarjarða, Nikhóls og Eyjahóla, dags. 27.7.1949, og yfirlandskipti milli sömu jarða, dags. 30.5.1950.

Skjöl úr skjalasafni landfógeta sem varða Kirkjubæjarklausturs-, Þykkvabæjarklausturs- og Flögujarðir í Vestur-Skaftafellssýslu:

- 2(27) Umfjöllun um Fell í „Skoðun á Þykkvabæjarklaustri, Kirkjubæjarklaustri og Flögujörðum 1769“. (Landf. XXIII, 6)
 2(28) Umfjöllun um Hjörleifshöfða í „Skoðun á Þykkvabæjarklaustri, Kirkjubæjarklaustri og Flögujörðum 1769“. (Landf. XXIII, 6)
 2(29) Síða Fells í uppkasti að jarðabók fyrir Kirkjubæjarklausturs-, Þykkvabæjarklausturs og Flögujarðir 1769 og 1779 með hendi Skúla Magnússonar, landfógeta. (Landf. XXIII, 7)
 2(30) Síða Hjörleifshöfða í uppkasti að jarðabók fyrir Kirkjubæjarklausturs-, Þykkvabæjarklausturs og Flögujarðir 1769 og 1779 með hendi Skúla Magnússonar, landfógeta. (Landf. XXIII, 7)
 2(83) Lýsing Þorsteins Bjarnasonar á Vestur-Skaftafellssýslu og klaustrajörðunum, gerð á Mýrum í Álftaveri 17.6.1773. Þar eru m.a. nefndar jarðirnar Hjörleifshöfði og Fell. (Landf. XXIII, 3)

Afsals- og veðmálabækur:

- 2(31) Afsal Lofts Guðmundssonar fyrir Hjörleifshöfða, dags. 5.4.1841, ásamt óstaðfestri uppskrift. Skaft. DB/1 nr. 117. Efnisútdráttur í skilabréfi Þjóðskjalasafns (liður C nr. 159).
 2(32) Skipti úthaga Höfðabrekku milli Eystri- og Vestri-Höfðabrekku, dags. 1.4.1661. Skjalið þinglesið 12.5.1896. Skaft. DB/3 nr. 306.
 2(33) Leigusamningur um Höfðabrekkuháls, upprekstur að hálfu í afrétt að sumarlagi m.m., dags. 9.11.1916. Skaft. DB/5 nr. 327.
 2(34) Sýslunefnd Vestur-Skaftafellssýslu leigir af Þorsteini Einarssyni áfanga fyrir sauðfé í Höfðabrekkulandi, Háfell að austan, milli Háfellsklappa, 31.12.1923. Skaft. DB/6 nr. 286.
 2(35) Kaupsamningur milli Lofts Jónssonar og Þorsteins Einarssonar um Höfðabrekku og afsal 28.5.1922. Skaft. DB/7 nr. 136.
 2(36) Einar Þorsteinsson kaupir hluta úr Kerlingardal 28.10.1806. Skaft. DB/1 nr. 9. Efnisútdráttur í skilabréfi Þjóðskjalasafns (liður C nr. 112).
 2(37) Páll Ólafsson kaupir Kárhólma af ráðherra, 2.5.1916. Skaft. DB/5 nr. 285.
 2(38) Páll Ólafsson kaupir Litlu-Heiði af kirkjustjórninni, 25.1.1904. Skaft. DB/4, nr. 162.
 2(39) Sættargerð um Stórhöfða milli ábúenda Péturseyjar og eiganda Keldudals þar sem Keldudalseigandi afsalar sér öllu tilkalli til Stórhöfða, 22.6.1922. Skaft. DB/4, nr. 323.

- 2(40) Sátt um „rétt eigenda Hvols (í Mýrdal) til lambauppreksturs í Hvítmögu, þannig að hálf Hvítmaga skuli talin tilheyra eigendum Hvols“. 21.4.1900. Skaft. DB/4, nr. 22.
- 2(41) Önnur sættargerð um rétt eigenda Hvols til lambauppreksturs í Hvítmögu, 21.4.1900. Skaft. DB/4, nr. 43.
- 2(42) Eigendur Hvols í Mýrdal afsala sér ítaki til uppreksturs í Hvítmögu gegn slægjuítaki í Sólheimamýri í Hvolslandi, 5.7.1922. Skaft. DB/6, nr. 171.
- 2(43) Fell „med alle de denne Jord fra Arilds Tid, tilhørende og lovmæssigen tilkommende Rettigheder og Herligheder“ lagt til prestsseturs í Sólheimaþingum með stiftamt-mannsbréfi frá 9.10.1838 í staðinn fyrir jörðina Götur. Skaft. DB/1, nr. 73.
- 2(92) Veðbókarregistur Hjörleifshöfða. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(93) Veðbókarregistur Höfðabrekku. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(94) Veðbókarregistur Kerlingardals. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(95) Veðbókarregistur Kárhólma. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(96) Veðbókarregistur Litlu-Heiðar. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(97) Veðbókarregistur Stóru-Heiðar. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(98) Veðbókarregistur Fjóss. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(99) Veðbókarregistur Breiðuhlíðar. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(100) Veðbókarregistur Stórads. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(101) Veðbókarregistur Neðridals. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(102) Veðbókarregistur Kaldraness. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(103) Veðbókarregistur Péturseyjar. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(104) Veðbókarregistur Sólheimahjáleigu. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(105) Veðbókarregistur Eystri-Sólheima. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(106) Veðbókarregistur Ytri-Sólheima. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(107) Veðbókarregistur Holts. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(108) Veðbókarregistur Álfagrófar. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(109) Veðbókarregistur Keldudals. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.
- 2(110) Veðbókarregistur Fells. Veðmálaregistur Skaftafellssýslu fram til ársins 1928.

Jarðamatsgögn:

- 2(44) a-b Umfjöllun um jarðir í Dyrhólahreppi (bls. 3-7, 13-18, 26-29) í jarðamati 1804, ásamt skýringum og uppskriftum (að hluta).
- 2(45) Umfjöllun um jarðir í Dyrhólahreppi í jarðamati 1849-1850 (gerðabók jarðamats-nefnda Vestur-Skaftafellssýslu, bls. 51-54, 61-68, 75-82), ásamt óstaðfestri uppskrift.
- 2(46) Umfjöllun um jarðir í Hvammshreppi og Dyrhólahreppi í fasteignamati 1916-1918 (Undirmat. Gerðabók fasteignamatsnefndar Vestur-Skaftafellssýslu, bls. 167-180, 185, 205-225, 269-270, 273-288).
- 2(84) a-b Umfjöllun um jarðir í gerða- og yfirmatsbók 1849-1850, ásamt uppskrift af því helsta.

Vísitásiubækur biskupa:

- 2(47) a-b Vísitasía að Höfðabrekku 1641, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 8)
- 2(48) a-b Vísitasía að Sólheimum 1648, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 8)
- 2(49) a-b Vísitasía að Sólheimum 1749, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(50) a-b Vísitasía að Höfðabrekku 1749, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(51) a-b Vísitasía að Höfðabrekku 1677, ásamt uppskrift að hluta.

Skjalasöfn presta og prófaste í Vestur-Skaftafellssýslu:

- 2(52) a-b Landamerki Höfðabrekku og Kerlingardals, 28.2.1627, ásamt uppskrift. (Kirkjustóll Höfðabrekku).
- 2(53) a-b Um Niðursetning Höfðabrekku 1743, ásamt uppskrift. Samningur um fjörumörk Höfðabrekku og Hjörleifshöfða frá 4.11.1713, ásamt uppskrift að hluta. (Kirkjustóll Höfðabrekku).
- 2(54) a-b Vísitása Finns Jónssonar á Höfðabrekku 1768, ásamt uppskrift að hluta. (Kirkjustóll Höfðabrekku).
- 2(55) a-b Niðursetning Kerlingardals 1758, ásamt uppskrift að hluta. (Kirkjustóll Höfðabrekku).
- 2(56) a-b Mat á Höfðabrekku 1756, ásamt uppskrift að hluta. (Kirkjustóll Höfðabrekku).
- 2(57) a-b Lögfesta Ytri-Sólheima 1789, ásamt uppskrift að hluta. (Sólheimaskjöl).
- 2(58) a-b Vitnisburður um ítök Ytri-Sólheima 1792, ásamt uppskrift. (Sólheimaskjöl).
- 2(59) a-b Yfirlýsingar um Sólheimaland vestan Jökulsár 1799, ásamt uppskrift. (Sólheimaskjöl).

Dóma- og þingabækur:

- 2(60) a-b Forboð Kerlingardalsmanna gegn fjárrekstri í Koltungur 1831, ásamt uppskrift.
- 2(61) a-b Úr dóma- og þingbók Skaftafellssýslu 1842-1870:
Lögfesta fyrir Dalajörðum lesin á þingstað í Dyrhólahreppi, 6.6.1849 (inntak ekki skráð í þingbók).
Gjafabréf fyrir hluta úr Eystri-Sólheimum lesið á manntalsþingi í Loftsalahelli 12.6.1854 (inntak ekki skráð í þingbók).
Lögfesta fyrir Holti í Mýrdal lesin á manntalsþingi í Loftsalahelli 19.6.1856 og henni mótmælt (inntak ekki skráð í þingbók). Uppskrift að hluta fylgir með.
Áreið á Höfðabrekkuland, 22.6.1864, til að meta skemmdir eftir Kötluhlaup. Uppskrift að hluta fylgir með.
- 2(62) a-b Landaprætumál milli Fells og Holts og Álftagrófar í Mýrdal 1866, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(63) Fyrirtökur í ágreiningsmáli milli eigenda Ytri-Sólheima og Hvals í Mýrdal um af-réttarlandið Hvítmögu, dags. 9.4.1897, 24.9.1897, 20.5.1898, 13.6.1898, 21.4.1900.
- 2(64) Fyrirtökur í Hvítmögumáli milli Ytri-Sólheima og Hvals, 19.11.1887, 30.6.1888, 29.9.1888.
- 2(65) Fyrirtökur í ágreiningsmáli um landamerki Fells og Holts í Mýrdal, 18.3.1891, 19.3.1891, 28.6.1892, 29.6.1892.
- 2(66) Fyrirtökur í ágreiningsmáli um landamerki Fells og Holts í Mýrdal, 1.7.1896, 27.7.1896.
- 2(67) Fyrirtökur í ágreiningsmáli um fylaveiði í Stórhöfða, afreitarlandi Péturseyjar, dags. 23.8.1906, 4.10.1906, 24.3.1908, 22.6.1908.
Efnisútdráttur í skilabréfi Þjóðskjalasafns (liður G nr. 218).
- 2(68) a-b Þingsvitni um merki Fells og Holts í Mýrdal 1839, ásamt uppskrift.
- 2(85) Samþykkt hreppsnefndar Hvammshrepps um upprekstrarmál, dags. 26.11.1923.
- 2(91) a-b Dómur sýslumanns um upprekstur í Koltungur, dags. 26.6.1797, ásamt uppskrift.

Umboðsskjöl úr Vestur-Skaftafellssýslu (Kirkjubæjar- og Þykkvabæjarklaustur og Flögugarðir):

- 2(69) a-b Úttekt Hjörleifshöfða 1831, ásamt uppskrift. (Klaustrajarðir IV, 2. Úttektabók 1818-1842).
- 2(71) a-b Úttekt Hvals í Mýrdal 1857, ásamt uppskrift. (Klaustrajarðir IV, 3. Úttektabók 1843-1867).
- 2(72) a-b Úttekt Nyrzta Hvals 1845, ásamt uppskrift. (Klaustrajarðir IV, 4. Úttektabók 1838-1847).

Jarðaskjöl úr Vestur-Skaftafellssýslu:

- 2(74) Landamerki Eystri-Sólheima og Péturseyjar. (Jarðaskjöl Skaftafellssýslu og aukadómsmálalabók Skaftafellssýslu 1854-1870 (Skaft. VI, 3)).
- 2(75) Vitnisburðir um Stórhöfða, afrétt Péturseyjarmanna, frá árinu 1905: Vitnisburður Markúsar Loftssonar, 24.6.1905. Vitnisburður Einars Árnasonar, 16.6.1905. Vitnisburður Finnboga Einarssonar, 17.6.1905.

Brauðamöt úr skjalasöfnum biskups og íslensku stjórnardeildarinnar:

- 2(76) Lýsing á jörðinni Stóruheiði í skýrslu um Reynisþing vegna brauðamats 1855. (Bps. C. V, 52 B).
- 2(77) Lýsing á jörðinni Felli í skýrslu um Sólheimaþing vegna brauðamats 1855. (Bps. C. V, 52 B).

Sáttabækur:

- 2(78) a-b Fell, Holt og Álftagróf í Mýrdal. (Sáttabók Dyrhólahrepps 1863-1915). Uppskrift fylgir.
- 2(79) a-b Ytri- og Eystri-Sólheimar. (Sáttabók Dyrhólahrepps 1863-1915). Uppskrift fylgir.
- 2(80) a-b Fell og Holt í Mýrdal. (Sáttabók Dyrhólahrepps 1863-1915). Uppskrift fylgir.
- 2(81) a-b Fell, Holt og Álftagróf í Mýrdal. (Sáttabók Dyrhólahrepps 1863-1915). Uppskrift fylgir.
- 2(82) a-b Deila Sólheimamanna og Hvolsbónda um Hvítmögu. (Sáttabók Dyrhólahrepps 1863-1915). Uppskrift fylgir.
- 2(90) a-b Sáttargerð um upprekstur í Hvítmögu, dags. 4.10.1865, ásamt uppskrift.
- 3 Bréf Ögmundar Helgasonar, forstöðumanns handritadeildar Landsbókasafns, um heimildaleit í bréfabók Brynjólfs Sveinssonar biskups, dags. 26.4.2001.
- 4 Yfirlit yfir heimildaleit óbyggðanefndar í frumgögnum, dags. 17.10.2003.

Máldagar o.fl. úr Ísl. fornbréfasafni:

- 4(1) Máldagi Þykkvabæjarklausturs í Álftaveri, 1340. Fram kemur að klaustrið átti jörðina Heiði (2. b., bls. 737-740).
- 4(2) Máldagi Mariukirkju á Reyni í Mýrdal [1340]. Fram kemur að kirkjunni á Heiði var þjónað frá Reyni (2. b., bls. 741-742).
- 4(3) Máldagi Þykkvabæjarklausturs, 1523/1526. Fram kemur að klaustrið átti jarðirnar Heiði og Fell (9. b., bls. 189-192).
- 4(4) Máldagar Nikulásarkirkju í Keldudalsholti (Keldudal) og Mariukirkju á Sólheimum [1179]. Fram kemur að kirkjunum í Keldudalsholti og á Felli var þjónað frá Sólheimum (1. b., bls. 251-252).
- 4(5) Máldagi kirkjunnar á Ytri-Sólheimum [1340] (2. b., bls. 742-743).
- 4(6) Máldagi Kirkjubæjarklausturs, 1397. Fram kemur að klaustrið átti m.a. jarðirnar Dal, Heiði og Fell (4.b., bls. 238-239).
- 4(7) Dómar um eignir og innstæður kirkjunnar á Sólheimum, 1537-1538 (10. b., bls. 96-97, 328-329, 352-353).
- 4(8) Sjá skjal nr. 4(4).
- 4(9) Skrá yfir kirkjur frá um 1200. Fram kemur að kirkjur voru þá m.a. að Höfðabrekku, í Eyjunni há (Pétursey) og á Sólheimum hinum vestri (12. b., bls. 5).
- 4(10) Máldagi kirkjunnar á Sólheimum frá um 1570 (15. b., bls. 706-707).

- 4(11) Vitnisburðir um kaup á jörðunum Brú á Jökulsdal og Sólheimum, 1512 og 1521 (8. b., bls. 368 og 773).
- 4(12) Kaupbréf um jörðina Brú á Jökulsdal og hálf þrettánda hundrað í Ytri-Sólheimum, 1500/1501 (7. b., bls. 527-528).
- 4(13) Kristín Þórarinsdóttir fær syni sínum, sr. Sigmundi Guðmundssyni, umboð fyrir öllum þeim peningum sem hún mætti eiga eftir foreldra sína á Sólheimum, 1520/1521 (8. b., bls. 744-745).
- 4(14) Kristín Þórarinsdóttir lætur son sinn fá hálf þrettánda hundrað í jörðinni Sólheimum ytri gegn 10 hundruðum í Ystaskála undir Eyjafjöllum, 1499 (7. b., bls. 432-433).
- 4(15) Erfðaskrá (testamentum) og skiptabréf Eyjólfssonar í Dal undir Eyjafjöllum, 1558. Skipt er m.a. jörðunum Höfðabrekku og Kerlingardal (13. b., bls. 323-327).
- 4(16) Kaupmáli Einars Eyjólfssonar og Vilborgar Bjarnadóttur, 1562/1563. Einar fær til eignar jarðirnar Höfðabrekku og Kerlingardal (13. b., bls. 758-759).
- 4(17) Mál dagar kirknanna að Höfðabrekku, Kerlingardal og Dal frá um 1570 (15. b., bls. 703-704).
- 4(18) Kaupbréf um jarðirnar Fellsmúla á Landi, Höfðabrekku og Kerlingardal í Mýrdal, 1375 (3. b., bls. 291-293).
- 4(19) Mál dagi Ólafskirkju á Höfðabrekku [1340] (2. b., bls. 741).
- 4(20) Ögmundur ábóti Pálsson í Viðey selur, í umboði Árna ábóta í Veri, Snorra djákna Hjálmsyni 20 hundruð í jörðinni Pétursey, 1519 (8. b., bls. 701).
- 4(21) Skiptabréf eftir Pál lögmann Vigfússon, 1570. Til skipta komu m.a. 20 hundruð í jörðinni Pétursey (15. b., bls. 407-408).
- 4(22) Kaupbréf frá 1563: Páll lögmaður Vigfússon kaupir af Guðmundi Þorsteinssyni 10 hundruð í jörðinni Ey (Pétursey) (14. b., bls. 164-165).
- 4(23) Úrskurðarbréf Guðmundar lögmanns Sigurðarsonar um rekamörk milli Hornafjarðar og Hjörleifshöfða [1329] (2. b., bls. 641-642).
- 4(149) Mál dagi kirkjunnar að Miðbæli um 1570 (ÍF 15.b., bls. 672).
- 4(150) Mál dagi kirkjunnar að Miðbæli um 1332 (ÍF 2.b., bls. 678-679).
- 4(151) Mál dagi kirkjunnar að Miðbæli um 1371 (ÍF 3.b., bls. 260).
- Skjöl nr. 1(5) og 1(8) falla einnig undir flokkinn Mál dagar o.fl. úr Ísl. fornbréfasafni.

Fasteigna og jarðamöt:

- 4(24) Jarðatal Johnsens 1847 (Jarðatal á Íslandi. Gefið út af J. Johnsen. Kb. 1847. Bls. 6-19).
- 4(25) Ný jarðabók fyrir Ísland. Kb. 1861 (bls. 6-9).
- 4(26) Fasteignabók 1922. Rv. 1921 (bls. 206-216).
- 4(27) Fasteignabók 1932. Rv. 1932 (bls. 107-110).
- 4(28) Fasteignabók 1938. Rv. 1942-1944 (bls. 61-63).
- 4(39) Fasteignabók I, 1957. Rv. 1956-57 (bls. 314-318).

Fjallskilareglugerðir:

- 4(29) Fjallskil samþykkt fyrir Vestur-Skaftafellssýslu, nr. 174/1992. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1992. B-deild, bls. 380-386).
- 4(30) Fjallskil samþykkt fyrir Vestur-Skaftafellssýslu, nr. 245/1965. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1968. B-deild, bls. 518-525).
- 4(31) Reglugjörð um breyting á reglugjörð frá 26.9.1929 um viðauka við almenna reglugjörð um fjallskil fyrir Vestur-Skaftafellssýslu. (Ákvæði, sem gilda aðeins fyrir Hvammshrepp), nr. 66/1929. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1929. B-deild, bls. 197).
- 4(32) Reglugjörð um viðauka við almenna reglugjörð um fjallskil fyrir Vestur-Skaftafells-

sýslu frá 6. júlí 1899, nr. 122/1916. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1916. B-deild, bls. 291-292).

- 4(33) Reglugjörð um viðauka við almenna reglugjörð um fjallskil fyrir Vestur-Skaftafellssýslu frá 6. júlí 1899, nr. 103/1913. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland. B-deild, bls. 181-182).
- 4(34) Almenn reglugjörð um fjallskil fyrir Vestur-Skaftafellssýslu, nr. 78/1899. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland. B-deild, bls. 100-107).
- 4(35) Fjallskilaákvæði fyrir Vesturskaftafellssýslu, nr. 100/1897. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland. B-deild, bls. 163).

Jarðabréf:

- 4(36) Jarðir Kirkjubæjarklausturs í byrjun 18. aldar. (Jarðabók Arna Magnússonar og Páls Vídalíns. 13. b., bls. 442-466).
- 4(38) Kaupbréf fyrir Keldudal og Kaldrananes, dags. 6.11.1680. (Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir. 1993. bls. 82).

Manntal:

- 4(37) Manntal á Íslandi árið 1703. Dyrhólahreppur. Bls. 451-460.

Alþingisbækur Íslands:

- 4(42) Yfirlýsing séra Árna Gíslasonar um að hann hefði lofað Einari Eyjólfssyni eldra að selja honum 12 hundruð og 3 aura í jörðinni Stærri-Sólheimum og Einari Eyjólfssyni yngra 12 hundruð og 6 aura í sagðri jörð, Sólheimum, 1586, (2. b., bls. 80).
- 4(43) Yfirlýsing Eiríks Jakobssonar um að hann eigi forkaupsrétt að nokkrum jörðum, m.a. þeim 5 hundruðum sem Guðrún Halldórsdóttir ætti í Breiðahlíð í Mýrdal, 1589 (2. b., bls. 138).
- 4(44) Landamerkjagerð milli jarðanna Ytri-Sólheima og Eystri-Sólheima, dags. 26.8.1573 (1. b., bls. 159-160).
- 4(45) Dómur um jörðina Keldudal í Mýrdal (hvort framsal hennar hefði verið löglegt), 1574 (1. b., bls. 239-240).
- 4(46) Jón Bárðarson býður upp jarðarparta í Kaldaðarnesi, 1649 (6. b., bls. 254).
- 4(47) Kaupbréf Helgu Jónsdóttur fyrir 8 ½ hundraði í Pétursey í Mýrdal, 1705 (9. b., bls. 358).
- 4(48) Ósátt og brigð Magnúsar Ísleifssonar lögréttumanns á 10 hundruðum í jörðinni Neðradal í Mýrdal, 1706 (9. b., bls. 401).
- 4(49) Ósátt og brigð Ísleifs Einarssonar sýslumanns á 10 hundruðum í Pétursey í Mýrdal, 1707 (9. b., bls. 461).
- 4(50) Pantsetning Jóns Þorsteinssonar sýslumanns á eignar- og ábýlisjörð sinni, Sólheimum í Mýrdal, 1727 (11. b., bls. 424).
- 4(51) Kaupbréf Bjarna Eiríkssonar fyrir 10 hundruðum í Neðradal í Mýrdal og ósátt sr. Bjarna Þorleifssonar á þessum kaupgjörningi, 1721 (11. b., bls. 47-48).
- 4(52) Pantsetning á 26 hundruðum í Sólheimum, 1741 (13. b., bls. 54).
- 4(53) Sr. Magnús Oddsson selur Vigfúsi Gunnarssyni eign sína Haga í Holtamannahreppi fyrir 9 hundruð í jörðinni Eystri-Sólheimum í Mýrdal og 6 hundruð og 80 álnir í jörðinni Torfastöðum í Fljótshlíð, 1742 (13. b., bls. 110).
- 4(54) Kaupbréf fyrir jörðinni Breiðuhlíð í Mýrdal, 1743 (13. b., bls. 178).
- 4(55) Kaupbréf fyrir 24 hundruðum í jörðinni Ytri-Sólheimum í Mýrdal, 1745 (13. b., bls. 281).

- 4(56) Þrjú kaupbréf fyrir Ytri-Sólheimum í Mýrdal, 1747 (13. b., bls. 367).
- 4(57) Eignalýsing Brynjólfs Þórðarsonar Thorlacius, fyrrverandi sýslumanns, 1748. Þar er m.a. nefnd jörðin Breiðahlíð í Mýrdal (13. b., bls. 406).
- 4(58) Afsalsbréf Magnúsar Gíslasonar á 6 hundruðum í jörðinni Pétursey í Mýrdal, 1750 (13. b., bls. 472).
- 4(59) Kaupbréf fyrir 4 hundruðum í jörðinni Vestri-Höfðabrekku og annað fyrir 3 hundruðum og 74 álnum í Pétursey, 1757 (14. b., bls. 272).
- 4(60) Afsalsbréf á 10 hundruðum í jörðinni Ytri-Sólheimum í Mýrdal, dags. 26. janúar 1762, og annað afsalsbréf á 8 hundruðum og 60 álnum í Pétursey, dags. 25.6.1759 (15. b., bls. 167).
- 4(61) Veðsetning Neðradals, 12 hundraða að dýrleika, fyrir árlega afgift af Þykkvabæjarklaustri, 1766 (15. b., bls. 21).
- 4(62) Brigðalýsing á sölu jarðarinnar Fjósum ásamt annarri jörð í Mýrdal, 1771 (15. b., bls. 273).
- 4(63) Stefnumál í brigðasök á Pétursey í Mýrdal, 1772 (15. b., bls. 289-290).
- 4(64) Afsalsbréf á Stóradal fyrir 100 ríkisdala krónur, dags. 18. maí 1776 (15. b., bls. 572).
- 4(65) Framlögð gögn vegna áfrýjunar dóms sýslumannsins Lýðs Guðmundssonar frá 1776 um að „afréttar-plátsið“ Stórhöfði skuli vera átölulaus eign Péturseyjar að fráteknunni ítaki sem Keldudalur kynni þar í að eiga, 1777 (15. b., bls. 504-505).
- 4(66) Lögþingisréttarstefna í svokölluðu Stórhöfðasauðbeitarmáli þar sem m.a. ábúendum Péturseyjar var stefnt til dómþings, 1777 (15. b., bls. 499).
- 4(67) Dómur lögþingisréttar um eignarrétt Péturseyjar að afréttarplássinu Stórhöfða og fjárupprekstur þangað, 1777 (15. b., bls. 510-513).
- 4(68) Makaskiptabréf á 3 hundruðum í Holti í Mýrdal fyrir óðalsjörðina Keldudal, 6 hundruð, ásamt millilagi, dags. 29.3.1781 (16. b., bls. 95).
- 4(69) Afsalsbréf á Neðradal í Mýrdal, 10 hundruðum, fyrir 85 spesiuríkisdali, dags. 14.6.1782, og annað afsalsbréf á 25 hundruðum í Pétursey fyrir 200 spesiuríkisdali, dags. 19.7.1783 (16. b., bls. 178-179).
- 4(70) Afsalsbréf á Breiðuhlíð í Mýrdal, 10 hundruðum, fyrir 150 ríkisdali, dags. 5.6.1784 (16. b., bls. 256).
- 4(71) Afsalsbréf á 19 hundruðum í heimajörðinni Sólheimum í Mýrdal fyrir 95 spesiuríkisdali, dags. 5.5.1784 (16. b., bls. 258).
- 4(72) Veðsetning Eystri-Sólheima, 10 hundraða, fyrir forvaltning Gufunesspítala, 1787 (16. b., bls. 354).
- 4(73) Afsalsbréf á 10 hundruðum í jörðinni Eystri-Sólheimum, dags. 1. mars 1788 (16. b., bls. 400).
- 4(74) Pantsetning Bjarna Björnssonar með jörðinni Fjósum, 10 hundruðum, til stjúpsona sinna, og einnig fær hann þeim til eignar 20 hundruð í Ytri-Sólheimum, 1789 (16. b., bls. 526).
- 4(75) Afsalsbréf á jörðinni Höfðabrekku, 18 hundruðum og 80 álnum, dags. 21.9.1789, og annað afsalsbréf á jörðinni Kaldrananesi í Mýrdal, dags. 23.5.1782 (16. b., bls. 581).
- 4(76) Afsalsbréf á 8 hundruðum í Pétursey í Mýrdal fyrir 40 ríkisdali, dags. 25.7.1789 (16. b., bls. 578).
- 4(77) Makaskiptabréf sr. Markúsar Sigurðssonar á kaupahluta jarðarinnar Höfðabrekku, 18 hundruðum og 80 álnum, fyrir tiltekna hluta í Holti, Alftagróf og Keldudal, dags. 1.11.1794, og annað afsalsbréf á miðbæjarjörð í Ytri-Sólheimum, 16 hundruðum og 100 álnum, ásamt 4 hundruðum úr austurjörðinni, fyrir Björnstún, 20 hundruð, í sömu jörð, dags. 31.5.1792 (17. b., bls. 249).

- 4(78) Makaskipti á jörðinni Fjósum í Mýrdal, 10 hundruðum, fyrir 15 hundruð í Ytri-Sólheimum ásamt 25 spesiuríkisdöllum í millilagi, dags. 16.5.1792 (17. b., bls. 91).
- 4(79) Afsalsbréf á 3 hundruðum og 40 álum úr Eystri-Sólheimum fyrir 21 spesiuríkisdal, dags. 24.6.1794 (17. b., bls. 188).
- 4(80) Afsalsbréf á jörðinni Pétursey í Mýrdal fyrir 100 spesiuríkisdali, dags. 5.5.1795 (17. b., bls. 253).
- 4(81) Héraðsdómur Lýðs Guðmundssonar sýslumanns í ágreiningsmáli milli ábúanda Kerlingardals og Dyrhólabænda vegna fjárbeitar Dyrhólinga í Koltungum, dags. 26.6.1797 (17. b., bls. 507).

Menningarminjar:

- 4(83) Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Svæðisskráning. Fornleifastofnun Íslands 1996, (Vestur-Skaftafellssýsla, bls. 3, 51-52, 79-85 og 197-204).
- 4(84) Kort af menningarminjum á miðhálandinu (mælikvarði 1:400 000), Vestur-Skaftafellssýsla.

Afsals- og veðmálabækur:

- 4(85) Ytri-Sólheimar I (Sólheimakot). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(86) Ytri-Sólheimar II. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(87) Ytri-Sólheimar III. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(88) Ytri-Sólheimar IV-III. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(89) Ytri-Sólheimar V. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(90) Ytri-Sólheimar VI-IV. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(91) Eystri-Sólheimar. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(92) Fell. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(93) Holt. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(94) Keldudalur. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(95) Álftagróft. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(96) Pjetursey I. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(97) Pjetursey II. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(98) Pjetursey III. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(99) Pjetursey IV (Eyjarhólar). Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(100) Vellir. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(101) Fjósar. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(102) Kaldrananes. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(103) Stóri-Dalur. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(104) Neðri-Dalur. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(105) Breiðahlíð I og II (nýbýli). Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(106) Litla-Heiði (Kárhólmi). Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(107) Stóra-Heiði. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(108) Kerlingardalur I og IV (nýbýli). Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(109) Kerlingardalur II. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(110) Kerlingardalur IV sbr I. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(111) Höfðabrekka. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(112) Hjörleifshöfði. Yfirlit í afsals- og veðmálabók, Vestur-Skaftafellssýslu.
- 4(113) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Fell, dags. 28.5.2003.

- 4(114) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Holt, dags. 28.5.2003.
 4(115) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Álftagróf, dags. 28.5.2003.
 4(116) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Nikhól, dags. 28.5.2003.
 4(117) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Eyjarhóla, dags. 28.5.2003.
 4(118) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Breiðahlíð, dags. 28.5.2003.
 4(119) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir afrétt Mýrdalshrepps (Selfjall), ódags. en móttekið 2.7.2003.
 4(120) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Reynisbrekku, dags. 28.5.2003.
 4(123) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Keldudal, ódags. en móttekið 17.10.2003.
 4(124) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Velli, ódags. en móttekið 17.10.2003.
 4(125) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Eystri-Sólheima, ódags. en móttekið 17.10.2003.
 4(126) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Höfðabrekku, ódags. en móttekið 17.10.2003.
 4(127) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Pétursey I, ódags. en móttekið 17.10.2003.
 4(128) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Pétursey II, ódags. en móttekið 17.10.2003.
 4(129) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Pétursey III, ódags. en móttekið 17.10.2003.
 4(142) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Ytri-Sólheima I, dags. 17.10.2003.
 4(143) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Ytri-Sólheima II, dags. 17.10.2003.
 4(144) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Ytri-Sólheima III, dags. 17.10.2003.
 4(145) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Ytri-Sólheima V, dags. 17.10.2003.
 4(146) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Framnes, dags. 17.10.2003.
 4(147) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Sólheimahjáleigu, dags. 17.10.2003.
 4(148) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Fjósa, dags. 17.10.2003.
 4(121) Þinglýsingarvottorð Sólheimahjáleigu, dags. 13.2.2003.
 4(122) Þinglýsingarvottorð Eystri-Sólheima, dags. 13.2.2003.
 4(130) Þinglýsingarvottorð Framnes, dags. 16.10.2003.
 4(131) Þinglýsingarvottorð Fells, dags. 17.10.2003.
 4(132) Þinglýsingarvottorð Holts, dags. 17.10.2003.
 4(133) Þinglýsingarvottorð Álftagrófar, dags. 17.10.2003.
 4(134) Þinglýsingarvottorð Keldudals, dags. 17.10.2003.
 4(135) Þinglýsingarvottorð Stóra-Dals, dags. 17.10.2003.
 4(136) Þinglýsingarvottorð Neðra-Dals, dags. 17.10.2003.
 4(137) Þinglýsingarvottorð Kaldrananess, dags. 17.10.2003.
 4(138) Þinglýsingarvottorð Litlu-Heiðar, dags. 17.10.2003.
 4(139) Þinglýsingarvottorð Kerlingardals 1, dags. 17.10.2003.
 4(140) Þinglýsingarvottorð Höfðabrekku, dags. 17.10.2003.
 4(141) Þinglýsingarvottorð Reynisbrekku, dags. 17.10.2003.

Landnáma:

- 4(82) Ljósrit úr Landnámabók, í útgáfu Jakobs Benediktssonar, Reykjavík 1986, bls. 304-307, 332-335.

Önnur óprentuð frumgögn:

- 4(40) Afréttaskrá fyrir Hvammshrepp, ódags.
 4(41) Skrá yfir afrétti og heiðarlönd í Dyrhólahreppi 1983.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Dalajarða (Fjós, Breiðahlíð, Stóri-Dalur, Neðri-Dalur, Kaldrananess o.fl.):

- 5 Kröfulýsing, dags. 12.2.2002.

- 5(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Fjósar, dags. 20.2.2002.
- 5(2) Kaupsamningur og afsal um jörðina Fjós, dags. 1.6.2001. Mýrdalshreppur selur Ólafi Gunnarssyni og Birnu Pétursdóttur.
- 5(3) Samþykki jarðanefndar Vestur-Skaftafellssýslu, dags. 1.7.2001, vegna kaupsamnings um jörðina Fjós, dags. 1.6.2001.
- 5(4) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Kaldrananes, dags. 20.2.2002.
- 5(5) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Neðridal, dags. 20.2.2002.
- 5(6) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Stóradal, dags. 20.2.2002.
- 5(7) Erfðaafsal, dags. í janúar 1971. Eigendur Stóra-Dals verða Ásbjörn og Ragnar Jónssynir.
- 5(8) Útprintun af færslum fyrir jörðina Fjós á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 5(9) Útprintun af færslum fyrir jörðina Breiðuhlíð á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 5(10) Útprintun af færslum fyrir jörðina Stóra-Dal á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 5(11) Útprintun af færslum fyrir jörðina Neðri-Dal á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 5(12) Útprintun af færslum fyrir jörðina Kaldrananes á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 5(13) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Dalajarða (mælikvarði 1:50 000), dags. 15.1.2002.
- 5(14) Yfirlitskort – kröfulínur vegna Dalajarða, Heiðardalsjarða, Kerlingardals, Höfðabrekku og Hjörleifshöfða (mælikvarði 1:110 000), dags. 15.1.2002.
- 5(15) Hnitasett landamerki Dalajarða, Heiðardalsjarða, Kerlingardals, Höfðabrekku og Hjörleifshöfða, dags. 15.1.2002.
- 5(16) Greinargerð v/ eigenda jarðanna Hjörleifshöfða, Höfðabrekku, Kerlingardals I og II, Litlu-Heiði, Stóru-Heiði, Neðra-Dals, Stóra-Dals, Breiðuhlíðar, Fjósa, Kaldrananes, Mýrdalshreppi, í máli nr. 6/2002, ágreiningur um þjóðlendumörk í Mýrdal, dags. 2.4.2003.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Heiðartorfu (Litla-Heiði og Stóra-Heiði):

- 6 Kröfulýsing, dags. 12.2.2002.
- 6(1) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Litlu-Heiði, dags. 26.9.2001.
- 6(2) Afsal fyrir ½ Litlu-Heiði og ½ Kárhólma, dags. 1.3.1979. Jónatan G. Jónatansson selur og afsalar Tómasi og Páli Pálssonum.
- 6(3) Afsal fyrir ½ Litlu-Heiði og ½ Kárhólma, dags. 18.3.1971. Páll Pálsson selur og afsalar Tómasi og Páli Pálssonum.
- 6(4) Afsal fyrir Litlu-Heiði (með Kárhólma), dags. 22.5.1943. Ágústa Vigfúsdóttir selur og afsalar Páli Pálssyni og Jónatan Jónatanssoni.
- 6(5) Skiptayfirlýsing, dags. 24.7.1937. Ágústa Vigfúsdóttir fær í sinn hlut Litlu-Heiði og Jón Halldórsson ½ Breiðuhlíð.
- 6(6) Afsal fyrir Litlu-Heiði og Kárhólma, dags. 1.5.1929. Páll Ólafsson selur og afsalar Jóni og Ólafi Halldórssonum.
- 6(7) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Stóru-Heiði, dags. 20.2.2002.
- 6(8) Útprintun af færslum fyrir jörðina Litlu-Heiði á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 20.2.2002.
- 6(9) Útprintun af færslum fyrir jörðina Stóru-Heiði á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 20.2.2002.

- 6(10) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Heiðardalsjarða (mælikvarði 1:50 000), dags. 15.1.2002. Sjá einnig skjöl nr. 5(14), yfirlitskort, og 5(15), lista yfir hnit.
- 6(11) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóru-Heiði, dags. 1.4.2003.
- 6(12) Afsal fyrir Stóru-Heiði, dags. 6.12.2002. Jarðadeild landbúnaðarráðuneytisins selur Hermanni Árnasyni.
Greinargerð er undir nr. 5(16).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hjörleifshöfða:

- 7 Kröfulýsing, dags. 12.2.2002.
- 7(1) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Hjörleifshöfða, dags. 29.1.2001.
- 7(2) Samningur undirritaður 13.7.2000, á milli landeiganda að Hjörleifshöfða og jarðanna Herjólfstaðar, Holts, Hraunbæja og Bólhrauns í Álftaveri, ásamt uppdrætti.
- 7(3) Samningur milli Vegagerðar ríkisins og Þóris Kjartanssonar um malarnám í landi jarðarinnar Hjörleifshöfða (neðan undir brekkum suðausturhluta Hafurseyjar), ódags. en móttekið til þingl. 10.11.1972.
- 7(4) Samningur um vikurnám í landi jarðanna Hjörleifshöfða, Höfðabrekku og Reynisbrekku milli landeigenda og Kötluvíkurs ehf., dags. 26.3.2001.
- 7(5) Samkomulag um yfirtöku á samningi um vikurnám í landi jarðanna Hjörleifshöfða, Höfðabrekku og Reynisbrekku milli landeigenda, Kötluvíkurs ehf. og Eignarhaldsfélagsins Kötlu ehf., dags. 14.5.2001.
- 7(6) Samningur um leyfi varðandi skógrækt í landi Hjörleifshöfða (suðurhlíðum Hafurseyjar) á milli landeigenda Hjörleifshöfða og Jóns Gunnars Jónssonar, dags. 24.1.2000.
- 7(7) Styrkbeiðni og greinargerð Jóns Gunnars Jónssonar til Skógar sjóðs, Kringlunni 7, vegna skógræktar í landi Hjörleifshöfða, dags. 24.1.2000.
- 7(8) Yfirlýsing eigenda Hjörleifshöfða um að heimila afkomendum Sveins Sveinssonar frá Fossi í Mýrdal að setja upp minningarreit um hann sunnan í Hafursey, dags. 10.6.2000.
- 7(9) Yfirlýsing Landgræðslu ríkisins um tímabundin umráð yfir öllu landi frá Blautukvísl að Múlakvísl og frá sjó til jökuls, dags. 25.9.2001.
- 7(10) Samningur milli Landgræðslu ríkisins og jarðanna Höfðabrekku, Hjörleifshöfða, Reynisbrekku og Sveitarstjórnar Mýrdalshrepps f.h. eigenda Selfjalls um afhendingu á hluta af Mýrdalssandi, dags. 10.12.1988, ásamt uppdrætti.
- 7(11) Yfirlýsing Ólafs Péturssonar og Bjarna Þormundssonar um leigu þeirra á Hafursey til beitar af landeigendum Hjörleifshöfða, dags. 29.8.2001.
- 7(12) Útrentun af færslum fyrir jörðina Hjörleifshöfða á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 13.2.2002.
- 7(13) Ljósmynd frá Hafursey (tún undir suðurhlíð Hafurseyjar er merkt inn).
- 7(14) Samningur eigenda jarða í nágrenni Mýrdalssands og Jarðefnaíðnaðar hf. um námu-réttindi á Mýrdalssandi, dags. 4.12.1977.
- 7(15) Bréf Ólafs Björnssonar hrl. til fjármálaráðherra varðandi þjóðlendumál í Mýrdalshreppi – Beiðni um endurskoðun á kröfugerð, dags. 16.7.2001.
- 7(16) Svarbréf fjármálaráðuneytis, dags. 15.8.2001, við erindi um þjóðlendumál í Mýrdalshreppi, þ.e. skjali 7(15).
- 7(17) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Hjörleifshöfða (mælikvarði 1:50.000) 2 blöð, dags. 15.1.2002. Sjá einnig skjöl nr. 5(14), yfirlitskort, og 5(15), lista yfir hnit.
- 7(18) Samantekt á heimildum um fornar byggðir á Mýrdalssandi eftir Þóri N. Kjartansson, dags. sept. 2003, ásamt kortaupprætti.
- 7(19) Samantekt um nytjar í Hafursey í Hjörleifshöfðalandi eftir Þóri N. Kjartansson, ódags.

- 7(20) Uppdráttur af fyrirhuguðu vikurnámi við Hafursey á Mýrdalssandi unninn af Þóri N. Kjartanssýni, ódags.
- 7(21) Vottorð Gunnars Þorsteinssonar um að hann hafi fengið leyfi landeiganda Hjörleifshöfða til að rækta og nytja tún undir suðurhlíðum Hafurseyjar, dags. 20.10.2003.
- 7(22) Vottorð Björns Sæmundssonar, Vigfúsar Páls Auðbergssonar og Magnúsar Kristjánssonar um að þeir hafi um margra ára skeið haft leyfi landeiganda Hjörleifshöfða til rjúpnaveiða í Hafursey, dags. 20.10.2003.
- 7(23) Landamerkjabréf fyrir Hjörleifshöfða, dags. 7.4.2004. Greinargerð er undir nr. 5(16).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Höfðabrekkutorfu (Höfðabrekka, Höfðabrekkuafréttur, Reynisbrekka):

- 8 Kröfulýsing, dags. 12.2.2002.
- 8(1) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Höfðabrekku, dags. 11.2.2001.
- 8(2) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Reynisbrekku, ódags.
- 8(3) Afsal fyrir Höfðabrekku, dags. 29.4.1977. Stefán Þórðarson afsalar til Jóhannesar Kristjánssonar.
- 8(4) Afsal fyrir Höfðabrekkuafrétti, að undanskilinni fuglatekju, dags. 10.7.1948. Ragnar Þorsteinsson afsalar til Hvammshrepps.
- 8(5) Kaupsamningur um Höfðabrekkuháls, rétt til upprekstrar í Höfðabrekkuafrétt og Heiðar ásamt fleiru, dags. 7.6.1947. Ragnar Þorsteinsson selur Jóni Bárðasyni.
- 8(6) Gjafabréf fyrir 41,5 ha lands úr Höfðabrekku fyrir nýbýlið Reynisbrekku, dags. 20.11.1955. Ragnar Þorsteinsson og Guðrún Gísladóttir gefa Reyni Ragnarssyni.
- 8(7) Kaupsamningur um Höfðabrekkuháls o.fl., dags. 24.9.1960. Jón Bárðarson selur Ragnari Þorsteinssyni.
- 8(8) Afsal fyrir Höfðabrekku (þ.m.t. Höfðabrekkuháls), dags. 22.7.1969. Ragnar Þorsteinsson selur Jakobi Guðmundssyni.
- 8(9) Afsal fyrir Höfðabrekku, dags. 5.5.1974. Jakob Guðmundsson selur Stefáni Þórðarsyni.
- 8(10) Samningur um breytingu á landamerkjum Reynisbrekku, dags. 2.1.1977. Eigendur Reynisbrekku, Reynir Ragnarsson, og Höfðabrekku, Stefán Á. Þórðarson.
- 8(11) Afnotasamningur um spildu úr landi Höfðabrekku (á Höfðabrekkujökulsöldu) undir flugvöll, dags. 21.4.1981. Jóhannes Kristjánsson og Flugmálastjórn Reykjavíkurflogvelli.
- 8(12) Simskeyti, dags. 28.3.2001. Halla Kjartansdóttir, eigandi 1/3 hluta Höfðabrekku, veitir Þóri Kjartanssyni umboð til að skrifa undir samning við Kötluvíkur um vikurnám í landi jarðarinnar á Mýrdalssandi.
- 8(13) Útrentun af færslum fyrir Höfðabrekku á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 8(14) Útrentun af færslum fyrir Reynisbrekku á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 8(15) Útrentun af færslum fyrir Höfðabrekkuafrétt á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 8(16) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Höfðabrekku (mælikvarði 1:50 000) 2 blöð, dags. 15.1.2002. Sjá einnig skjöl nr. 5(14), yfirlitskort, og 5(15), lista yfir hnit.
- 8(17) Samningur sveitastjórnar Mýrdalshrepps og Bjarna Jóns Finnssonar um leigu á landi í Þakgili á Höfðabrekkuafrétti, dags. 14.7.2001, ásamt uppdrætti. Greinargerð er undir nr. 5(16).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Kerlingardals:

- 9 Kröfulýsing, dags. 12.2.2002.
- 9(1) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Kerlingardal I, dags. 20.2.2002.
- 9(2) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Kerlingardal II, dags. 20.2.2002.
- 9(3) Útrentun af færslum fyrir Kerlingardal I á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 9(4) Útrentun af færslum fyrir Kerlingardal II á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 17.2.2002.
- 9(5) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Kerlingardals (mælikvarði 1:50 000), dags. 15.1.2002. Sjá einnig skjöl nr. 5(14), yfirlitskort, og 5(15), lista yfir hnit.
- 9(6) Fundargerðir hreppsnefndar Hvammshrepps, dags. 3.6.1960 og 18.6.1960.
- 9(7) Örnefnaskrá Kerlingadals.
Greinargerð er undir nr. 5(16).

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. vegna Álftagrófar og Keldudals:

- 10 Kröfulýsing, dags. 27.2.2002.
- 10(1) Skjalaskrá, dags. 4.3.2002.
- 10(2) Fasteignamatsvottorð frá Fasteignamati ríkisins fyrir Álftagróf með Keldudal, dags. 17.10.2003.
- 10(3) Ljósrit af síðu Keldudals í fasteignabók, ódags.
- 10(4) Ljósrit af síðu Álftagrófar í fasteignabók, ódags.
- 10(5) Afsal fyrir Álftagróf, dags. 27.5.1936. Eyjólfur Guðmundson og Kristján Bjarnason selja og afsala til ríkissjóðs Íslands.
- 10(6) Afsal fyrir Keldudal, dags. 27.5.1936. Eyjólfur Guðmundson og Tómas Lárusson selja til ríkissjóðs Íslands.
- 10(7) Yfirlandskiptagerð á landi jarðanna Holts og Álftagrófar, dags. 26.7.1991.

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. vegna Fells:

- 11 Kröfulýsing, dags. 26.2.2002.
- 11(1) Skjalaskrá, dags. 4.3.2002.
- 11(2) Fasteignamatsvottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Fell, dags. 17.10.2002. (Skjali skipt út fyrir eldra og óstaðfestu skjali frá 27.2.2002).
- 11(3) Ljósrit af síðu Fells í fasteignabók, ódags.

Lagt fram af Páli A. Pálssyni hrl. vegna Holts:

- 13 Kröfulýsing, dags. 18.2.2002.
- 13(1) Lyfrd. eldri IX bls. 349, Lyfrd. yngri IV bls. 404, Lyfrd. yngri V bls. 450.
- 13(2) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Holts (mælikvarði 1:50 000), ódags.
- 13(3) Greinargerð lögmanns Holts, dags. 7.4.2003.
- 13(4) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Holt, dags. 1.4.2003.

Lagt fram af Páli A. Pálssyni hrl. vegna Péturseyjajarða (Eystri-Péturseyjar, Vestri-Péturseyjar, Valla, Nykhóls og Eyjarhóla):

- 14 Kröfulýsing, dags. 18.2.2002.
- 14(1) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Péturseyjajarða (mælikvarði 1:50 000), ódags.
- 14(2) Alþingisbækur Íslands (Alþingi 1777), bls. 498-499, 504-505, 508-513.
- 14(3) Greinargerð lögmanns Péturseyjajarða, dags. 7.4.2003.
- 14(4) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Pétursey 1, dags. 1.4.2003.

- 14(5) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Nykhól, dags. 1.4.2003.
- 14(6) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Pétursey 2, dags. 1.4.2003.
- 14(7) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Pétursey 3, dags. 1.4.2003.
- 14(8) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Velli, dags. 1.4.2003.
- 14(9) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Eyjarhóla, dags. 1.4.2003.
- 14(10) Þinglýsingarvottorð fyrir Pétursey 1, dags. 1.4.2003.
- 14(11) Þinglýsingarvottorð fyrir Pétursey 2, dags. 1.4.2003.
- 14(12) Þinglýsingarvottorð fyrir Pétursey 3, dags. 1.4.2003.
- 14(13) Þinglýsingarvottorð fyrir Nykhól, dags. 1.4.2003.
- 14(14) Þinglýsingarvottorð fyrir Eyjarhóla, dags. 1.4.2003.
- 14(15) Þinglýsingarvottorð fyrir Velli, dags. 1.4.2003.

Lagt fram af Páli A. Pálssyni hrl. vegna Ytri-Sólheimajarða (Ytri-Sólheimar I (Sólheimakot), Ytri-Sólheimar II-VI, Ytri-Sólheimar IIIA, Sólheimahjáleiga):

- 15 Kröfulýsing, dags. 18.2.2002.
- 15(1) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Ytri-Sólheima (mælikvarði 1:50 000), ódags.
- 15(2) Ljósrit af landamerkjabréfi Eystri-Skóga í Austur-Eyfjallahreppi, dags. 9.11.1885.
- 15(3) Greinargerð lögmanns Ytri-Sólheimajarða, Mýrdalshreppi, dags. 2.4.2003.
- 15(4) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Ytri-Sólheima, dags. 1.4.2003.
- 15(5) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Ytri-Sólheima 1, dags. 1.4.2003.
- 15(6) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Ytri-Sólheima 2, dags. 1.4.2003.
- 15(7) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Ytri-Sólheima 3, dags. 1.4.2003.
- 15(8) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Ytri-Sólheima 4, dags. 1.4.2003.
- 15(9) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Ytri-Sólheima 3A, dags. 1.4.2003.
- 15(10) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Sólheimahjáleigu, dags. 1.4.2003. Tvö blöð.
- 15(11) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Framnes, dags. 1.4.2003.
- 15(12) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Sólheimatungu, dags. 1.4.2003.
- 15(13) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Núpa, dags. 1.4.2003. Tvö blöð.
- 15(14) Þinglýsingarvottorð fyrir Ytri-Sólheima 1, dags. 1.4.2003.
- 15(15) Þinglýsingarvottorð fyrir Ytri-Sólheima 2, dags. 1.4.2003. Tvö blöð.
- 15(16) Þinglýsingarvottorð fyrir Ytri-Sólheima 3, dags. 1.4.2003.
- 15(17) Þinglýsingarvottorð fyrir Ytri-Sólheima 4, dags. 1.4.2003.
- 15(18) Þinglýsingarvottorð fyrir Ytri-Sólheimatungu, dags. 1.4.2003.
- 15(19) Safn til sögu Íslands og Íslenskra bókmennta að fornu og nýju. Annar flokkur I.3: Chorographica islandica. Bls. 30-33.
- 15(20) Leigusamningur Snjósleðaferða hf. og eigenda og ábúenda Ytri-Sólheimajarða, dags. 10.3.1992.
- 15(21) Leigusamningur Geysis hf. og eigenda og ábúenda Ytri-Sólheimajarða, dags. 15.5.1995.
- 15(22) Samþykki eigenda og ábúenda Ytri-Sólheimajarða um framsal leiguréttinda Geysis hf. samkvæmt samningi, dags. 15.5.1995, til Benedikts Bragasonar, ódags.

Lagt fram af Páli A. Pálssyni hrl. vegna Eystri-Sólheima:

- 16 Kröfulýsing, dags. 18.2.2002.
- 16(1) Kort sem sýnir kröfulínur vegna Eystri-Sólheima (mælikvarði 1:50 000), ódags.
- 16(2) Greinargerð lögmanns Eystri-Sólheima, Mýrdalshreppi, dags. 7.4.2003.
- 16(3) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Eystri-Sólheima, dags. 1.4.2003.
- 16(4) Vottorð Fasteignamats ríkisins fyrir Eystri-Sólheima, dags. 1.4.2003.

- 16(5) Endanleg kröfugerð eigenda Péturseyjarjarða, Holts, Eystri-Sólheima og Ytri-Sólheimajarða, Mýrdalshreppi í máli nr. 6/2003, dags. 24.10.2003.
- 16(6) Skrá yfir málsaðila vegna Péturseyjarjarða, Holts, Eystri-Sólheima og Ytri-Sólheimajarða, Mýrdalshreppi í máli nr. 6/2003, ódags.
- 16(7) Samkomulag eigenda og ábúenda Ytri-Sólheimajarða um bann við meðferð skotvopna og fugladrápi í óskiptu landi jarðanna, dags. 11.8.1995.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 17 „Jöklar og jökulbreytingar í Mýrdal.“ Greinargerð Odds Sigurssonar jarðfræðings, dags. 29.10.2004.
- 18 (a-b) Yfirlitskort - Lýstar kröfur í sveitarfélaginu Mýrdalshreppi. Tvö kort, annað í mælikvarða 1:50 000 og hitt í 1:100 000. Sbr. kröfulínukort einstakra málsaðila, þ.e. skjöl nr.1(2), 5(13), 5(14), 6(3), 7(17), 8(16), 9(5), 13(3), 14(1), 15(2) og 16(1).
- 19 Greinargerð Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings um staðhætti og gróðurfar í Mýrdalshreppi, ódags.
- 20(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 5.2.2003.
- 20(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 5.3.2003.
- 20(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 2.4.2003.
- 20(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 21.10.2003.
- 20(5) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 22.-24.10.2003.
- 20(6) Fundargerð endurupptöku, dags. 8.11.2004.
- 20(7) Fundargerð loka fyrirtöku, dags. 2.12.2004.
- 21 Kort sem sýnir endanlegar kröfur. Gert af Sigurgeiri Skúlasyni landfr. (mælikvarði 1:100.000).

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra vegna kröfu um þjóðlendu (skjal nr. 1):

- Ónr. Sunnlenskar byggðir IV. Skaftárþing. Bls. 331-341, 350-357, 384-401, 418-443, 494-497, 502-505, 522-525, 560-567, 596-597, 582-583, 602-603, 610-623.
- Ónr. Skaftafellssýsla. Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873. Bls. 224-237, 240-247, 252-257, 260-265.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1975. Bls. 11, 14-17, 40-67, 70-73, 80-81, 94-103, 106-107, 110-115.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1935. Bls. 4-11, 14-31.
- Ónr. Göngur og réttir. 1. bindi. Bls. 166-179.
- Ónr. Landið og Landnáma. II. bindi. Bls. 396-407.
- Ónr. Landnám í Skaftafellspingi. Bls. 106-120.
- Ónr. Íslendinga sögur. 1. bindi. Landssaga og landnám. Bls. 200-203.
- Ónr. Efnisskipan málf lutningsræðu Ólafs Sigurgeirssonar hrl. við aðalmeðferð.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hjörleifshöfða (skjal nr. 7):

- Ónr. Ljósrit af grein Kjartans Leifs Markússonar frá 1934 um Hjörleifshöfða.
- Ónr. Ferðabók Sveins Pálssonar, bls. 548.
- Ónr. Skýrsla Helgu Þórarinsdóttur sagnfræðinema við H.Í., um Kötlugos og eyðingu byggðar af þeirra völdum, dags. 28.11.1973.
- Ónr. Gaukur Jörundsson. Eignarréttur I. Bls. 6.

- Ónr. Friðbjörn Eiríkur Garðarsson. Mat Hæstaréttar á sönnunargildi Landnámabókar og máldaga kirkjustofnana í ljósi kenninga sagnfræðinga um heimildargildi þeirra. Bls. 21-24 og 64-67.
- Ónr. Þorkell Jóhannesson. Saga Íslendinga VII. Bls. 162-165.
- Ónr. Lagasafn handa alþýðu, Reykjavík árið 1900. Nýbýlalögin frá 6. nóvember 1897.
- Ónr. Frumvarp til laga um heimild til að afsala tilteknum vatnsréttindum til virkjunar í Þjórsá ásamt landi sem til þarf í því skyni. Lagt fyrir Alþingi á 128. löggjafarþingi 2002-2003.
- Ónr. Umræður á Alþingi 18. nóvember 2002. Fyrirspurn frá Hjálmarí Árnasyni til fjármálaráðherra.
- Ónr. Markús Loftsson. Eldrit. Bls. 8-9.
- Ónr. Sveinn Pálsson. Eldrit. Bls. 86-87.

Lagt fram til hliðsjónar af Páli A. Pálssyni hrl.:

- Ónr. Minningar úr Mýrdal eftir Eyjólf Guðmundsson á Hvoli, bls. 140-142.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- Ónr. Skýrslur í máli 6/2003 hjá óbyggðanefnd, (71 blaðsíða, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).